

Erik Fonsbøl

Kirkedebatten

Udvalgte kronikker artikler, læserbreve, taler og foredrag

1990 – 2021

Indhold

Den luthersk-evangeliske kirke	5
Kirkens politiske ansvar	16
Det bevaringsværdige	22
Nekrolog over kirkebøgerne	25
Den professionelle koncernkirke.....	27
Har folkekirken en samfundsnyttig funktion?.....	30
Det postmoderne samfund	40
Fremtidens kirkeministerium.....	42
Det er for Ordets skyld!	45
Folkekirkens struktur.....	48
Kirkeliv i de små sogne?	55
Forkyndelse eller forkalkning?	59
Folkekirken i vadestedet	62
Hvad er en gudstjeneste?	66
Om det psykiske arbejdsmiljø.....	67
Gudstjenesten.....	71
Tradition og fornyelse.....	79
Folkekirken i det 21. århundrede.....	86
Kirken og de homoseksuelle	92
Vielse af alle!	93
Folkekirkens barnlighed	94
Festtale Fyns stiftskonvent.....	95
Trosbekendelsen til debat	98
Kirkens truede frihed.....	100
Strukturoplæg.....	102
Den truede kirke	104
Den inkompetente folkekirke	108
Præsten og troen	111

Introducing John Shelby Spong	112
Ærligt og redeligt!.....	123
Rigor Mortis i folkekirken.....	124
Livet i folkekirken	127
Åbent brev til Fyns biskop.....	129
Lad os nu komme i gang!.....	136
Oplæg om struktur	137
Tanker i anledning af Påsken.....	144
Til beboerne i Føns Ørslev Udby Husby	147
Foredrag om julen	150
Gudsforestillinger.....	159
Kongen og Narren	170
At være menighedsråd i dag.....	173
Foredrag om Sagen Gud.....	176
Forsvar for kirken	188
En inkluderende kirke?.....	192
Missionen i Grønland	195

Den luthersk-evangeliske kirke

Indlæg i debatbogen Lidenskab og Smålighed 1990

Hvad er religion?

I de gode gamle dage før verden gik af lave i slutningen af Middelalderen, ville et spørgsmål af den art være utænkeligt. Dengang var religionen i den grad flettet ind i alle menneskers liv, så det var umuligt at isolere den med henblik på nærmere undersøgelse og analyse. Livet var religiøst - der var ikke andre muligheder. Så alene det, at vi i dag stiller spørgsmålet om, hvad religion egentlig er for noget, viser ikke så lidt om vor tid. De gamle bøjede sig for religionen - bøjede sig for Gud - bøjede sig for det farlige liv med ærefrygt og dyb respekt. I dag trækker vi de gamles helligdomme ind i vores laboratorier, hvor vi dissekerer dem, undersøger og analyserer dem - ja, Gud selv er blevet endevendt og gennemgået fra yderst til inderst - og i dag vel nærmest sat på museum sammen med alle andre kuriøse effekter fra en svunden tid. Det moderne menneskes stræben kender ingen grænser. På et eller andet tidspunkt i historien har mennesket taget magten fra Gud og sendt ham på pension, og der er meget, der tyder på, at dette spring i menneskets udvikling kan dateres tilbage til den periode i den europæiske kulturhistorie, som kaldes renæssancen (genfødslen), som foregik i 14. og 15. århundrede. Det er som om mennesket her bliver sig bevidst som et selvstændigt individ og frigør sig fra alle autoriteter - rykker navlestrengen over og går ud i verden for at erobre den - for at underlægge sig alt...

Vi vil i det følgende undersøge forskellen på de to livsopfattelser, som kommer til udtryk hos det "gamle", religiøse menneske på den ene side og hos det "moderne" menneske, som måske første gang så dagens lys her i Europa for 5-6 hundrede år siden.

De primitive

Vi har nok en tendens til at betragte det primitive med mild overbærenhed som et overstået stadium i menneskets udvikling. Fra vores høje stade ser vi ned på de naturfolk, som endnu befinder sig på et primitivt stadium, og mange ser det som deres opgave at hjælpe disse mennesker frem til den europæiske civilisations standard. Det var en tankegang, som i århundreder prægede f.eks. den kristne mission, hvor velmenende europæere drog ud i verden for at omvende "de vilde" først og fremmest til kristendom, men uundgåeligt også til et knæfald for den europæiske civilisation og europæisk tankegang. Men spørgsmålet er, om det primitive nu også virkelig er så overstået hos

os, som vi tror. Eller man kunne spørge: Er vi lykkeligere i vores kultur, end de gamle var?

Respekten for naturen

Det oprindelige menneskes forhold til sin omverden var præget af dyb respekt. Respekt for naturens kræfter - respekt for medmennesket - for stammefællesskabet - for fangst-dyret og for fjenden. Denne ærefrygt for omverdenen gav sig udslag i en overordentlig forsigtig gang på jorden. En endeløs række af taburegler prægede livet, fordi man frygtede naturen - frygtede guden - og man vidste, at brud på disse regler som ingenting kunne medføre stammens udslættelse. Dertil kommer en lang række religiøse ritualer i forbindelse med livets og naturens højtider, som ingen drømte om at se stort på - alt sammen med henblik på livets og stammens opretholdelse. De forskellige levevilkår gav sig udtryk i forskellige ritualer - der var forskel på, om man var agerdyrker i Indien, fåreavler i Palæstina eller fanger i Grønland, men grundelementerne i livsopfattelsen er stort set de samme: man frygtede, og derfor var man forsigtig og omhyggelig i alt, hvad man foretog sig - ellers gik det galt. Det var livet om at gøre at stå sig godt med de højere magter. Det, vi kalder religion, var en selvfølgelig del af livet.

Offeret

En af de allermest centrale begivenheder i den primitive stammes liv var den religiøse offerhandling. Her samledes hele folket for at yde en form for gengæld for det, som de højere magter havde skænket folket i form af afgrøder eller afkom - eller for at trygle de højere magter om hjælp i nødens stund. Man kan nok ikke undervurdere den betydning, offertanken har spillet - og såmænd stadig spiller - i menneskets historie. Den tanke, at der skal ydes én eller anden form for betaling til de højere magter for at sikre sig gode livsvilkår.

En for alle...

Det er vigtigt at slå fast, at religionen var et fællesanliggende og langt fra en privatsag. Hvis bare én brød tabureglerne, var det ikke blot hans eget liv, der stod på spil, men hele folkets. Derfor er der også på et tidligt tidspunkt opstået én eller anden form for præsteskab, som kunne tage vare på, at reglerne blev overholdt, og som også kunne stå for den rette afholdelse af de religiøse fester - tage vare på gudstjenesten. Shamaner, medicinmænd og præster har præget samfundslivet på godt og ondt siden tidernes morgen. Deres betydning varierede fra kultur til kultur, men ofte er de nok blevet tillagt en hellighed eller har tiltaget sig en magt, som nok kunne være svær at administrere for almindelige dødelige.

De store religioner.

Hvis vi med disse meget få grundbegreber fra primitiv religion bevæger os til de store - dvs vidt udbredte skriftreligioner som Buddhismen, Hinduisme, Islam, Kristendom, viser der sig alle forskelligheder til trods, fælles træk, og det ser ud som om grundbegreberne går igen: det religiøse offer til den som regel navngivne gud - præsteskabet - reglerne for livsførelse - gudstjenesten. Næsten alle de store religioner er begyndt som små bevægelser, centreret omkring en person: Buddha, Muhammed, Zarathustra, Jesus - og ved skriftens hjælp har de senere grebet om sig og er blevet folkereligioner - måske ikke altid helt i pagt med deres ophavsmænds ideer. Religionsstifternes tanker er blevet sat i system - skrevet ned og bevaret for eftertiden, og dermed opstår et nyt element i religionshistorien, som har givet årsag til et væld af krige, forfølgelser og blodsudgyldelse: kampen om den rette tolkning af de overleverede skrifter - kampen om sandheden. De store religioners opgave blev altså at sikre det bestående samfundsmønster og garantere den gældende moral som det fælles livsgrundlag for indbyggerne. Det har de for så vidt til fælles med de primitive religioner - blot i større målestok. Som noget nyt kommer skrifterne, deres fortolkning og fortolkere til.

Dydsmønstret.

Dertil kommer et nyt aspekt. Det er som om, der opstår et nyt dydsmønster. I de primitive samfund var dyderne som regel knyttet til den erhvervsmæssige dygtighed. Man ærede den dygtige og heldige fanger, den dygtige bonde, kriger, jæger husmor osv., og til dygtigheden hørte naturligt skønsomheden og visdommen med hensyn til de religiøse forskrifter. På en måde kan man sige, at med de store religioner bliver selve religionen et erhverv, som omfatter en stadig større befolkningsgruppe af præster med forskellig rang, tempeltjenere, munke, nonner m.v. Der opstår en hel stand med en voldsom indflydelse på samfundet: Den hellige stand. Dermed opstår også den tanke, at disse hellige mænd og kvinder havde monopol på den rette forståelse af selve livet. Der sker en opdeling af samfundet i en verdslig og en hellig stand, og som en slags synliggørelse af den hellige stands åndelige styrke og evne til at vejlede andre, indføres askesen med dens foragt for de naturlige menneskelige drifter. Man ville vise verden, at ånden var stærkere end kødet med alle dets begæringer og dermed påvise det åndelige livs forrang fremfor det materielle liv - det naturlige menneskeliv.

Således blev dyderne og de religiøse idealer rykket ud af verden. Det almindelige menneskeliv, hvor man spiste, drak og formerede sig, blev et andenrangs liv i forhold til det åndelige liv med dets opfyldelse af de asketiske idealer. Det lykkedes for gejstligheden (åndeligheden) at erobre dydsmønstret fra almindelige mennesker, og det i en grad

så det er de færreste, der selv i dag vil drage åndelighedens forrang for det materielle og kropslige i tvivl. Det er et fastslået dogme, at det åndelige og intellektuelle har mere værd end det ganske almindelige, jordnære menneskeliv. Og samtidig har vi uhyre svært ved at frigøre os fra den tanke, at det asketiske liv er nærmere Gud end almindelige, spisende, drikkende og elskende menneskers liv. Det er lige før, vi får dårlig samvittighed, hvis vi er glade og har det godt!

Modsigelserne.

Den kultur, som de store religioner var med til at forme, blev i høj grad præget af den stadige kamp mellem det bestående - det bevarende element - på den ene side og det dynamiske, oprørske og nyskabende element på den anden side. På trods af deres magt over sindene møder religionerne igen og igen modstand. Det er som om, alle de etablerede religioner har deres egen modsigelse indbygget. Et nærliggende eksempel på dette indbyggede oprør er den ældste kristendom.

Det tør nok siges, at Jesu forkyndelse - sådan som den kommer frem i Det nye Testamente - var en voldsom protest imod de religiøse magthaveres monopol på sandheden om livet. Herom vidner de mange sammenstød med jødernes religiøse og politiske magthavere - hans hang til at omgås almindelige, jordnære mennesker og skabe den direkte forbindelse mellem disse hidtil "andenrangs" mennesker og selve livet og livets Gud - udenom de dyder og idealer, som gejstligheden havde opstillet som adgangsbetingung for det egentlige liv. Jesu budskab om Guds betingelsesløse kærlighed var et brud med alt det vedtagne og fastslåede. Et radikalt brud med ethvert monopol på sandheden og dermed et frihedsbudskab til alle fortrykte og frygtsomme mennesker, som levede i bevidstheden om, at kun de retfærdige - de som efterlevede gejstlighedens dyder og idealer, var sikret Guds velsignelse over deres liv. Det er karakteristisk, at Jesus ikke opstiller nogen lære, men gør sig selv til ethvert menneskes adgangskort til det evige liv - til Guds rige - til virkeligheden. Han nedbryder alle gejstlighedens læresætninger - nedbryder templet - og sætter sig selv i stedet.

Magt korrupperer

Den ældste kristendom var en undergrunds- og modstandsbevægelse, men blot 300 år senere genfinder vi den samme kristendom som en magtfuld kirke - som vogteren af det bestående samfund. Fra at være det dynamiske og nyskabende element i samfundet blev kirken det bevarende element, som slog hårdt ned på ethvert forsøg på nyskabelse og nytænkning. I hidtil uhørt grad lykkedes det for kirken at sætte sig tungt på alt liv i

Europa - det åndelige såvel som det materielle liv, og i Middelalderen står den katolske kirke med en næsten uindskrænket magt.

Renæssancen og reformationen.

Historien gentager sig. Eller man kan måske sige, at det dynamiske og nyskabende element nok lader sig undertrykke, men det kan aldrig udryddes. På et tidspunkt bryder det frem, og så er det meget svært at standse. Det var ikke Luther, der skabte reformationen. Det var for så vidt katolicismen selv, der med sit umådelige magtapparat skabte grobund for det modtryk, som måtte komme. Det gærede rundt omkring i Europa. Men det er uden tvivl Luthers fortjeneste, at reformationen fik det forløb, den fik i Tyskland og også i Danmark.

Et hovedanliggende i Luthers reformation var genetableringen af den frie og direkte adgang til Gud for alle mennesker. Ingen pave skulle komme og fortælle noget menneske, hvad der var ret tro eller ret lære - det skulle enhver afgøre ud fra Skriften med sin egen samvittighed. Derfor brugte han det meste af sit liv på at gøre Bibelen tilgængelig for enhver ved at oversætte den til modersmålet, og derfor kunne han sige de berømte, skarpe og forargende ord om, at enhver, som er krøbet ud af dåben, er både præst, biskop og pave. Luther ville tilbage til den oprindelige kristendom, sådan som han fandt den udtrykt især hos Paulus, men som barn af renæssancen fremmede Luther også en individualisering. Han gav en magt til det enkelte menneske, som skulle få afgørende konsekvenser for de kommende århundreder på godt og ondt. Man kan måske sige, at reformationen sanktionerede renæssancens menneskedyrkelse uden at vide det og måske også uden at ville det.

Vi så, at de primitive religioner var grundlaget for stammens liv. Det var et fællesanliggende, som hele livet var et fællesanliggende, og det var utænkeligt at betragte religionen som et privat anliggende eller bare som en valgmulighed. De store religioner kørte på samme melodi. Alle skulle være med. Og alt andet ufortalt gav det en følelse af tryghed i det religiøse fællesskab. Almindelige mennesker tænkte ikke over religionens væsen - den var der bare. Man passede sin dont og overholdt de religiøse forskrifter, som den hellige stand foreskrev. Man var gode muhamedanere, katolikker eller buddhister, og ingen skulle for så vidt røkke ved det. Om det var sandt, var underordnet i forhold til den tryghed, religionen gav i tilværelsen. Man ville bevare sin barnetro eller den fædrene overlevering og de gamle traditioner. Man spillede spillet! Med renæssancen og reformationen kommer kravet om det enkelte menneskes stillingtagen til, hvad der er sandt, og hvad der er falsk. Nu er det ikke længere kirken, der bestemmer eller foreskriver - du skal selv tage stilling! Det er dit ansvar! Ganske som barnet,

der på et tidspunkt bliver voksent og må gå hjemmefra, sådan kan man opfatte reformationen som den europæiske kulturs konfirmation af det nye menneske - det menneske, der drog ud i verden og underlagde sig den...

Hvad så i dag?

I dag står vi i den noget spegede situation, at der for alvor sættes spørgsmålstegn ved den udvikling, som startede i renæssancen, og som reformationen bekræftede. Vi er nået langt. Der er ikke den plet på Jorden, som ikke er blevet udforsket. Vi ved utroligt meget om Universet - vi har været på Månen og er på vej til Mars. Vi har kontrol over langt de fleste sygdomme, og vores indsigt i menneskekroppen er kommet til løsningen af de genetiske DNA-koder. Vi har ved teknikkens hjælp skabt enorme høstudbytter og en formidabel produktion. Kommunikations- og trafikmidler, som man end ikke drømte om for 100 år siden, har gjort vores verden overskuelig. Vi ved, hvad der sker på den anden side af Jorden få minutter efter, det er sket, og vi kan selv komme derom i løbet af 24 timer. Menneskets muligheder synes uendelige, men dette århundrede har med al ønskelig tydelighed vist, at netop disse muligheder også indebærer risikoen for udslettelsen af alt liv på Jorden.

Fremskridtets pris.

Som det 20. århundrede skrider frem mod sin slutning, aner vi mere og mere, at vi står ved en grænse - ikke for vores erkendelse eller for vores muligheder - men ved grænsen for vores evne til at administrere de nye muligheder. Man opdagede atomkraftens enorme muligheder, og dermed fik vi den største reelle trussel imod menneskeheden nogen sinde. Den betød, at flere generationer voksede op med frygten for udslettelse - voksede op med en ladt revolver i nakken. Industrialismen afskaffede efterhånden fattigdommen i vores del af verden, men de økonomiske strukturer betød en grov udnyttelse af den 3. verden, og den stadige jagt på råstoffer betød sammen med kravet om stadig økonomisk vækst, at vi nu står overfor en miljøkatastrofe, som truer klodens liv. Genteknologien kan redde menneskeliv, som før var fortabte, men den viser os samtidig, at den medfører nogle etiske og menneskelige problemer, som synes uløselige, og som frister mange til at standse forskningen. Lægevidenskaben og verdenssundhedsorganisationen WHO frelser i millionvis af liv verden over, hvilket medfører overbefolknings- og ressourceproblemer. Vi indførte i 50'erne og 60'erne et velfærdssamfund i Danmark - et samfund uden fattigdom med en formidabel social service og med oplysnings- og uddannelsesmuligheder som aldrig før. Vi skabte det samfund, som de gamle havde drømt om altid. Og alligevel medførte det voldsomme problemer

i form af forringet livskvalitet. I takt med den forøgede velfærd steg selvmordsprocenten, alkohol-, narkotika- og pilleforbruget drastisk. Der opstod stressproblemer. Familien gik i opløsning sammen med de små lokalsamfund, og ensomheden blev vores problem. Vi har aldrig stået med så mange muligheder - vi har aldrig haft det så godt. Men vi har heller aldrig følt os så ensomme, forvirrede, rodløse og bange som i dag. Det moderne menneske er kommet langt hjemmefra. Det så så lyst og lykkeligt ud derude, dengang man gik ud i verden for at afprøve sine muligheder og søge lykken. Vi troede på udviklingen - vi troede på, at de videnskabelige landvindinger og den tekniske udvikling ville give os alle et bedre liv - gøre os frie og lykkelige. Derfor blev materialismen og videnskabstroen og fremskridtstroen vores religion, dengang de gamle guder blev sendt på aftægt. Vi troede, det var et spørgsmål om tid, før vi havde løst Universets gåde - før enhver tale om Gud var gjort fuldstændig meningsløs. I dag begynder vi for alvor at tvivle på det gavnlige i alle disse landvindinger. Er vi overhovedet kommet ét skridt videre i vores udvikling, fordi vi har lært at rejse til Månen? Hvad gavner det os i virkeligheden, at vores tog nu kan køre med 160 km/t? Var der ikke langt mere livsintensitet og livsfylde - langt mere fællesskab, før verden gik af lave?

I dag står vi som Moses ved Det røde Hav. Vi kan ikke vende tilbage til de gode gamle dage i barndommens tryghed, og vores fremtid forekommer de fleste af os overordentlig usikker og tvivlsom, fordi vi mere og mere aner vores egen magtesløshed.

De gamle myter

Hvis man kender noget til de gamle myter, sagn og eventyr, kan man ikke undgå at blive slået af den dybe indsigt i menneskelivets forhold, som de lægger for dagen. Det er som om, det moderne menneskes dilemma for længst er beskrevet.

Uddrivelsen af Paradisets tryghed skildrer menneskets ønske om at se Gud i kortene - at blive som guder - og vi fik friheden, fik lov til at være os selv, men vi måtte betale en dyr pris. Vi længtes tilbage til det tabte paradys, men der var lukket!

Myten om Babelstårnet skildrer rammende menneskets utrolige evner og umådelige muligheder. De ville bygge et tårn, der nåede op til Gud, og det var lykkedes for dem, hvis ikke Gud Herren selv havde grebet ind på en noget ufin måde og skabt splittelse. Præcist siges det: "Når de først er begyndt således, er intet, som de sætter sig for, umuligt for dem; lad os derfor stige ned og forvirre deres tungemål..." Hvorfor ville Gud ikke lade menneskers forehavende lykkes? Ja, det forstår vi måske i dag, hvor vi er nået utroligt højt med vores "Babelstårn" - så højt, at vi nu aner faren ved byggeplanen. Omkostningerne ved byggeriet synes langt større, end vi i vores begejstring drømte om, da vi startede projektet.

Når disse eksempler fra Det gamle Testaments myter sammen med en lang række lignende fortællinger fra fortiden taler så slående om vores situation i dag, så melder spørgsmålet sig, om det moderne menneskes situation som menneske egentlig er så enestående. Vel er der sket meget siden Middelalderen. Som sagt er vi nået langt, men de gamle sandheder om menneskelivets inderste vilkår synes ikke at have ændret sig det mindste. Vi har i dag fået næsten guddommelige muligheder, men vi synes ikke selv at være blevet mere guddommelige end de første mennesker - og så kan det jo godt gå galt, som det gik med barnet, der fandt en æske tændstikker ude i laden....

Måske vil slutningen af det 20. århundrede blive husket som dengang mennesket virkelig blev klar over sin egen begrænsning og begyndte at blive voksent - og begyndte at handle derefter. Eller også vil der slet ikke være nogen til at huske det 20. århundrede.

Kærlighedens omvurdering af alle værdier

Vi så, at de gamle frygtede naturen - både den omgivende natur og menneskenaturen, og derfor tog de forholdsregler, sådan som religionshistorien beretter om lige fra de primitive religioner til de store komplicerede skriftreligioner. I dag viser det sig, at det moderne menneskes livsvilkår stadig er båret af en frygt, som udviklingen tvært imod at afskaffe synes at have forstærket. Indsigten i naturens hemmeligheder og indsigten i mennesket har ikke, som vi troede engang, gjort os lykkeligere eller mere trygge og glade for livet. Og dertil kommer så, at det religiøse fællesskab, hvor de gamle hentede deres livsmod og deres kraft til at leve med frygten - det har vi tilsyneladende efterladt. Vi har sat det på museum som en kuriositet fra gamle dage, og så står vi nu lige så frygtsomme og usikre som altid, men nu også ensomme og uden mulighed for at stille noget op overfor frygten, fordi den moderne udvikling, som vi kastede os i armene på, kostede det menneskelige, det sociale og det religiøse fællesskab.

I dag er enhver sin egen lykkes smed - enhver er salig i sin egen tro - og stadig mere hektisk, stadig mere desperate søger vi efter et bæredygtigt indhold i materialismen, i vækstfilosofien (vi skal producere os ud af krisen!), i velfærdsideologien, i humanismen, socialismen, liberalismen eller kapitalismen og som det sidste nye: i nyreligiositeten. Men intet af det synes for alvor at kunne befri os for vores livsangst. Intet af det synes at kunne holde som grundlag for et virkeligt menneskeliv.

Martin Luther kæmpede, som det moderne menneske han var, netop med problemet om det bæredygtige livsgrundlag. Han ville finde et bæredygtigt grundlag for sit liv. Derfor begyndte han mod sin faders vilje at søge for alvor. Hele hans ungdom går med denne søgen. Han bliver munk og han overholder klosterreglerne til punkt og prikke.

Han bliver præsteviet og virker som messepræst. Han studerer teologi og bliver doktor og professor - alt sammen i en stadig søgen efter dette bæredygtige livsgrundlag, som han aldrig opgav troen på. Det måtte findes! Luther ville ikke finde sig i frygten, og han kunne ikke affinde sig med sin samtids løsningsmodeller, som de var opstillet i den herskende religion, katolicismen. Han fandt dem overfladiske og nogle af dem direkte korrupte. Der, hvor han endelig finder den fred, han søgte - det bæredygtige livsgrundlag - det er i genopdagelsen af det oprindelige kristne budskab om Guds betingelsesløse kærlighed. Det budskab, som syntes at være forsvundet bag en magtfuld kirkes vellykkede forsøg på at gøre den sandhed, den forvaltede, hensigtsmæssig og politisk relevant.

Man kan måske anskueliggøre den omvurdering af alle gængse værdier, som Luther pludselig står overfor, med billedet af Guds bjerg, hvor Herren selv troner på toppen, og hvor menneskets opgave i livet er at bevæge sig op ad bjerget for at nå til Gud. Livet er en vandring mod et et højere mål.

Kirken havde - som alle andre religioner - anvist vejen: overholdelse af kirkens bud eller - for de særligt udvalgte - vita perfecta, munke- eller nonnelivet i dyb afholdenhed og selvopofrelse. Til disse veje hørte også boden: at man angrede sine synder og forsøgte at gøre det godt igen gennem én eller anden form for betaling. Denne bod blev udnyttet af kirken til at skaffe sig indtægter med - den såkaldte afladshandel, hvor man kunne betale sig fri for skærsilden og såmænd også købe slægtinge og venner fri. Det var ikke mindst denne korrupte handel med sjæle, som startede Luthers opgør med den katolske kirke - et opgør, som skulle ende med udstødelsen og fordømmelsen af Luther og alle hans ligesindede.

Kærlighedens konsekvenser

Luther opgav sit munkeliv og giftede sig med en bortløben nonne, Katharina von Bora. Han stiftede familie og indrettede sig i en ganske normal borgerlig tilværelse, fordi han indså, at der ikke fandtes nogen frelsesvej til Gud, som mennesket på nogen måde kunne klare. Der var ingen sandfærdig måde, hvorpå mennesket kunne nærme sig Gud, men befrielsen - den afgørende nyopdagelse for Luther var, at Gud var kommet til mennesket! Den retfærdighed, som mennesker til alle tider havde søgt at præstere overfor den frygtede Gud, var blevet ganske og aldeles overflødiggjort af budskabet om Guds kærlighed i Jesus Kristus. Den anstrengende og for Luther håbløse opstigen til Gud i et forsøg på at komme overens med ham eller få fred med ham, var forbi, dengang Luther genopdagede betydningen af det, som Paulus allerede for længst havde skrevet til menigheden i Rom: "Vi mener nemlig, at et menneske retfærdiggøres ved

tro, uden lovgerninger!” Det eneste, der fra nu af betyder noget, er Guds kærlighed, sådan som den kommer frem i hans liv og frem for alt i hans død på korset Langfredag - den død, som betød genoprettelsen af det ødelagte forhold mellem Gud og mennesker.

Den kristne grundfortælling

I syndefaldsmyten i Det gamle Testamente skildres, hvordan forholdet til Gud ødelægges, da mennesket river sig løs fra sit ophav. Det er denne fortælling, som fortsætter med Langfredags beretning om Guds død på korset. Nu påtager Gud sig den uundgåelige straf for menneskets syndefald og fører dermed Adams slægt ind i et nyt livssamfund med dens skaber - et nyt fællesskab, hvis grundlag er Guds betingelsesløse og grænseløse kærlighed. Det hele er aftalt spil. Fra før skabelsens morgen har både syndefaldet og genløsningen på Golgata været planlagt. Det måtte gå, som det gik, for at mennesket kunne blive et sandt menneske, der hverken var et dyr eller en Gud men netop det menneske, som indeholder såvel det dyriske som det guddommelige - som på samme tid var slave af sine drifter og fuldstændig fri. Luther formulerede det sådan: Mennesket er både synder og retfærdig.

Evangelium og politik

Nu er Gud altså steget ned fra sin trone og har blandet sin betingelsesløse og grænseløse kærlighed ind i menneskelivet. Men det er nok værd at bemærke, at han dermed intet som helst ændrer ved menneskelivets vilkår. Luther protesterede kraftigt imod ethvert forsøg på at ville drage konklusioner af Guds kærlighed. Mennesket er bundet af synd, siger han. Mennesket har ikke fået nogen fri vilje - den er bundet til synden. Det kommer ingen udenom. Derfor bekæmpede han voldsomt alle forsøg på at drive politik i Guds navn. Det være sig hans berygtede råd til fyrsterne med hensyn til bondeoprøret, som ellers nok var tiltrængt: “Slå dem ned som gale hunde!” Det være sig andre reformatorers oprettelse af Gudsstater eller kristelige mønstersamfund for de særligt udvalgte. Nej, mennesket har nok fået fuldstændig frihed, fordi det er kommet ind under Guds kærlighed, men samtidig er mennesket bundet af sin syndige natur. Den er stadigvæk vores vilkår, som den har været det lige siden Paradis.

Al denne tale om synd er mange gange blevet brugt politisk til at få folk til at makke ret. Man har opdelt mennesker i gode og onde, og man har opstillet synderegistre og dydskataloger. Det er man ganske vist nødt til for at få et samfund til at fungere - lov og moral kommer vi ikke udenom - men det er en grov nedvurdering af luthersk kristendom at gøre denne nødvendige moral guddommelig. Det kristne menneskesyn

taler om synd som arvesynd - altså noget, som gælder alle mennesker uden undtagelse. Vi er alle Adams børn. Ja selv de nyfødte børn, som vi jo døber til syndernes forladelse. Synden er vores uomgængelige vilkår. Det er jo også derfor loven og moralen med deres "Du skal!" og "Du må ikke!" er nødvendige i ethvert samfund. Det går altså ikke an kristeligt set at opdele mennesker i syndere og retfærdige - gode og onde. Selvfølgelig er der forskel på, hvor godt vi overholder moralen, loven og de etiske normer - mennesker er i den henseende forskellige, og det kan der være mange grunde til, men den måde vi lever vores liv på overfor andre mennesker eller overfor samfundet, kan hverken hindre eller fremme Guds kærlighed. Den strømmer ødselt og grænseløst ned over gode såvel som onde. Ingen kan altså med nogen ret hævde at være særligt udvalgt af Gud, lige så lidt som nogen kan påstå at være forkastet.

Har den evangelisk-lutherske kirke noget at sige i dag?

Man kunne jo stille det spørgsmål: Hvad skal vi med kristendommen, når den tilsyneladende ikke har nogen politisk relevans? Når den ikke har til formål at gøre os til bedre samfundsborgere? Hvad skal vi med en Gud, som vi ikke behøver at frygte?

Luther ville nok svare: Lytte! Lytte til den stadige og intense kærlighedserklæring, som lyder fra vores inderste ophav. Lytte til Guds Ord, for det er kun derved troen opstår - den barnlige tillid til vores himmelske fars kærlighed, som hele vores frygtsomme menneskeliv hér udenfor Paradis står og falder med.

Vi er ude på det dybe vand. Det har renæssancen og Luther sørget for. Menneskelivets vilkår er usikre, og vi ved hverken ud eller ind. Fremskridtet, som vi troede på, viser mere og mere sit dæmoniske ansigt - tilværelsen synes stadig mere uoverkommelig for flere og flere mennesker. Tidligere tyede man til religionen og levede sit liv i henhold til de religiøse forskrifter, men det er et stort spørgsmål, om vi kan og også om vi skal vende tilbage til religionens relative tryghed under de gamle autoriteter.

Den evangelisk-lutherske kirkes budskab til det moderne samfund og det moderne menneske er som nævnt ikke nogen anvisning eller nogen løsningsmodel men en gentagen lidenskabelig kærlighedserklæring fra livets Gud og skaber. Et frihedsbudskab uden betingelser: Hvad end I foretager jer - hvilken vej I så end vælger at gå, så går jeg med jer, og jeg slipper jer aldrig! Det kan næppe undgås, at sådan et budskab skaber opstandelse. Dels hos de elendige, som lider af skyld og angst, men så sandelig også hos de velbjegete, som mener at kunne bruge kirken som garant for netop deres livsførelse eller for netop det bestående system.

Guds uforbeholdne kærlighedserklæring bliver på den måde nok det eneste budskab, som virkelig kan vække døde mennesker til live, og som også kan få forstenede

samfund til at blomstre, for kun med kærligheden som livsgrundlag går det i virkeligheden an at fastholde usikkerheden, sandheden og dermed friheden i vores menneskeliv. Hvor kærligheden ikke er - der hersker døden og løgnen uindskrænket. Derfor skal der for alt i verden holdes evangelisk-luthersk gudstjeneste på søndag!

Kirkens politiske ansvar

Kronik i Fyens Stiftstidende november 1991

Et gammelt engelsk herresæde, Hengrave Hall, dannede i juni måned den smukke ramme om en europæisk konference, hvis formål var at søge etableret et kirkeligt europæisk netværk til varetagelse af landområdernes stadig mere iøjnefaldende problemer.

Via Det mellemkirkelige Råd var Danmark repræsenteret på konferencen ved fem folkekirkedpræster, heriblandt undertegnede, der fik turen betalt af Stiftsudvalget for Det mellemkirkelige Råd på Fyn.

Lad mig sige straks til beroligelse, at ingen af os hverken ville eller kunne repræsentere den danske Folkekirke på konferencen, hvilket vi gjorde meget klart i forbindelse med debatten om den endelige resolution.

Det var i øvrigt slående, at den danske folkekirkeordning vakte megen forundring på konferencen. »Manglen« på et kirkeligt overhoved eller i det mindste et kirkeråd - forekomde fleste delegerede nærmest utroligt, og jeg tror nok, vi var enige om i den danske gruppe, at på dette punkt havde de andre endnu en del at lære.

Det er måske et lidt overset aspekt i debatten om det mellemkirkelige arbejde, hvor angsten for at miste nogle af vores nationale, kirkelige værdier har været endog særdeles dominerende.

Det vil føre alt for vidt på dette sted at komme med en fyldestgørende rapport fra konferencen - en sådan vil kunne rekvireres fra Det mellemkirkelige Råd - men jeg vil gerne fortælle lidt om et par aspekter, som efter min mening har stor betydning for den hjemlige debat dels om kirkestrukturen på landet og i sammenhæng hermed om forholdet mellem kirke og samfundspolitik.

På konferencen blev vi præsenteret for en meget stor rapport, *Faith in the Countryside* (Troen på landet eller Tillid til landet?), som den anglikanske kirke havde udgivet på foranledning af de to ærkebiskopper! I den kunne man bl.a. læse, at de store kirkelige problemer på landet i England ikke mindst skyldes præstemangel. Dette forhold resulterer i sammenlægning af pastorater og hvad deraf følger i form af et stort arbejdspress

og lidet attraktive arbejdsforhold med endnu større præstemangel til følge. Det samme synes at gøre sig gældende i Sverige.

Jeg nævner dette forhold til sammenligning med de hjemlige strukturproblemer på landet, hvor sammenlægning af pastorater ikke skyldes præstemangel, men tilsyneladende har sin grund i et betænkeligt rationaliseringsprincip, der sætter en nedre grænse for, hvor få mennesker, der må være i et pastorat. Sådant et princip forekommer indlysende på mangfoldige områder i samfundet, men er det overhovedet relevant på det kirkelige område? Kan man med rimelighed anlægge et forretningsmæssigt syn på folkets helligdom - hvordan måler man omsætningen i et pastorat?

Det, som man i andre lande er tvunget til af nød, synes man her hos os at gøre af principielle grunde.

Endnu mere underligt forekommer det, når man ved, at Den danske Folkekirke med sin enorme medlemsprocent ikke har økonomiske problemer! Den meget brugte begrundelse for nedskæringer på det kirkelige område, nemlig sparehensynet, har jeg til dato ikke begrebet en tøddel af. I sammenligning med andre protestantiske kirker i Europa er vi nærmest uhyrligt rige, men det forhindrer altså ikke nedskæringer - af principielle (politiske?) grunde! På mig virker det tragikomisk når kirken pålægger sig selv nedskæringer med den begrundelse, at når alle andre offentlige institutioner skal spare, så skal kirken også! Har man overhovedet ikke noget for med vores kirke, andet end at den bare skal være der til pynt og så ellers hvad kirkeliv angår køre på så lavt blus som muligt? Holde kæft og være smuk?

Baggrunden for en økumenisk konference som den i England, er naturligvis et kirkesyn, som berettiger kirken til at blande sig i samfundets anliggender - i dette tilfælde samfundsudviklingen på landet. Med den seneste tids mediedebat om palæstinenserne i Blågårds Kirke in mente tør det nok antydes, at spørgsmålet om kirkens politiske engagement er noget af en varm kartoffel her til lands. Røde og gule kort fyger ind over den kirkelige arena og lidenskaben vækkes som sædvanlig ikke af glæde men af forargelse.

Selvfølgelig kan Den danske Folkekirke som sådan ikke udtale sig i samfundsspørgsmål - alene af den grund, at vi ikke har noget overhovedet, og Himlen bevare os for talsmænd eller -kvinder, der vil spænde Gud for deres politiske vogne - de være sig nok så humane eller etisk uangribelige. En dansk gudstjeneste må således efter min mening aldrig nogen sinde blive udtryk for en særlig politisk eller etisk holdning til tilværelsen - eller med andre ord: Ved gudstjenesten forkynder vi Guds betingelsesløse kærlighed og ikke nogen forkærlighed.

Men når det er sagt om vores fantastiske gudstjeneste, så melder spørgsmålet sig, om vi

i menighedsrådsarbejdet forflygtiger vores ubetingede medansvar for samfundsudviklingen, hvis vi også der forholder os tavse i samfundsspørgsmål - af principielle, teologiske grunde.

Spørgsmålet er, om ikke menighedsrådene rent faktisk er en politisk faktor i samfundet, hvad enten vi kan lide det eller ej! (Jeg beder om, at man ikke misforstår ordet »politik« i retning af partipolitik - det dækker simpelt hen det, som har med samfundet at gøre). At involvere sig i samfundets anliggender hører måske uløseligt med til ethvert menighedsråds arbejde med at skabe gode vilkår for kirkens liv og vækst, og jeg tvivler på, om det i det hele taget lader sig gøre at opretholde en dogmatisk bestemt adskillelse mellem det kirkelige arbejde og det øvrige samfund.

Der, hvor adskillelsen skal være, er ved kirkedøren, hvor alle meninger og holdninger vedrørende samfundets udvikling må aflægges i våbenhuset, så vi alle kan holde gudstjeneste sammen i fred for politiske, pædagogiske og moralske kæpheste - så vidt det er muligt.

Jeg tror nok, det er nødvendigt i dag, at menighedsrådene i lang højere grad giver sig åbent til kende som en faktor, der tør udtale sig på egne vegne også i samfundsmæssige spørgsmål - ganske enkelt fordi disse spørgsmål berører menighedslivet. Kan et menighedsråd stiltiende se på, mens landsbysamfundet omkring kirken afvikles? Og i så fald, er ikke netop denne tavshed en særdeles virkningsfuld politisk handling?

Lad mig citere den engelske canon John Tillier (*Faith in the Countryside* p. 142):

»Kirken står altid i nøje sammenhæng med verden, hvad enten den kan lide det eller ej... Hvis nogen ikke vil indrømme det, er det kun fordi de selv repræsenterer verdslige interesser i from forklædning. Kirken kan være sikker på at blive misbrugt politisk, netop når den ønsker at være aldeles upolitisk ... «

Der skal ikke være fodslag i den danske kirke eller for den sags skyld i det danske samfund. Forskelligheden skal der være plads til, hvad vi da også plejer at rose os af, men netop derfor må de menighedsråd, som føler sig truet både af den økonomisk bestemte afvikling af landsbylivet og af en kirkelig centraladministration, der tilsyneladende har accepteret denne afvikling, have frihed til at tages sagen i egen hånd ved hjælp af de midler, som man der på stedet finder rimelige - også politiske midler. Mange steder er menighedsrådene »den sidste bastion for nærdemokratiet«, men hvad gavner det med smukke ord, hvis »bastionen« for længst har nedlagt våbnene?

Det virker ofte som om angsten for at vække anstød hos de kirkelige linjevogtere - den smålige emsighed med hensyn til om alt nu også går »rigtigt« til - spiller en større rolle i dansk kirkeliv end ønsket om at få vores hendøende kirke- og samfundsliv til at blomstre op. Hvornår får vi mod og overskud til at tænke og handle positivt og

konstruktivt i et forsøg på at realisere vores drømme og visioner med hensyn til kirke og samfund i stedet for bare at forholde os tavse og kun gøre det, ' som forventes af et menighedsråd: administrere og vedligeholde kirken, så den kan stå til rådighed for den private forbrugers krav om kirkelig service?

Det, som jeg kunne tage med hjem til menighedsrådene fra konferencen i England, var ikke et medlemskort til en ny europæisk kirkelig organisation. Men mødet med andre kirkers engagerede og spændende forsøg på at skabe nyt liv i døende samfund, kan ikke undgå at sætte vores eget kirkeliv i relief. Kunne vi i menighedsrådene bruge vores betroede talenter på en bedre måde, end vi er vant til?

Skulle vi overveje, om ikke vi som menighedsråd har både ret og pligt til at involvere os i det samfund, vi nu engang er en del af? Skulle vi tænke på en omlægning af menighedsrådsarbejdet, så det administrative og vedligeholdelsesmæssige ikke indtog en så uforholdsmæssig stor plads, at der dårligt er tid til at beskæftige sig med kirkelivet - for slet ikke at tale om samfundslivet? Og skulle vi så ikke meget alvorligt overveje at gå imod de herskende tendenser til at nedprioritere gudstjenestelivet og dermed klart signalere, at gudstjenesten for os er det nødvendige grundlag for et engageret og frit menneske- og samfundsliv.

Der vil efter alt at dømme ske store forandringer i 90'erne på snart sagt alle områder - også på det kirkelige område. I den proces kan menighedsrådenes tavshed blive en tragedie både for kirken og for samfundet.

Det hellige almindelige...

Artikel i Sognebladet Føns-Ørslev-Udby-Husby august 1995

Det er høsttid - ja, ikke heroppe, hvor høsten er begrænset til de kommende sortebær, men hjemme i Danmark er høsten i fuld gang i det gode vejr, og det ser ud til, der bliver god grund til at holde høstfester.

Jeg kan huske for nogle år siden, hvor Keld Hansen, Skovløkken holdt høsttalen. Kjeld var fortæller af Guds nåde, og så var han fuld af visdom og humor. Til denne høstfest fortalte han historien om jyden og sjællænderen og fynboen, der kom gående hen ad vejen, og pludselig ser de et stykke henne en bil der er kørt galt og hænger halvt ud over en stejl skrænt. Og sjællænderen farer jo til vil yde førstehjælp og rædde, hvad ræddes kan - jyden trækker lidt på det, og synes nu lige de skulle se det lidt an før de

jawet til å gøre noget overilet. Fynboen stod og gned sig lidt i overskægget og så sagde han: ska vi it prøve at gi den et bette puf?

Og sådan er jo det vi kalder folkekarakteren forskellig eller var måske - i dag træder forskellene nok ikke så tydeligt frem, som de gjorde engang. Kjeld kunne fortælle i timevis om gamle sære fiskere og husmænd og bønder og koner, som han kunne huske fra sin barndom men som han altid sagde til slut: Tja, sådan nogen typer findes nok ikke mere - nu skal vi jo allesammen se ligedan ud.

Det var nu ikke helt rigtigt. Kjelds egen personlighed modsagde hans påstand, og alene i dette år har vi måttet tage afsked med et par personligheder, der bestemt ikke var som alle andre.

Og egentlig gjorde det vel ikke så meget, om vi var lidt mere forskellige. Jeg kan så godt lide billedet af den store hvedemark ved siden af den blomstrende eng. Hvedemarken er jo sprøjtet klinisk ren for alt, hvad der ikke er hvede, og det ser jo imponerende ud med hvede så langt øjet rækker, og bonden gnider sig i hænderne og tænker på sit udbytte, men alligevel føler vores hjerte vel, at engen med de mange forskellige vækster, er smukkere og langt mere levende. Der er noget kunstigt ved sådan en kæmpe hvedemark, så effektivt det end ser ud, og der er noget, der siger os, at forskelligheden er langt mere robust end ensrettedheden. Det ved normale mennesker godt, og derfor lever de egentlig helt fint med forskelligheden.

Jeg gik en gang rundt på stop i Nordirland, mens kampene mellem protestanter og katolikker rasede, og kom op at køre med en protestantisk gårdmandskone, som bl.a. fortalte, at deres bedste venner var katolikker, og det var overhovedet ikke noget problem, at man så forskelligt på tingene. Det, der var problemet, det var, at der hele tiden var nogen, der så en politisk fordel i at puste til ilden.

Og desværre er vi jo ikke altid normale mennesker, og somme tider går det helt galt, når vi ikke rigtig kan klare tilværelsen mere og begynder at skabe os syndebukke og vil have orden i sagerne, så vi pløjer engen op og sår hvede eller lægger beton over det hele. Eller slår de fremmede ihjel eller jager dem ud af vores land, alle de, der er anderledes - ser anderledes ud - lever anderledes - tænker anderledes - alle de, der ikke er som os og tror og taler som os.

Somme tider bliver vi sært umenneskelige og fører hellig krig mod dem, vi får at vide, at vi ikke kan lide, og selvfølgelig har religionerne - herunder kristendommen - ikke holdt sig tilbage, når det gjaldt om at sætte skel og skille de onde fra de gode og de vantro fra de rettroende - der er jo ikke det, Gud ikke er blevet brugt til af modbydeligheder, og somme tider har man lyst til at sige, at religion er Fandens mesterværk.

Det er nok ikke helt rigtigt, men i hvert fald kan smukke og gode følelser tilsyneladende udnyttes til det værste, hvad enten det er de religiøse eller de nationale følelser - altså følelsen af at høre til et bestemt folk eller et bestemt land. Det er den følelse, der bliver til begejstring, når fodboldlandsholdet vinder europamesterskabet eller når Bjarne Riis kommer på sejrsskamlen i Tour de France. Egentlig en dejlig følelse, som hører til livets krydderi - med mindre - og det er her Fanden har sin virksomhed - med mindre denne følelse bliver udnyttet som middel for noget helt andet - f.eks. som middel for racisme, etniske udrensninger, eller såkaldt højere politiske mål. Jeg får myrekryb, når jeg i Tv-avisen for tiden ser nationalfølelsen udnyttet af den kroatiske krigsmaskine til at samle nationen i et felttog mod de onde serbere, fordi en i og for sig smuk følelse bliver udnyttet til at oppiske et had og retfærdiggøre en grusomhed, som er uden grænser - den moderne krigs sindssyge grusomhed.

Det er her, Fanden høster sine største triumfer, når han udnytter - snylter på - dybe og smukke menneskelige følelser og fordrejer dem til middel for politiske mål. Til egen fordel, som de nok så smukt kalder det fælles bedste.

Det svarer til at fæstne bomber på delfiner og lære dem at svømme imod fjendens skibe. Så kan man jo altid rejse mindesmærker bagefter for de døde delfiner, som faldt så tappert i den retfærdige kamp for frihed.

Det var måske også derfor, Jesus gjorde så voldsomt op med den herskende nationale religion, der jo netop satte disse umenneskelige skel mellem mennesker: de udvalgte og de andre - de retfærdige og synderne - jøderne og de andre.

Mange af hans fortællinger handler om det, han kalder Guds rige, og når han så skal fortælle om det, så bliver det til ganske almindelige hverdagshistorier, der lyser ikke af noget særligt fantastisk guddommeligt, men netop af en dyb menneskelighed, ja, mange gange er det fantastiske ved fortællingerne deres eksempler på umenneskelighed - f.eks. når han fortæller om præsten og levitten, der gik forbi den døende mand i grøften, eller om manden, der lige havde fået eftergivet en enorm gæld men selv kaster en anden i fængsel for en klatgælds skyld.

Guds rige er en fars selvfølge og uforanderlige kærlighed til sine børn - det er en hyrdes glæde over det mindste får - det er den barmhjertighed og medlidenhed, som får os til at gøre ting som ellers ikke kan betale sig - det er den lidenskab, der sætter alt andet til side - alt sammen menneskelige ting, som vi godt kan vedkende os som mennesker - jamen det er Guds rige her midt imellem almindelige mennesker på en ganske almindelig augustdag i 1995. Den barmhjertige samaritaner er såmænd ikke så meget det store forbillede som et billede på et normalt menneskes handlemåde. Det var ikke samaritaneren, der var usædvanlig god men præsten og levitten, der var usædvanlig

umenneskelige og kolde, sådan som mennesker bliver, når de ikke er i stand til at lade sig bevæge af livet og derfor nænner alt - så forblindede og fikserede på fremtiden og det kommende udbytte, at de ikke kan se, at bare ét eneste af Bosniens børn er mere værd end den sag, der dagligt koster dem livet - hvad enten de så er muslimer eller kristne.

Kun Fandens umenneskelighed sætter skel og deler systematisk mennesker op i onde og gode - værdifulde og værdiløse - rigtige og forkerte. Og umenneskeligheden tøver aldrig med at kalde denne opdeling absolut nødvendig - ligeså nødvendig som at korsfæste ballademageren fra Nazareth.

Det bevaringsværdige

Udateret

Man kan lære ikke så lidt om vor tids livsopfattelse ved at studere tidens sprog. Ordvalget røber os, nye ord dukker op, og et af disse nye ord er ordet "bevaringsværdig." Det lyder jo umiddelbart som et smukt ord, der dækker over noget godt, men man skal ikke lade sig narre - ordet er temmelig farligt.

Eksempelvis modtog landets menighedsråd for et par år siden et cirkulære om registrering af evt. bevaringsværdige gravminder på kirkegården. (Underligt nok synes der at være et nært forhold mellem ordene "bevaringsværdig" og "registrering"). Det lyder jo som et prisværdigt initiativ, men en og anden kunne nok få en dyster fornemmelse af, hvor det bærer hen med sådan en registrering af det bevaringsværdige. Vi skal altså til at skelne det værdige fra det uværdige - men ud fra hvilke kriterier? Måske er det slet ikke os, der skal skelne? Nej, ganske rigtigt - en ekspert på området vil ankomme til kirkegården og skille det værdige fra det uværdige - det ikke-bevaringsværdige! Sådan.

Udenfor kirkegården ligger der en lille landsby, som alle synes bør bevares, og det bliver den da også. For i 1980 foretog fredningsstyrelsen en registrering af alle bygninger og træer med henblik på byens mange bevaringsværdier (endnu et smukt nyt ord). Og så skulle man tro, at landsbyen var reddet fra den truende undergang.

Men nej. Tværtimod, for når man er bevaringsværdig, er der grænser for, hvad man kan tillade sig, og det får vi så at vide i dag, hvor der er kræfter i gang for at få startet en slags udvikling hernede. Det og det må man altså ikke, når man er registreret som bevaringsværdig!

Så får man sådan en underlig smag i munden, og man ser i ånden landsbyerne ligge ud

over landet i al deres bevaringsværdige skønhed med kirker og bindingsværkshuse og smukke gamle gravsten - men ganske uden liv. Sat i stå - registreret som fortidsminder. Nu skal man jo ikke bruge ret megen fantasi for at forestille sig denne registrering af bevaringsværdier overført på det mere menneskelige område. I Fredningsstyrelsens registrering af vores landsby er hver enkelt bygning blevet tilkendt en karakter, enten "bevaringsværdig" eller "fremmed for bybilledet", og det ligger jo snublende nær at foretage en lignende registrering af indbyggerne, sådan at hver enkelt får tildelt karakterer efter samme målestok. Eksempelvis kunne man anlægge sproget som kriterium. Der trives en lang række iørefaldende dialekter herude, som nok må anses for at være fremmede for bybilledet - jysk og sjællandsk og andre mærkelige sprogtoner. Desuden findes her en række erhverv, hvis bevaringsværdi nok burde undersøges nærmere. Vi har f.eks. et uforholdsmæssigt stort antal pædagoger og antikvitetshandlere herude, og det er spørgsmålet, om man ikke også her bør skride ind fra fredningsstyrelsens side, så vi kan få en ren og bevaringsværdig landsby, sådan som de var i de gode gamle bevaringsværdige dage. Jeg behøver vist ikke overføre billedet til landsplan. Det er allerede gjort så rigeligt. Og det i ramme alvor!

Men hvad er det egentlig, der er ved at ske her til lands? Umiddelbart ser det ud som om rammerne om vores tilværelse får tilkendt en helt abnorm betydning i forhold til indholdet - måske fordi det er så som så med indholdet. Ingen skal komme og rive vores gamle landsbykirker ned, for de er jo kulturminde - bevaringsværdige kulturminde. De er kønne rammer om noget, som var engang. Men hvis det er kriteriet, så riv dem hellere ned. Hvis ikke kirkerne skal bevares først og fremmest på grund af det liv, der leves i og omkring dem - menighedslivet omkring forkyndelsen af frihedens og kærlighedens lov - så er det bedre at rive dem ned. Ellers går de hen og bliver skamstøtter over et samfund, der ser kønt ud udadtil, men i virkeligheden er lige så tomt for livsindhold som dets kirker. Det må være livet, der skal bevares fremfor rammerne - og ikke omvendt! Og hvis der ikke er noget indhold, så hjælper det altså ikke at forgylde rammen. Så hellere smide den væk, så vi ved, hvor vi står.

Det er *livet* i landsbyerne, der er bevaringsværdigt, bl.a. fordi disse små, overskuelige fællesskaber har noget vigtigt at sige til den udvikling, vores samfund er inde i. En udvikling, som mere og mere antager karakter af det rene vanvid. Nu skal togene køre endnu hurtigere. Hvorfor det? Storebæltsforbindelsen er allerede på- begyndt, men vi savner stadigvæk en fornuftig grund til at den skal bygges. Det er som om, det bare sker. Om få år er det såkaldte indre marked en realitet, og det er vist de færreste, der er i stand til at overskue konsekvenserne. Er det vores selvstændighed - måske vores frihed, vi er ved at ofre i udviklingens navn. Og man kunne blive ved. Hvad i alverden

skal vi i dette lille land med to Tv-kanaler?

Tingene sker bare, men det er som om, vores hjerter ikke kan følge med. Vi bliver fremmede i vores eget land, fordi det er styret af en tilsyneladende uafvendelig udvikling, som ingen kender målet for. Hvis der er nogen, der er i stand til at gøre rede for dette folks målsætning, så vil jeg forfærdelig gerne høre det. Hvad er det vi vil?

Jeg har opholdt mig nogle år i Grønland og der oplevet, hvad der sker, når udviklingen får lov til at køre uimodsagt. Man lavede i 60'erne en fin og sikkert også velment plan, som gik ud på at modernisere Grønland og gøre landet til en rentabel forretning. Planen indebar deportationer af mennesker fra de små bygder til byerne på vestkysten, for bygder er ikke rentable. Den indebar seriøse forslag om at afskaffe det grønlandske sprog, fordi det stod i vejen for udviklingen! Grønlænderne følte jo nok, at det gjorde ondt i hjertet at sige farvel til deres hjemstavn - de stod og græd ude ved kirkegården i Qullissat den sidste dag, før de blev sejlet til Jakobshavn, hvor der var bygget fine nye boligblokke til dem - det var i 1972! Men de, som bestemte - de, som havde så travlt - måtte vel vide, hvad de gjorde. Man bøjede sig for den nye udvikling, og entreprenørerne og kræmmerne gned sig i hænderne.

Selv om man i slutningen af 70'erne forsøgte at slå hælene i og med hjemmestyret søgte at få hånd i hanke med udviklingen i deres eget land, så kæmper grønlænderne i dag med en identitetskrise, som medfører sociale og menneskelige problemer af helt uoverskueligt omfang.

Man glemte livet, fordi man lod sig blænde af udviklingens materielle velsignelser, og det koster dyrt både økonomisk og ikke mindst menneskeligt. Man så stort på indholdet, blot rammen blev pæn og nydelig.

Det er bl.a. på baggrund af sådanne erfaringer - Grønlands eksempel er ikke enestående i verden - jeg vil mene, at vi ikke længere har råd til at se stort på livet i de små fællesskaber. Hverken samfundsøkonomisk eller menneskeligt. Vi har ikke råd til at nedlægge flere små skoler. Vi har ikke råd til at ofre flere små nærbutikker til fordel for supermarkeder og lavprisvarehuse. Vi har simpelthen ikke råd til bare at lade udviklingen gå sin gang...

For mig ser det i øjeblikket ud som om vi danskere er ved at sælge ud af alle vores folkelige og menneskelige værdier. Vi er godt i gang med at ofre vores frihed og den værdighed, som vi ikke godt kan undvære, hvis vi ikke vil lade os reducere til måbende forbrugere, der bare følger strømmen - bare følger udviklingen - lige meget hvorhen.

Den danske eskimolog Wilhelm Thalbitzer skrev engang i en sen nattetime en opfordring til grønlænderne om ikke at lade sig styre eller dupere af alt det nye, som kom udefra. "Det er ikke jer, der skal laves om" skrev han "det er verden, der skal

eskimoiseres."

Nu er tiden måske kommet til at vi danskere selv skal til at besinde os på, om vi virkelig vil lade os løbe over ende af den udvikling, vi er inde i - om vi virkelig bare vil lade stå til - eller om ikke også vi har nogle værdier, som vi ikke vil ofre på udviklingens alter? Værdier, som vi måske oven i købet kunne berige verden med.

Forleden aften var det et forfærdeligt vejr. Det stormede og regnede og haglede og lynede på en gang. Rigtigt efterårsvejr, hvor det sidste af sommeren blev flået i stumper og stykker. Vi holdt sangaften her i præstegården, og man synger jo så de sange, som passer til årstiden, vemodige efterårssange: Farvel med al din lyst og sang, du korte sommerstund. Men så var der en, der foreslog, at vi skulle synge Grundtvigs pinse-salme, I al sin glans nu stråler solen. Og det gjorde vi så - endda tostemmig - med den mærkeligt blandede følelse af at lege absurd teater og samtidig gøre det helt rigtige: imødegå mørket og stormen udenfor - protestere mod efteråret og kulden og mørket, som måske nok er uafvendelige, men som i hvert fald ikke skal få det sidste ord, så længe der er levende mennesker til - mennesker, der har sans for andet end udviklingens nødvendighed.

Nekrolog over kirkebøgerne

Februar 1998

Kirkebøgerne skal afskaffes. En kirkeministeriel arbejdsgruppe har talt. Og det var så det. Jeg er ikke fremmed overfor EDB - der står fem computere i mit hjem. Jeg er heller ikke udpræget romantiker og slet ikke maskinstormer. Alligevel forekommer det mig smerteligt at høre budskabet om kirkebøgernes endeligt. Vi vidste jo godt, at det har været undervejs et stykke tid, men det er alligevel svært at forberede sig på den endelige dom. Jeg har selv ført fire sognes kirkebøger igennem 8 år og har som provst glæden af at syne alle provstiets kirkebøger hvert andet år. Så jeg kender dem.

"Verden går altså videre", formanede en tidligere kirkeminister os overbærende i radioavisen - og nu er det altså kirkebøgerne, der skal smides af udviklingens tog - og det er jo nok også det bedste. Man kan ikke have mennesker siddende i dag med fyldepen - (det er sådan en slags pen, man kan fylde blæk i - deraf navnet) - og registrere os alle sammen. Det er lidt en hån mod det moderne, effektive menneske, hvis data bør registreres på samme effektive og ufejlbarlige måde, som det ellers er skik i samfundet - tænk bare på vores Dankort eller Brugsens registreringskort. Det nærmer sig helligbrøde at behandle danske borgere med fyldepen... og verden går altså videre!

Måske er det mig, der er noget galt med - en systemfejl måske - men når jeg ser en udskrift fra et register - så føler jeg ingenting - ikke andet end kold information. Men når jeg læser og skriver i mine kirkebøger, så ser jeg skæbner - fødsel, glæde, vielse, skilsmisse, død og begravelse - alle de glemte menneskeskæbner. Fællesskab og ensomhed. Og tilbage i tiden ser jeg henfarne kollegers personlighed afspejlet i sirlig håndskrift eller næsten ulæselige kragetæer. En kirkebog har ånd - det har en EDB-udskrift ikke! Jeg har søgt hjælp hos kolleger, men de siger det samme. Og nu skal det altså ofres i effektivitetens hellige navn. Hvorfor egentlig?

Der kan selvfølgelig ligge økonomiske eller politiske motiver bag, men det er ikke så interessant.

Det underlige er, at det fungerer. Det gamle system med to ens kirkebøger - hoved- og kontrabog - har fungeret i mange hundrede år - kun svenskekrigenes hærgen kunne det ikke klare - men det havde et computersystem sandt for dyden heller ikke kunnet! Men altså man tager et velfungerende system - åbenbart fordi det er en torn i øjet på nogen - og afskaffer det fordi... ja, fordi verden altså går videre. Og så indfører man et nyt system, hvis effektivitet og sikkerhed, man ifølge sagens natur kun kan have formodninger om. Vi taler om hundreder af år frem i tiden. Godt jeg blev registreret, før kirkebøgerne blev afskaffet! Det er den torn i øjet, der interesserer mig.

For en del år siden kæmpede jeg selv en hård kamp med de kirkelige myndigheder for at få indført EDB på kirkekontoret. Det var dengang. I de seks år, der er gået siden, har jeg måttet erkende, at det er gået med EDB som med den ældste kristendom: Først blev den forfulgt af magter og myndigheder - men forbavsende kort tid efter blev den ophøjet til rigsreligion - til den eneste tilladte religion! Hvorfor? Fordi kejseren ønskede ensartethed og kontrol med det, der foregik i hans rige.

Jeg fornemmer faktisk lidt de samme toner i dag, hvor velfungerende arbejdsmetoder fra dag til anden afskaffes til fordel for det nye, som lokker med effektivitet og tid - *det er meget nemmere på den måde, og det sparer en masse tid* - tænk bare på arbejdsforholdene i folkeskolen og i Post Danmark. Måske glemmer teknokraterne og de indkaldte konsulentfirmaer i al deres effektive og tidsbesparende iver de mere u håndgribelige men derfor ikke mindre vigtige faktorer som menneskelig værdighed og historie - tradition og genkendelighed - og ikke mindst folkelighed. Folkelighed i form af stærkt decentrale systemer, der administreres fra præstegårde, kirkekontorer og for kontrabøgenes vedkommende fra ganske almindelige danske hjem ud over det ganske land. På en måde kan man sige, at det er folket selv, der primært registrerer det danske folk. Større sikkerhed fås vel ikke, og for mig er det dybt tilfredsstillende, at primærkilden til vores data på den måde ligger spredt ud over landet, og der er noget trygt og godt ved at

vide, at så mange forskellige mennesker stadigvæk sidder og prenter alle vore skæbner ned med pen og blæk, sådan som det er sket siden 1300-tallet. Egentlig skal der vel ikke så lidt hovmod til at afskaffe sådan et system - men det ligger vel i tiden.

Dermed er naturligvis ikke sagt, at vi skal til at afskaffe EDB - heller ikke indenfor kirken. På mange måder er computeren en stor hjælp. F.eks. kunne man for min skyld sagtens afskaffe alle de forskellige papirsindberetninger om fødsel, navngivelse, dødsfald osv. fra kirkekontor til folkeregister og erstatte det med elektronisk post - herligt! Men primærkilden - kirkebøgerne - ser jeg i virkeligheden ingen som helst grund til at afskaffe. Tværtimod. Det nærmer sig det uansvarlige. Og det tror jeg egentlig, langt de fleste kirkebogsførere er enige med mig i.

Den professionelle koncernekirke

Kronikforsøg maj 1999

For godt et årstid siden havde jeg en artikel i avisen, hvor jeg ærgrede mig over, at de gamle kirkebøger sådan stort set uden videre skulle forsvinde efter flere hundrede års velfungerende virksomhed. Siden da skal jeg ellers love for, at der er kommet gang i debatten, som på et tidspunkt kulminerede med, at en række præster med deres embede som indsats nægtede at gå over til Den nye Kirkebog.

Hele debatten har indtil nu bestyrket mig i, at det er forkert at afskaffe de håndskrevne kirkebøger, og det på trods af, at jeg i den forløbne tid har deltaget i fem forskellige kurser vedrørende DNK arrangeret bl.a. af Kirkeministeriet og PLS Consult, som står for gennemførelsen af projektet. Jeg har på min computer en demomodel af Den nye Kirkebog, og jeg mener, jeg efterhånden ved en hel del om projektet.

Det har påfaldende ofte i debatten været fremført som et væsentligt argument, at kirkebogsprojektet fra starten har været lagt frem til almindelig debat, og da der tilsyneladende ingen indvendinger kom mod projektet, blev det sat i værk, således at løbet på nuværende tidspunkt er kørt. Sådan lød det allerede for et år siden. Der var ingen vej tilbage.

Jeg synes ikke, det er et rimeligt argument, og jeg synes slet ikke, det kan bruges som modargument mod en stadig mere synlig og bred modstand mod at afskaffe kirkebøgerne - både fra kirkebogsførere, fra biskopper, provster og menighedsråd og senest også fra politisk hold. At nogen måske har sovet i timen kan vel ikke i sig selv gøre argumentationen ugyldig. Med mindre projektet med vold og magt skal presses igennem nu - koste hvad det vil - uanset hvad der bliver indvendt imod det, og sådan virker det faktisk. Datoerne for igangsættelse af første fase er allerede udsendt til de enkelte

sogne, og som et slags svar på en mere og mere udtalt modstand mod projektet indgår ministeriet millionkontrakten med Hewlett Packard om levering af EDB udstyret. Man kan ikke undgå at blive overordentlig betænkelig ved den åbenlyse form for ministeriel arrogance - oven i købet i folkekirkens jubilæumsår!

Lad mig understrege, at indførelsen af EDB på kirkekontorene (som allerede er sket langt de fleste steder) i sig selv er udtryk for en naturlig udvikling i takt med de tekniske fornyelser, der sker på området. Det gælder vel også den elektroniske kommunikation mellem kirkekontorer indbyrdes og andre offentlige myndigheder, som vil betyde en smidiggørelse og almindelig lettelse i det daglige arbejde. Men det er efter min mening halsløs gerning samtidig - åbenbart i sådan en teknologifikseret eufori - at ville afskaffe de håndskrevne kirkebøger - grundregistreringen af Danmarks befolkning.

Jeg vil nævne to iøjnefaldende grunde udover de væsentlige grunde, som har med vores identitet og vores historie at gøre (grunde som moderne teknokrater naturligt nok kun har skuldertræk tilovers for).

For det første datasikkerheden, som uanset hvad der hævdes fra Statens Arkiver eller computerfirmaerne, på ingen måde kan måle sig med den nuværende sikkerhed, der ligger i det decentrale system med dobbelt bogføring og jævnlig konferering. Påstanden om fuld sikkerhed for elektroniske data i et centralt register må ifølge sagens natur og relative nyskabelse alene bero på et skøn - eller måske rettere en forhåbning. Mange bitre erfaringer taler imod den påståede sikkerhed - både på dataområdet i særdeleshed og teknokraters påstande om fremtidens lyksaligheder i almindelighed. Et centralt register er dog på alle måder langt mere følsomt overfor uvedkommende indgriben end et decentralt.

For det andet må det konstateres, at den nuværende ordning har fungeret *upåklageligt* i mange mange år - og stadigvæk fungerer upåklageligt. Det er jo netop *ikke* sådan, som det er blevet hævdet, at landets kirkebogsførere i nævneværdig grad har givet udtryk for utilfredshed med kirkebogssystemet - tværtimod. Mange er virkelig kede af og dybt bekymrede over at skulle opgive bøgerne - i hvert fald langt de fleste af de præster og kordegne, jeg selv har talt med, og det fremgår også med al tydelighed af debatten. Argumenterne om at kirkebøgerne skulle være tunge, uhåndterlige og utidssvarende er hentet ud af den blå luft - til lejligheden. Det er muligt tingbøgerne er overfyldte og uhåndterlige, men det er kirkebøgerne ikke.

Er der til gengæld noget, der er tungt, så er det computerne, og det ikke blot i fysisk forstand. Jeg har arbejdet med computere dagligt i snart ti år og ved af erfaring, hvor irriterende, maskinerne kan opføre sig - uden at man har en jordisk chance for at rette fejlen. De er langt mere ressourcekrævende end den nuværende ordning - bl.a. af den

grund at de til stadighed skal opdateres - og så bliver vi i øvrigt henvist til et nyt præsteskab af computer- og IT-teknikere med alt hvad det indebærer af tidsmæssige og økonomiske omkostninger sammen med en central styring, der nærmer sig overvågning. Dertil kommer det, som bliver stadig mere klart, at computeren simpelt hen har sine begrænsninger og i øvrigt er en relativ usund og særdeles stressende arbejdsplads, der kan have alvorlige arbejdsskader til følge.

Dette fører mig over til den økonomiske side af sagen. Menighedsråd og provstiudvalg er generelt fra flere sider - ikke mindst fra mediernes - blevet beskyldt for fråseri. Det kan man mene om, hvad man vil, men det, som ikke rigtigt er kommet klart nok frem i debatten er, at stigninger i ligningsbeløbene meget ofte skyldes store stigninger i landskirkeskatten, som vi ingen indflydelse har på hverken i menighedsråd eller provstiudvalg. Indførelsen af DNK i den planlagte form vil koste rigtig mange penge (omkring 200 mio. kr. bare for indførelsen) - penge som skal hentes over landskirkeskatten. Forventer man fra kirkeministeriets side, at der på lokalt plan skal ske en decideret *nedgang* i den lokale ligning, så det samlede ligningsbeløb ikke stiger - eller hvad har man tænkt sig, når man samtidig pålægger menighedsrådene en nulvækst?

Det er lidt ærgerligt at modtage årlige pålæg med løftede pegefingre fra ministeriet om, at der ikke må ske nogen stigning i ligningsbeløbene, samtidig med at landskirkeskatten tilsyneladende kan boltre sig frit. Problemet med folkekirkens økonomi ligger efter min erfaring ikke hos de folkevalgte menighedsråd og provstiudvalg, der mig bekendt gør, hvad de kan for at holde igen på udgifterne. Problemet ligger snarere i den uforudsigelige landskirkeskat. Og så må man aldrig glemme, at disse råd faktisk har deres mandat fra medlemmerne selv - ikke fra kirkeministeriet! Det ser ikke godt ud, når tjeneren begynder at belære herren i huset.

Man fornemmer somme tider, at folkekirken er ved at udvikle sig til en koncern, hvor det ikke så meget er de forkyndelsesmæssige problemer, der er i højsædet som effektivitetsproblemer - ikke blot de påståede problemer med kirkebøgerne men også de såkaldte ledelsesproblemer, ansattes alkoholproblemer og de påståede problemer med den økonomiske og strukturelle styring af folkekirken. En effektiv kirke kræver en topprofessionel, magtfuld ledelse og en opdateret struktur med professionelle medarbejdere. Her vil decentrale og nærdemokratiske principper altid stå i vejen for udviklingen.

Men folkekirken er *ikke* en koncern, der skal give et vist økonomisk eller for den sags skyld religiøst eller socialt afkast for at have en rimelig eksistensberettigelse. Folkekirken har sin eksistensberettigelse fra grundloven og fra 85% af befolkningen, som ønsker denne nærdemokratiske kirke - styret af medlemmernes valgte repræsentanter i

menighedsråd og provstiudvalg - knyttet til staten - ikke styret af den - så den kirkelige frihed bevares - også friheden til at være amatører. Og det betaler de mange mange medlemmer altså gerne omkring 0,8% af deres indkomst for. Derved har kirken råd til at være en fri kirke - uafhængig af særinteresser - såvel økonomiske og politiske som religiøse. Det er bl.a. den frihed der gør, at vi snart kan fejre folkekirkens 150-års jubilæum - forhåbentlig med glæde.

Har folkekirken en samfundsnyttig funktion?

Artikel Stiftsårbogen 1999

Når man har været provst og medlem af et provstiudvalg et par år, kan det ikke undgås, at folkekirkens økonomi kommer til at fylde meget i hverdagen - det gælder både de enkelte menighedsråds økonomi og også - og måske især provstiets økonomi som helhed. Og det er helt naturligt, at man gør sig sine tanker om den økonomiske struktur i folkekirken, som nok må siges at være ret enestående.

Størstedelen af økonomien er som bekendt baseret på medlemsbidrag, hvis størrelse fastsættes år for år af menighedsråd og provstiudvalg, og der har i det forløbne år været en livlig debat om kommunernes forhold til kirkens økonomi. Debatten gav sig bl.a. udslag i en del borgmestres udtalte frustrationer over, at de ingen indflydelse har på forbruget af kirkens penge, og der blev ligefrem udtrykt ønske om en eller anden form for statsstyring af kirkens midler.

Der findes en såkaldt 20%-regel, som siger, at kirkens driftsudgifter (minus lønudgifter!) ikke må stige mere end 20% af gennemsnittet af de sidste fire års driftsudgifter, og det er så, hvad kommunalbestyrelserne har at se efter, når de fastsætter årets kirkeskatteprocent. Ikke andet. Kommunerne gør folkekirken en - i øvrigt stor - tjeneste ved at forvalte udskrivningen og opkrævningen af kirkeskatten, men ud over denne forvaltning har kommunerne altså intet med kirkens penge at gøre. Og der er altså heller ingen sammenhæng mellem kirkens forbrug og antallet af kommunale dagplejepladser.

Jeg synes også, det er vigtigt at slå fast, at kirkens penge forvaltes af folkevalgte medlemmer af menighedsråd og provstiudvalg, og hvis man synes, kirken fråser, så har man en enestående demokratisk mulighed for at ændre på det ved at gå ind i menighedsrådsarbejdet. Der er valg hvert fjerde år. Så det er for så vidt folkestyret selv, de folkevalgte borgmestre er utilfredse med, når de kræver, at kirkeministeren skal gribe ind og styre kirkens økonomi. Det vil kirkeministeren heldigvis ikke, for det er der

ingen reel grund til.¹

Men så kan man alligevel ikke lade være med at spørge, hvad det er, der ligger bag denne uvilje mod folkekirkens forbrug, som jeg synes, man kan mærke mere og mere tydeligt, og som i øvrigt har givet sig udslag i udmeldelser?

Ser man bort fra de mere politisk bestemte motiver, så tror jeg, det hænger sammen med, at folkekirken for mange mennesker ikke længere synes at give et rimeligt afkast i forhold til forbruget, som så naturligt nok bliver til et overforbrug. Den bruger jo op mod fem mia. kr. om året - og hvad får vi så for de penge? Og kunne man ikke bruge dem til noget mere nyttigt?

Gudstjenesten

Nu kunne jeg jo godt opregne alle folkekirkens tjenesteydelser for samfundet som personregistrering, begravelsesvæsen, vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v., eller jeg kunne skrive meget om kirkens sociale og diakonale funktion, men for mig er der to - måske lidt oversete ting - der er vigtigere. Det er først og fremmest gudstjenesterne - de ganske almindelige, hvor frihedens ord forkyndes og mennesker og magter modsiges af evangeliets forbløffende påstand.

Jeg tror - eller rettere, der er en hel del tomme kirker, der tyder på, at mange mennesker i dag slet ikke kan se formålet med at afholde de almindelige gudstjenester. Men netop ved gudstjenesten markeres friheden på det allerstærkeste - friheden til at være et levende menneske. Gudstjenesten er en rystende opmuntring - en bevægende kærligheds- og frihedserklæring til alle og enhver, der har brug for dét. De, der kan klare sig selv, står vel mere eller mindre uforstående overfor sådan en gudstjeneste, som ikke er hverken belæring eller krav om forbedring, og som tilsyneladende ikke har noget praktisk pædagogisk eller politisk eller andet samfundsnyttigt formål - blot denne forbausende trøst og frihed til syndige mennesker. De raske har måske ikke brug for gudstjenesten - men det har de syge!

De tomme kirker

Det er vel også nytteværdien, man tænker på, når man udefra får øje på de tomme

¹ Lad mig citere kirkeminister Margrethe Vestager fra hendes artikel i Berlingske Tidende af 12. februar i år: "... I perioden 1988-97 har den reelle vækst i folkekirkens udgifter (altså væksten ud over pris- og lønstigninger) i gennemsnit været på ca. 1 % om året. Nogle år har den været højere. Enkelte år har realvæksten derimod været negativ, det vil sige, at de samlede udgifter er steget mindre end priser og lønninger. Den jævne udvikling i folkekirkens udgifter har afspejlet sig i, at den gennemsnitlige kirkeskatteprocent siden 1977 har ligget omkring 0,8 med 0,79 som det laveste og 0,83 som det højeste. Hvis man ser på udviklingen i folkekirkens økonomi over en periode og for folkekirken som helhed, er der altså ikke noget, som antyder, at det skulle være nødvendigt at fare frem med hårdere midler for at få styr på udviklingen. De mange menighedsråd og provstiuvalg viser, at de tilsammen formår at håndtere det ansvar, som de har..."

kirker rundt omkring. Luk dem! Lyder det fra flere og flere sider. De er urentable, og det er urimeligt at holde gudstjeneste hver søndag, når ingen kommer.

Det kan der nok være noget om - det er til tider grotesk at stille op til gudstjeneste, som om der kommer 100, når der rent faktisk højst kommer fem - og somme tider ingen. Jeg kender et sogn, hvor gennemsnittet p.t. er to! Men jeg synes alligevel ikke, vi kan tillade os at lukke en kirke, som har været brugt som kirke uafbrudt i 800 år! Dertil er vi alt for små. I historiens løb har kirkegangen vel ofte været langt mindre end nu, og kirkebygningerne er blevet groft misligholdt² - og alligevel er kirkerne blevet stående som kirker. Der må dog være en respekt for historien - for tidligere generationers hægen om kirken - og der må også være en respekt for de kommende generationer, der måske ikke mindst får brug for kirken som samlingssted i en mere og mere atomiseret tilværelse.

Nej, kirkerne skal blive stående som kirker, men hvad gør vi så med problemet, som nogle steder er et reelt - og vel dermed også er et økonomisk problem?

Ja, sognemenighederne kunne selvfølgelig begynde at bruge deres kirke noget mere, men gør de ikke det, så var det måske en ide, om der var større frihed lokalt til at forvalte gudstjenestetider, antallet af gudstjenester og måske også gudstjenestens form, som alt sammen i dag er fastsat og autoriseret fra centralt hold.

Her på Nordvestfyn ligger der fra gammel tid mange kirker, og de ligger tæt! Og der er altså tilsyneladende ikke i øjeblikket brug for at holde højmesse hver søndag i alle disse kirker. End ikke hver anden! Vi kører jo alligevel til alt muligt uden problemer - det må også kunne lade sig gøre om søndagen, eller hvornår der nu er gudstjeneste (søndag formiddag er måske det værst tænkelige tidspunkt?).

Jeg vil derfor mene, at man godt kunne tænke sig større kirkesogne visse steder på landet bestående af flere nuværende sogne (5-7 måske), så antallet af beboere i hvert fald kom op på et par tusind. Det er bestemt ikke for meget for en præst. Men det kræver så nok også en sammenlægning af nogle af de små menighedsråd, og så kræver det nok en nedgang i antallet af højmesser i det enkelte sogn - måske erstattet af korte andagter evt. forestået af lægfolk.³

Til gengæld ville der kunne ske en overførsel af præstestillinger til de byområder, der i øjeblikket lider under præstemangel.

For nogen vil det her lyde drastisk, men givet er det, at udviklingen mange steder på

² Det var vist ikke ualmindeligt, at kirker på landet simpelt hen var lukket mellem pinse og høst. Og den eneste, der bladrede i den skjoldede alterbog var trækvinden, der susede ind ad sprækker og revner og knuste vinduer.

³ Jf. debatbogen Lidenskab og Smålighed, som Føns-Ørslev-Udby-Husby menighedsråd udgav i 1990. Her udvikles tanker om det bæredygtige pastorat på landet.

landet er løbet fra den nuværende struktur, og vi kan faktisk ikke være bekendt bare at lade som ingenting. Desuden risikerer vi, at andre - kommunerne eller regeringen - kommer og indfører de nødvendige ændringer, hvis ikke vi selv gør noget. Det tyder den seneste tids debat om folkekirken i hvert fald på. Så af kærlighed til vores kirke er vi nødt til hele tiden at opdatere den og tilpasse den - ikke til tidens trends - men til de faktiske forhold, så den ikke kommer til at stå som et fortidsmonument over svundne tiders engagement - eller måske ligefrem bliver lukket - men forbliver som måske det sidste virkelige fristed i vores samfund. En sådan opdatering og tilpasning og debatten herom hører efter min mening med til et ansvarligt menighedsrådsarbejde. For det bør nok understreges, at det er fra de berørte folkevalgte menighedsråd, eventuelle ændringer bør komme. Strukturkommissioner og tænketanke er sikkert udmærkede i deres intentioner, ligesom nærværende forslag helt sikkert er det, men hvis ikke forandringerne har klangbund i de lokale menigheder, tror jeg ikke på, de holder.

Rent økonomisk vil en sådan omstrukturering naturligvis få konsekvenser. Måske ikke de helt store - kirkerne og kirkegårdene skal stadig vedligeholdes, men bl.a. kvoterne for kirkebetjeningen vil blive reduceret. Dette vil helt klart give anledning til debat, men man skal her ikke være blind for det faktum at lønområdet i den kirkelige økonomi synes at have udviklet sig nærmest eksplosivt, således at lønningerne her i Middelfart provsti udgør næsten halvdelen af det samlede budget i 2000.⁴

Det folkelige

Det andet, jeg vil fremhæve, er kirkens folkelige funktion. Jeg tænker på, hvad der foregår rundt omkring i landets sognegårde og præstegårde hver eneste dag og aften, hvor folk kommer sammen til et sandt væld af studiekredse, foredrag, læsekredse, ældreklubber, ungdomsklubber, børneklubber, minikonfirmander osv. - alt det, som menighedsråd og præster overalt i landet finder på at arrangere - ganske upolitisk og ukommercielt - gennemsyret af en lyst og vel også en slags forpligtelse til denne frie, folkelige oplysning og forkyndelse og det frie samvær, der så lidt som gudstjenesten skal give noget konkret afkast. Her fungerer folkekirken ligeså stille uden de store armbevægelser for ganske mange mennesker dag efter dag.

Der er blevet talt en del om dyrt prestigebyggeri i folkekirken - ikke mindst med henblik på de mange sognegårde, som er skudt op i de senere år. Nu kan man altid finde eksempler på forkerte beslutninger - selv i menighedsrådene - men stort set mener jeg,

⁴ 48% helt nøjagtigt. Dertil kommer så præstelønningerne! Renter og afdrag udgør 21%, vedligeholdelse, administration m.v. 28% - og bare 2% udgøres af menighedsrådenes rådighedsbeløb. Man kunne måske godt ønske sig en lidt mere kirkelivsfremmende fordeling af kirkens udgifter - det er en meget stor del, der går til lønninger, vedligeholdelse og administration - og også en meget stor del af menighedsrådenes tid går med administration.

at de sognegårde jeg kender til, udfylder en væsentlig funktion i det kirkelige liv. Vi har tre af slagsen her i provstiet, og alle tre steder har sognegårdene medført en ganske betydelig forbedring af rammerne for menighedsrådets og også præsternes og kirkekontorets virksomhed.

Man kan selvfølgelig godt begræde, at f.eks. præstegårdene ikke længere i samme grad som før er rammer om den folkelige mødeaktivitet, men også her gør de ændrede samfundsstrukturer sig gældende - bl.a. derved at begrebet "præstekone" ikke længere har samme indhold som før i tiden. I det hele taget synes begrebet "frivilligt arbejde", som før i tiden var en nærmest naturlig del af det kirkelige arbejde, at være stærkt på retur til fordel for tarifbestemt lønarbejde - samtidig med, at vi oplever et stigende krav fra præstefamilier om mere privatliv og mere tid til familien. Det er klart, den enkelte præst må afgøre med sig selv, om hun blot er lønarbejder med et udtalt krav om privatliv, eller om der er tale om et særligt kald, der involverer hele familien og hele præsteboligen til enhver tid. Hverken den ene eller den anden yderlighed er vel uden omkostninger.⁵

De "gode vilkår for kirkens liv og vækst", som menighedsrådsløftet omtaler, er for mig først og fremmest vilkårene for de her omtalte områder, gudstjenesten og dens forkyndelse og så det folkelige liv omkring kirkerne. Og jeg mener bestemt, at vi har økonomisk mulighed for endda meget gode kår. Sammenlignet med kirker i andre lande - også nabolande - er vi nærmest forkælede økonomisk set. Det skyldes flere ting. Først og fremmest selvfølgelig det store antal medlemmer af folkekirken, der giver det gode økonomiske grundlag gennem kirkeskatten, men det skyldes efter min mening også den økonomiske struktur, der til dels udjævner de økonomiske forskelle mellem små og store sogne, samt den balance, der eksisterer i forholdet mellem kirke og stat.

Spørgsmålet er så, om vi også i tilstrækkelig grad påskønner disse gode økonomiske vilkår og udnytter dem til gavn for kirkelivet, eller om den gode økonomi sammen med den måske næsten for veludbyggede og ret tidskrævende administration gør os sløve og uengagerede som menighedsråd, der egentlig føler sig mere som administratorer og arbejdsgivere end som igangsættere og opretholdere af et levende kirkelig i sognet. Jeg kender flere eksempler på menighedsrådsmedlemmer, der er gået ind i arbejdet med store ambitioner, men som efter den første periode har trukket sig ud dybt skuffede over et centralt styret bureaukrati, der syntes at blokere for snart sagt ethvert lokalt kirkeligt initiativ.

⁵ En decideret afskaffelse af boligpligten, som det er foreslået fra flere sider, vil efter min mening ikke gavne menighedslivet - i hvert fald ikke på landet. Det vil medføre en yderligere fremmedgørelse overfor kirken, hvis servicefunktion vil blive meget dominerende.

Fællesfonden

Hvert år fastsætter kirkeministeren den såkaldte landskirkeskat - dvs. budgettet for den kasse, der betaler folkekirkens udgifter til fælles anliggender (fællesfonden). Indtægterne fra landskirkeskatten går til præste- og provstelønninger for langt størstedelens vedkommende, men også til udligningsbeløb til økonomisk svage kommuner. Folkekirkens uddannelsesinstitutioner⁶ sluger meget, og som det seneste betyder oprettelsen af et folkekirkeligt EDB-netværk og indførelse af Den nye Kirkebog forøgede udgifter⁷.

Fællesfondens udgifter udgør omkring 1 mia. kr. årligt. Man kunne måske nok ønske sig lidt mere åbenhed omkring landskirkeskatten. Jeg kunne forestille mig en mere langsigtet planlægning end den nuværende, således at man også i de enkelte kommuner kunne lave rimeligt holdbare langtidsprognoser omkring de kirkelige udgifter. I øjeblikket kommer meddelelsen om landskirkeskattens størrelse midt i budgetproceduren - somme tider som en bombe under samme.

En af fællesfondens store udgiftsposter⁸ er udligningsbeløbene, hvor økonomisk svagt stillede kommuner kan få tilskud - f.eks. små kommuner med mange kirker og/eller med et lavt udskrivningsgrundlag. Men der er stadig stor forskel på kommunerne og på medlemsbidraget alt efter hvor i landet man bor. Jeg lavede sidste år nogle beregninger over forskellene alene her i Middelfart provsti, og det betyder altså en hel del, om man bor i Middelfart kommune, hvor medlemmerne i gennemsnit betaler 635 kr. i kirkeskat, eller om man bor i landkommunerne, hvor medlemmerne i gennemsnit betaler omkring 1.000 kr. i kirkeskat. Der er ofte store problemer med at få budgetterne til at nå sammen i de små kommuner med den høje kirkeskatteprocent og store bundne udgifter til vedligeholdelse af mange kirker, så hvad det rent kirkeøkonomiske angår, ser jeg frem til en kommunesammenlægning, så der sker en yderligere udjævning af disse ret markante forskelle.⁹ Til gengæld skal det så siges, at der indenfor de enkelte ligningsområder sker en udjævning, idet det er de større samfund, der betaler til de mindre. Det kan man se, hvis man sammenligner sognenes befolkningstal med deres forbrug af ligningsbeløbet, og det er en god ordning, idet et lille landsogn selvfølgelig ikke selv kan bære udgifterne ved at holde en kirke.

⁶ Der arbejdes i øjeblikket på en reorganisering af hele efteruddannelsesområdet, som efterhånden er blevet noget uoverskueligt - og dyrt!

⁷ Det bliver interessant at se, hvor meget DNK kommer til at koste i fremtiden. Foreløbig ser det ud til, at man har fået kolde fødder - i hvert fald har man tilsyneladende forladt den indlysende rigtige tanke, at alle præster - også de som ikke fører kirkebog - bør have adgang til det kirkelige netværk. Det kan resultere i, at vi får A og B præster. Den nye lønkvotering for særligt belastede(kirkebogsførende) præster, der er blevet opgraderet til lønramme 34, peger i samme retning.

⁸ 77 mio. kr. i 1997

⁹ Her på Fyn ville de nye storkommuner stort set passe meget godt til de nuværende provstier.

Den nuværende økonomiske ordning gør det altså *muligt* at opretholde et kirkeliv i selv de mindste sogne, og det er vel også tanken bag strukturen - at også de små sogne skal have en forholdsvis selvstændig status, hvad det kirkelige angår.

Forholdet til staten

Som bekendt understøtter staten den evangelisk-lutherske kirke, som er den danske folkekirke ifølge grundloven. Det betyder i praksis et økonomisk tilskud på 40 % af præste- og provstelønningerne. Statstilskuddet dækker også bispelønningerne og fordele diverse tilskud bl. a. til kirkerestaureringer. "Til gengæld" varetager kirken som nævnt en del tjenesteydelser for staten i form af personregistrering, begravelsesvæsen m.v.

Det er folketinget, der er folkekirkens øverste besluttende organ og således også folketinget, der vedtager gældende love for folkekirken - herunder økonomiloven. Disse love administreres af Kirkeministeren og på lokalt plan af stiftsøvrigheder og provstiudvalg. Det er kirkeministeriet, der ansætter og aflønner folkekirkens præster efter indstilling fra menighedsrådene.

På den måde kan man godt tale om en statsstyret kirke, men samtidig besidder kirken en ret udstrakt frihed dels på det "indre kirkelige" område - staten blander sig *som regel* ikke i det forkyndelsesmæssige tilsyn, som varetages af biskopperne - og dels også på det økonomiske område, hvor der er en langsom men stadig stigende grad af lokal selvforvaltning. Når man ser bort fra landskirkeskatten, mener jeg, at menighedsråd og provstiudvalg i fællesskab bør kunne foretage en for alle parter tilfredsstillende planlægning af de kirkelige udgifter i dag¹⁰.

Man har talt meget om, hvorvidt der er en rimelig fordeling af de udgifter, som dækkes af rent statslige tilskud og så de, der betales af kirkens egne penge. Er det f.eks. rimeligt, at alle borgere i dette land uanset deres religiøse observans skal betale en del af folkekirkens præstelønninger? Og burde det til gengæld ikke være staten, der alene tog sig af udgifterne til de servicebetonede og almenkulturelle ting som personregistrering og bevaring af de gamle kirker? Senest har Kristeligt Folkeparti udtrykt ønske om en omfordeling af udgifterne - bl.a. med henvisning til grundlovens § 68 om at ingen er pligtig til at yde personlige bidrag til nogen anden gudsdyrkelse end den, som er hans egen.¹¹ Jeg forstår egentlig ikke betænelighederne ved den nuværende ordning, med mindre der er tale om et politisk skridt i retning af en decideret adskillelse mellem kirke og stat.

¹⁰ Bl.a. de nye budgetprocedurer med indledende budgetsamråd og især rammeordningen ser jeg som udtryk for større frihed og kompetence til menighedsrådene. I det hele taget anser jeg et udbygget samarbejde mellem de enkelte sogne som et vigtigt skridt i retning af et mere tilfredsstillende menighedsrådsarbejde.

¹¹ Flemming Kofod-Svendsen i en artikel i Fyens Stiftstidende den 29. august.

Vi er dog alle sammen medlemmer af staten, og folkekirken er stadigvæk kirke for 85% af befolkningen - fordi det ønsker denne befolkning altså. Det er klart, man kan hente § 68 frem i religionsfrihedens hellige navn, men så burde man vel egentlig også hente meget mere frem, hvis individets religiøse og politiske anskuelser i alle tilfælde skulle have første prioritet frem for den enkeltes forpligtelser i forhold til den stat, der dog beskytter os alle sammen og giver os så rigelige muligheder for at udfolde os. Pacifister skal nu engang også betale til forsvaret gennem deres skat.

Personregistrering og begravelsesvæsen administreres udmærket af kirken i øjeblikket, og folkettinget har for nylig besluttet, at det skal kirken blive ved med. Den gør det også godt og omhyggeligt, og nogle menneskers ubehag ved at skulle henvende sig til folkekirken med deres personregistrering bør vel ikke kunne ændre på det velfungerende samarbejde mellem stat og kirke. Så vidt jeg ved, missioneres der ikke på kirkekontorerne. Danmark er stadigvæk et kristent land ifølge grundloven, og det påvirker altså bl.a. administrationen.

Hvad kirkebygningernes vedligeholdelse angår, synes jeg, det hører med til menighedens ansvarsområder at passe og vedligeholde sin kirkebygning med den indflydelse, som langsomt - alt for langsomt - er ved at overgå til menighederne. Man skal ikke glemme, at disse bygninger først og fremmest er i brug som kirker og derfor bør indrettes og vedligeholdes som sådan af den stedlige menighed. Først i anden række kommer efter min mening deres eventuelle museums- og kulturelle værdi. Der er alt for mange eksempler på, at det omvendte blev tilfældet, så kirkerne bliver opfattet udelukkende som kulturminde - i øvrigt ofte til stor fortrydelse for de lokale menighedsråd. Sammenfattende vil jeg mene, at den økonomiske struktur i Folkekirken fungerer godt. Man bør dog overveje en bedre fordeling af ressourcerne i forholdet mellem landområderne og byerne, sådan som jeg har været inde på det, således at de mindre landsogne ikke blot er *økonomisk* bæredygtige men også befolkningsmæssigt bliver i stand til at bære et rimeligt kirkeliv, hvilket på længere sigt også vil være til gavn for byområderne. Og så bør man overveje proceduren omkring landskirkeskattens fastsættelse.

Jeg må også sige, at jeg er lykkelig for kirkens forbindelse til staten, idet den sikrer ikke blot økonomiske tilskud til de svageste områder men også forkyndelsesfriheden derved, at det er staten, der ansætter og lønner præsterne, således at de ikke bliver økonomisk afhængige af menighederne, og dermed står i fare for at forkynde mere populært end sandt evangelisk-luthersk.

En decideret adskillelse mellem kirke og stat vil efter min mening være en katastrofe for kirkelivet i Danmark. Folkekirken vil efter alt at dømme blive "kirkeliggjort" på en måde, der vil skubbe mange mennesker ud af det kirkelige fællesskab. Det kan ikke

undgå at blive de engageredes kirke - jeg havde nær sagt de rettroendes kirke - i modsætning til nu, hvor enhver der er døbt og ikke har meldt sig ud, har fuldgyldig hjemstedsret i folkekirken.

Netop det forhold er en torn i øjet på mange engagerede og velmenende kristne, der ikke godt kan klare den påståede statsunderstøttede ligegyldighed, og derfor gerne ser en selvstændig, veldefineret kirke med et ordentligt kirkeråd, der kan sige fra og til på kirkens vegne. Jeg tror, de kommende år vil blive præget af debatten for eller imod den statsunderstøttede folkekirke, og der er ingen tvivl om, at der er stærke kræfter i gang for at få en "ordentlig" kirke i Danmark.

Faren for folkekirken, som jeg ser den, ligger i, at balancen mellem kirke og stat forrykkes væsentligt. Det går galt, hvis kirken glemmer sit fundament og bliver en statsinstitution blandt andre institutioner, hvis fornemste opgave er af statslig karakter, så at sige, servicering af befolkningen og bl.a. også ved som arbejdsgiver og som bygherre¹² at være med til at holde samfundsøkonomien i gang. Begreber som funktionspræster, lejlighedskirker og også anklagerne for overforbrug ser jeg egentlig som udtryk for en statsliggørelse af kirkens funktion. Den skal give et konkret afkast til gavn for borgerne som enhver anden statsinstitution.

Men som nævnt, kan kirken i Danmark heller ikke undvære staten, tror jeg, uden at den mister jordforbindelsen og - endnu værre - mister forbindelsen til det danske folk.

Så jo! Folkekirken har en uvurderlig funktion i det danske samfund. Som statslig servicefunktion, som bygherre og arbejdsgiver - i kraft af det sociale og diakonale engagement. Men først og fremmest som ramme om den gudstjenestefejrende menigheds kirkelige og folkelige liv i sognene.

Dertil kommer, at Danmark som nation ikke kan undvære den levende kirke, som har været en så afgørende del af vores identitet lige siden nationens fødsel for 1000 år siden - men det er nok en anden historie.

Lidenskab og Smålighed

April 2000

For ti år siden udgav de fire menighedsråd her i pastoratet under stor mediebevågenhed debatbogen Lidenskab og Smålighed i et forsøg på at komme det kirkelige dødvande til livs – bl.a. gennem forslag til nye strukturer. Det er måske værd at bemærke,

¹² Og som storindkøber af EDB udstyr og forsikringer!

at siden er der ikke sket en pind – i hvert fald ikke med strukturen. På opfordring fra redaktionen vil jeg i det følgende prøve på baggrund af debatbogens strukturforslag at komme med et bud på den nødvendige omstrukturering af kirkelivet på landet.

For det første mener jeg, at antallet af kirkebygninger med tilhørende sogne omkring har taget kirken som gidsel, således at bygningernes antal kommer til at bestemme strukturen i kirken – og ikke befolkningsantallet. Der er ingen tvivl om, at sognebevidstheden efterhånden kan ligge på et meget lille sted og i det højeste er rent ornamentær, og hvis kirken har andet for end at være til pynt, så må den bryde ud af sognefængslet – i hvert fald rent administrativt. Men det har kirken måske ikke?

Det betyder, at man er nødt til at tænke nyt omkring kirkernes brug på landet, hvis ikke de skal forfalde rent indholdsmæssigt – i det ydre skal de jo nok blive holdt pæne og projektorbelyste!

Med større administrative enheder med måske fem-seks kirker ville man i højere grad kunne udnytte den enkelte kirkes særpræg eller særlige indretning – og jeg kunne sagtens forestille mig, at kirkerne hen ad vejen blev indrettet forskelligt efter forskellige behov foruden selvfølgelig til gudstjeneste. Det er ofte meget smukke rum i sig selv, som vil kunne bruges til en bred vifte af folkelige arrangementer, hvis ikke de med vold og magt skal indrettes som en bogstaveligt talt fasttømret skolestue.

Slip kirkebygningerne fri, så de for alvor bliver folkets kirke og ikke bare statens museer for ortodoksiens tid. Og slip gudstjenestetiderne fri, så man lokalt kunne indrette sig med glæde og ikke som nu føle sig bundet af de fastlåste gudstjenestetider, som vel stammer fra dengang, gudstjenesten var påbud mere end noget andet. I det hele taget synes jeg nok, man kunne forsøge at løsne på den stramme ortodoksi, som synes at være ret dominerende i dansk kirkeliv – i hvert fald hvad strukturen angår.

I sådanne større pastorater kunne man med fordel ansætte flere præster – et par tusind mennesker pr. præst er vel passende i dag – således at præsterne ikke går til af ensomhed i arbejdet og heller ikke bukker under for kravene om at skulle kunne opfylde forventningerne til samtlige de mange

pastorale funktioner. I øvrigt er den kollegiale samtale om arbejdet uvurderlig og i høj grad et savn hos mange præster (og menigheder) på landet i dag. Måske også det kollegiale skub videre, som enhver præst nu og da trænger til.

Administrationen kunne som hidtil varetages af ét folkevalgt menighedsråd eller pastoratsråd. Opdelingen af rådet i udvalg giver næsten sig selv, således at rådsarbejdet

kunne gøres både mere attraktivt og interessebetonet end nu, hvor mange medlemmer klager over, at man aldrig får tid til det egentlige – kirkelivets vækst – fordi det hele går op i forordninger og cirkulærer og retsregler. Til varetagelse af en hensigtsmæssig administration vil der i denne størrelse pastorater kunne ansættes en kordegn, ligesom stillingen som organist vil kunne gøres til en attraktiv fuldtidsstilling. Oplagt er også et tæt samarbejde mellem kirkegårdene i pastoratet – kirkegårdene, der i dag koster de små sogne rigtig mange penge, vil kunne drives langt mere effektivt.

Det store spørgsmål er selvfølgelig, om en sådan *administrativ* omstrukturering af småsognene vil få negative konsekvenser for kirkelivet på landet. Det kan man jo altid være bange for, men jeg er slet ikke sikker på det. Jeg tror tværtimod, at en samling af sogne i et bæredygtigt og forholdsvis autonomt pastorat vil styrke kirkelivet enormt på landet – også i de små sogne, som i dag er ved at dø. Jeg tror ikke på frygten for, at fordi rådsmøderne flytter måske fem kilometer væk, så glemmer man alt om det pågældende sogn. Tværtimod er der faktisk erfaringer med pastoratsråd, der tyder på det modsatte.

Der er ikke sket særlig meget i den kirkelige struktur siden menighedsrådsloven af 1905. Måske var det på tide, at vi tog skeen i den anden hånd og brugte årtusindskiftet til en nødvendig opdatering af vores kirke.

Det postmoderne samfund

Maj 2000

Udtrykket ”postmoderne” bruges mere og mere om vores tid – en eftermoderne tid, som har afløst den moderne tid, der startede med oplysningstiden i 1700-tallet. Det postmoderne giver sig udtryk i kunst og arkitektur m.v. med en mangfoldighed af forskellige udtryk – men sandelig også i kulturen, som i dag kan kendetegnes ved at være næsten grænseløs. Og det er netop et kendetegn på det postmoderne, at der ikke er nogen fast struktur eller retningslinje at gå efter – det bliver stadig sværere at sætte ting og udtryk og mennesker på plads i de båse og rubrikker, vi ellers plejede at bruge.

Det gælder også for de hidtil bærende elementer i samfundet som f. eks. familien og ægteskabet.

Hvad Gud har sammenføjet må et menneske ikke adskille – sådan lyder det stadigvæk i vores bryllupsritual, men oprindeligt blev det sagt umiddelbart efter vielsen. Det blev ikke sagt til ægtefolkene men erklæret til menigheden: Dette ægteskab står nu fast, og det

kan ingen ændre på, selv om man skulle have lyst til det. Det var dengang, den største trussel mod ægteskabet kom udefra. Men i begyndelsen af 1900-tallet skred betydningen, således at de samme ord nu blev sagt inden vielsen som en slags formaning til det vordende ægtepar, for nu er det ikke samfundet men dem selv, der udgør den største trussel mod ægteskabet. Skilsmissetallet var steget foruroligende.

I dag er skilsmissetallet stadigvæk højt, men det er ikke længere foruroligende, for nu lever vi i en postmoderne tid, hvor stort set alle de gamle normer og rammer om livet og samfundet er kendt ugyldige, og ægteskabet er blot en af mange forskellige anerkendte samlivsformer.

Og det kan man jo godt gøre sig sine tanker om – dette at mere og mere er blevet op til os selv i løbet af det sidste hundrede år. De givne fællesskaber og normer, som var engang – og måske på deres egen måde gjorde livet mindre stresset end i dag – findes ikke mere. Intet er givet – det hele er op til os selv at realisere – at klare – og ikke mindst - at vælge. Vi er blevet vort eget livs instruktør – ja næsten vort eget livs skaber bl.a. i kraft af de enorme teknologiske muligheder, vi samtidig har fået til rådighed i form af f.eks. fosterdiagnostik, gensplejsning, kloning m.v. Det er søreme blevet svært at være menneske, når ingenting længere er givet – end ikke moralen. Og så må vi ty til et etisk råd, som skal hjælpe os og vore politikere med at finde ud af, hvad der er godt og skidt.

Det er måske også blevet mere ensomt med de mange muligheder der ligesom går hånd i hånd med de givne fællesskabers opløsning – de givne fællesskaber i familie og samfund, som mere og mere er blevet fritidsfællesskaber, hvor man kan komme og gå, hvis man ellers har tid.

Så der kan nok være én og anden, der i sit stille sind drømmer sig tilbage til dengang før verden gik af lave – dengang rammerne og normerne var givet – dengang folk havde tid, og der var ægte fællesskab til.

Men det kan man selvfølgelig ikke, sådan skruer tiden tilbage – i hvert fald kun som en drøm eller en illusion - og jeg tror, det er meget vigtigt her ved begyndelsen til et nyt århundrede, at vi går ind i det, som nu engang er vores tid med alle de udfordringer det medfører, med oprejst pande og - synes jeg - også en vis stolthed over det, vi har nået, så det ikke bare bliver den letkøbte jammer over det, vi har mistet, der kommer til at præge snakken.

For sådan er det jo. Vi *har* mistet noget – også noget godt, men vi har sandelig også fået noget, som vores forfædre end ikke drømte om: Et fantastisk velfærdssamfund, som ingen tidligere generation har oplevet bare tilnærmelsesvis magen til. Uanede muligheder for information, livsudfoldelse, rejser, uddannelse osv.

Det, vi måske så skal lære – ud over at være glade for vores tid, det er nok evnen til at administrere de mange muligheder, vi har, så de bliver til gavn for vores samfund – så de bliver til gavn for mennesker, for det må vel stadig være målet med al udvikling.

Så jeg er såmænd ikke så bekymret over, om tiden er moderne eller postmoderne – spændende er den i hvert fald – og så er den vores. Bekymret bliver jeg først, når vi glemmer vores medmennesker og vores samfund til fordel for udviklingens nødvendighed.

Fremtidens kirkeministerium

Maj 2000

Fremtidens præst hed en konference, som kirkeministeriet for en tid siden arrangerede under stor bevågenhed fra det kirkelige landskab. En udmærket konference, der satte fokus på nogle væsentlige spørgsmål, og bagefter blev der udgivet en diger rapport om konferencen. Når jeg nu tillader mig - efter sådan en gedigen succes – at stille mig selv det utidige spørgsmål, hvilken interesse, kirkeministeriet egentlig har i fremtidens præst, hænger det sammen med en række tiltag fra ministeriets side, som tilsammen kunne danne et mønster – et billede af et helt nyt kirkeministerium i forhold til det, som vi kender fra folkekirken – noget der påfaldende minder om en magtfuld og særdeles dynamisk koncernledelse, som vi kender dem fra erhvervslivet men i stigende grad også fra den offentlige sektor.

Den danske Folkekirke bygger, så vidt som jeg forstår den, på en meget fin balance mellem kirke og stat – en balance, der måske mere skal fornemmes end pindes ud i enkeltheder. Men det har dog været sådan, at kirkens indre (teologiske) anliggender i helt overvejende grad har været varetaget af den gejstlige stand – biskopper, provster og præster, samtidig med, at kirkens rent statslige funktion i sidste ende varetoges af ministeriet. Kirkens gejstligt ansatte har således haft mindst to funktioner så at sige – på den ene side en kirkelige funktion som forkynder af evangeliet i den menighed, hvortil han var kaldet og valgt med relationer til menigheden og til de gejstlige

tilsynsmænd som provst og biskop - og på den anden side funktionen som statstjenestemand med relationer til kirkeministeren.

At dette kan være en vanskelig dobbeltrolle fremgår af de kendte sager, der har været, hvor der har hersket usikkerhed om forholdet mellem det statslige og det kirkelige ansvar¹³. Og det er da også en noget flydende grænse. Eksempelvis har provst og biskop jo også tilsyn med en rent statslig funktion som kirkebogsføringen. Man kan vel sige, at folkekirkens balance et langt stykke bygger på en agreement – en uskreven lov i stil med den formulering i grundloven, man kan vælge at fortolke som: Folkekirkens forfatning ordens ved lov – underforstået: engang med tiden. Og derfor gælder det selvfølgelig om at have fornemmelse for folkekirkens særlige status så at sige, hvis man altså vel at mærke ønsker at bevare den, som den er.

Nu er udefinerbare fornemmelser ikke særlig meget oppe i tiden. Det er, som om det bliver mere og mere afgørende, at alt kan defineres, måles og vejes – og ikke mindst evalueres. Stadig flere spørgeskemaer og statistikker – stadig flere konsulentfirmaer – stadig flere undersøgelser - stadig flere managementteorier med beskrivelser af mennesker som forbrugere, funktionærer, målgrupper. Stadig flere rapporter! Alt sammen udtryk for et særdeles mekanistisk menneskesyn, der betragter mennesket som brikker i en teori og ikke som autonome frie personligheder, der kan finde på hvad som helst – og som man skylder hvad som helst – ikke mindst respekt. Ja, der er dem, der mener, at dette menneskesyn er ved at overtage Europa som den nye ideologi – som det seneste udtryk for den europæiske rationalisme. Et andet udtryk for det samme var sovjetkommunismen! New Public Management hedder det seneste skud på stammen.¹⁴ Overfor denne managementteori står alle udefinerbare størrelser for skud og skal med vold og magt defineres, måles og vejes, så de kan blive skematiseret, standardiseret og frem for alt evalueret med henblik på at forøge udnyttelsesgraden – f.eks. af folkekirken eller af præstens arbejde. Begge disse størrelser er til dels udefinerlige bl.a. fordi de bygger på løfter og det, jeg vil kalde fornemmelser mere end på konkrete paragraffer og arbejdsbeskrivelser. Det går således ikke an at udpinde præstens arbejde i timer og funktioner. Dertil er dette arbejde alt for udflydende, og grænsen mellem decideret præstearbejde og det såkaldte privatliv for ikke at tale om det frivillige arbejde - er flydende.¹⁵ Jeg må sige, at jeg selv befinder mig godt i min udefinerlige folkekirke og

¹³F.eks. Lundehussagen omkring Birthe Andersens juleprædiken og senest Bork Hansen sagen. Det synes ofte at være kirkeministeriet, der har svært ved at adskille de gejstlige og statslige ansvarsområder.

¹⁴ Henrik Skovgaard Nielsen i en kronik i Politiken 10. maj 1999: Djøfisering i perspektiv. (DJØF står for Dansk Jurist- og Økonom Forbund).

¹⁵ Det er den sammenhæng interessant, at præsterne nu selv fremsætter ønsker om en mere veldefineret stillingsbeskrivelse og selv foranstalter undersøgelser om præsternes arbejdstider m.m. Man kan frygte,

med mit ubeskrivelige arbejde, som jeg egentlig hellere vil benævne et kald. Det harmonerer godt med mit livssyn, men jeg kan godt frygte, at jeg lever på lånt tid, for tiden er ikke til det udefinerlige.

Og det er så her min bekymring over kirkeministeriets rolle kommer ind. For nu begynder jeg at forstå interessen i at få defineret fremtidens præst – at få defineret en ordentlig præsts funktion i samfundet, således at præstens arbejdsindsats kan måles og styrkes gennem de midler, som ledelsen har til rådighed – således at udnyttelsesgraden bliver optimal – hvilket sker gennem kursusvirksomhed, efteruddannelse, kvalifikationsløn osv. At man så samtidig fra ledelsens side via et internt EDB netværk i koncernen nemt og hurtigt kan kommunikere budskabet til de enkelte medarbejdere og i yderste konsekvens kan kontrollere deres aktiviteter, passer næsten for godt til den nye struktur. Jeg forstår nu, hvorfor dette netværk uden videre diskussion *skulle* gennemføres – det var et rent ledelsesanliggende – og jeg begynder så småt at forstå kirkeministeriets interesse i efteruddannelsernes struktur og – som det fremgår af ministeriets nyligt udsendte interne evalueringsrapport om *præsteuddannelserne* – også ministeriets interesse i selve den teologiske uddannelse. Og den nye løn komme vi efter sigende ikke udenom. Selvfølgelig bør man overveje, om det her ikke er en god og sund udvikling – så meget mere som den efterhånden synes at være enerådende og sært uimodsagt i store dele af den offentlige sektor.¹⁶ Er det ikke på tide, at såvel folkekirken som præsternes arbejde bliver defineret, og er det ikke rimeligt, at der udarbejdes målsætninger og standarder, så enhver kan se, hvad folkekirkens funktion er – hvad man egentlig betaler sin kirkeskat til – og hvad præsterne egentlig går og laver – eller burde lave? Det mener jeg som nævnt ikke – men om så skulle være, så burde et så markant skifte vel lægges ud til almindelig debat i folkekirken. Men problemet er måske netop det, at den almindelige folkekirkelige debat, som de fleste af os har et inderligt hadkærligheds-forhold til, men næppe nogen vil undvære – ikke indgår som en del af den nye ledelsesstruktur. Det er der i hvert fald noget, der tyder på – bl.a. proceduren omkring indførelsen af Den nye Kirkebog, men også kirkeministeriets stigende – ja dynamiske interesse for og forsøg på at sætte dagsordenen for snart sagt alle områder indenfor folkekirken – også de, der indtil nu har nydt betegnelsen: kirkens indre

at disse præster i deres velmente iver efter at komme lønmæssige og andre urimeligheder til livs udhuler den store frihed, som præstegerningen i folkekirken indebærer.

¹⁶ Folkeskolen er et godt eksempel men også kommunernes administration, sundhedsvæsenet og postvæsenet synes helt styret af tanken om New Public Management. I den før omtalte kronik af Henrik Skovgaard Nielsen hævdes det, at det er Finansministeriet, der bevidst søger at styre den offentlige sektor ud fra NPM-teorien.

anliggender. Egentlig sært uimodsagt, synes jeg, og det er det, jeg hermed har forsøgt at råde bod på.

Jeg skal endvidere foreslå, at den næste konference kommer til at handle om Fremtidens kirkeministerium.

Det er for Ordets skyld!

April 2001

Der tales for tiden en hel del om – bl.a. af kirkeministeren, at udviklingen er løbet fra den kirkelige struktur – ikke mindst på landet, og nu må der virkelig gøres noget ved sagen. Og det kan der jo nok være noget om, men når det så skal beskrives nærmere, hvad det egentlig er, der skal gøres, kniber det ofte med argumentationen. For hvorfor og hvordan skal kirken tilpasses den moderne struktur i samfundet? Det sidste er afhængigt af det første.

Der er vel nok dem, der vil hævde, at kirken netop *ikke* skal tilpasses den moderne samfundsstruktur, fordi kirken ligesom er hævet over det øvrige samfund – eller rettere fordi kirken skal være vores sidste bindeled til de traditionelle værdier, som synes at være gået tabt i det postmoderne samfund. I kirken kan man gå hen og drømme sig tilbage til de gode gamle dage, før verden gik af lave – ikke mindst til jul, hvor man i forvejen er i det humør. Mange kirkelige handlinger begrundes vel også i den samme veneration for den så tragisk forsvundne fortid.

Hvis det er kirkens formål på den måde at stå vagt om fortiden, så den ikke helt smutter fra os – så er det selvfølgelig halsløs gerning at begynde at lave væsentligt om på kirkens struktur eller gudstjeneste eller indretning i det hele taget. Jo mindre der gøres, jo bedre. Kirken skal så blot stå velholdt og smuk og frem for alt ”som den altid har været” i sognet og tage imod medlemmerne, når de har brug for den. Ethvert ”postyr” i kirken er af det onde. Det kunne man kalde en nostalgisk-traditionalistisk opfattelse af kirken.

Så er der dem, der kæmper for sognets og landsbyens overlevelse. Det går ikke for godt, da de fleste af de gamle fællesskabsstiftende institutioner og rum for længst er forsvundet. Så er der kun kirken tilbage som det sidste fælles rum i sognet, siges det ofte. Det er nu nok et lidt søgt argument, da der mange steder ikke er så meget fællesskab i og omkring kirken, så det gør noget – kirkegangen er mange steder kriminelt lav, og vanskelighederne ved at formå seks(!) personer til at gå ind i menighedsrådet er

vist kendt de fleste steder på landet. Men bevidstheden om at vi har en kirke, som er vores, betyder åbenbart meget for identiteten i landsbyen. Så også for denne gruppe er det svært at forstå nødvendigheden af eller behovet for større strukturændringer i Folkekirken – og da slet ikke i retning af større enheder. Det kunne man kalde den sognebevidste opfattelse af kirken.

Begge disse opfattelser, som i øvrigt nok har en del med hinanden at gøre - tager efter min mening kirken som gidsel i forehavender, som kan synes både nødvendige og gode, men som strengt taget intet har med kirkens opgave og formål at gøre. Men det er en del af kirkens virkelighed, ligesom den æstetiske opfattelse af kirken som værende til pynt i landskabet og i sindet er det. Og den er svær at gøre op med – eller bare diskutere, da det er følelsesladede emner, der som sådan ikke kræver nogen særlig overbevisende argumentation.

Jeg vover alligevel diskussionen, men kun fordi jeg ikke kan være ligeglad med kirken så lidt som med opfattelsen af den. Også for mig er der tale om følelsesladede emner, når vi taler om kirken. Og derfor gør det ondt at se, hvordan kirken mange gange bruges til alt muligt andet end det, som i virkeligheden er dens formål – nemlig forkyndelsen af frihed og glæde trods synd og død i kraft af Guds kærlighed og tilgivelsen i Jesus Kristus - for nu at tale teologisk jargon.

For mig at se må det være *forkyndelsen*, som er kirkens eneste virkelige eksistensberettigelse – alt andet er i den forbindelse i bedste fald sekundært – og mange gange i direkte modstrid med forkyndelsen. Og det er *derfor*, - og kun derfor - vi nu må gøre noget ved kirkens struktur – fordi forkyndelsen og ikke mindst gudstjenesten mange steder har det skidt – rigtig skidt. Trods alle de mange rige kirker – trods alle de mange menighedsråd – trods det store, frivillige arbejde, som udføres – trods de højt uddannede teologer og præster, så bliver den gudstjeneste, som er kirkens virkelige eksistensberettigelse stadig mindre interessant for stadig flere danskere. Og dermed er vejen banet for kirkelukninger – for hvad skal man dog bruge kirkerne till? - og for en helt anden kirkeopfattelse, hvor gudstjenesten og forkyndelsen får tredje eller femte rangs betydning i forhold til så mange andre funktioner, som garant for sognefællesskabet i truede landsbyer eller som servicekirke eller i forhold til de mere humanistisk og socialt orienterede kirkeopfattelser, som efterhånden er endog meget fremtrædende, og som i hvert fald helt klart styrer regeringens målsætning med Folkekirken.

Men det kan nu engang ikke være rigtigt, at disse nok så prisværdige tiltag i den grad skal overstråle kirkens egentlige funktion, som i hvert fald i vores kirke er og

forhåbentlig da også forbliver den forbavsende forkyndelse af Guds betingelsesløse og grænseløse kærlighed mod arme mennesker. At give den forkyndelse videre må dog være menighedens fornemste opgave.

Hvordan kan *forkyndelsen* så forbedres gennem konkrete strukturelle ændringer?

Jeg tror godt, man kan gøre noget ved gudstjenesterne. Ikke fordi jeg er nogen særlig varm tilhænger af alternative gudstjenesteformer. Højmessen fungerer efter min mening udmærket, og jeg ved godt, det følgende er lidt tabu, men lad os være ærlige:

Det betyder noget, om der kommer mange eller få til en gudstjeneste! *Det betyder noget*, om præsten kan forestå liturgien og prædike, så man gider lytte. *Det betyder noget*, om organisten kan spille og har noget for med sit spil andet end at spille ”rigtigt.” *Det betyder noget*, om kirkesangeren kan synge, så man selv får lyst til at synge med. *Det betyder noget*, om menigheden er fortrolig med gudstjenestens gang og salmernes melodier. *Schfølgelig gør det det!*

Man kan heldigvis sagtens stadigvæk opleve de herligste og farligste gudstjenester, som virkelig betyder noget, så man går fra kirke lidt mere frimodig end da man kom – men man kan altså også forlade en gudstjeneste med krumme tæer og bøjet nakke selv på trods af Herrens velsignelse, fordi gudstjenesten var så elendigt og rutinemæssigt gennemført, at den mistede sin mening - enten på grund af de ansattes manglende ildhu eller professionalisme eller på grund af menighedens gabende ligegyldighed med og totale mangel på interesse for gudstjenesten, som ikke kan undgå at smitte af på udførelsen!

Og det er det, jeg mener, vi godt kan gøre noget ved rent strukturmæssigt!

Vi kan holde færre højmesser, så de får karakter mere af begivenhed end af rutinemæssig tradition for traditionens skyld. Der virker i dag rent ud meningsløst at afholde højmesse samtidig søndag formiddag i samtlige landsbykirker, selv om de ligger indenfor en radius af få kilometer. Det er spild af kostbare ressourcer. Til gengæld bør måske man overveje behovet for morgenandagter eller andre hverdagsgudstjenester.

Vi kan oprette attraktive fuldtidsstillinger for veluddannede organister også ude på landet ved at lade flere pastorater oprette stillingerne i fællesskab.

Vi kan etablere et langt mere udbygget og formaliseret samarbejde mellem flere præster i et område, så der bliver bedre tid og mere overskud til at varetage det glædelige men vanskelige kald som forkynder i menigheden – også ud fra præstens præmisser så hans eller hendes særlige evner kan få lov at komme til udfoldelse i menighederne.

Vi kan ansætte professionelle administratorer i pastoraterne, som kan frigøre tid og energi både fra præsternes administrative pligter og fra menighedsrådene, som også efterhånden med rette føler sig overbebyrdet med administrativt arbejde.

Vi kan i fællesskab arrangere den særdeles nødvendige kirkelige undervisnings- og foredragsvirksomhed på et langt mere spændende plan end nu, hvor der i mange små sogne synes at være både økonomiske og folkelige problemer forbundet med gennemførelsen af lidt større arrangementer.

Vi kan frigøre økonomiske midler til konkret *kirkeligt* - dvs. *forkyndelsesarbejde* ved at rationalisere og formalisere samarbejdet mellem kirkegårde og i det hele taget ved at antage en langt mere professionel og forretningsmæssig holdning til det nødvendige arbejde med administration, vedligeholdelse og nyopførelse af kirkens ejendom.

Vi har vores kirke for Ordets skyld – alt det andet er i den sammenhæng af perifer betydning.

Folkekirkens struktur

Toksværd januar 2001

For nogen tid siden var jeg nede i Katakomben – et lille teater i Odense og oplevede en glimrende aften om bl.a. Søren Kierkegaards Øjeblikket. Her får statskirken som bekendt sin bekomst i en grad, som gør det lidt svært ligefrem at skulle forsvare statskirken – men jeg prøver nu alligevel.

Her ved begyndelsen af det nye årtusind melder spørgsmålet sig naturligt om den nuværende gamle kirkeordning kan holde overfor udviklingen – er folkekirken forældet i det postmoderne samfund, hvor alt flyder – ikke mindst de gamle værdier og fællesskaber – eller har folkekirken stadig en relevant funktion i det nye samfund?

Der er rigeligt med irritationsmomenter i den nuværende ordning. I udlandet er man irriterede over, at den danske folkekirke ikke kan sige noget – ikke andet end nej til de forskellige enhedsbestrebelse. Menneskerettighedsforkæmperne er irriterede over folkekirkens grundlovssikrede særstatus. Og herhjemme er mange engagerede kristne mennesker irriteret over det samme foruden den almindelige irritation – især blandt præster - over folks ligegyldighed og mangel på engagement. Knap 2% af

medlemmerne kommer jævnligt i kirken til gudstjeneste – og det er irriterende, når det nu efter vores mening netop er gudstjenesten, der er grundlaget for det hele.

Endelig synes staten selv – kirkeministeriet - at være irriteret over folkekirken situation og er tilsyneladende i fuld gang med at smidiggøre folkekirken som en del af den almindelige opdatering af den offentlige sektor. Her er kodeordet tilsyneladende New Public Management – ikke mindst Management. Det vil jeg vende tilbage til

Nu synes jeg personligt, det er helt fint at irritere de andre kirker i Europa med deres idelige enhedsbestræbelser og fællesdokumenter. Kirkens enhed er for længst etableret, og så vidt jeg kan se, så er det kirkernes enighed, man nu går efter, og den ser jeg egentlig ikke noget formål med – ikke noget godt formål i hvert fald. Jo, enighed gør stærk, men er det sådan en stærk kirke, vi søger efter?

Kirkens funktion er for mig hverken politisk eller pædagogisk i den forstand – den skal først og fremmest være ramme om evangeliets frie forkyndelse - så jeg er faktisk stolt over vores folkekirke på det punkt. At vi som kirke har formået at modstå presset fra et helt andet kirkesyn – i hvert fald indtil nu. Det kunne staten for så vidt lære noget af!

Spørgsmålet er så, om folkekirken også kan modstå presset indefra så at sige – kravet om en kirkeliggørelse af kirken – for nu at bruge et dumt udtryk. Jeg tror, der er mange engagerede kirkefolk, der gerne ser en adskillelse mellem stat og kirke – simpelt hen fordi, man er bekymret over ligegyldigheden og uvidenheden hos medlemmerne. Man er bekymret over konsekvensløsheden i foretagendet.

Kan det blive ved at gå, uden at det får konsekvenser – holdt oppe af – ja af statstilskud – og måske endda mangel på engagement, fordi man ikke engang gider melde sig ud? Kan kirken bære den tiltagende ualvorlighed? Man kan spørge: Er det engagement, der skal bære kirken eller er det statstilskuddet og den privilegerede, grundlovssikrede status kirken i Danmark har?

Jeg er ikke overbevist om, at engagementet kan stå alene, som det, der bærer kirken. Det ville jo være herligt, hvis det var tilfældet, og det er vidunderligt at opleve engagement og lidenskab, hvad der jo dog trods alt også findes indenfor kirken. Men realistisk set, så er et virkeligt engagement så lidt som en forelskelse givet på forhånd. Det er ikke noget, der kan forlanges. Det kommer og går – og derfor kan en forelskelse jo heller ikke bære et livslangt ægteskab alene. Der skal mere til.

Tværtimod synes historien at give afskrækkende eksempler på de tilfælde, hvor man har forlangt et engagement af medlemmerne, for at de kunne anerkendes som rigtige medlemmer. Forlangt en helhjertethed – commitment, som anglikanerne ustandseligt siger. Eller lidenskab, som Søren Kierkegaard kræver.

Ikke at der er noget galt med lidenskaben som sådan – men når den bliver norm – når den bliver forlangt – så går der svamp i den, og den bliver en dæmonisk magtfaktor. Som når ægtefæller stiller hinanden til regnskab: Elsker du mig virkelig? Eller når Snedstedspræsten og hans ligesindede vil forlange personlig omvendelse af de døbte, før de for alvor kan anerkendes.

Det er præcis her, folkekirken har sin berettigelse for mig – jeg havde nær sagt som garant for det frisind, der ikke blot nådigt tolererer anderledes tænkende eller ikke-tænkende – men anerkender dem som værdifulde fuldgyldige medlemmer af samme kirkelige fællesskab.

Og dermed kommer folkekirken egentlig til at repræsentere et frisind, som jeg tror, vi mister, hvis kirken bliver en selvstændig kirke med eget kirkeråd og fælles holdninger og udtaleret i alle anliggender osv. Så bliver kirken – så underligt det end kan lyde – for mig en kedelig og ordentlig kirke som alle andre kirker – sådan en lidt bedrevidende åndelig modmagt imod den almindelige opløsning i samfundet og ungdommens forråelse og forureningen og udnyttelsen af den tredje verden og kvindernes undertrykkelse – sådan som det så klart fremgår af bl.a. Charta Ecumenicas oplæg. Det bliver en kedelig og forudsigelig kirke, som sikkert også vil blive efterspurgt og brugt i højere grad end i dag, fordi den imødekommer nogle almindelige folkelige og religiøse behov for åndelig autoritet og myndighed. Og så kan den i øvrigt gå hånd i hånd med alle de fredselskende og miljøforkæmpende kirker i Europa og underskrive fællesdokumenter om fred og retfærdighed og alt muligt godt. Evangeliets modsigelse af alt vort eget bliver til en bekræftelse af vort gode og humanistiske sindelag.

Så vidt så godt. Forholdet mellem stat og kirke skal efter min mening bevares – dvs. balancen mellem stat og kirke skal opretholdes.

Man kan vel sige, at folkekirkens balance et langt stykke bygger på en agreement – en uskreven lov i stil med den formulering i grundloven, man kan vælge at fortolke som: Folkekirkens forfatning ordens ved lov – underforstået: engang med tiden. Og derfor gælder det selvfølgelig om at have fornemmelse for folkekirkens særlige status så at sige, hvis man altså vel at mærke ønsker at bevare den, som den er.

Nu er udefinerbare fornemmelser ikke særlig meget oppe i tiden. Det er, som om det bliver mere og mere afgørende, at alt kan defineres, måles og vejes – og ikke mindst evalueres. Stadig flere spørgeskemaer og statistikker – stadig flere konsulentfirmaer – stadig flere undersøgelser - stadig flere managementteorier med beskrivelser af mennesker som forbrugere, funktionærer, målgrupper. Stadig flere rapporter! Børns evaluering af deres fremtid!

Alt sammen udtryk for et særdeles mekanistisk menneskesyn, der betragter mennesket som brikker i en teori og ikke som autonome frie personligheder, der kan finde på hvad som helst – og som man skylder hvad som helst – ikke mindst respekt.

Ja, der er dem, der mener, at dette menneskesyn er ved at overtage Europa som den nye ideologi – som det seneste udtryk for den europæiske rationalisme. Et andet udtryk for det samme var sovjetkommunismen! New Public Management hedder teorien som sagt.¹⁷ Overfor denne managementteori står alle udefinerbare størrelser for skud og skal med vold og magt defineres, måles og vejes, så de kan blive skematiseret, standardiseret og frem for alt evalueret med henblik på at forøge udnyttelsesgraden – f.eks. af folkekirken eller af præstens arbejde. Begge disse størrelser er til dels udefinerlige bl.a. fordi de bygger på løfter og det, jeg vil kalde fornemmelser mere end på konkrete paragraffer og arbejdsbeskrivelser. Det går således ikke an at udpinde præstens arbejde i timer og funktioner. Dertil er dette arbejde alt for udflydende, og grænsen mellem decideret præstearbejde og det såkaldte privatliv for ikke at tale om det frivillige arbejde - er flydende.¹⁸

Jeg må sige, at jeg selv befinder mig godt i min udefinerlige folkekirke og med mit ubeskrivelige arbejde, som jeg egentlig hellere vil benævne et kald. Det harmonerer godt med mit livssyn, men jeg kan godt frygte, at jeg lever på lånt tid, for tiden er ikke til det udefinerlige. Og det er så her min bekymring over kirkeministeriets rolle kommer ind. For nu begynder jeg at forstå interessen i at få defineret fremtidens præst – at få defineret en ordentlig præsts funktion i samfundet, således at præstens arbejdsindsats kan måles og styrkes gennem de midler, som ledelsen har til rådighed – således at udnyttelsesgraden bliver optimal – hvilket sker gennem medarbejdersamtaler, kursusvirksomhed, efteruddannelse, kvalifikationsløn osv. At man så samtidig fra ledelsens

¹⁷ Henrik Skovgaard Nielsen i en kronik i Politiken 10. maj 1999: Djøfisering i perspektiv. (DJØF står for Dansk Jurist- og Økonom Forbund).

¹⁸ Det er den sammenhæng interessant, at præsterne nu selv fremsætter ønsker om en mere veldefineret stillingsbeskrivelse og selv foranstalter undersøgelser om præsternes arbejdstider m.m. Man kan frygte, at disse præster i deres velmente iver efter at komme lønmæssige og andre urimeligheder til livs udhuler den store frihed, som præstegerningen i folkekirken indebærer.

side via et internt EDB netværk i koncernen nemt og hurtigt kan kommunikere budskabet til de enkelte medarbejdere og i yderste konsekvens kan kontrollere deres aktiviteter, passer næsten for godt til den nye struktur.

Det forklarer måske, hvorfor dette netværk uden videre diskussion *skulle* gennemføres – det var et rent ledelsesanliggende – og det forklarer måske også kirkeministeriets levende interesse i efteruddannelsernes struktur og – som det fremgår af ministeriets nyligt udsendte interne evalueringsrapport om *præsteuddannelserne* – også ministeriets interesse i selve den teologiske uddannelse.

Og den nye løn komme vi efter sigende ikke udenom.

Selvfølge lig bør man overveje, om det her ikke er en god og sund udvikling – så meget mere som den efterhånden synes at være enerådende og sært uimodsagt i store dele af den offentlige sektor.¹⁹ Er det ikke på tide, at såvel folkekirken som præsternes arbejde bliver defineret, og er det ikke rimeligt, at der udarbejdes målsætninger og standarder, så enhver kan se, hvad folkekirkens funktion er – hvad man egentlig betaler sin kirkeskat til – og hvad præsterne egentlig går og laver – eller burde lave?

Det mener jeg som nævnt ikke – men om så skulle være, så burde et så markant skifte vel lægges ud til almindelig debat i folkekirken. Men problemet er måske netop det, at den almindelige folkekirkelige debat, som de fleste af os har et inderligt had-kærlighedsforhold til, men næppe nogen vil undvære – ikke indgår som en del af den nye ledelsesstruktur. Det er der i hvert fald noget, der tyder på – bl.a. proceduren omkring indførelsen af Den nye Kirkebog, men også kirkeministeriets stigende – ja dynamiske interesse for og forsøg på at sætte dagsordenen for snart sagt alle områder indenfor folkekirken – også de, der indtil nu har nydt betegnelsen: kirkens indre anliggender.

Måske skulle man forsøge at arrangere en ny konference, der hed: Fremtidens kirkeministerium?

Det synes altså at være en fælles bevæggrund for såvel en kirkeliggørelse som en statsliggørelse af folkekirken – nemlig kravet om afkast – om nytteværdi, hvad enten det nu er åndeligt, socialt eller materielt.

¹⁹ Folkeskolen er et godt eksempel men også kommunernes administration, sundhedsvæsenet og postvæsenet synes helt styret af tanken om New Public Management. I den før omtalte kronik af Henrik Skovgaard Nielsen hævdes det, at det er Finansministeriet, der bevidst søger at styre den offentlige sektor ud fra NPM-teorien.

Det er vel også nytteværdien, man tænker på, når man udefra får øje på de tomme kirker rundt omkring. Luk dem! Lyder det fra flere og flere sider. De er urentable, og det er urimeligt at holde gudstjeneste hver søndag, når ingen kommer.

Det kan der nok være noget om - det er til tider grotesk at stille op til gudstjeneste, som om der kommer 100, når der rent faktisk højst kommer fem - og somme tider ingen. Jeg kender et sogn, hvor gennemsnittet p.t. er to! Men jeg synes alligevel ikke, vi kan tillade os at lukke en kirke, som har været brugt som kirke uafbrudt i 800 år! Dertil er vi alt for små. I historiens løb har kirkegangen vel ofte været langt mindre end nu, og kirkebygningerne er blevet groft misligholdt²⁰ - og alligevel er kirkerne blevet stående som kirker. Der må dog være en respekt for historien - for tidligere generationers hægen om kirken - og der må også være en respekt for de kommende generationer, der måske ikke mindst får brug for kirken som samlingssted i en mere og mere atomiseret tilværelse.

Det betyder, at man er nødt til at tænke nyt omkring kirkernes brug på landet, hvis ikke de skal forfalde rent indholdsmæssigt - i det ydre skal de jo nok blive holdt pæne og projektørbelyst! - og denne nytænkning bør ikke hindres af centralistiske love om kirkernes brug eller hvilken vej vinden blæser i Nationalmuseet for tiden. Hvad er det, man er så bange for?

Med større administrative enheder med måske fem-seks kirker ville man i højere grad kunne udnytte den enkelte kirkes særpræg eller særlige indretning - og jeg kunne sagtens forestille mig, at kirkerne hen ad vejen blev indrettet forskelligt efter forskellige behov foruden selvfølgelig til gudstjeneste. Det er ofte meget smukke rum i sig selv, som vil kunne bruges til en bred vifte af folkelige arrangementer, hvis ikke de med vold og magt skal indrettes som en bogstaveligt talt fasttømret skolestue. Kun fantasien sætter grænser foruden selvfølgelig venerationen for det hellige sted. Men hellighed er vel ikke ensbetydende med ensartethed? Slip kirkebygningerne fri, så de for alvor bliver folkets kirke og ikke bare statens museer for ortodoksiens tid.

Afstandene er ikke større i dag, end at man til enhver tid vil kunne komme i kirke om søndagen - også selv om der ikke er højmesse i den nærmeste sognekirke. Gudstjenesterne kunne gå på skift evt. efter behov. Slip gudstjenestetiderne fri, så man lokalt kunne indrette sig med glæde og ikke som nu føle sig bundet af de dekreterede

²⁰ Det var vist ikke ualmindeligt, at kirker på landet simpelt hen var lukket mellem pinse og høst. Og den eneste, der bladrede i den skjoldede alterbog var trækvinden, der susede ind ad sprækker og revner og knuste vinduer.

gudstjenestetider, som vel stammer fra dengang, gudstjenesten var opdragende mere end noget andet måske. Det giver bare dårlig samvittighed, og det var jo ikke det, der skulle være kirkens kendemærke. I det hele taget synes jeg nok, man kunne forsøge at løsne på den stramme ortodoksi, som stadigvæk synes at være ret dominerende i dansk kirkeliv – i hvert fald hvad strukturen angår.

I sådanne større pastorater kunne man med fordel ansætte flere præster – et par tusind mennesker pr. præst er vel passende i dag – således at præsterne ikke går til af ensomhed i arbejdet men heller ikke bukker under for kravene om at skulle kunne opfylde forventningerne til samtlige de mange pastorale funktioner. Man kan selvfølgelig lave en distriktsdeling i pastoratet med hver sit geografiske område – men ville det være utænkeligt også at lave en interessedeling, så hver især kunne koncentrere sig om det, man var bedst til? I øvrigt er den kollegiale samtale om arbejdet uvurderlig og i høj grad et savn hos mange præster (og menigheder) på landet i dag. Måske også det kollegiale skub videre, som enhver præst nu og da trænger til.

Jeg har for sjovs skyld prøvet at lave en ny struktur for Middelfart provsti, og ifølge den ville omstruktureringen spare én præstestilling, som så kunne flyttes til de betrængte byområder. Jeg har sendt forslaget ud til høring i menighederne, og det vakte ikke udelt begejstring...

Administrationen kunne som hidtil varetages af ét folkevalgt menighedsråd eller pastoratsråd, men ofte vil antallet af medlemmer blive for lille, hvis man følger den nuværende menighedsrådslov, der går ud fra befolkningsantallet i det enkelte sogn. I Middelfart provsti ville det betyde en reduktion af antallet af menighedsrådsmedlemmer fra 142 til 67! Jeg forestiller mig, at man lokalt bør kunne blive enige om en rimelig repræsentation. Opdelingen af rådet i udvalg giver næsten sig selv, således at rådsarbejdet kunne gøres både mere attraktivt og interessebetonet end nu, hvor mange medlemmer klager over, at man aldrig får tid til det egentlige – kirkelivets vækst – fordi det hele går op i forordninger og cirkulærer og retsregler. Mange føler sig direkte umyndiggjort af de ”overordnede” myndigheder i provsti, stift og ministerium – og jeg kender flere engagerede og dygtige mennesker, som har forladt menighedsrådsarbejdet dybt skuffede.

Til varetagelse af en hensigtsmæssig administration vil der i denne størrelse pastorater kunne ansættes en kordegn, ligesom stillingen som organist vil kunne gøres til en attraktiv fuldtidsstilling. Oplagt er også et tæt samarbejde mellem kirkegårdene i

pastoratet – kirkegårdene, der i dag koster de små sogne rigtig mange penge, vil kunne drivet langt mere effektivt.

Det store spørgsmål er selvfølgelig, om en sådan administrativ nedlæggelse af småsognene vil få negative konsekvenser for kirkelivet på landet. Det kan man jo altid være bange for, men jeg er ikke sikker på det.

Jeg tror tværtimod, at en samling af små sogne i et bæredygtigt og forholdsvis autonomt pastorat vil styrke kirkelivet enormt på landet – også i de små sogne, som i dag er ved at dø af indeklemt sammenspished. Jeg tror ikke på, at fordi rådsmøderne flytter måske fem kilometer væk, så glemmer man alt om det pågældende sogn. Tværtimod er der faktisk erfaringer med pastoratsråd, der tyder på, at medlemmerne føler sig forpligtet på hele pastoratet og ikke bare på deres eget sogn.²¹

Sammenfattende vil jeg altså mene, at folkekirken med denne sære løse forbindelse til staten er et uvurderligt gode for os, men den er truet – dels af kirkeliggørelsen og dels af statsliggørelsen og endelig tror jeg også kirken på landet i hvert fald er truet af en vis modløshed – måske både hos præster og menigheder, fordi man ikke tør gå nye veje men hænger fast i det traditionelle og én gang vedtagne. Så der er som altid hårdt brug for den frimodighed i menighedslivet - den kampvilje og den fantasi, som gudstjenesten vel egentlig altid forsøger at give os.

Kirkeliv i de små sogne?

Debatoplæg 2001

Det handler om *forkyndelsen*, når vi taler kirkeliv og præst. Det handler om gudstjenesten: For mig at se må det være *forkyndelsen*, som er kirkens eneste virkelige eksistensberettigelse – alt andet er i den forbindelse i bedste fald sekundært – og mange gange i direkte modstrid med forkyndelsen. Og det er *derfor*, - og kun derfor - vi nu må gøre noget ved kirkens struktur – fordi forkyndelsen og ikke mindst gudstjenesten mange steder har det skidt – ikke mindst i de små sogne. Trods alle de mange rige kirker – trods alle de mange menighedsråd – trods det store, frivillige arbejde, som udføres – trods de højt uddannede teologer og præster, så bliver den gudstjeneste, som er kirkens virkelige eksistensberettigelse stadig mindre interessant for stadig flere danskere. Og dermed er vejen banet for kirkelukninger – for hvad skal man dog bruge kirkerne til? - og for en helt anden kirkeopfattelse, hvor gudstjenesten og forkyndelsen får tredje

²¹ F.eks. i Svindinge, Langå, Øksendrup pastorat på Østfyn.

eller femte rangs betydning i forhold til så mange andre funktioner, som garanteret for sognefællesskabet i truede landsbyer eller som servicekirke eller i forhold til de mere humanistisk og socialt orienterede kirkeopfattelser, som efterhånden er endog meget fremtrædende og i hvert fald tilsyneladende også styrer regeringens målsætning med Folkekirken. To Eksempler på forskydning:

Den biskoppelige kommission til fremme af det diakonale arbejde, som altid bør udspringe af forkyndelsen i frihed, og som aldrig bør eller kan forordnes. Godt sagt af menighedsrådsforeningen! Kirkens opgave er ikke primært diakonal!!!

Min egen sognebevidste karriere i landsbyen med deltagelse i og understøttelse af landsbyfællesskabet – måske på bekostning af det egentlige – forkyndelsen, som vel ikke er bundet til noget geografisk sted (hverken på dette bjerg eller i Jerusalem). I de senere år er jeg imidlertid begyndt at sætte spørgsmålstejn ved denne indlysende og umiddelbare identifikation mellem kirke og sogn, så nu vil jeg gerne have Sognebladet til at hedde *Kirkeblad* igen – nok mest fordi jeg føler mig beklemmet ved tanken om, at vi bruger kirken til noget andet end dens egentlige formål, som er at forkynde evangeliet og forvalte sakramenterne! F.eks. at gøre sognefællesskabets fremme eller sognebevidstheden i det hele taget til et hovedanliggende for kirken eller for menighedsrådet – eller måske endda gøre fortiden til et hovedanliggende. Det er efter min mening udtryk for en forveksling mellem det, som er og bliver en luthersk-evangelisk kirkes opgave – og så det, som man måske godt kunne tænke sig: sogneidentitet f.eks. eller nostalgisk veneration for de gode gamle dage. Jeg mener at kende eksempler på, hvordan kirken på den måde er blevet misbrugt som garanteret for i sig selv sikkert udmærkede forsætter om et sundt og godt sogneliv – f.eks. når man taler om kirken som den sidste bastion mod den almindelige opløsning af de gamle fællesskaber. Dem har kirken jo i virkeligheden ikke noget med at gøre – den skal forkynde evangeliet (ligesom *kirkebladet*) og forvalte sakramenterne – ikke noget som helst andet. Jeg tror godt, man kan gøre noget ved gudstjenesterne. Jeg er ikke særlig varm tilhænger af alternative gudstjenesteformer. Højmesse fungerer efter min mening udmærket, og jeg ved godt, det følgende er lidt tabu, men lad os være ærlige: *Det betyder noget*, om der kommer mange eller få til en gudstjeneste! *Det betyder noget*, om præsten kan forestå liturgien og prædike, så man gider lytte. *Det betyder noget*, om organisten kan spille og har noget for med sit spil andet end at spille ”rigtigt.” *Det betyder noget*, om kirkesangeren kan synge, så man selv får lyst til at synge med. *Det betyder noget*, om menigheden er fortrolig med gudstjenestens gang og salmernes melodier. *Selvfølgelig gør det det!* Man kan heldigvis sagtens opleve de herligste og farligste gudstjenester, som virkelig betyder noget, så man går fra

kirke lidt mere frimodig end da man kom – men man kan altså også forlade en gudstjeneste med krumme tæer og bøjet nakke selv på trods af Herrens velsignelse, fordi gudstjenesten var så elendigt og rutinemæssigt gennemført, at den mistede sin mening – enten på grund af de ansattes manglende ildhu eller professionalisme eller på grund af menighedens gabende ligegyldighed med og totale mangel på interesse for gudstjenesten, som ikke kan undgå at smitte af på udførelsen! Og det er det, jeg mener, vi godt kan – og derfor også skal gøre noget ved rent strukturmæssigt!

Vi kan holde færre højmesser, så de får karakter mere af begivenhed end af rutinemæssig tradition for traditionens skyld. Der virker i dag rent ud meningsløst at afholde højmesse samtidig søndag formiddag i samtlige landsbykirker, selv om de ligger indenfor en radius af få kilometer. Det er spild af kostbare ressourcer. Til gengæld bør man måske overveje behovet for morgenandagter eller andre hverdagsgudstjenester.

Vi er nødt til at lave fantastisk gode gudstjenester, og hvordan bliver de for alvor gode? Ved at vi gennemtænker ikke så meget, hvordan vi får folk til at komme – men ved at vi gennemtænker, hvordan vi selv gerne vil have lovsangen til vores Gud og skaber til at foregå. Sig ikke: Hvad vil folk have? Men sig: Hvordan vil jeg have gudstjenesten! Så kommer gudstjenesten nemlig fra hjertet – og det kan altid mærkes.

Vi kan oprette attraktive fuldtidsstillinger for veluddannede organister også ude på landet ved at lade flere pastorer oprette stillingerne i fællesskab.

Vi kan etablere et langt mere udbygget og formaliseret samarbejde mellem flere præster i et område, så der bliver bedre tid og mere overskud til at varetage det glædelige men vanskelige kald som forkynder i menigheden – også ud fra præstens præmisser så hans eller hendes særlige evner kan få lov at komme til udfoldelse i menighederne.

Vi kan ansætte professionelle administratorer i pastoraterne, som kan frigøre tid og energi både fra præsternes administrative pligter og fra menighedsrådene, som også efterhånden med rette føler sig overbebyrdet med administrativt arbejde.

Vi kan i fællesskab arrangere undervisnings- og foredragsvirksomhed og kirkekoncerter på et langt mere spændende plan end nu, hvor der i mange små sogne synes at være både økonomiske og folkelige problemer forbundet med gennemførelsen af lidt større arrangementer.

Vi kan frigøre økonomiske midler til konkret *kirkeligt* - dvs. *forkyndelsesarbejde* ved at rationalisere og formalisere samarbejdet mellem kirkegårde og i det hele taget ved at

antage en langt mere professionel og forretningsmæssig holdning til det nødvendige arbejde med administration, vedligeholdelse og nyopførelse af kirkens ejendom.

Når jeg ser på de danske kirker, som ovenfra ser så ensartede ud – så er det egentlig deres forskellighed, der slår mig. Der er jo ikke to kirker i Danmark, der er helt ens, heller ikke selv om man siden ortodoksiens dage i 1600-tallet har forsøgt at indrette dem på samme skolestueagtige måde. Min vision går på, at man udnytter disse forskelle og drager fordel af dem i en tid, hvor vi jo på ingen måde geografisk er bundet til vores eget sogn. Og det kunne betyde, at vi indenfor vores rækkevidde fik et antal forskellige kirkebygninger med hver deres særpræg – kirker, som selvfølgelig skulle bruges til gudstjenester men vel også til en række andre arrangementer alt efter deres særlige indretning. Jeg så egentlig gerne, at vi ligesom lod kirkerummene komme til i højere grad, end vi er vant til. Jeg har somme tider under restaureringer oplevet disse fantastiske rum uden møbler – altså uden bænke, prædikestol, altertavle – og så bliver kirken fra at være en skolestue pludselig til et monument – et meget stærkt rum, hvor man får lov til at blive ydmyg, og hvor der jo opstår et spontant ønske om at holde gudstjeneste – blot i det tomme rum med levende lys – og det taler man om mange år senere som en stor oplevelse. Vi har så mange kirker, og jeg synes, det kunne være flot at indrette nogle af dem, som de oprindeligt var tænkt – og så for min skyld gerne med farver i stedet for de hvidkalkede hvælvinger, som i øvrigt også kan være ganske flotte.

I det hele taget, synes jeg, ortodoksien præger meget af vores kirkeliv. Der er så meget, der er forordnet, cirkulærebestemt, regelfastsat – Retsregler for Menighedsråd er næsten vigtigere end Bibelen – og må vi det for provstiudvalget, for stiftet for ministeriet? Der er en underlig autoritetstro og – også stadigvæk en umyndiggørelse, som præger meget af vores kirkeliv – i grell modsætning til frihedens forkyndelse, synes jeg. Jeg skal være den sidste til at sige, at reglerne ikke skal overholdes – men jeg synes godt, man kunne afskaffe en hel del af dem og overlade flere afgørelser til menighederne selv ud fra de lokale behov. Jeg har været inde på gudstjenestefrekvensen – man kunne nævne administration og økonomi, hvilket så igen kræver kompetente menighedsråd, der har tid til det. Man kunne nævne kirkerummets indretning, som måske er noget af det tungeste at danse med (Salmenummertavlen i Ørslev). Man kunne nævne lægmandsgudstjenester som en selvfølgelig mulighed, og som jo nu er ved at vinde gehør igen. Men hvorfor ikke, hvis der er behov for det? Så hvis jeg kort skal sammenfatte og forsøge at besvare spørgsmålet om, hvordan vi bevarer et kirkeliv og en præst i de små sogne, så er det selvfølgelig helt afgørende, at der i det lille sogn findes mennesker med

kærlighed til kirken – mennesker som på trods af modgang har fantasi og gåpåmod nok til at ville og turde gøre det, der skal gøres.

Sammen kan vi gøre meget – f.eks. indrette den kirkelige struktur, så den passer til i dag, og så kirken byder de bedst mulige forhold for forkyndelsen af evangeliet og for den service, som folkekirken i øvrigt har ansvaret for. Det kræver efter min mening moderne, bæredygtige administrative enheder, og det kræver, at der omkring de små kirker hersker en frygtløs kampånd, der er villig til at gå imod den ortodoksi, som præger for meget af vores kirkeliv stadigvæk. Tænk, hvis kirken i vores sogn kunne blive ligeså eftertragtet indvendig som den i dag er det udvendig – eller sagt med andre ord: Vi kan meget mere, end vi tror, men det kræver altså en vis enighed om, hvad vi vill!

Det er klart, at sådan en strukturændring ikke kommer fra dag til dag, men den kommer *slet* ikke, hvis ikke menighedsrådene gør en indsats for at forbedre forholdene. Jeg mener derfor, man snarest bør tage en munter og frugtbar snak i de enkelte menighedsråd – måske allerhelst sammen med naborådene - om mål og midler for netop den *forkyndelse*, som *alt* menighedsarbejde gerne skulle have som formål – hvis man da ikke allerede er i gang. Det er så langt det vigtigste lige nu!

Som allerede Morten Pontoppidan sagde engang: Det bør kendetegne et menighedsråd, at man angriber problemerne på den måde, at man tager en kort drøftelse, hvorefter man ordner sagen.

Nu har strukturdebatten foreløbig været i 10 år for mit vedkommende – nu må det snart være tid til at få gjort noget ved sagen.

Forkyndelse eller forkalkning?

September 2001

Det er høsttid – den gamle højtid, som i dag er blevet til rekordtid. På en eller anden måde også en længselsfuld tid, hvor tankerne søger tilbage. ”Nu er det længe siden”, at man blev højtidelig og religiøs over høsten – i hvert fald siden, man gav det udtryk som mor, der bredte den rene højtidsdug ud til den første rug. Men vi længes lidt og tænker på høstens fællesskab af karle og piger, og ”bind så korn i krans...” eller på selvbinderen bag de tre heste, som jeg selv husker høsten – at sidde på toppen af læsset, når der blev kørt korn ind. Så trygt og godt.

Men vi skal have brød på bordet, og derfor er det i dag mejetærskerne, der pløjer sig gennem markerne på rekordtid uden hverken højtidsdug eller ”toppen af læsset”, og sådan skal det være med det, for det er i dag, og i dag kræver mejetærskere og ikke en masse høstfolk med le og rive og heste og selvbinder. Den tid er forbi, også selv om vi længes, og hvem kunne i øvrigt betale for al den arbejdskraft? Vi ville jo ikke vende tilbage til leen eller selvbinderen, selv om den var mere hyggelig – for vi skal have brød på bordet i dag!

Tænk, hvis vi af lutter veneration for de gamle høstmåder forbød mejetærskerne – det ville blive et mareridt, og det ville da også kun ske som et resultat af en tankeforskydning, hvor man sammenblender sin veneration for fortidens høstidyl (som i øvrigt nok kan diskuteres!) med nutidens krav om brød på bordet. Det ville aldrig gå.

Mit egentlige anliggende med dette eksempel på en regulær tankeforskydning, er folkekirkens struktur, hvor debatten ofte præges af sådan en sammenblanding af kategorierne, hvilket medfører, at der stort set ingenting sker – og det er meget beklageligt for kirken.

Kirken er så mange ting – den er bl.a. et klart led til fortiden. Det kommer frem ved de store begivenheder i folk og familie, når vi gerne inviterer forfædrene med – f.eks. til høst, til jul eller til bryllup og konfirmation og barnedåb. Så er kirken og kirkegården et godt sted at være, fordi den emmer af fortid, og her kan man genfinde lidt af sine rødder, og den tabte tradition (barndom) fra før verden og vi selv gik så grueligt af lave. Og det er i hvert fald noget, jeg selv nyder i fulde drag.

Nu er kirken først og fremmest *forkyndelsens sted*, og selv om forkyndelsen nok bygger på en tekst fra fortiden, så er der vel ikke meget, der er så nyskabende – ja, nærmest chokerende nyt som evangeliet, der taler stik imod al traditionalisme og sprænger alle kendte rammer.

Samtidig er kirken en statsinstitution med en omsætning på ca. 5 mia. kr. årligt, der beskæftiger et ret anseeligt antal mennesker, som bl.a. skal yde befolkningen den bedst mulige service i forbindelse med fødsel og død og evt. kirkelige handlinger – og så denne altafgørende gudstjeneste.

Dertil kræves administration – bureaukrati, om man vil. Et moderne bureaukrati, der er i stand til på den bedst mulige måde at yde borgerne den optimale service og samtidig den mest engagerende forkyndelse af evangeliet! Og det er nok her, jeg fornemmer den mest skæbnesvangre sammenblanding af kategorierne, idet en hel del debatindlæg ikke tager højde for kirkens mangfoldige funktioner, men sammenblender f.eks. venerationen for det fortidige med kirkens forkyndelse eller dens administration – og så er

det, det går galt. Når man kun vil opfatte kirken som noget fortidigt eller som en æstetisk nydelse - så bliver den en tom skal, der dårligt nok kan være til pynt i vores tilværelse – en kulisser, som i virkeligheden heller ikke duer til at være en ægte binding til den tabte fortid. Kun sammen med den nyskabende forkyndelse holdes fortiden levende – underligt nok!

Nu har kirkeminister Johannes Lebech - symptomatisk nok til manges forskrækkelse - foreslået, at antallet af sogne reduceres kraftigt. Han ønsker med andre ord en forenkling af administrationen, som naturligt nok besværliggøres, jo flere små administrative enheder, der findes – og der findes utroligt mange. Det skyldes den gamle sogneinddeling, hvor hver kirke havde sit eget administrative område, og det var vel helt fint dengang – men i dag bliver det altså mere og mere besværligt og tungt rent administrativt – og dermed desværre også forkyndelsesmæssigt, fordi der i mange sogne ikke mere er det nødvendige folkeliv til at bære et kirkeliv – herunder en gudstjeneste.

Imod en sådan forenklet administration fremhæver man ofte to indvendinger: Kirkens *menneskelige* ansigt og det *nærdemokratiske* princip. Altså kirken skal ikke som de andre institutioner være effektiv og moderne – den skal tværtimod være menneskelig, så enhver brug af moderne begreber fordømmes rent ud som ukirkelige. Og dér er allerede efter min mening sket en kategorisammenblanding, der vil noget. For sagen er jo, at en effektiv, moderne administration er langt mere *menneskelig* end en ineffektiv gammeltdags. Det ved enhver, der har været offer for et udueligt og langsommeligt bureaukrati, eller som har oplevet en gudstjeneste med under fire deltagere.

Selvfølgelig skal kirken som enhver anden institution være menneskelig – bl.a. skal præsten altid have tid til samtale – uendelig tid, men derfor må han vel godt være både moderne og effektiv som administrator *og som forkynder!*

Og så nærdemokratiet, som lyder godt og rigtigt men som desværre ofte slet ikke fungerer – tværtimod! For i mange sogne er der simpelt hen aldrig valg til menighedsrådene, og i det hele taget er interessen for kirkens råd så ringe, at kandidaterne, hvis de endelig bliver overtalt til at indtræde, aldrig er blevet prøvet – dvs. ingen har spurgt dem om deres holdning til kirken, dens forkyndelse, dens betydning, dens funktion. Det er dog ellers et demokratisk grundprincip, at kandidater til folkevalgte råd gør offentligt rede for deres holdning til den institution de skal vælges til at bestemme over – hvad de vil med deres rådsarbejde. At blive puttet ind i et råd nærmest i det skjulte uden at have tilkendegivet hverken det ene eller det andet, har intet med folkestyre at gøre, for *folket er jo slet ikke med* - interessen er der ikke. Så at besynges folkekirkens nærdemokrati helt ude i de små sogne, ligner mere og mere en smædevise.

Når de nye medlemmer så begynder deres menighedsrådsarbejde, bliver de ofte højlydt forbavset såvel over arbejdets omfang som art – og med rette. Så omfangsrige er menighedsrådenes administrative pligter efterhånden blevet, så der ikke bliver tid til andet, og fremtiden indebærer endnu flere pligter i decentraliseringens og selvbestemmelsens hellige navne. Mange af de mindre menighedsråd er slet ikke gearret til at klare opgaven men gør alligevel et kæmpearbejde for at få enderne til at nå sammen, og måske får de dårlig samvittighed, når det alligevel ikke lykkes.

Men det er jo ikke så sært, for tingen passer altså ikke længere sammen. Rådene er ofte for små til at klare en moderne og effektiv kirkelig administration, som kræver større og større viden og kompetence. Så små så kirken mange steder har fået et umenneskeligt ansigt – stik imod hensigten med at bevare det bestående og den traditionelle sogneadministration. Dertil kommer, at venerationen for de små enheder altså notorisk giver en dårligere forkyndelse i dag på grund af svigtende kirkegang.

Opgaven må altså som altid gå ud på at skabe bæredygtige administrative enheder i form af moderne, effektive, velfungerende og demokratisk styrede pastorater som rammer om den bedst tænkelige forkyndelse i vores kirker. Der er for mig ingen som helst tvivl om, at sådanne pastorater vil komme alle parter til gode – såvel medarbejdere og folkevalgte råd som de enkelte menigheder – også i de mindste kirkesogne.

Af lutter veneration for fortiden og på grund af en uheldig sammenblanding af kategorierne er folkekirken i dag truet – jeg vil næsten sige på sin eksistens. For hvis ikke vi selv kan forvalte huset på en ordentlig og tidssvarende måde, kunne det jo tænkes, at vi blev sat fra bestillingen. Der er nok, der opfatter den nuværende folkekirkeordning som en tankeforskydning af dimensioner – det ville være synd, hvis de oven i købet fik ret!

Folkekirken i vadestedet

Juni 2002

Der fokuseres for tiden enormt på folkekirkens økonomi. Rapporten i DR langede ud efter folkekirken – ikke blot folkekirkens forbrug men så vidt jeg kunne se, var det et felttog rettet mod folkekirken som sådan: Hvad i alverden skal vi overhovedet med folkekirken? Og så til den pris? Derfor himler man op i dyb forargelse over et sognegårdsbyggeri til et par millioner – samtidig med at man med stor fornøjelse vælter millioner ud til et totalt unyttigt Melodi Grand Prix i DR eller for den sags skyld milliarder til et Fodbold-VM i Sydkorea samtidig med at man faktisk har hungersnød i

Nordkorea. Det er der ingen her, der har ondt af, men folkekirken påståede fråseri, det er åbenbart for meget! Disse tanker bliver jævnligt fulgt op af flere harmdirrende eksempler i medierne, hvor de skrantende økonomiske forhold på skoleområdet og det sociale område vises frem som modstykke til den øjensynligt så velnærede og i øvrigt asociale og rent ud ukærlige folkekirke, der bare bruger løs på andre staklers bekostning - stik imod kirkens eget næstekærlighedsbud.

Det hjælper ikke en pind at forklare, at der ingen – ingen som helst! - forbindelse er mellem de kommunale udgifter og folkekirken. Om så folkekirken lukkede i morgen, ville det intet betyde for den kommunale økonomi. Kommunerne er så venlige at opkræve medlemskontingentet for kirken sammen med kommuneskatten, men det betyder intet for kommunen, hvor stort dette medlemskontingent er. Kommunen fastsætter blot en kirkeskatteprocent, der modsvarer de udgifter, menighedsrådene budgetterer med. Om denne kirkeskatteprocent er høj eller lav, er alene kirkens problem. Er den for høj, risikerer man udmeldelser – er den for lav risikerer man fyringer. Det har intet med kommunens økonomi at gøre. Men det hjælper som sagt ikke noget, at forklare det, for nu er folkekirken altså udråbt til syndebuk og asocial frådser – i øvrigt ikke helt ulig det, man i sin tid beskyldte kirkens herre for, men det er en anden historie.

Tilbage står så det vigtige spørgsmål, som ligesom klirrer igennem kritikken: Hvad i alverden skal vi med folkekirken? Hvad skal vi med en kirke, der åbenbart koster 5 mia. kr. om året?

Og dér kan jeg ikke finde andet svar, end at vi skal fejre gudstjeneste.

Det er og bliver det helt fundamentale grundlag for folkekirken eksistens – også uanset, at det blandt de fleste af medlemmerne måske forekommer det mindst vigtige, sådan som diverse spørgeskemaundersøgelser påviser. Og det er nok hér, det virkelige dilemma findes – ikke i den folkekirkelige økonomi, som bestemt ikke er værre end så mange andre institutioners. Tværtimod! Den har jo det særkende ved sig - i modsætning til andre offentlige institutioner – at det står enhver frit for – og i øvrigt er meget nemt - at gå ind og påvirke folkekirken forbrug i kraft af den fuldkomne åbenhed der findes omkring den – i hvert fald på det lokale plan.

Men hvad stiller vi op med en folkekirke, hvor det absolutte grundlag – gudstjenesten - af langt de fleste af medlemmerne ikke længere tillægges nogen særlig betydning?

De tiltag, vi har set indtil nu, går for det meste ud på at nedprioritere gudstjenestens betydning til fordel for andre såkaldt kirkelige initiativer af mere humanitær og social

art. Således overvejer man f.eks. reformer af præsternes uddannelse fra det rent teologisk videnskabelige i retning af en mere praktisk betonet præsteuddannelse. Man skal ligesom lære det, man får brug for at kunne som præst, hedder det. Sognemedhjælpere bliver efterhånden faste elementer i menighedslivet af samme grund, og hjælpsomheden i det hele taget bliver lovfæstet.

Mine egne tanker går snarere i modsat retning. Jeg tror, vi som luthersk-evangelisk kirke står os bedst ved at fastholde gudstjenestens grundlæggende betydning, og det kræver frem for alt dygtige teologer – altså præster, der kan forkynde det kristne budskab på en måde, så folk gider lytte. Det kan langt de fleste præster faktisk allerede, men formen for gudstjenesten står mange gange i vejen sammen med det arsenal af fordomme, der af historiske grunde klæber sig til kirken og kirkens budskab.

Der er virkelig behov for en reform af gudstjenesten i Danmark. På alle måder. Det angår selve liturgien, som stort set uændret går tilbage til den lutherske ortodoksi i 1600-tallet og derfor emmer af autoritetstro, ligesom kirkerummets indretning som skolestue gør det.

En kristen gudstjeneste er i sit væsen en fest, men det er somme tider svært at få festen til at klinge gennem gamle, støvede fordomme omkring, hvordan en gudstjeneste *bør* foregå eller hvordan et kirkerum *bør* se ud. Skulle man endelig tale om frås i folkekirken, så er det for mig at se, når menighedsråd ikke har fantasi eller mod til at restaurere deres kirker på en tidssvarende måde men mange gange bruger millioner på at restaurere dem tilbage til 1600-tallets skolestuer – hvor man åbenbart af veneration for traditionen i særdeleshed og lidelsen i almindelighed foretrækker rædselsfuldt umagelige og stort set gyselige kirkebænke på rad og række, frem for at lade de meget smukke middelalderlige kirkerum komme til deres ret, som de oprindeligt var tænkt: som festrum! Og jo, kære menighedsråd, det *er* jeres ansvar!

Jeg kunne godt tænke mig smukke kirkerum med farver og lys og kunst, der tiltaler moderne mennesker, og som svarer til gudstjenestens egentlige funktion som et billede på den himmelske fest. Hellighed er jo ikke nødvendigvis det samme som kedsommelighed. Tværtimod da! Men hvorfor tør vi ikke? Og hvorfor påvirker det os ikke mere, at så få finder mening i gudstjenesten?

Derudover er der naturligvis et stærkt behov for en kraftig reform af strukturen i folkekirken. Folkeligt set kan det måske være fint nok, selv om det forekommer mig at være en noget krampagtig måde at opretholde interessen på - men rent administrativt er det en katastrofe med alle de små enheder. Jeg hylder helt klart den forhenværende kirkeministers forslag om at reducere antallet af menighedsråd kraftigt. Og det gør jeg,

fordi der ikke længere er nogen rimelig grund til at opretholde de små råd i deres små sogne. Tiden er en helt anden i dag end for 100 år siden, da menighedsrådsloven blev indført på helt andre præmisser – og jeg er overbevist om, at folkekirken som gudstjenestefejrende menighed vil vinde ved at sammenlægge en stor del af de nuværende små råd til bæredygtige administrative enheder.

Om det vil betyde besparelser ved jeg ikke, men det vil helt sikkert betyde en effektivisering af både administration og service til gavn og glæde for medlemmerne – også rådsmedlemmerne, der med kirkeministerens seneste udspil omkring økonomiloven vil få endnu mere at se til rent administrativt.

Men først og fremmest tror jeg på, at det vil betyde bedre og mere festlige gudstjenester i pastoratet, når snævre sognegrænser ikke længere stavnsbinder moderne, oplyste, mobile mennesker i en for længst forældet sognestruktur - endsige da i en gudstjenesteform, der ikke længere appellerer til andet end højest nostalgien. Kunne man så samtidig håbe på en sammenlægning af de små kommuner, så kirkeskatten kunne blive mere rimeligt fordelt, ville meget være nået. Det koster f.eks. i øjeblikket mere end dobbelt så meget at være medlem af folkekirken i Ejby kommune som i Middelfart kommune.

Hvorfor har vi så denne folkekirke? Først og fremmest for festens skyld – festen omkring det frihedsbudskab, der lyder ved gudstjenesten – ved søndagsgudstjenesten eller hverdagsgudstjenesten såvel som ved de kirkelige handlinger – i glæde og i sorg. For mig er den fest alle pengene værd, men det ville være dejligt, hvis alle medlemmerne i folkekirken delte den opfattelse – og måske endda sugede næring af gudstjenesten, så man lod friheden komme til orde både økonomisk og strukturmæssigt og indrettede vores folkekirke efter tidens og festens krav langt mere end efter traditionens eller sognets.

Ingen kan være blind for, at problemerne i folkekirken hober sig op på snart sagt alle områder: økonomi, samarbejde, tomme kirker osv. - og hvis vi skal gøre os håb om at bevare de uomtvistelige goder, som folkekirken faktisk har frem for de fleste andre kirkesamfund i verden – ikke mindst i form af det ligeværdighedsprincip, som ikke opdeler medlemmerne i første- og andenrangsmedlemmer - så kræver det altså nogle kraftige reformer, som tør gå i rette med den nostalgiske traditionalisme, der af lutter autoritetstro mod det besående end ikke vil erkende, at bilen er blevet opfundet.

At turde se virkeligheden, nutiden og fremtiden i øjnene med frimodighed – at være blandt de første til at omstille sig til nutidens krav burde være et kendemærke for folkekirken.

Hvad er en gudstjeneste?

Oktober 2002

Jeg havde for nogen tid siden en artikel i Menighedsrådenes Blad omkring det misforhold, som jeg så det, at vi inviterer til gudstjeneste, som om der kom 100 mennesker, men ofte kommer der under ti, og det kalder måske på en anden slags gudstjeneste end højmessen, som vi kender den, som netop er indrettet til en menneskemængde.

Kan man lave en bedre gudstjeneste, der altså går ud fra, at der ikke kommer 100 men kun ti mennesker? Det var faktisk spørgsmålet fra biskoppen, der bad mig lave et oplæg til en evt. vejledning herom.

Og det er klart, sådan en opgave sætter gang i spekulationerne om, hvad en gudstjeneste faktisk er for noget. Selvfølgelig er den menighedens åndedræt. Uden gudstjeneste ingen menighed – ingen kirke overhovedet. Det står fast! Men hvad er det egentlig for noget?

Jeg tror, at for mig er gudstjenesten et håb – et håb, som vi udtrykker i fællesskab. Jeg kan måske sammenligne den med min barndoms usvigelige tradition juleaften, hvor vi efter julemiddagen (og opvasken!) samledes i spisestuens mørke, kun oplyst af et enkelt stearinlys. Far var gået bort(!) og resten af familien sad og lyttede til mors evige genfortælling af Selma Lagerlöfs legende om den hellige nat – hvert år den samme! Men sammen med fortællingen var der et intenst håb om, at noget stort snart ville ske. Og sandelig! Efter en rum tid dér i mørket med den evige fortælling gik dobbeltdøren til dagligstuen op, og der stod far lyslevende i skæret fra tusind strålende julelys på det grønne træ. Aldrig har det været så kønt og grønt og levende, og glæden var fuldkommen – ikke mindst på grund af det, der lå under træet.

For mig er gudstjenesten altså en fortælling i mørket, mens vi venter spændt på, at noget stort skal ske. Et glimt i en mørk verden af en glædelig forventning. Og det må vi så prøve at udtrykke, så godt vi nu kan i vores tid – på vores betingelser – selvfølgelig i respekt for det, som er uopgiveligt i vores luthersk-evangeliske kristendomsforståelse. Og det mener jeg, vi har mere pligt til, end til bare at følge det én gang vedtagne uanset de faktiske forhold.

Men hvordan kunne man så lave en gudstjeneste, der tilgodeser det faktum, at der næppe kommer mere end ti? Mon ikke vi alle har oplevet fordelene ved at være få? For den er der jo i form af en større intensitet i samværet. Jo, festligt er det, når kirken er

fuld – og dejligt – men hvis det skete hver søndag, ville det såmænd nok blive for meget. Og hvis man nu i stedet for at ærgre sig over det ringe besøg, udnyttede fordelene ved det, ja, så mener jeg godt, vi kunne få gode og berigende gudstjenester uanset der kun kommer fire eller fem mennesker.

Det bør så være op til de enkelte menigheder at tilrettelægge sådanne gudstjenester, men selv ville jeg nok holde mig fra prædikestolen – tale og læse fra gulvet – gerne i koret – og prædike mere personligt, sådan som det må være, når der kun er få tilhørere. Så vil jeg gerne have altergang – gerne med personligt skriftemål: Så tilsiger jeg dig dine synders nådige forladelse i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn! Kan det siges mere evangelisk? Og så selvfølgelig et par af vores pragtfulde salmer. Og så evt. den nikænske trosbekendelse, som er den smukkeste.

På den måde tror jeg gudstjenesten kunne give os den fylde og mening og skønhed i livet, som der egentlig ligger i den, hvis vi bare formår at indrette formen efter de givne omstændigheder. I dag er der efter min erfaring alt alt for mange mennesker, der har et forkvaklet forhold til kirkens gudstjeneste, og derfor søger de alle mulige og umulige steder efter det, som gudstjenesten i virkeligheden ånder af og lever for: frihed – den eneste virkelige frihed, der udspringer af uforbeholden kærlighed og glædelig forventning.

For lige så sikkert som dobbeltdøren gik op, og der blev lys og glædeligt gensyn og alt blev godt dengang i min barndoms jul – ja, lige så sikkert sker det, som gudstjenesten lægger op til her i mørkets og dødens verden.

Ja, regnskaberne er vigtige nok og budgetlægning ligeså, men det hele står og falder alligevel med gudstjenesten. Jeg håber, menighedsrådene også vil bruge tid på denne den vigtigste del af menighedsrådets arbejde, så det hele ikke ender i administration – for det kan være meget godt med det, men vi kan ikke leve af det!

Om det psykiske arbejdsmiljø

November 2002

Da min morfar var præst i Esbjerg i begyndelsen af sidste århundrede, havde han et venteværelse i forbindelse med sit kontor, hvor mange folk ofte sad og ventede på at komme for med deres anliggender, som kunne være af åndelig art men dog nok oftest var mere materielt betonet. Der var simpelt hen tale om fattige mennesker, der søgte

om lidt hjælp til at klare dagen og vejen. Samtidig var min morfar stærkt involveret i det nye KFUM sammen med Olfert Ricard og var med til at bygge Zionskirken. Han forkyndte en solid indremissionsk kristendom, som trak mange folk i kirke. Kort før din død i 1954 skrev han en artikel i De ældres Julebog, som han udgav, hvor han appellerer om, at Kirke og Stat nu endelig må blive skilt ad. Hans kone var præstekone med stort P. Hun cyklede rundt med kirkebladet – besøgte et utal af mennesker med hjælp og gode råd, styrede præstegården og fik fem børn, der som den naturligste ting var præstens børn med alt, hvad deraf fulgte... Det gav alt sammen mening. De døde mætte af dage efter et langt og meningsfuldt og frugtbart liv sammen i det kald, som nu var deres.

Min far blev præst i 1940 – landsbypræst i en landsby på ca. 1000 mennesker. Han var præsten, der skulle være præst for både de grundtvigske og for Indre Mission, hvilket lykkedes for ham – at være præst for hele sognet. Han var naturligt formand for menighedsrådet og for skolekommissionen. Havde ikke noget venteværelse i præstegården, men der kom alligevel en del folk. Ikke mindst til de populære ungdomsaftener i 50'erne, hvor karle og piger fyldte præstegården og haven til forskellig underholdning og kulturelle og ikke mindst nationale indslag. Somme tider hjalp han småfolk til deres ret og tog parti for de udstødte. Det betød at han på et tidspunkt måtte flytte embede. Han var med i modstandsbevægelsen – sådan i det små vistnok. De havde en god og solid vennekreds. Min far forkyndte Guds kærlighed for de ca. 20-30 kirkegængere – selvfølgelig blandet med en del god borgerlig moral, som de også forlangte af deres børn, som skulle være det gode eksempel. Det gav også en slags mening – men deres liv var ikke så helstøbt i kaldet som mine bedsteforældres. Der var opgør i luften. Opgør med rødderne i Indre Mission. Mine forældre giftede sig i al stilhed, fordi de gamle ikke ville holde deres bryllup, så længe min far ikke var færdig med sin uddannelse. Min mor var ikke præstekone som min mormor! Hun var uddannet lærer og underviste – samtidig med at hun dog fungerede som præstekone i mange sammenhænge med konstant dårlig samvittighed – og i øvrigt også fik fem børn, som for de flestes vedkommende gjorde oprør mod kirken og dermed også mod at være en del af deres fars forventninger. Min mor havde ofte migræne og min far døde som 67-årig af mavesår.

Nu kan man selvfølgelig ikke generalisere, men der tegner sig for mig sådan et kirke- og præstehistorisk billede af sidste århundrede, hvor den sidste halvdel eller måske tredjedel står i stærk kontrast til den første del og indvarsler problemer i den kirkelige selvforståelse – i forholdet mellem præst og menighed – mellem præstefamiliens

medlemmer - mellem forventninger og opfyldelse – og ikke mindst i præsternes opfattelse af sig selv.

Jeg selv blev præst i 1981 som den eneste af os fem søskende. Da jeg startede på Fyn i de fire små landsbyer i 1986 gav det god mening både for mig og familien. På trods af at min kone ikke var og ikke er præstekone. Hun havde sit eget virke som fysioterapeut, og der var i landsbyerne ingen som helst forventninger endsige krav om andet. Man indså klart og accepterede, at den tid var forbi. Børnene var små og gled ind i landsbyens almindelige liv, ligesom vi selv gjorde det – for mit eget vedkommende i kamp for landsbyernes og Brugsens overlevelse sammen med beboerforeningen og de andre tilflyttere, som netop var flyttet ud på landet for at bevare de små samfund – som en realiseret drøm om de gode gamle dage, da mennesker endnu kom hinanden ved.

På den måde levede jeg fuldt op til deres forventninger og blev en populær præst. Men i kirken kom de ikke eller kun sjældent, hvilket jo ikke gjorde noget, for sådan var det jo med det og ha ha! Og sådan har det altid været. Det var sognet, det gjaldt – fællesskabet *udenfor* kirken - og det var såmænd også sjovt nok. Vi var med på noderne og blev kendte for vores debatbog, som dog ikke førte til noget særligt andet end indre splid og kiv i menighedsrådene – men det var da udmærket.

Indtil det faldt fra hinanden – vistnok i Julianehåb – hvor jeg blev klar over, at jeg svigtede mit kald *som præst* ved blot at leve op til sognefolkets forventninger. Jeg var *sognemedhjælper* med tryk på sognet. Vi kom tilbage efter tre års orlov – forandrede. Og forleden kom det så frem til en fødselsdag ud på de små timer: Vi kan slet ikke kende præsten mere. Vi ser ham aldrig, og når vi ser ham, går han altid tidligt hjem. Han bryder sig ikke om os mere!

Mine indvendinger hjalp ikke: Jamen jeg er jo lige her – i kirken fredag og søndag og i præstegården til daglig – stort set altid.

Jo, men det er ikke sådan en præst, de har brug for men en aktiv forkæmper for deres landsbyidyl. En hyggeonkel og ceremonimester. Og det vil jeg ikke mere!

Menighedsrådene virker trætte og smålige, fordi de ikke kan klare det administrative arbejde, som også er helt urimeligt, men de vil samtidig heller ikke opgive deres landsbyidyl, så den naturlige sammenlægning til større og bæredygtige enheder – det selvfølgelig samarbejde på tværs af alle grænser - volder dem store problemer.

Snakken går, om man skal have kaffe eller smørrebrød til møderne, og om, hvem der skal pynte kirken til høstgudstjenesten og hvornår? De er om nogen i klemme – også i forholdet til deres præst, som jo på den ene side ved så meget mere om kirken end de gør, men på den anden side ikke skal slippe af sted med det, for det er vel os, der bestemmer! Man er trætte af de mange forandringer og nye tiltag – jeg havde nær sagt alt det forkyndelsesmæssige, for det har jo i virkeligheden ikke deres interesse – så lidt som resten af menighedens. Kan vi nu ikke bare få lov til at være i fred med vores barnetro og den gode gamle juleaftenskirke?

Heldigvis er jeg jo så provst og har en del administrative opgaver ved siden af sammen med en del spændende kirkeprojekter omkring gudstjeneste og struktur, præstesamarbejde m.v.

Men dér står jeg så og må spørge, om det her fortsat giver mening som i min morfars tid og til dels i min fars tid? Nej, det tror jeg ikke umiddelbart det gør!

I hvert fald er meningen ikke givet på forhånd som i de gode gamle dage, da en præst var en præst og en præstekone blev hjemme i sin præstegård.

Det kan man selvfølgelig så begræde – dette traditionstab og også autoritetstab – men man kan også se det som en spændende udfordring: nemlig den, at meningen skal du selv sørge for. Du får den hverken fra menigheden eller menighedsrådet. Du får den så at sige ikke med kaldet – du skal selv skabe den.

Det betyder for mig selv, at jeg har valgt og dermed også valgt fra - det, som for mig ikke giver mening som præst. Den klemme, som masser af kolleger – om ikke alle – befinder sig i mellem menighedens forventninger og vores egne idealer om det at være præst – den vil jeg ikke længere acceptere. Jeg vil selv sætte dagsordenen for mit liv som præst – og det må menigheden så finde sig i. Det er i hvert fald det, jeg øver mig på!! Og dertil skal jeg nødvendigvis bruge mine kolleger! For det er ikke så nemt, som det lyder. Dette at omvende sig fra at ligge under for menighedens og rådernes – og måske endda Guds forventninger og så til at bestemme selv, hvad der skal være meningen med det her kald.

Men jeg mener, det er afgørende vigtigt for vores tilfredshed med vores arbejde og med os selv – altså vores psykiske arbejdsmiljø – at det er os selv og ingen andre, der definerer meningen. Det er det, der for mig er den spændende udfordring i det at være præst i Danmark i dag – og i Middelfart provsti mener jeg, vi har en god chance for at tage den udfordring op i fællesskab.

Det er ikke alle de små skærmydsler med menighedsrådene eller den lave kirkegangsprocent eller menighedernes uvidenhed og rådernes inkompetence eller medarbejdernes fagforeninger, der er problemet. Det er kun frustrerende udslag af det egentlige problem: nemlig at jeg selv er usikker med hensyn til min egen mening som præst her i firmaet. Og det er den, jeg altså selv må oprette, hvilket menighederne må finde sig i.

Jeg tror i virkeligheden, det handler om respekt og værdighed omkring præstens arbejde. Ikke i gammeldags forstand, hvor man tog hatten af for embedet og dets indehaver uanset hvad. Men den selvrespekt og værdighed, som kommer af, at denne præst står fast på, at han eller hun har en række ganske bestemte opgaver i menigheden, som skal løses bedst muligt – opgaver, som præsten selv definerer, fordi det er hun den, der har bedst forstand på. Lidt på samme måde, som det er mig selv, der skal skrive mine prædikener og hverken Luther eller Grundtvig eller andre prædikenvejledere.

Det kunne godt forandre mig fra at være beklemt grænsende til det frygtsomme til at være selvbevidst grænsende til stolt over at være præst og ikke mindst over at være med i et spændende og udviklende kollegialt fællesskab.

Gudstjenesten

- oplæg til studiekreds februar 2003

Fra urgammel tid har erkendelsen af livets smerte givet sig udtryk i det, vi kalder religion. Lige fra det, vi kalder primitiv religion over de store folkereligioner som Islam, Hinduisme, Buddhisme og Kristendom til vore dages nyreligiøse bevægelser. I et forsøg på at dæmme op for tilværelsens farlige sider, har man søgt at væрге for sig på forskellige måder - søgt at få livets magter i tale eller bevæge disse magter til mildhed, således at livet måtte lykkes og folket måtte se gode dage. Dertil har man brugt gudstjenesten under den ene eller anden form.

Hvad er en gudstjeneste?

Ordet siger det selv: en tjeneste for Gud. Vi skal senere se, at det ikke er den eneste mulige forståelse, men indtil videre holder vi os til den. Altså mennesker kan på en eller anden måde tjene Gud, og således håbe på Guds velsignelse til gengæld. Disse gudstjenester har naturligvis haft forskellig udformning, men deres grundmotiv er stort set det samme.

Offeret

Længe før både jødedom og kristendom har offeret eksisteret i menneskets bevidsthed som en metode til at skaffe sig gode kår og værne mod sygdom og ødelæggelse og alskens elendighed - og også som et godt middel til at udtrykke både angst og glæde.

Tanken er indlysende og besnærende: Vi giver dig, Gud, noget af det bedste, vi har - af vores afgrøde eller af vores afkom - til gengæld må du gerne give os et godt år med udbytte fremgang og din velsignelse.²²

Og ligeså besnærende er tanken om skyld, når det alligevel går galt, når tørken svider markerne, sygdom rammer kvæg eller mennesker eller fangstdyrene udebliver: Hvad har vi gjort forkert. Og så må der nye og større ofre til, og omringet af fjender ofrer kongen sin egen søn som brændoffer på bymuren for at vende krigslykken i sidste øjeblik. Oprindeligt har sådanne ofre vel været mere eller mindre spontane - båret af glæde eller angst - men efterhånden bliver de sat mere i system og bliver omgivet med præster og ritualer og fastsatte højtider. Sådan som det nok altid går på godt og ondt med dybe menneskelige følelsesudtryk.

For der er selvfølgelig noget både smukt og dybt menneskeligt ved selv offertanken. Men den kan meget nemt blive til den institution, man bygger sit eller samfundets liv op omkring, og dermed kan den som ingenting stivne i gamle ritualer, som har fjernet sig fra menneskers egentlige virkelighed.

Bl.a. derfor kan man udover alle de positive holdninger til offeret i GT også høre negative røster - f.eks. i salmerne (Salme 40 og 51) og hos profeterne.²³ Jeg tror, det hænger sammen med, at offerinstitutionen mere og mere fjerner sig fra menneskelivet og kommer i hænderne på diverse institutionsledere, så folket ofrer - ikke til Gud men til det herskende præsteskab, som så til gengæld lover at påtage sig tilværelsens åndelige byrder!

Det er som om, der er en naturlov, der langsomt men sikkert drejer det oprindelige, glædelige og spontane, som f.eks. kommer til udtryk i gudstjenester og offerhandlinger, over til at blive noget, der minder om et forretningsforetagende med køb og salg og renter og afkast.

²²Historien om Kain og Abel og deres ofre, handler mere om misundelse end om offer. Begge motiver gentages i Elias' offerkamp i 1. Kongebog 18,20-40. Så er der historien om Jefta, der må ofre sit eneste barn (Dommerbogen 11,34ff), fordi han er tjat - måske for glad for sejren over ammonitterne? En menneskeofring omtales i 2. Kongebog 3,27, hvor kongen af Moab i en trængt situation brænder sin søn på bymuren i et sidste forsøg på at få sejr over fjenden.

²³Berømt er sætningen hos profeten Hoseas kap.6,6: *Ej slagtoffer men kærlighed vil jeg - ej brændoffer men kændskab til Gud!*

Middelalderens såkaldte afladshandel,²⁴ som startede den lutherske reformation, er kun et symbol på denne naturlov - altså den besnærende tanke, at du på en eller anden måde kan *betale* dig fra dine forpligtelser - betale dig fra dit ansvar, hvilket er det samme som at overlade det til andre.

Gaver til Gud og hver mand

Det moderne offer til Gud består som regel i gode gerninger eller i næstekærlighed, hvilket i sig selv kan være godt eller rettere vidunderligt i al sin glædelige spontaneitet, men så snart disse gode gerninger bliver betragtet som en metode til at nærme sig Gud på - så at sige bliver et forretningsanliggende mellem Gud og mennesker - bliver det betænkeligt ja, slår over i sin modsætning, så man derved fjerner sig fra Gud - bliver til en forbandelse, som Paulus siger.

Det endegyldige offer

Det er klart, at den nytestamentlige beretning om Jesu korsdød i høj grad spiller på beretningen i 2. Mosebog om den første Påskenat, da folket endelig kunne vandre af sted i frihed.

Lammets blod bruges som direkte henvisning til Jesu korsdød,²⁵ og Jesu død betragtes som det endegyldige sonoffer - Han døde for vores synder.²⁶

Jesu død på korset Langfredag var det endegyldige offer, der skulle gøre alle senere offerhandlinger til Gud meningsløse. Kærligheden har erstattet både loven og offeret som frelsesveje til Guds rige.

Det er dette endegyldige offer, menigheden til stadighed fremhæver, når den samles omkring nadverbordet. Man samles for at mindes Jesu død - og for at fejre denne offerdød for vores skyld. Dette er den nye pagt.

Ritualet

Fra ældgammel tid er gudstjenesterne - så forskellige de ellers har været - grundlæggende enige om ritualets betydning - altså betydningen af, at gentagelsen af de samme rituelle handlinger og læsninger er vigtig.

²⁴Denne handel gik ud på, at man ved hjælp af et større eller mindre pengebeløb betalt til kirken kunne købe såkaldte afladsbreve, der angiveligt ville bringe sjælen lettere igennem skærsilden.

²⁵Se 1. kor. 5,7 evt. Joh.1,29 - Joh. Åbenbaring 5,13-11,15 -17,14 m.fl.st.

²⁶1.Kor.15,3 - Rom.3,24ff - 4,25 m.fl. steder. Læg i øvrigt mærke til den slående lighed mellem korsfæstelsen og salme 22 og Esajas kap. 53. Tilsyneladende endnu et eksempel på, at historien tillempes formålet med den.

Denne gentagelse, som i dag tilsyneladende har stærk folkelig opbakning (der må helst ikke ske nogen forandringer i gudstjenestens gang) er måske en sidste rest af den seanceagtige, ekstatiske og mystiske gudstjeneste. Gentagelsen giver tryghed, og den menneskelige opladning foregår nok ikke blot, som mange tror i dag, ved *nye* input - f.eks. spændende nytænkning i prædikenerne eller nye gudstjenesteformer - men bestemt også ved den rituelle gentagelse af det kendte.

Det hellige sted

Det er klart, at ikke blot gudstjenestens form men også gudstjenestens sted har været af overordentlig betydning som helligsted.

Under israelitternes ørkenvandring modtog Moses den nøjagtige indretning og udsmykningsanvisning af Herren selv for det telt, hvor Pagtens Ark skulle opbevares og som skulle tjene som Herrens bolig, og da folket har slået sig ned og indrettet sig med en central kongemagt opstår det såkaldte tempel - det stationære Gudshus, hvortil hele folket valfartede til de religiøse fester og til de foreskrevne ofre.²⁷

Der er nok ingen tvivl om, at mange af salmerne i GT har haft deres oprindelige funktion ved tempelgudstjenesten.²⁸ Disse salmer, som for nogles vedkommende går helt tilbage til o 1000 f. Kr. er samtidig nogle af de ældste skrifter, vi kender i GT.

Senere, da jøderne igen er blevet spredt ud over verden - enten af lyst eller af tvang - opstår behovet for *decentrale* helligdomme - de såkaldte synagoger, hvis centrale helligdom nu ikke var pagtens ark i det allerhelligste rum som i Templet i Jerusalem, men karakteristisk nok torarullen - altså bogrullen med den hellige skrift og dens fortolkning. Disse synagoger blev i mangt og meget forbillede for de kristne kirker, men der var også andre forbilleder.

Kirkebyggeriet

I Middelalderens Danmark blev der i løbet af det 12. og 13. årh. bygget en forfærdelig masse kirker - stort set over den samme læst. Det var stenkirker, der havde form som den romerske kejsers tronsal i mindre målestok - den såkaldte basilika. Bygningens signal var klart nok at fremhæve Guds majestæt og præsteskrabet som hans hof, der alene kunne komme Guds hellige alter nær. Dette stemte godt overens med den katolske lære om det hellige præsteskab, der optrådte som mellemmand mellem almindelige

²⁷Den såkaldte *centralisering* omkring konge- og præstemagten i Jerusalem, som der bestemt ikke har været enighed om fra starten. Lokale høvdinge og landpræsterne har vendt sig stærkt imod en central konge- og præstemagt. Man må sige, historien gentager sig. Eller også, at Bibelen har fået det meste med. Se 5. Mosebog 12ff og 2. Kongebog 22-23.

²⁸F.eks. de såkaldte tronbestigelsessalmer (Salme 47; 93; 96 m.fl.)

mennesker og Gud. Disse kirker synes at være opført af datidens stormænd tilskyndet af kongemagten og vel også af pengemagten.

Disse mange danske landsbykirker fra Middelalderen blev ikke blot bygget til pynt, men med dem havde kongen faktisk placeret sin indflydelse helt ude i den mindste flække ved hjælp af sit præsteskab og dermed garanteret enheden. Dog med den indbyggede fare, at kirken selv tog magten fra kongen, og Middelalderens historie i Europa er ikke mindst netop præget af en stadig kamp om magten mellem kongemagt og kirke.

På trods af denne indretning af kirkerummet - dels som en tronsal - dels som en skolestue med den ophøjede prædikestol - og på trods af de for mig at se uheldige signaler denne form udsender, vil jeg alligevel opfatte kirkerne som fristeder, men det hænger sammen med min opfattelse af menigheden og af den lutherske påstand, at det er *ordet og ånden*, der helliger huset og ikke omvendt.

Ånd og sandhed

I Johannesevangeliet kap.4 lader forfatteren Jesus udtale, at der skal komme tider, da gudstjeneste-stedet ikke længere har betydning i forhold til dette at tilbede Gud *i ånd og sandhed*. Dette blev sagt ind i den herskende strid mellem jøder og samaritanere om, hvorvidt det var i Jerusalem eller på Garizims Bjerg, den sande gudsdyrkelse burde finde sted - en strid som adskilte de to nabofolk skarpt fra hinanden.

Man kan jo håbe, at disse tider snart oprinder i de mellemøstlige hjerter, der stadigvæk fører bitre og hadefulde religionskrige netop om den rette gudsdyrkelse på de rette steder!

Hvis man sammenligner lovgivningen på Sinai med dens utallige regler og bud også for helligstedets indretning med bjergprædikenen, sådan som det nok har været Matæusevangeliets hensigt - er det ikke bare loven eller etikken, der ændres radikalt i Jesu forkyndelse. I stedet for de mange kult-regler sætter han Fadervor - en kort bøn, som du skal bede i dit lønkammer - i det skjulte!

Jeg tror i og for sig, en gudstjeneste kan opstå hvor som helst og når som helst - lige så godt ude i naturen som foran et autoriseret alter - men foran det autoriserede alter forsøger vi os altså med at få Gud i tale - eller måske skulle man sige: forsøger Gud at få os i tale - og blive ét i kærlighedens fællesskab, så vi kan få fred og frimodighed til at leve og kæmpe og satse og sejre og lide nederlag og måske først og fremmest få fred til at åbne os for livet - hele livet som kærlighedens dyrebareste mirakel.

Og derfor holdes der autoriserede gudstjenester søndag efter søndag - og det er måske ikke så tosset endda.

Gudstjeneste eller Guds tjeneste?

Gudstjenesten synes altså at være menneskets tjeneste for Gud eller måske indirekte for kongen eller statsmagten, men som nævnt kan begrebet gudstjeneste også tolkes på en helt anden måde: som *Guds* tjeneste for mennesker.

Denne tolkning udspringer af den kristne tankegang, der genopstod med reformationen, at mennesket på ingen måde er i stand til at tjene Gud, hverken med sin opførsel, sine ofre eller andre tjenester. Gud har selv ved sin søn fuldbragt det endegyldige offer og dermed frigjort mennesket fra at skulle takkes Gud for at mildne hans vrede. Således forstået bliver gudstjenesten så at sige Guds indbydelse til hans menighed - ikke for at mennesker skal komme med diverse gaver til Gud eller for den sags skyld for at modtage belæring eller formaning, men alene for at *lytte* til en kærlighedserklæring på sandhedens vilkår og for at mindes Guds søns endegyldige offer på korset som vores eneste virkelige frihedserklæring.

Den moderne gudstjeneste

Et af de redskaber, der spiller den allerstørste rolle i den primitive gudstjeneste er trommen. I tusinder af år har man søgt at påkalde gudernes opmærksomhed ved hjælp af trommens ophidsende rytme - disse gudstjenester giver sig ofte udtryk i dans og når ofte ekstatiske højder. Man kunne kalde dem kropslige gudstjenester eller sanselige gudstjenester, som også ofte foregår omkring hellige måltider, dramatiske offerhandlinger eller hellige bryllupper.

Men ellers må man nok sige, at de gudstjenester, vi kender til, og som har deres rod i senjødedommens synagogegudstjeneste, er meget lidt sanselige - det er stort set åndelige gudstjenester, hvor det kropslige og sanselige nærmest er bandlyst og aller højest har fået en symbolkarakter.

Ved grædemuren i Jerusalem kan man endnu se jøder bevæge sig frem og tilbage i bøn som en reminiscens af den religiøse dans måske. Også dåben og nadveren i den kristne gudstjeneste kan vel kaldes reminiscenser af mere håndgribelige og sanselige handlinger: renselse og måltid.

Men stadigvæk spiller musikken en rolle - dog ikke som oplæg til ekstatiske seancer - langt fra - men som ledsagemusik til den regelrette såkaldte lovsang. Dog er der noget,

der tyder på, at musikken som sådan - herunder den rytmiske musik - igen er ved at vinde indpas i gudstjenesten, som godt kunne trænge til sanselig fornyelse.

Enhed og fællesskab

Foruden lovsangen spiller oplæsningen af hellige skrifter en stor rolle ved gudstjenesten. For jødernes vedkommende loven og profeterne og i kristendommen selvfølgelig først og fremmest evangelier og de øvrige NT-tekster, selv om GT på det seneste er ved at vinde indpas i den kristne danske gudstjeneste. Til oplæsningen knytter sig ofte en udlægning af teksten - den såkaldte prædiken.

Lovsangen, teksterne, prædikenen var oprindeligt sammen med fællesbønnerne udtryk for en religiøs enhed i et folk omkring den samme gudsdyrkelse. Derfor var det selvfølgelig vigtigt, at alle var med. Den såkaldte religionsfrihed er et ganske nyt begreb, og helt op i 1700-tallet var der bødestraf for ikke at komme til gudstjeneste i Danmark.

Det hænger naturligvis sammen med den tanke, der altid opstår med kongerigers og kejserdømmers opkomst: tanken om enhed i hele riget. Et godt eksempel er Romerriket, der fra starten bekæmpede de kristne som forstyrrede rigets religiøse enhed omkring kejserdyrkelsen, men da kristendommen på trods heraf i løbet af bare tre hundrede år nåede et tilstrækkeligt stort omfang, sadlede man om, og et lille hundrede år senere var det kristendommen, der var eneste tilladte religion i riget!

Der er her ikke blot tale om magthavernes omsorg for folkets frelse men nok først og fremmest om den politiske fordel der ligger i, at hele folket er samlet om kongens eller kejserens religion. Denne enhed eller fællesskabet omkring gudstjenesten ligger dybt i folket og gør det svært for mange i dag at affinde sig med et såkaldt pluralistisk samfund, hvor enhver er salig i sin egen private tro. I hvert fald melder der sig et spørgsmål: om det er muligt at tale om et folkefællesskab *udenom* det religiøse fællesskab. Hvad er det i så fald, der konstituerer det folkelige fællesskab i dag?

Højtider

I GT vrirler det med højtider, som for de flestes vedkommende har deres grund i en historisk begivenhed - påsken til minde om udvandringen fra Ægyptens slavekår, f.eks., eller Sabbatten til minde om, at Gud Herren hvilede på den 7. dag efter skabelsen.

Når Kirken ret hurtigt overtog søndag som helligdag skyldtes det også mindet om en begivenhed: Dagen for Jesu opstandelse - den første dag i ugen.

Religiøse fester er lige så gamle som menneskeheden. Ældst er måske nytårsfesten, som betegnede den ny begyndelse på året - f. eks. solhvervsfesten eller isens opbrud

om foråret. Men også høstfesten er naturligvis ligeså gammel som agerbruget. Månen og årstiderne har givet grundlag for de forskellige fester, som så efterhånden har fået deres indhold farvet af historiske eller mytologiske begivenheder.

Højtid i dag

Som nævnt spiller de religiøse fester stadig en rolle, men vel i dag mere som fritidsbeskæftigelse og ikke mindst nostalgi i en turbulent verden fuld af forandring end som oprindeligt en sikring af udbyttet eller fornyelse af livet.

Med videnskabsdyrkelsen og fremskridtstroen og i det hele taget med menneskets tekniske formåen forsvinder mere og mere det gamle religiøse ærefrygtsforhold til tilværelsen og til naturens magter til fordel for en dyrkelse af udviklingen. Lykken bliver ikke længere noget, man forsigtigt beder den farlige guddom om gennem ofre og korrekt gudsdyrkelse - Lykken bliver opfattet som et krav eller en menneskeret. Og det er klart, at når lykken så alligevel udebliver, ja, så er det forargelsen mod Gud eller vreden mod livet, der kommer til udtryk - for hvad bilder de sig egentlig ind?

Den gudstjeneste udviklingen kræver må knytte sig til de værdier, dette samfund sætter højest: forbrug, underholdning og privatlivets fred - sagt med andre ord: Kaffen i dit eget hus foran dit eget TV!

Gudstjenestens betydning

For de fleste mennesker i vores samfund spiller gudstjenesten i dag en betydelig rolle. I høj grad de religiøse festgudstjenester omkring jul og påske - pinsen har aldrig vundet samme folkelige opbakning, da de færreste føler nogen særlig glæde ved budskabet om Helligåndens virksomhed og vel egentlig heller ikke føler juni som velegnet til religiøse fester i samme grad som vintersolhverv og forår.

Dertil kommer så de personlige og folkelige gudstjenester som bryllup, barnedåb, begravelse og konfirmation, som har en vældig opbakning i befolkningen. Derimod spiller den forordnede almindelige søndagsgudstjeneste tilsyneladende ikke nær den samme rolle - kun relativt få procent af befolkningen i Danmark føler sig tiltrukket af denne seance, hvilket får mange kirkelige kredse til at stå på hovedet af anstrengelse for at gøre den almindelige gudstjeneste populær - hvad den for så vidt aldrig har været.

Man kunne selvfølgelig overveje, om den almindelige søndagsgudstjeneste så at sige er pengene værd, og om den måske ligefrem virker mere imod end for hensigten med at forkynde evangeliet. De kræfter, som bruges på at forberede og afholde søndagsgudstjenesten kunne måske kanaliseres over på andre - mere tidssvarende felter.

Men i virkeligheden tror jeg nok, det er en fejltagelse at bedømme gudstjenesten på dens tilslutning som om det var en forretning, der krævede et vist kundegrundlag for at løbe rundt. På samme måde, som det nok er forkert at gøre den kristne gudstjeneste produktiv og målrettet, så der skal komme noget ud af den: bedre mennesker - et bedre samfund - mindre forurening og hvad véd jeg.

Det er politiske spørgsmål, og dem kan vi jo så kæmpe politisk for, hvis vi har lyst til det - men i gudstjenestens hellige almindelige fællesskab er vi ikke kommet sammen for at søge vores udkomme på den måde - vi er vel kommet sammen i håbet om, at Gud vil betage os og sætte os ud over tidens forbandelse og begejstre os med al sin kærligheds rigdom. Fylde os med sig selv - med den kærligheds ånd, der gør tiden og smerten til at leve med.

Tradition og fornyelse

Foredrag Familie og Samfund Vissenbjerg marts 2003

Når vi i det hele taget interesserer os for spørgsmålet om tradition og fornyelse i dag, hænger det sammen med hele vores situation både som individer og som samfund.

Vi lever i en tid, hvor intet står fast – hverken strukturmæssigt, religiøst eller filosofisk – en tid uden faste holdepunkter, kan man sige, og netop det får mange til at længes tilbage til de gode gamle dage, da man på en helt anden måde vidste, hvad der var op og ned – rigtigt og forkert – godt eller skidt.

Jeg så for ikke længe siden en pragtfuld video om livet på Fyn fra 1945 – 1960, og jeg vil ikke sige, jeg sad og græd, men det var jo bare så dejligt at se de gamle billeder fra ens egen barndomstid – fra dengang alt endnu var godt og smukt med selvbindere og heste og det at sidde på toppen af et læs neg med to store heste med skyklapper foran – det at køre korn til møllen – det at kende dem alle sammen i landsbyen, hvor folk endnu havde tid, og hvor man var, hvad man var.

Verden gik af lave i slutningen af 50'erne med mekaniseringen, amerikaniseringen – det vil sige den gamle europæiske kulturarvs forfald til fordel for en dynamisk, fremadstræbende, resultatorienteret købmanskultur. Afvandringen fra land til by - landsbyfællesskabets opløsning – alle de gamle værdiers forfald – og selv kom jeg i puberteten og måtte sige farvel til min gode og trygge barndom. Generationskløften satte skel mellem børn og forældre – mellem tradition og fornyelse. Grammofoner drøned amerikansk rockmusik ned i stuen til de hovedrystende forældre og sukkende

bedsteforælde: alt var i forfald. Til gengæld kunne man så trøste sig med en væsentlig forbedret levestandard med køleskab, fryser, bil, Ferguson og mejetærsker.

Man tog imod det alt sammen – bøjede sig for udviklingen og fremskridtet, men man længtes tilbage, og sådan er det vel stadigvæk i dag, og derfor diskuterer vi, hvad vi skal stille op med traditionen stillet overfor den stadige fornyelse, som kendetegner vores verden i bevægelse.

Det er måske en af de største udfordringer, vi står i i dag – skismaet som kan symboliseres ved splittelsen mellem det nostalgisk-traditionalistiske på den ene side og på den anden side en stigende nødvendighed af at vende os mod nutiden, virkeligheden, fremtiden – så barsk den end kan forekomme. Splittet mellem en tragisk europæisk fortid af overordentlig skønhed med vores historie – vores kristen-humanistiske grundlag – vores kongedømmer og nationalstater, håndværkerkultur, kirker, bonde- og landsbykultur – vores krige og vores forsvar mod tyrken og muslimerne – vores europæiske egenart – og så på den anden side den nødvendige multikulturelle globalisering – udjævning af grænser – opblødning af egenarter og moral – sammensmeltning af religioner, racer, folkeslag – hele den massive udvikling, som samtidig indebærer en nødvendig afvikling af det gamle.

Ikke siden 1500 tallet har vi oplevet sådan en revolution af vores verdensbillede – af hele vores tilværelsesforståelse. Det var dengang de store opdagelsesrejser og de store videnskabelige opdagelser gav mennesket en forløsende ny opdagelse af sig selv. Renæssancen – genopdagelsen af antikkens førkristne værdier og humanismen opstod som en protest mod kirkens dominans på alle livets områder, og som barn heraf kom reformationen som en naturlig følge – som en kæmpe frihedsdemonstration. Europa kom ud af Middelalderens barndoms- og uskyldstilstand og fandt sig selv som voksen med det enkelte menneskes ansvar for sit liv.

Ikke uden sværdslag – fordi der altid vil være kræfter, der vil holde igen på det engang givne – på barndommens tryghed – koste hvad det vill! Mennesker som ikke for nogen pris vil give køb på de gamle værdier og den fædrene overlevering – måske ud fra den tanke og måske endda bitre erfaring, at hvis mennesker virkelig bliver frie, så går det rygende galt.

I dag oplever vi dette skisma mellem tradition og fornyelse på allerstærkeste måde i forholdet mellem den vestlige verden og islam – et forhold, som er ved at udvikle sig til et globalt krigsopgør – fordi islam, som jo ellers har overordentligt meget tilfælles med kristendommen – Koranen og Det gamle Testamente er i deres væsen ikke

forskellige – men islam har aldrig gennemgået den fornyelsesproces, som kirken i Europa gennemgik i renæssancen og de følgende århundreder, og som foruden en masse krige førte til værdier som folkeoplysning, demokrati og kvindefrigørelse. Islam står i dag stort set stadig, hvor kirken stod i Middelalderen, og dermed også det muslimske menneskesyn, samfundssyn og måske mest iøjnefaldende – dets kvindesyn.

Der er ikke noget at sige til, at sammenstødet – det uundgåelige sammenstød i vores globaliserede verden mellem disse to kulturer, slår gnister og kræver blod, for et mere forskelligt og uforeneligt menneske- og samfundssyn skal man lede længe efter.

Også jeg selv er splittet. For nok er min baggrund den tragiskeuropæiske med alt, hvad den indebærer, men jeg er samtidig – og nok mere og mere som årene går - fascineret af det dynamiske – forandringens mulighed – fornyelsens udfordring. Jeg vil gerne se nye resultater – gå nye veje – forsøge det uprøvede – skubbe til gamle indgroede grænser, skel og fordomme.

Jeg vil gerne tro på fremtiden som en stadig udfordring af vores muligheder – en stadig vandring fremad mod et bedre, rigere og friere liv for flere mennesker, og jeg vil gerne tro på nutiden som en mulighed for at gøre en forskel i forhold til tidligere – og derfor tror jeg nok, jeg mere og mere har opgivet det, som jeg for ikke mange år siden gik ind for med liv og sjæl - nemlig at søge tilbage til de gamle værdier og de gamle samfundsforhold og også de gamle kirkeforhold og -strukturer som eneste mulighed.

De sidder i mit hjerte som en del af mig – de er min kirkelige og kulturelle baggrund - men de er blevet en ballast – ikke som før en ledestjerne. Vi kan ikke gå tilbage! Det er en umulighed. Og vi kan ikke holde fast på det, som er gået.

Naturligvis er jeg selv barn af en tradition – en overlevering, som jeg ikke kan løbe fra, og som betyder meget for mig, fordi den er mig, så at sige, men jeg er samtidig meget mere end den, og derfor sætter jeg en ære i at være opmærksom på alt, hvad der sker og på alle de muligheder, som tilværelsen byder på, og som vores frihed i dag giver os lov til at undersøge og vælge fra eller til.

Naturligvis nyder jeg selv traditionerne – også i kirken juleaften – fordi de minder mig om noget trygt og godt – og jeg elsker at se fjernsyn og film fra gamle dage, men jeg kan ikke leve af det endsige da dyrke det som en målsætning for mit liv eller for mit samfunds liv.

Sagt på en anden måde: Jeg kan godt leve *på* traditionen, men jeg kan ikke leve *af* den – der skal mere til i form af reel tilstedeværelse i nutiden med åbne sanser for alt, hvad der bevæger sig.

Man taler ofte - ikke mindst i kirkelige kredse - om traditionstabet som en væsentlig kilde til den tiltagende frustration i dag – fremmedgørelsen overfor de elementære værdier – vel også kristne værdier – man ser en forvirret menneskehed i et forvirret samfund – en rodløs opvoksende ungdom, der farer hid og did uden holdepunkter – uden autoriteter – uden Gud, og man spår det snarlige sammenbrud.

Det er karakteristisk, at løsningsmodellerne stort set går på det forgangne – det, som hører fortiden til: genindførelse af dit og dat – på det kirkelige område: fadervor og morgensang i skolerne - salmevers osv. Eller som min far altid sagde om de unge kriminelle: De skulle have nogle tørre tærsk!

Det er i den forbindelse interessant at observere, at de argeste modstandere mod den muslimske indvandring og mod hele den meget traditionsbestemte og religiøse muslimske tilværelsesopfattelse – fremskridtsfolk og Dansk Folkeparti – også synes at være de største forkæmpere for dansk traditionalisme: Gud, konge og fædreland – familien og de gode gamle værdier. Det har undret mig, for traditionalisme er jo traditionalisme. Måske med forskellige udtryk alt efter de historiske forhold, som traditionen er udsprunget af men alligevel ens i sin grundholdning, som er den, at vi for alt i verden må holde fast ved vores rødder, vores traditioner og vores givne værdier. Og heraf følger så slagordene som danskhed, den nationale egenart, familiens ukrænkelighed, og som en af mine kolleger kom til at udtrykke det: at være dansk er at være kristen! Sådan!

Og sådan har man vel altid frygtet det nye og forsøgt at holde sig inden døre i det gammelkendte – man ved, hvad man har – man ved ikke, hvad man får – eller det var godt nok til vores forfædre, så er det vel også godt nok til os! Slagordsagtigt, påståeligt og næsten altid med en særlig vrede undertone. Traditionalister er ofte vrede, har jeg bemærket.

Lad mig bruge kirken som eksempel – den danske folkekirke.

Her har vi en institution, som i de flestes bevidsthed er selve symbolet på traditionalisme – både hvad det ydre og det indre angår. Og når jeg lidt flot tillader mig at sige ”de fleste”, så er det i erkendelse af, at de fleste danskere bruger kirken juleaften, og det hænger næppe sammen med et ønske om fornyelse. Vi skulle bare lige vove at synge moderne salmer juleaften i kirken!

Folkekirken i Danmark har altså et meget stærkt traditionalistisk image, som gør, at de færreste egentlig ønsker nogen form for fornyelse – hverken gudstjenestefornyelse eller strukturfornyelse eller administrativ fornyelse. Kirken skal man ikke røre ved.

Da kirkebogsføringen for nylig gik over fra pen og blæk til EDB skete det da også ovenfra som et dekret og under stor protest. Nej kirken skal være, sådan som vi kender den: gammeldags for alt i verden – traditionel som en klippe i modernitetens oprørte hav. Der må ikke ske noget med vores kirke, som for mange mennesker står som indbegrebet af tradition, barnetro, ælde og national uforanderlighed. Symboliseret ved de mange landsbykirker, der står, som de altid har stået – næsten da!

Men det er præcis det, der ikke lader sig gøre i dag og ikke duer som mål for hverken kirken eller for samfundet eller for det enkelte menneske. Og dog er det så indgroet, så når jeg siger min trosbekendelse, at jeg tror på fremtiden som en utroligt spændende tid – både for mig selv og for vores børn – en tid vi aldrig har set magen til, hvad frihed og muligheder og nye spændende opdagelser og udfordringer angår – og at jeg i den grad nyder nutiden med alle de herligheder, vi har opnået i forhold til tidligere – ja så ser folk undrende på mig, som om jeg var enten meget naiv eller meget provokerende.

Næsten som de ser på Bjørn Lomborg, når han kommer med sine uhyrlige påstande om klodens sande tilstand: at vi aldrig har haft det så rent og godt som nu.

Men I skal tænke på, hvilken fantastisk frihed, vi er så heldige at have her hos os i dag – en frihed, verden aldrig har set magen til – og derfor vil det i mine øjne være synd og skam ikke at turde tage frihedens udfordring op som den dyrebare gave, den er. Tænk på, hvor mennesker i tidens løb er blevet undertrykt af konger og kejsere præster og paver, grever og baroner – tænk på hvor friheden var et privilegium for de ganske få og undertrykkelsen så almindelig, så det var lige før folk glemte, at det kunne være anderledes. Så stærk, så når folk fik lov at prøve friheden, så vendte de skyndsomst tilbage til undertrykkelsens og slaveriets sikre havn.

Hvor har jeg det fra? Det har jeg fra kristendommens budskab om den stærke og traditionelle herskergud, der blev svag som et menneske – ja, svag til døden - og dermed underminerede alle de stærke gamle strukturer fra religioner over enevældige samfundsformer og enevældige kirker til uforanderlige menneskelige værdier af den ene eller anden art.

Jeg har det fra kristendommen selv – fordi det kristne budskab som jeg forstår det – giver mig lov til at leve på frihedens og ikke på traditionalismens vilkår – på nutidens og ikke på fortidens vilkår. På menneskelivets foranderlige vilkår og ikke på de givne systemers og en gang for alle fastlagte og fastlåste religioners vilkår. Mennesker er ikke til for lovens eller for traditionens eller for religionens eller kirkens skyld – det er alt sammen til for menneskers skyld.

Og det er derfor, der er så magtpåliggende for mig, at kirken ikke ved sin traditionisme modsiger det budskab, den forkynder men åbner sig for nutidens ånd og bliver virkeligt nærværende og vedkommende for moderne mennesker i dag – både hvad struktur, gudstjenesteform og forkyndelse angår.

Den gamle sognestruktur fra Middelalderen døde i 1970 med kommunalreformen og med afvandringen fra land til by. De små menighedsråd er døende, men man fortsætter af rent traditionelle grunde for sognets skyld, og kirken tages som gidsel af de traditionsbevarende elementer, fordi kirken skal bruges som det sidste fællesskab, der er tilbage i landsbyen, nu hvor alt andet er blevet ofret i udviklingens navn. Ikke fordi man kommer i kirken – men som symbol – projektorbelyst vartegn for sognet.

Gudstjenesteformen stammer i sin form stort set fra enevælden i 1600-tallet, ligesom præstekjolen - dengang det handlede om at forkynde kongens rette tro ud over riget ved hans udsendte præster til en menighed af stort set uoplyste bønder, der blot havde at adlyde, hvilket kirkerummet stadig bærer præg af med sin indretning som overdimensioneret skolestue.

Og selve forkyndelsen er ofte – og nu skal jeg jo passe på, hvad jeg siger – men jeg fornemmer den ofte som intetsigende og uvedkommende, fordi alt for mange præster er bange for at sige noget, som ikke stemmer med den rette, lutherske autoriserede teologi og lære. Jeg kender unge præster, som bliver febrilske på prædikestolen, når de opdager en kollega eller provsten på kirkebænken – og hvor er hjertet og begejstringen i det?

Man fortsætter og fortsætter i samme spor som altid – uanset at resten af verden og samfundet og mennesker i den grad har forandret sig – og langt de fleste af danskerne gider da heller ikke længere komme i kirken, med mindre traditionen foreskriver det. Man kommer ikke i kirken for at lade sig betage eller forny af budskabet – man kommer der en sjælden gang fordi der er alt ved det gamle.

Og igen – kirken kan som jeg selv godt leve *på* en tradition, hvad den jo i høj grad gør - men den kan ikke leve *af* den – der skal mere til - og hvis dette mere ikke er der, så dør den med usvigelig sikkerhed, og det kan vi såmænd allerede se klare tegn på.

Kun hvis miraklet skulle ske – og jeg tror fuldt og fast på mirakler - at menigheden – og det vil sige medlemmerne af folkekirken – jer, bl.a. - endelig besindede sig på nutidens forhold og nutidens behov og nutidens værdier og gav kirken en så

revolutionerende forandringskur, så den lutherske reformation kommer til at ligne en søndagsskoleudflugt – har den danske folkekirke en fremtid som andet og mere end en pyntegenstand, der skal styrke os i vores barnetro og i vores drøm om de gode gamle dage fra før verden gik af lave.

Men det kræver, at vi begynder at tænke helt anderledes, når vi tænker kirke i dag – ikke så meget i geografisk bestemte områder, sogne og pastorater – ikke så meget i statsstyrede ritualer og en gang for altid fastlåste dogmer - men måske snarere i retning af projektstyrede valgmenigheder, sådan som vi har set det i form af pilgrimsvandring, menighedsrejser, workshops af forskellig slags, studiekredse, bibelmaraton – alle disse spændende ting, som et enkelt lille sogn næppe kan rumme, men som vil kunne udføres på kryds og tværs af alle grænser, sådan som vi allerede ser det i det små.

Og det gælder måske også gudstjenesten, der vel ikke behøver være så reguleret og forordnet, når det nu viser sig, at tiden for de ugentlige søndagsgudstjenester kl.10 i alle sogne for længst er forbi. Folk kommer ikke i folkets kirke – og vi må altså finde et andet svar på den udfordring end de sædvanlige.

Sådan fungerer jo vores tilværelse mere og mere i dag – jeg så for nogen tid siden i TV avisen et indslag, hvor en gruppe teaterinteresserede simpelt hen har satset på at leje Tuborgs tappehal til en forestilling – Full Monty – det er bare mænd! Og det projekt kører de så igennem i en periode, og så rejser de hver til sit – eller laver et andet projekt et andet sted måske. Sådan. I samme udsendelse kunne man høre, hvordan *Folketeatret* – det fine gamle teater i Nørregade i København med en tradition og en historie af overordentlig skønhed er ved at dreje nøglen om – og hvis ikke Robin Hood redder, hvad reddes kan, så er det slut for Folketeatret. Dets tid er - sammen med hele den måde at være institutionelt teater på – omme – fordi de ikke formåede, turde eller ville omstille sig til nutidens muligheder og krav.

Jeg forestiller mig kirkebestyrelser på linje med kommunalbestyrelserne – jeg forestiller mig demokratisk valgte menighedsbestyrelser, der er store og bæredygtige nok økonomisk og menneskeligt til at kunne styre kirkerne selv uden statsautorisation af den rette gudstjeneste og den rette lære eller for den sags skyld den rette kongeligt autoriserede salmebog.

Jeg forestiller mig, at disse menigheder selv tilrettelægger gudstjenesterne både hvad form, tidspunkt og indhold angår, så den gamle enevælde endelig slipper sit greb også om kirken.

Jeg forestiller mig den kætterske tanke, at disse lokale råd udmærket selv er i stand til at formulere, hvad der er sand luthersk-evangelisk kristendom – selv er i stand til at fortolke kirkens bekendelsesgrundlag.

Jeg forestiller mig et blomstrende væld af forskellige udtryk for den samme kristendom – den samme frihedserklæring og kærlighedserklæring til mennesker – spredt ud over det ganske land – farvet af lokale skikke og lokale medlemmers indflydelse og ideer.

Jeg forestiller mig, at det her og der går i stå – dør ud eller går rivende galt – men sådan er nu engang frihedens vilkår – og andre steder, som jeg tror, vil være langt de fleste – vil kirkelivet blomstre alene af den grund, at det nu er *vores* kirke, som vi selv har ansvaret for i respekt for overleveringen men også i respekt for fornyelsens nødvendighed i et samfund, der er i konstant bevægelse.

Et samfund, hvor ingen længere finder sig i at blive talt ned til af selvbestaltede autoriteter – hvor enhver vil have sit eget opgør med Gud og finde frem til sin egen tro, fordi vi har fået en lykkelig bevidsthed om at livet er mit liv og mit ansvar – vi er blevet individualister – lykkeligvis, for det er kun individualister, der kan indgå i sande fællesskaber – de fællesskaber, som hverken er styret ovenfra af ydre autoriteter eller indefra af gammel tradition og vanebestemt gentagelse – men af forskellige menneskers ønske om at hele tiden at skabe noget værdifuldt og dyrke noget værdifuldt i et fornyende, foranderligt og dermed berigende menneskeligt fællesskab.

Folkekirken i det 21. århundrede

Hjertesuk i anledning af 100 års dagen for den første menighedsrådslovs vedtagelse den 15. maj 1903

Hvis folkekirken skal have et ord at skulle have sagt i det 21. århundrede, er der nogle grundlæggende forhold, der må tages op til overvejelse – forhold som ikke længere er tidssvarende, og som derfor kommer til at modarbejde kirkelivet. Det drejer sig bl.a. om hædvundne strukturer og traditioner, der i alder skriver sig tilbage til Middelalderen og til Enevældens tid, og som derfor synes uudrydelige alene i kraft af deres høje alder og hædvundne tradition.

Men ikke desto mindre står og falder folkekirkens fremtid med, at de opgives, så folkekirken får mulighed for at omstille sig til nutiden med alle nutidens krav og forventninger. Gør den ikke det – eller vil den ikke – så ser jeg kirkens betydning i fremtiden som rent ornamentær og museal. En pyntelig og stillestående national landsbykirke,

hvis umiskendelige vrængen af nutiden og tidsånden i det dynamiske og globaliserede, postmoderne samfund bliver stadig mere skinger.

Allerede i 1971 udgav kirkeministeriet en betænkning²⁹ fra en strukturkommission, der var nedsat på foranledning af kirkeminister Bodil Koch, og hvis opgave var at komme med forslag til, hvordan folkekirken kunne tilpasses til det moderne samfund. Betænkningen, som havde været syv år undervejs, led dog en krank skæbne – antagelig på grund af dens radikale forslag omkring strukturen – først og fremmest tror jeg, forslaget om en virkelig decentralisering har vakt modstand i kirkelige kredse.

Her stillede man f.eks. forslag om en ny og tidssvarende administrativ grundenhed – nemlig provstirådet³⁰, hvis administrationsområde skulle følge de nye storkommuners, og hvis opbygning stort set skulle svare til de nye kommunalbestyrelses. Der var således tale om direkte valgte råd med *meget* vide økonomiske og administrative beføjelser hentet fra såvel menighedsrådene som provsti, stift og ministerium.

Set i bakspejlet tror jeg, folkekirken ville have haft stor gavn af en sådan administrativ forandring i retning af reel decentralisering og demokratisering af kirken, og jeg er overbevist om, at mange af de nuværende groteske forhold ville have været undgået, hvis man dengang havde lyttet til de nye tanker.

Vi ville have undgået de små, selvsupplerende menighedsråd³¹, som kæmper en brav men urimelig kamp for at overleve under et tiltagende administrativt pres og stigende krav om professionalisering af funktionerne.³²

Vi ville have undgået den umiskendelige statsliggørelse af kirken, hvor graden af frihed for de enkelte menigheder fastsættes i kraft af skiftende kirkeministres nåde eller unåde.³³

Vi ville have undgået det uholdbare og konfliktfremmende forhold mellem præster og menighedsråd, hvor præsterne tilsyneladende stadigvæk gælder for at være statens repræsentant ude i landet, og derfor i henhold til gældende lov ikke skal stå til ansvar for deres embedsførelse overfor menigheden – tværtimod synes det modsatte at være ganske god tone.

²⁹ Betænkning nr. 610 om Folkekirken i det moderne Samfund.

³⁰ Man kunne vel også bare kalde det menighedsrådet.

³¹ Der er i overordentlig mange mindre råd tale om en tilbagevendende kamp for at skaffe kandidater til menighedsrådsvalget, som de fleste steder ikke er noget reelt demokratisk valg men en ren selvsupplering på baggrund af en katastrofalt ringe interesse for menighedsrådsarbejdet.

³² Alene arbejdsgiverfunktionen giver mange steder alvorlige problemer, og kontaktpersonen fungerer endnu ikke ret mange steder efter hensigten. Det kommer de næppe heller til, medmindre de folkevalgte råd allierer sig med et professionelt sekretariat under en eller anden form – f.eks. modellen fra Århus Vestre Provsti, hvor kontaktpersonen hentes ind fra amtsadministrationen.

³³ I kraft af de såkaldte frihedslove, hvor man taler meget om decentralisering, selvforvaltning og kompetence til menighedsrådene, men tilsyneladende glemmer den strukturelle virkelighed.

Det er bl.a. disse tydelige levn fra enevælden, vi er nødt til at gøre op med, hvis folkekirken skal have relevans også i morgen. Vi er tvunget til i dag at fremme en kirke, som styres og ledes direkte på stedet af *folket* – og altså hverken af kongen eller af gejstligheden. Derfor er en reel decentralisering så nødvendig, og jeg synes, vores berømte kommunemodell med dens udstrakte grad af selvforvaltning vil være et oplagt forbillede med disse stort set selvstyrende, bæredygtige administrationsenheder.

De gamle sognes tid er for længst forbi som bæredygtige administrative enheder – og den stædige – og ofte nostalgisk bestemte – opretholdelse af de små menighedsråd ligner mere og mere krampetrækninger i desperate forsøg på at holde det døde kunstigt i live. Man blander efter min mening identitetskampen for landsbyens overlevelse sammen med kirkelivet, men kirkeliv og menighedsliv er på ingen måde afhængigt af sognet. Tværtimod synes sognegrænserne mange steder i dag at være en hindring for et blomstrende kirkeliv – simpelt hen fordi ressourcerne er blevet for små.³⁴

Dersom man ønsker de små lokale råd omkring de enkelte kirker opretholdt, kan det evt. lade sig gøre omkring kirkeværgfunktionen med indstillingsret til provstirådet.³⁵

Spørgsmålet er nu, om ikke også de gamle stifters og provstiers tid er ved at rinde ud – i hvert fald hvad det administrative angår.

Strukturkommissionen foreslog i sin tid oprettelse af indirekte valgte stiftsråd med tilsynsfunktion og i øvrigt med de nuværende provstiuvalgs funktioner som legalitets- og budgetkontrol samt synsforretninger. Men med indførelse af de lokale provstiråd vil der i høj grad blive tale om en unødvendig dobbeltadministration. Stiftsrådet kunne sagtens fungere alene som tilsynsråd overfor provstirådene og samtidig tage sig af de fælles stiftsanliggender. Man kunne måske dertil forestille sig en form for juridisk konsulentvirksomhed på stiftsplan i forbindelse med provstirådernes behandling af større sager, der kræver juridisk vejledning.³⁶

Med provstirådernes oprettelse vil provstiuvalgets funktioner naturligt falde bort. Tilbage står provsten med en decentral tilsynsfunktion.³⁷ Hvis man betragter denne tilsynsfunktion udelukkende ud fra 1600-tallets hensigt: at provsten skal sørge for at alt

³⁴ Det gælder også økonomisk, hvor de små sogne næppe ville overleve længe, hvis ikke det var for den udligningsordning i ligningsområdet, hvor man yder efter evne og nyder efter behov.

³⁵ Strukturkommissionen foreslog 5-mandsråd omkring de enkelte kirker med ansvar for det lokale kirkeliv. Det forekommer mig mere redeligt, at lade den lokale *interesse* for kirken styre kirkelivet i sognet og ikke som nu, hvor modellen med de mange små lovbefalede råd mange steder *kunstigt* søger at opretholde et kirkeliv. Virkelig interesse udspringer af et frit engagement – ikke af menighedsrådslovens bestemmelser. Det samme kan vel siges om kirkegangen. Det hjælper altså ikke at forordne så og så mange gudstjenester, hvis der nu ikke er lokal interesse for det. Så er det, vi får de groteske forhold med tre-fire mennesker til den gudstjeneste i det kirkerum, der er beregnet til 100. Det giver ingen mening, og det er økonomisk og forkyndelsesmæssigt dybt uansvarligt.

³⁶ Her er flere modeller mulige – bl.a. den såkaldte Kertemindemodell, hvor sager færdiggøres på stedet ved hjælp af tilkaldt ekspertise fra stiftet.

³⁷ Ifølge strukturkommissionens forslag har provsten ikke stemmeret i provstirådet.

går ret og skikkelig til - har den i dag mistet sin betydning. Men hvis tilsynet betragtes som et tilsyn med, at den kirkelige udvikling og fornyelse holdes i gang, og provstens funktion mere går i retning af at være inspirator, igangsætter, og fornyer – foruden selvfølgelig at være sparringspartner for områdets præster – så tror jeg, provsteembedet stadigvæk vil give god mening. Det samme kan vel siges om bispeembedet.

Jeg er fuldt på det rene med, at der er tale om fine, gamle, hæderkronede institutioner, men de stammer altså fra en anden tid – en tid, hvor det var sjældent og for så vidt unødvendigt, at man rejste ud af sognet - hvor der var tale om dagsrejser, når man alligevel skulle fra sted til sted - hvor det tog timer at udfærdige en skrivelse, og hvor postudbringningen foregik pr. postvogn.

Til gengæld ligger de fleste af de middelalderlige kirkebygninger der stadigvæk fra dengang, men det kan vel ikke være det faktum, som skal bestemme den kirkelige administration eller for den sags skyld kirkelivet for al fremtid. Som det så rigtigt er blevet påpeget: Det er ikke huset, der helliger Ordet – det er faktisk omvendt.

Som nævnt bør provstirådernes beføjelser til gengæld virkelig være store – ikke blot administrativt og økonomisk men efter min mening også på det kirkelige og forkyndelsesmæssige område. Præsterne i området er repræsenteret i rådet med en medarbejderrepræsentant uden stemmeret på linie med andre medarbejdergrupper.³⁸ Der bør være tale om et reelt lokalt ansættelsesforhold inklusive lønning også af områdets præster med kompetence til afskedigelse og ansættelse efter normale regler samt kompetence til oprettelse og nedlæggelse af præstestillinger. Dermed er den utidssvarende og konfliktskabende præstelige dobbeltrolle i forhold til rådene væk, og præsterne er på ingen måde mere uafhængige af rådet i deres embedsførelse end andre ansatte.³⁹

Hvordan man kan være valgt af et råd uden samtidig at skulle stå til ansvar overfor rådet, forekommer ubegribeligt i 2003. Man siger, man hæger om forkyndelsesfriheden ved denne besynderlige konstruktion, men spørgsmålet er, *hvis* forkyndelsesfrihed? Statens ensrettende krav på den rette lære ved den autoriserede gudstjeneste over hele landet – eller menighedens egen opfattelse af, hvad luthersk-evangelisk kristendom er?⁴⁰

På det økonomiske område bør de såkaldte gravsteds kapitaler forblive i området og ikke som nu tilgå stiftskassen. De bør som kirkeskatten komme det lokale kirkeliv til

³⁸ Således også ifølge kommissionen af 1971.

³⁹ Ifølge I.C. Christensens oprindelige lovforslag var f.eks. sjælesorgen og kirkelivet i det hele taget et rådsanliggende. "Uafhængigheden" blev indført med Appels lov af 1912.

⁴⁰ Det store spørgsmål er, hvad der ligger i grundlovens begreb: luthersk evangelisk. Er der tale om en én gang for alle vedtaget og uforanderlig lære, eller rummer begrebet fortolknings- og ikke mindst udviklingsmuligheder?

gavn – ikke som lån men som brugbar kapital. Der kan naturligvis blive tale om forskellige former for udligningsordninger mellem større og mindre kommuner, men ellers bør de enkelte områder stort set være selvfinansierende.

På det administrative område knyttes der et sekretariat til rådet til varetagelse af den løbende administration – evt. med bistand fra stiftet – dette sekretariat tager sig også af personregistreringen i området.

På det kirkelige område tager rådet stilling til gudstjenestefrekvens – tidspunkter – alternativ liturgisk praksis m.v. Der vil dermed blive større frihed til at tilrettelægge og afholde luthersk-evangeliske gudstjenester efter lokale ønsker og behov, og den gældende statsautorisation af liturgien og liturgiens bøger bør bortfalde, da den må siges at være et utidssvarende levn fra enevældens tid.⁴¹

Der tages stilling til kirkers og kirkegårdes vedligeholdelse samt i det hele taget forvaltning af menighedens bygninger og ejendomme herunder køb og salg, forpagtning m.v. Det vil være naturligt, at der nedsættes forskellige udvalg på linie med de kommunale udvalg til varetagelse af de enkelte områder.

Kommissionen foreslog i sin tid medlemmer af provstirådene aflønnet på samme måde som kommunalbestyrelsesmedlemmer⁴², og jeg ser det som et positivt signal om rådsarbejdets ansvar og betydning for samfundet samtidig med en erkendelse af, at der ikke længere er samme grobund som tidligere for det store, frivillige og ulønnede arbejde.

Man kan diskutere de enkelte provstiråds geografiske råderum. Strukturkommissionen foreslog de nye storkommuner, som for manges vedkommende i mellemtiden er blevet små, og det kunne være, man skulle satse på de nuværende provstier som bæredygtige administrative grundenheder i fremtiden, så meget mere som noget tyder på, at fremtidens kommuner vil få provstistørrelse. Det er naturligvis vigtigt, at man følger ligningsområdets grænser.

Det ovenstående skal alt sammen ses som forsøg på at bevare folkekirken som en vedkommende institution i det moderne samfund – forkyndelsesmæssigt såvel som administrativt. Og det skal også ses som et forsøg på at bevare kirkens tilknytning til staten – den tilknytning som synes at være under pres såvel udefra som indefra. Jeg synes, det ville være synd og skam at afbryde den på mange måder fine og enestående

⁴¹ Jf. hertil chefredaktør Mette Boch's indlæg på Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers årsmøde i maj i år, hvor hun plæderer for, at menighedsrådene tager deres løfte om at skabe liv og vækst alvorligt og dermed også tager del i ansvaret for de åndelige ting og ikke bare overlader dem til præsten.

⁴² Efter mine oplysninger ligger grundårslønnen for et kommunalbestyrelsesmedlem på omkring 30.000 kr.

forbindelse mellem stat og kirke med den frihed og rummelighed, den indebærer⁴³, men som sagt kræver det en lang række store forandringer af det bestående.

Bla. har mange savnet en form for kirkeligt modspil til staten, og her kan man med fordel igen se på kommunerne og deres landsforening, der er forhandlingspartner til staten. En lignende model burde kunne etableres mellem en ”provstirådernes landsforening” og staten. I sådan et forum kunne alle spørgsmål af fælles betydning for kirken drøftes - herunder fællesfondens bestyrelse, mellemkirkelige opgaver, uddannelsesspørgsmål m.v.⁴⁴

Jeg foretrækker sådan et folkevalgt forum frem for et decideret kirkeråd eller en synode, som for det første vil blive vanskelig at sammensætte repræsentativt, uden at der bliver tale om en meget stor forsamling, og hvor det efter alt at dømme vil blive overordentligt vanskeligt at nå til enighed om ret meget. Og hvem er bedre repræsentanter for folkekirken end de folkevalgte?

Jeg kalder det ovenstående et hjertesuk, fordi jeg er på det rene med, at der over stort set al nytænkning i Folkekirken ligger et slør af noget utopisk. Det er som om, forandring og fornyelse af det bestående et langt stykke hen ad vejen betragtes som en morsomhed – i bedste fald med en vis overbærenhed – i værste fald med en nærmest guddommelig vrede. I hvert fald siden Bodil Kochs dage. Det er som om, kirkens væsen er at se tilbage og finde sin eksistensberettigelse alene i fortiden med de gode gamle værdier og de en gang for alle besluttede strukturer og dogmer - og derfor virker det ofte utopisk at tale om en moderne kirke – en fremadskuende kirke, der med glæde og interesse kaster sig over alle de muligheder, nutiden og fremtiden byder på, når det gælder om at forkynde det glædelige budskab i et sprog og under forhold, som moderne mennesker kan forbinde med deres eget liv i en globaliseret, postmoderne verden anno 2003.

Men på et eller andet tidspunkt bliver kirkens forhold til det moderne, dynamiske og stærkt foranderlige samfund vel så uholdbart og når så groteske dybder, at vi må erkende fornyelsens og udviklingens nødvendighed også indenfor kirken. Det gælder strukturelt/administrativt og det gælder måske ikke mindst liturgisk og forkyndelsesmæssigt – men det er en anden historie, som vi heller ikke slipper for at tage stilling til.

⁴³ Bla. den frihed som ligger i de uafhængige og frie, teologiske universitetsuddannelser.

⁴⁴ Det kræver naturligvis, at Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer tør påtage sig ansvaret, og det er netop på det nys afholdte årsmøde blevet bestyrelsen pålagt at tage spørgsmålet om Landsforeningens virksomhed – herunder evt. forhandlingsret - op til årsmødet i 2004. Det kræver nok en lang række overvejelser over bla. valgproceduren og repræsentationsformen i landsforeningen, men det er nødvendige og efter min mening afgørende vigtige overvejelser, der kommer til at påvirke hele folkekirken fremtid.

Kirken og de homoseksuelle

Læserbrev august 2003

Så kører debatten om vielser i kirken igen – åbenbart foranlediget af kirkens vægring ved at vie homoseksuelle i kirken. En københavnsk præst har efter sigende brudt reglerne ved at lade den borgerlige vielse foregå i kirken, og nu må han stå skoleret for sin biskop. Det er jo så moderne.

Andre har forsøgt at komme om ved ”problemet” med de homoseksuelle ved at adskille vielserne i en borgerlig og kirkelig del – men var det ærligt talt ikke på tide, at kirken gjorde den ufattelige bibelske og dermed kristent kulturelle forfølgelse og nedværdigelse af de homoseksuelle god igen, så de fuldstændig på lige fod med alle andre kan blive viet i deres kirke?

For mig at se bliver Bibelen meget nemt et redskab for umenneskeligheden, når den tages bogstaveligt, læses som Guds ufejlbarlige ord og bruges som guddommelig autoritet, så man netop under henvisning til Skriften fralægger sig ansvaret for at tænke og føle selv som et medmenneske, der lever i nutiden.

Så kan f.eks. Det nye Testaments åbenbare jødehad give næring til 2000 års antisemitisme. Så kan f.eks. en Paulus med sit syn på homoseksualitet som en Guds straf over synderne få lov til at stå uimodsagt, og på den måde kan Bibelen og med den vores kristne kultur faktisk komme til at legitimere undertrykkelse og nedværdigelse af generation efter generation af de, som er anderledes og udenfor.

Den europæiske kristne kultur, som mange ellers ynder at rose sig af, har op gennem historien ligget under for en magtkirke, hvis fornemste opgave åbenbart var at forhindre og bekæmpe snart sagt ethvert tiltag i retning af oplysning, nytænkning, medmenneskelighed og humanisme – netop ud fra ”Bibelens klare lære”, Bibelens verdensbillede og Bibelens patriarkalske, kvindeundertrykkende og fremmedfjendske samfundssyn.

Det er så, hvad det er – men at det endnu den dag i dag tilsyneladende skal være kirkens kendemærke – det ryster mig alligevel. For det var vel ikke det, der var meningen med evangeliet. Tværtimod ser jeg netop evangeliet om Kristus som et opgør med enhver farisæisk fundamentalisme, der kun ser Skriftens tids- og stedbestede bogstav som guddommelig og uforanderlig lov men ikke ser den ånd, der ligger bag skriftens vidnesbyrd – ikke mærker frihedserklæringen til mennesker om at tænke og føle og handle som selvstændige, ansvarlige medmennesker - ikke hører kærlighedserklæringen fra

korset til en forstenet, menneskefjendsk verden om at modtage og selv finde tilbage til den menneskelighed og den næstekærlighed, vi blev skabt til at udfolde, mens tid er.

Er det ikke bare lidt bemærkelsesværdigt, at det sekulære samfund igen og igen skal vise kirken vejen frem netop hvad angår menneskeligheden – f.eks. med loven om registrering af partnerskab?

Det burde efter min mening være omvendt, når man tænker på den ufattelige åndelige rigdom, kirken forvalter, og som den burde forkynde i tide og utide: friheden i Kristus til at overskride enhver grænse og ethvert skel, som fordomme og umenneskelighed – herunder den bibelske - sætter mellem mennesker.

Vielse af alle!

September 2003

I et læserindlæg her i bladet argumenterer sognepræst Aage Møller for, at vielsen i kirken handler om at velsigne dem, der fører slægten videre ved at føde børn og forhåbentlig opdrage dem i kærlighed.

Jeg har hørt det argument før, men jeg forstår det stadigvæk ikke. Indebærer det, at jeg som præst i folkekirken ikke bør vie mennesker, der af den ene eller anden grund ikke kan få børn, og skal de i givet fald fremvise en fertilitetsattest sammen med prøvelsessattesten?

For mig at se minder argumentet mest af alt om et noget søgt forsøg på at undgå det, som man åbenbart ikke kan få sig til – nemlig at betragte homoseksuelle som ligeværdige medlemmer af folkekirken, der selvfølgelig har krav på nøjagtig de samme ydelser og tjenester som enhver anden – også når de ønsker at blive viet i kirken.

Et andet forsøg på at omgå dette indlysende menneskelige krav er for mig at se den pludseligt opståede interesse for at lade vielserne foregå borgerligt eller endnu bedre: pr. e-mail. For min skyld ingen alarm – selv om jeg nok synes, det virker lidt tamt – men først skal vi altså lige have anerkendt de homoseksuelles ligeberettigelse i kirken!

Det gamle Testamente er ikke tvivl om sit syn på homoseksuelle så lidt som Paulus er det i romerbrevet, og læser man Bibelen som en bogstavelig vejledning i, hvordan vi skal indrette vores samfund, ser det sort ud for de homoseksuelle. Men sådan et samfund vil jeg gerne betakke mig for, da det på det nærmeste får sharialovgivning til at ligne en søndagsskoleudflugt.

Til gengæld læser jeg noget helt andet i evangelierne, hvor netop ligheden og ligeværdigheden mellem vidt forskellige mennesker synes at være et hovedanliggende for ham, vi kalder kirkens Herre. Ingen etnisk, moralsk, religiøs, kønslig eller nogen anden forskel kan få betydning for et menneskes gudsforhold, og ingen skal herefter stille sig op som kristelig dommer over andre menneskers måde at leve deres liv på eller for den sags skyld kalde en bestemt adfærd for ”en undtagelse”. Fra hvad, om jeg må spørge? Jeg begriber ikke, at kirken i Danmark i 2004 ikke kan få sig til at indføre et vielsesritual, der gælder for alle. Det gamle ritual kunne såmænd godt trænge til en fornyende kærlig hånd. Hvad og hvem er det i grunden, man frygter, og hvad er det i grunden, man tror, man forsvarer med denne besynderlige forskelsbehandling?

Folkekirkens barnlighed

Læserbrev maj 2003

Endnu engang er det lykkedes at bringe forargelse ind i den folkekirkelige andedam. I TV2 Nyhederne den 28. maj optræder kirkeminister Tove Fergo med belæring til alle om, hvad det indebærer at være præst i hendes folkekirke – herunder troen på en personlig og almægtig skabergud, således som Luther forstod ham.

Luther levede for 500 år siden under et andet verdensbillede, ligesom Bibelen blev skrevet for 2-3000 år siden – ligeledes under et helt andet verdensbillede og menneskesyn - ja, på mange måder under ganske usammenlignelige forhold med i dag.

Sognepræst Thorkild Grosbøll lever til gengæld i Tårnbæk i 2003 og har leveret en spændende og læseværdig bog, der hedder En sten i skoen. I den anledning har han optrådt i medierne og dermed vakt almindelig forargelse i kirkelige kredse og altså også hos kirkeministeren, bl.a. fordi han angiveligt ikke tror på en personlig, almægtig skabergud.

Det forekommer mig mere og mere klart, at folkekirken på mange måder lever sit liv, som om det foregik i Middelalderen, hvor nye og selvstændige tanker betragtes som en trussel mod et eller andet kristent fællesgrundlag, som bare ikke må anfægtes. At opfatte sådanne tanker som lys og salt eller blot som spændende debatoplæg forekommer åbenbart utænkeligt i en kirke, hvor vi på trods af alt, hvad der ellers sker rundt omkring, stædigt fastholder det en gang for alle vedtagne, og utroligt nok truer enhver nytænkning omkring disse trosbekendelser med udstødelse af kirken – ganske som i

1300 tallets katolske kirke, der blev konfronteret med den naturvidenskabelige virkelighed, men ikke ville vide af den. I dag bliver kirken så konfronteret med en påtrængende filosofisk/religiøs virkelighed, som den ikke vil vide af – heller ikke om den så skulle vise sig at være sand. Thi trosbekendelsen må ikke anfægtes!

For mig at se er det udtryk for en barnagtig fundamentalisme og tryghedsnarkomani, når man end ikke vil lytte til den virkelighed, som gør det stadig sværere for moderne mennesker at forholde sig til en personlig skabergud et eller andet sted ”derude”, som forventes i kraft af vores tilbedelse at have særlig omsorg for os. Det er en gudsforestilling, som i dag rejser ganske alvorlige og uomgængelige problemer for mennesker, der bare tænker en lille smule over tilværelsen. Har kirken virkelig intet at tilbyde alle disse søgende mennesker andet end afvisning, hvis ikke de indordner sig under en 1600 år gammel trosbekendelses ordlyd? Er det virkelig Den danske Folkekirkes måde at tage imod enhver nyskabende tænkning på i 2003? Biskoppelig ”samtale”, kirkeministeriel fordømmelse og udsigt til ekskommunikation?

Ja, så er der vel ikke noget at sige til, at det bliver mere og mere vanskeligt at tro på en fremtid for denne kirke.

Er det ikke ved at være sidste udkald, hvis vores kirke skal undgå den totale marginalisering, at vi kommer ud af vores barnekammer og tager del i det åndelige liv, som faktisk leves ude i samfundet – kommer nutidens åndeligt søgende og religiøse mennesker i møde med andet end fordømmelse og kirkelig bedreviden i åndelige sager?

Så vidt som jeg kan se ind i den allernærmeste fremtid, så er Thorkild Grosbølls spændende og for mange moderne mennesker befriende tanker blot begyndelsen, og så må kirken jo vælge, hvem denne såkaldte folkekirke egentlig vil være kirke for.

Gud ved, om jeg nu skal til samtale...

Festtale Fyns stiftskonvent

Kerteminde juni 2003

Den 11. juni er jo ikke nogen helt almindelig dag.

Jeg tænker ikke så meget på Holbergs skuespil af samme navn, men faktisk er det min mors fødselsdag i dag – dvs. hvis hun havde levet, men hun er død for mange år siden. Det var hende, der lærte mig min barnetro, og det er jo også det de skal, mødrene, som der så rigtigt står i den salme, af samme navn, som ikke kom med i den nye salmebog, hvilket nok var den egentlige årsag til kirkeministerens modstand mod den:

*Som en sejler, der fandt havn
var du tryk i moders favn,
når hun strøg din kind og sang om englevagt.
Hendes stemme blev så blød
når du sad på hendes skød,
og hun skildred himmelhjemmets glans og pragt...*

Det er også Fandens fødselsdag – dvs. hvis han havde levet – og nu ved jeg godt, man skal passe på, hvad man siger i disse tider, hvor man så nemt kan komme til samtale med sin biskop – jeg kan allerede se overskriften i Kristeligt Dagblad: Provst tror ikke på Fanden! Nå, så må jeg jo til samtale, så jeg kan blive fritstillet... Fritstillet! Det kan man da kalde en eufemisme, der vil noget - det er nok det dårligst valgte ord til situationen, hvor en kollega faktisk bliver sat fra kaldet med forbud mod at forkynde, hvis han ikke æder sine ord i sig igen.

Jeg synes egentlig, det er rystende, og godt man bor på Fyn... Men tænk at man i 2003 kan finde på at fyre en præst hen over hovedet på menigheden, fordi han forsøger at fortolke evangeliet i et nyt sprog – fordi han indfører en god og spændende teologisk debat i kirken. Hvem er det, der skal beskyttes her – hvis interesser? Er det Kristeligt Dagblads læseres? Er det Guds? Lad de døde begrave deres døde, siger jeg bare. Nu har jeg foreløbig opsagt Kristeligt Dagblad...

Apropos barnetro, så var det på provsteforeningens årsmøde sidste år i Slesvig, hvor provsten i Fredericia Børge Munk Poulsen fik hele forsamlingen bestående af 100 provster samt kirkeminister Tove Fergo og kirkeministeriets topembedsmænd til at synge med på Barnetro - og det var nok noget af det smukkeste, jeg personligt har oplevet siden EU afstemningen i 92.

*Du kan få det godt som før,
hvis du åbner hjertets dør.
barndomstidens fryd du eje skal så vist,
du kan synge glad i sind
Himmelen på ny er min,
og der bliver jubel blandt Guds engle hist.
Barnetro... til Himlene du slår en gylden bro... barnetro –*

Der var ikke et øje tørt. Jeg lagde mærke til at især kirkeministeren kunne teksten fuldstændig udenad...

Det var i øvrigt på det årsmøde, at min kollega i Assens provsti, Jakob Hvidt fortalte om et syn – og det kan man jo nemt få som troende kristen – sådan en åbenbaring – i hvert fald, hvis man holder Kristeligt Dagblad - men nu var det altså et provstesyn, der

nok lå lidt tilbage i tiden, hvor menighedsrådet havde tilkaldt provsten, fordi de var bekymrede for sognepræstens vandel og respekt i sognet. Præsten, der var ugift, havde nemlig for nylig antaget en husjomfru, og det forlød fra sædvanligvis velunderrettet kilde, at de to sov i samme seng. Man var dog ikke helt sikker, og derfor ville man gerne have et provstesyn, så man kunne få syn for sagn.

Syn for sagn – eller syn for sagen, som nogen siger - det minder om min gode kollega i Sønderø Finn Ole Hansen, der som bekendt er vild med kirketællinger i sit provsti – han har holdt op til tre kirketællinger, siger han for at få syn for sagn, og hver gang er resultatet blevet det samme: der *er* tredive kirker i Bogense provsti – hverken mere eller mindre...

Nå men efter en meget overfladisk gennemgang ender synet oppe i soveværelset, hvor dobbeltsengen ganske rigtigt står dækket eller redt til to, og han udbeder sig så en forklaring.

- Jo, der sover da han selv og hans husjomfru.
- Men gode pastor kan det da gå an, når I ikke er mand og kone?
- Joh, for vi spænder en snor op imellem os, som vi ikke må overskride.
- Men en snor er vel ikke uoverstigelig, når det gælder kødets lyst.
- Jamen, så har vi et bødesystem.
- Hvor stor en den bøde, om jeg må spørge?
- En krone!
- Det var sandelig ikke meget.
- Åh, det løber alligevel op...

Men for at vende tilbage til det egentlige, som Thorkild Grosbøll nu har sat skub i. Jeg tror virkelig, vores folkekirke må indstille sig på at tænke i helt nye baner – ikke blot strukturmæssigt, hvor det i øjeblikket ser ud til, at der er mere tryghed i ansættelsen, hvis man er ansat af menighedsrådet end af staten - men også – og det er nok det afgørende, fordi formen retter sig efter indholdet – også når det gælder forkyndelsen. Til næste forår udkommer der – med mindre kirkeministeren får nedlagt fogedforbud – på forlaget ANIS en bog af den anglikanske biskop John Shelby Spong – en bog, der vil få En sten i skoen til at minde om Spejderliv. Det er ham, der mener, at den kristne kirke må have en ny reformation af dimensioner, der får Luthers reformation til at ligne en søndagsskoleudflugt – simpelt hen fordi vi lever i en tid, der kræver et opgør med de gamle bibelske og bekendelsesmæssige begreber og forestillinger, og en ny fortolkning af dem, hvis kristendommen ikke simpelt hen skal dø ud i løbet af næste generation eller endnu værre: blive opslugt af bibelfundamentalisterne og Kristeligt Dagblad og brugt til hvad som helst.

Derfor må den nødvendige debat, som Grosbøll nu har startet, ind i kirken – og det kommer den også – den er faktisk allerede kommet for at blive, og det nytter altså ikke at prøve på at holde den ude med magt ved at lukke munden på præster, der ikke holder sig til barnetroen.

En fri og levende debat om den Kristus, om hvem det sidste ord aldrig er sagt, må dog være menighedens selvfølgelige og privilegerede opgave. Det er dén og de tanker, handlinger og gudstjenester, den afføder, der skal være lys og salt i vores moderne samfund og for os selv på den åndelige vandring, som er vores uomgængelige virkelighed i 2003.

Jeg vil inderligt håbe, at Den danske Folkekirke – *min* kirke, som jeg holder af – min mors kirke, som hun har født og døbt og opdraget sine børn til – den kirke, jeg lever mit liv i og har mit daglige arbejde i - besinder sig på sit væsen og på sin opgave – besinder sig på at være kirke også for voksne mennesker, der lever deres menneskeliv og har deres åndelige søgen i dag.

Jeg tror, det er nu, der ikke blot skal bedes for - men også kæmpes for, at Ordet stadig må have frit løb iblandt os. Amen

Trosbekendelsen til debat

– *en historisk chance for kirken*

Læserbrev juni 2003

”Hvis den kristne kirke skal overleve, så må vi opmuntre vore sønner og døtre til at søge på nye måder – endda under risiko for at blive kaldt vantro kættere. Det mest foruroligende tegn på horisonten i dag er ikke opløsningen af de klassiske trosbekendelser men den frygtsomme kritiske forsvarsposition, som kendetegner de selvbestaltede ”troens forsvarere”.”

Sådan skrev den anglikanske biskop John Shelby Spong i sin bog om Jesus, *This Hebrew Lord* i 1991. Jeg kom til at tænke på Spong i forbindelse med den igangværende debat om troen på Gud, som Thorkild Grosbøll har sat i gang, og som synes at give sig udslag dels i en folkelig debat, der savner sidestykke i nyere tid og dels i en statskirkelig reaktion, som minder om Enevældens kætterforfølgelser. Det virker unægteligt som om, kirken er mere interesseret i at fastholde en autoritetstro ubevægelig gudsopfattelse end at dyrke og opmuntre den åndsfrihed, som burde være en moderne kristen kirkes fornemste kendemærke.

Man kan jo ifølge sagens natur ikke *forlange* en tro, uanset hvor mange gange man så ellers fremsiger trosbekendelsen – og da slet ikke en tro på det utrolige, eftersom tro

ligesom kærlighed er en hjertesag. Men det er netop, hvad kirkens tilsynsmyndighed tilsyneladende forlanger af kirkens præster. Eller i hvert fald, at præsten holder mund med det, hvis hun ikke tror på de overnaturlige eller metafysiske fænomener, som kirken for århundreder siden har vedtaget, at man skal tro på. Kun hvis vi i virkeligheden taler om *autoritetstro*, giver det en slags mening at forlange lydighed mod Bibelens og bekendelsesskrifternes formuleringer – men er det virkelig kirkens mening?

Der er en uhyre spændende teologisk debat i gang i dag. Det er en debat, som forsøger at gå bagom Bibelens beretninger, og som stiller spørgsmålene: Hvem var Jesus egentlig? Hvad var hans anliggende? Og ikke mindst: Hvad betyder han for os og for vores samfund i dag?

Den enkeltes – også den enkelte menigheds - svar på disse og andre afgørende spørgsmål, synes jeg er livsvigtige – men hvad kan det nytte, hvis vi har en autoritær statskirke, der på forhånd forbyder selve debatten? Man synes at være så bange for et kirkeligt sammenbrud, hvis trosbekendelsen eller Bibelen anfægtes, så man slet ikke forestiller sig, at der kan komme noget positivt ud af denne pågående teologiske debat.

Men dermed truer man i virkeligheden selv kirken langt mere end de såkaldte kættere, man føler sig kaldet til at lukke munden på, når de ærligt og redeligt forsøger at gå nye veje i den livsnødvendige forkyndelse af Kristus.

For det kunne jo være, at vi i dag kunne *fremme* forkyndelsen af Kristus og gøre den mindst lige så intenst vedkommende og fascinerende for moderne mennesker, som den må have været for 2000 år siden, ved at benytte os af *nutidige* begreber, som ikke nødvendigvis knytter sig uløseligt til en teistisk gudsforestilling, som i forvejen synes at være krakeleret i dag, hvor barnetroen alene ikke længere kan tilfredsstille moderne menneskers åndelige behov.

I dag vil mange mennesker foretrække at tænke ”humant” – dvs. med vægten lagt på menneskelivet og den betydning, vi har for hinanden i vores samfund og i vores verden her i livet. Det betyder naturligvis ikke, at det, som ligger bag selve gudstanken – altså troen på ’det, som er større end os’ - dermed også er forsvundet, men i modsætning til tidligere vil man ikke længere nødvendigvis søge det guddommelige som en overnaturlig personlig magt et sted oppe i Himmelen – altså udenfor menneskelivet – men i selve menneskelivets uendelige dybder, og mange vil endda finde grundlaget herfor netop i deres opfattelse af Jesu forkyndelse, sådan som de læser den ud af evangelisternes smukke, teistiske og mytologiske ikklædninger.

Det handler altså om at samtale om disse ting i forhold til vores trosbekendelse – forholdet til Jesu guddommelighed – forholdet til den almægtige skabergud – forholdet til inkarnation og forsoning – og alt, hvad deraf følger. Det handler *ikke* om at afskaffe

kirken eller kirkens grundlag, som er og bliver den Jesus Kristus, som først og sidst skal forkyndes – tværtimod handler det om at *opretholde* en virkelig *meningsfuld* kirke i det postmoderne samfund. I den sammenhæng forbliver de ørkesløse spørgsmål om Guds eksistens, kødets opstandelse og det evige liv af perifer betydning.

Det er tænkeligt, at denne samtale vil føre os tilbage til mange af de fine gamle formuleringer – måske endda tilbage til trosbekendelsen, som den er, især hvis den bliver afkodet sin urørlige hellighed – men det kan vel også tænkes, at nye formuleringer vil se dagens lys og fascinere og påvirke mennesker i dag, hvis kirken tør træde ud i den strøm af bevægelse, som præger resten af samfundet.

Så kunne det jo endda være, vi slet ikke behøvede at sælge ud af vores gamle kirker til muslimer og andet godtfolk.

Kirkens truede frihed

Juli 2003

Det er forstemmende og dybt foruroligende at læse Kristeligt Dagblad for tiden – i den grad emmer bladet af en desillusioneret frustration efter biskop Rebels afgørelse i Grosbøllsagen. Man er forarget, bekymret på kirkens vegne – føler, den er både svækket og truet, og der tales ophidset til vores retfærdighedssans om fornægtede bekendelser og brudte præsteløfter – om hvad man kan, og hvad man ikke kan som præst og som kirke.

Nu er Kristeligt Dagblad naturligvis ikke officielt talerør for Den danske Folkekirke, og man må inderligt håbe, at bladets synspunkter og de synspunkter, som bladet slår så stort op, kun dækker en mindre del af det folkekirkelige spektrum. Ellers synes jeg, det ser sort ud for vores kirke, som jeg altid har været stolt af som en af verdens frieste kirker, hvor der netop var plads til det, som alt andet lige må være hovedsagen for en kristen menighed: at søge en stadig dybere forståelse af Kristus og den Gud, han bærer og dermed give grobund for en stadig mere intens og vedkommende forkyndelse i ord og handling.

Den frihed betyder for mig en absolut nødvendig mulighed for bevægelse i formuleringerne i takt med tiden og nye teologiske landvindinger, og derfor blev jeg naturligvis dybt chokeret over, at en kollega, som enhver må anerkende som seriøst arbejdende præst og teolog, blev fritstillet af sin biskop på grund af sine udtalelser om sin tro i pressen.

Gud ske lov – hvis jeg må bruge det udtryk – valgte biskop Rebel at besinde sig på friheden indenfor folkekirken, så den stadig med styrke kan fremstå som en meningsfuld moderne kirke og ikke med ét slag være banket tilbage til forne tiders uhyggelige og magtfulde forfølgelser af enhver, der tillod sig at tænke selv – til dengang kirkens magt altid følte sig truet af de frie videnskaber og de frie ord – ja, af frie mennesker i det hele taget. Er det virkelig sådan en magtkirke, man ønsker tilbage? En kirke, hvor grundlaget tilsyneladende ikke længere er Kristus men *bekendelsen* om Kristus – ikke længere Gud men *forestillingen* om Gud? En kirke, hvor sandheden og det at søge sandheden om Kristus tilsyneladende kommer i anden række til fordel for den etablerede tryghed i de en gang for alle vedtagne og dermed urørlige formuleringer? En kirke, hvor *enigheden* om formuleringerne har erstattet *enheden* i Kristus som dens kendetærke? Noget kunne tyde på det, når man læser om den tiltagende bekymring på kirkens vegne og de mange – tilsyneladende også kollegers udtryk for frustration over biskop Rebels afgørelse på en sag, som aldrig burde have været en sag i vores kirke.

For mig at se virker disse udtryk for frustration sammen med Kristeligt Dagblads umisforståelige holdning langt mere bekymrende for folkekirkens fremtid end såvel Thorkild Grosbølls udtalelser som biskop Rebels afgørelse. For hvis ikke folkekirken i det moderne danske samfund tør se virkeligheden i øjnene og også tør være kirke for søgende mennesker, der vil andet og mere end kirkelig autoritetstro, så ikke blot svigter denne kirke en meget stor del af sine medlemmer – den graver også sin egen grav. Kirken kan umuligt overleve som trosautoritet i et moderne samfund, hvor autoritetstroen som sådan betragtes som et levn fra en mørkere fortid, og hvor sandheden som alt andet er i stadig bevægelse. Det er der åbenbart kirkelige kredse, der har svært ved at acceptere, og derfor ser vi denne åbenlyst overdrevne til det barnlige grænsende vrede og forargelse over den rummelighed og den frihed, som bør kendetegne en moden og ansvarsfuld menighed i 2003. Sådan en kirke står og falder ikke med autoritetstroen og enigheden. Tværtimod! Skal kirken have en fremtid, så også næste generation kan få glæde af evangeliet om friheden i Kristus, så er opgaven først og fremmest at forkynde evangeliet i et vedkommende, blomstrende forskelligartet og frit sprog, som moderne mennesker kan forstå og kan forbinde med deres egen nutidige livssituation. Skal det lykkes, må kirken være vidt åben for frie tanker og nye formuleringer, der også tør tage livtag med kirkens ældgamle teistiske grundforestillinger – ikke blot i den teologiske debat men også i forkyndelsen i menighedens fællesskab – uden at nogen af den grund skal frygte diverse kirkelige repressalier.

Strukturoplæg

Provsteforeningens årsmøde Vejle september 2003

Mine overvejelser omkring provstestillingens indhold hænger sammen med nogle strukturovervejelser omkring forholdet mellem menighedsråd, provsti og stift – nogle overvejelser, som efter min mening er nødvendige, hvis vi skal undgå den for mig at se truende adskillelse mellem kirke og stat.

Jeg kan i den forbindelse hilse fra Sverige, hvor min kone har været i den forløbne uge. På en damefrisørsalon spurgte hun, hvordan det gik med adskillelsen af kirke og stat i Sverige men fik det prompte svar, at de var skam da ikke adskilt. Det mente Kirsten bestemt, de var, fordi vi i Danmark diskuterede netop den svenske model, så spørgsmålet blev sendt videre til de øvrige frisører og kunder, som alle benægtede, indtil endelig én kunne bekræfte, at det var vist rigtig nok – hvilket igen afstedkom store betænkeligheder: Skal vi så vise medlemskort, når vi kommer i kirke? Lidt ligesom i Brugsen måske ved særlige tilbud...

Jeg synes, vi skal holde fast ved en forbindelse mellem kirke og stat, fordi det giver den absolut nødvendige rummelighed og frihed til teologisk - også til anstødelig teologisk debat. Men for at det skal kunne lade sig gøre, så hverken staten eller kirken vælter balancen, tor jeg, det er nødvendigt med ret drastiske ændringer i strukturen i retning af reel decentralisering – altså ikke blot som med den nye lov – lidt sognefuldmagt og rammeordning – men reel decentralisering i form af en betydelig magtforskydning netop til menighedsrådene – både fra ministerium, stift og provsti. Økonomisk i form af fuldstændig selvforvaltning i de enkelte menighedsområder – indtægter i form af medlemsbidrag og gravstedskapitaler, frivillige bidrag og så det grundlovssikrede stats-tilskud. Jeg ser gerne en form for menighedsrådenes landsforening som forhandlingsberettiget repræsentant for kirken overfor staten – langt hellere end et særligt direkte valgt kirkeråd. Jeg siger med vilje menighedsområder, fordi en reel decentralisering kræver kompetente forvaltere – dvs. råd af en vis størrelse og med et vist bagland.

I den gamle betænkning 610 fra Kirkeministeriets strukturkommission af 1971 foreslog man råd, der dækkede de dengang nye storkommuner – kommunalreformen var jo dengang en del af baggrunden for strukturkommissionens arbejde – man kunne måske i dag forestille sig områder på størrelse med de nye storkommuner, der vel i størrelse ikke kommer til at ligge langt fra de nuværende provstier. Ikke blot økonomisk kunne kompetencen med fordel flyttes ud i lokalområderne. Også hvad præsteansættelser

angår, kunne myndigheden ligge lokalt – fastsættelse af antallet af stillinger, afskedigelser m.v. således at kirkelivet som helhed blev et anliggende for det lokale råd og ikke som det er nu – for mange menighedsråd ret frustrerende, at præsten er uafhængig af rådet i sin embedsførelse. Jeg har ingen problemer med forkyndelsesfriheden i den anledning.

Som i den gamle kommissionsbetænkning taler vi om direkte valgte råd på 15 medlemmer, der altså varetager kirkelivet i provstiet eller storkommunen. Samtidig vil der kunne være plads til lokale menighedsråd omkring de enkelte kirker, hvor der er interesse for det. Min erfaring siger mig, at tiden er løbet fra de små lokale menighedsråd som forvaltnings- og regnskabsenheder. Det er både for svært og for småt. Nye pligter som kontaktpersonen virker kun meget få steder ude på landet, og det bliver stadig sværere at samle de seks personer til menighedsrådet, samtidig med at de administrative pligter forøges.

Et fælles administrativt råd for et større område er derfor en nødvendighed, og jeg mener altså det bør være et direkte demokratisk valgt råd med meget stor kompetence. Sådant et råd overflødiggør naturligvis provstiudvalget – livet er som bekendt for kort til provstiudvalg – og man kan jo spørge, om ikke også provstestillingen dermed er overflødiggjort – overtaget af formanden for det administrative råd?

Ikke ifølge betænkning 610, og jeg tror heller ikke det ville være ønskeligt, men det kræver nok en vis omdefinering af stillingen. Fra at være formand for provstiudvalget de fleste steder må provsten nok vige pladsen for de folkevalgte. I betænkningen har han/hun mødepligt til rådets møder – dog uden stemmeret, hvilket præsterne heller ikke har. De er repræsenteret ved en medarbejderrepræsentant, og det er vel kun rimeligt at den gamle gejstlige suverænitet viger for tidens krav.

Provsten har fortsat tilsyn med præsterne og er som nu mellemlid mellem præster, biskop og ministerium og har det overordnede og koordinerende tilsyn med den gejstlige betjening i området såsom konfirmandundervisning, plejehjems- sygehus og institutionsbetjening samt evt. kirkebogsføringen.

Derudover samtalepartner med præsterne, initiativtager, koordinator af fælles arrangementer m.v.

Jeg kunne så godt lide provst Sønke Pørksens udtalelser på sidste årsmøde om, at der i den tyske kirkes formålsparagraf var indføjet et krav om kirkens fornyelse – også her kunne provsten få et meget stort ansvar for menighedernes liv og vækst.

Alt i alt en drejning af provstestillingen fra den nuværende meget administrativt-økonomisk bestemte til den mere teologisk-menneskeligt bestemte, hvis man kan sige det sådan. Sagt på en anden måde: provsten bør gøre opmærksom på og sætte drøftelser i gang i menighederne.

Jeg nævnte provsten som samtalepartner, men de deciderede medarbejderudviklings-samtaler, som nok er kommet for at blive, bør naturligvis foretages af rådets kontaktperson – og det mener jeg i øvrigt også burde gælde allerede nu. Det er dog i forholdet mellem præst og menighedsråd skoen trykker og samarbejdet foregår, så hvorfor ikke?

Jeg har foreslået det i Middelfart provsti, hvilket vakte en del bestyrtelse blandt præsterne, men det er jo så ikke første gang, de bliver bestyrte over deres provst.

Dette skal ikke ses som en endelig fiks og færdig model for fremtidens kirkeliv i Danmark, men det er nogle af de mere eller mindre løse tanker, man kan gøre sig i det vadede, folkekirken så helt klart står i netop nu. Vi kan ikke gå tilbage, og derfor er vi tvunget til at tænke i nye baner og efter min mening også tvunget til at se på det omgivende samfund i langt højere grad – både åndeligt og administrativt.

Den gamle strukturkommission var visionær i den retning men fik af en eller anden grund en krank og særdeles kort skæbne ...

Den truede kirke

Oplæg Roerslev september 2003

O Herre Gud bevar mit hus for teologer og væggelus!

Min mormor var grundfæstet i sin kristendom og i sin tro på Gud. Det var den Gud, hun tyede til, når det gjaldt og i øvrigt hver eneste dag i hele sit lange liv. Hver morgen hørte hun morgenandagt i radioen, og hver eneste søndag gik hun i kirke. Hendes liv var formet af hendes tro på Gud – det var et moralsk – nærmest victoriansk liv, der ud fra Bibelens lære og samtidens normer fastlagde, hvad man kunne og ikke kunne som kristen.

Min mormor sang sine salmer i en fattet tro på Gud, og jeg har aldrig oplevet, at der var tvivl i hendes sind. Derfor havde hun også en god del humoristisk foragt til overs for bl.a. teologer, der bragte tvivl ind i hendes verden – ind i hendes hus. Med bibelkritik, grundtvigianisme og andre forfærdelige ting, der satte spørgsmålstegn ved hendes tilværelses grund.

Jeg kan huske engang, jeg havde stavet mig igennem en bog om Søren Kierkegaard og ville dele min begejstring med mormor. Nu var det så uheldigt, at hun langt ude var i familie med Regine Olsen, så hendes svar på Kierkegaards filosofi faldt prompte: Hvem kan have respekt for en mand, der hæver forlovelsen?

Hun var et herligt menneske, der desværre er død for mange år siden, men jeg nævner hende alligevel som eksempel på et barn af sin tid – den tid, hvor treklangen af Gud konge og fædreland passede til det statiske samfund hun levede langt størsteparten af sit liv i.

Først i 60'erne begyndte det så småt at gå galt, og da var hun allerede i 80'erne. Mange savner både hendes tid og hendes liv, men det er ikke længere en mulighed. Dertil er udviklingen gået for stærkt og i en retning, der har sat spørgsmålstegn ved stort set alt – nationen – monarkiet – og nu altså også ved Gud, sådan som det er kommet til udtryk i sommerens debat omkring præsten, der ikke tror på Gud – en debat, der kom bag på mange, men som måtte komme.

Mange har udtrykt forbavselse, forargelse og vrede over det, som Thorkild Grosbøll har sagt, og mange har stillet spørgsmål ved sådan en mands mulighed for at forblive som præst i vores kirke. Ikke så få – selv blandt de mere konservative kolleger - har direkte forlangt hans afsked.

For kan man være præst uden at tro på Gud? Svaret giver sig selv umiddelbart: Nej, selvfølgelig ikke! Og så ville det være indlysende rigtigt at fjerne sådan en præst fra kirken, så der igen kunne falde ro over gemytterne – sådan som kirken vel altid har gjort det, når den stod over ydre og ikke mindst indre fjender af kirkens tro.

Jeg tror, de fleste har denne umiddelbare følelse overfor den såkaldt ugudelige præst i Tårnbæk, men jeg synes på en måde, det er for nemt.

For hvad vinder kirken egentlig ved det - andet end fred og ro?

Tværtimod tror jeg kirken står sig ved at lytte meget opmærksomt til ethvert nok så anstødeligt forsøg på at formulere evangeliet i tidens sprog, for der er ikke noget andet forståeligt sprog end tidens. Jeg tror, kirken står sig ved at gå ind i og åbne sig for sin tid med hud og hår – for ellers er alt, hvad vi har at tilbyde tidens mennesker nostalgi, tradition og smukke kirker juleaften og ved livets højtid. Og det er ikke nok til at leve på. Ikke som kristen kirke.

Når jeg kalder mit indlæg Den truede kirke, så er det præcis her, jeg ser den største trussel. Ikke i Thorkild Grosbølls eller andres ”forkerte” udtalelser eller meninger – men i den forargede reaktion på disse udtalelser – en reaktion, som for mig tegner et billede af en åndløs kirke – åndløs forstået som stillestående – mere interesseret i, at

gældende regler fra en svunden fortid overholdes end i at høre nyt – ganske som min mormors forhold til Søren Kirkegaard, den lømmel! - mere interesseret i, at alt er ved det gamle end i at være i bevægelse og i samklang med nutiden – mere fokuseret på fortiden end på fremtiden og på den nutid, man dybest set ikke bryder sig om, fordi man hænger ved det gamle – og måske endda tror, at det er det, folk vil have.

Men vi kan ikke fornægte nutiden – vi kan ikke gå tilbage, og hvis ikke der er nogen, der tager samtiden og vores faktiske virkelighed alvorligt også indenfor kirken, så dør den!

I hvert fald dør det, som jeg selv forbinder med og holder af ved vores kirke.

Den kan umuligt overleve alene som trosautoritet i et moderne samfund, hvor autoritetstroen som sådan betragtes som et levn fra en mørkere fortid, hvor sandheden som alt andet er i stadig bevægelse, og hvor humaniteten spiller en afgørende rolle for vores selvforståelse – og også for vores gudsforhold og for vores forståelse af Kristus selv.

Netop derfor er det så afgørende vigtigt, at der er nogen, der som Grosbøll tør kaste sig ud i nye, spændende tidssvarende formuleringer af det samme gamle budskab – også selv om disse formuleringer virker anstødelige på nogen. Det er ikke alt, der skal formes i fred-ler – og da slet ikke i kirken.

At søge en stadig dybere forståelse af og indlevelse i Kristus og dermed også af sig selv og sit eget liv i denne verden – at give grobund for en stadig mere vedkommende forkyndelse i ord og handling - det må efter min mening være selve livsopgaven ikke blot for enhver teolog – som om teologer og præster havde patent på åndeligheden - men for enhver kristen. Ikke mindst da i en luthersk kirke, hvis kendemærke er en stadig protest – glem ikke den - mod, at andre skal tage ansvaret for den enkeltes tro. Det er og bliver et spørgsmål til den enkeltes samvittighed, hvad der er sand kristendom – det var derfor Luther brugte sit liv på at oversætte Bibelen, så enhver selv kunne tage stilling og afgøre sig.

Derfor tror jeg også, det er vigtigt, at vi kan mødes i menighedens fællesskab som individuelle mennesker – måske med hver vores formulering – mødes i samtale om vores tro – mødes netop for at høre nyt fra dem, vi er på vej sammen med – uden at blive forargede, fordi de formulerer sig på en måde som vi ikke bryder os om - eller rettere: som mormor ikke ville bryde sig om!

Det, der konstituerer kirken, er efter min mening ikke først og fremmest de gamle trosbekendelser eller for den sags skyld Bibelen – men det, der ligger bag både Bibel og bekendelse – nemlig den Kristusbegivenhed, som vi til hver en tid må forholde os til og forsøge at formulere igen og igen – altid i tidens sprog og med de midler, vi nu hver især har til rådighed.

Selvfølgelig skal vi ikke forkaste de gamles overlevering – vi skal ære den og bruge den som det, den er – nemlig deres meget smukke vidnesbyrd om Kristus, som jeg ikke har det mindste imod at bruge med stor glæde ved vores gudstjenester – men vi skal ikke dyrke dem som ufejlbarlige sandheder, der end ikke må diskuteres, for så ender vi i den fundamentalisme, som nok er noget det mest åndløse og menneskefjendske, der findes.

Vi har en opgave som mennesker og som menighed, hvis vi kan finde sammen om den – og det er at søge Kristus i håbet om at hans ånd vil berøre vores ånd og dermed sætte vores liv i bevægelse, så vi kan blive lys og salt for den verden, vi lever i. Det er en opgave, mange overlader til præsten, men det er for det første uluthersk og for det andet, så kan man altså ikke køre på frihjul eller overlade det til andre, når det gælder det absolut væsentligste i vores liv: at søge en stadig dybere forståelse for denne mangfoldige tilværelse.

Det er netop for mig det meget positive ved sommerens debat, at den ikke blot er en debat for teologer og fagfolk men for alle – og det kan godt være, manden har udtrykt sig både forargende og kluntet – men når man ser på resultatet af hans udtalelser – en levende og engageret debat overalt – ja, så tilgiver jeg ham gerne. Ikke siden P.G. Lindhardt holdt sin Askovtale om det evige liv har vi haft sådan en debat, som jo også er årsag til dette og lignende udmærkede møder.

Jeg håber meget, denne debat - denne åndelige samtale fortsætter i menighederne rundt omkring – også når mediedebatten er slut, for jeg tror, at det er denne samtale i menighederne, der skal føre kirken videre ind i det nye årtusinde.

Der vil uden tvivl komme flere ”sager” af lignende art, fordi tiden er til det - og frygtssomme kirkefolk taler allerede om at nedsætte en inkvisitionsdomstol til at tage sig af den slags – en kommission, der skal skille fårene fra bukkene, så at sige – men det er ikke sådan en rettroende kirke, der vil gribe moderne mennesker, og jeg tror ikke, den har nogen fremtid.

Kirkens chance ligger i, at den holder fast ved sit egentlige grundlag – nemlig Kristus, og at den giver et åndeligt rum og frihed til at søge ind til denne grundvold og ikke tørrer ind i en desperat hægen om de gamles ufejlbarlige og endegyldige overlevering. Al respekt for den, men vi er nu engang ikke sat her på jorden for at efterleve og dyrke de gamles overlevering – vi er her for at leve som frie mennesker, der også selv har et ord at skulle have sagt – også selv har noget at skulle og at ville!

Sådan som jeg læser evangelierne, så var netop denne frihed – denne menneskelige selvstændighed og dette menneskelige ansvar et af hovedpunkterne i Jesu forkyndelse.

Den inkompetente folkekirke

April 2004

De folkevalgte menighedsrådsmedlemmer udfører et ganske betydeligt frivilligt og stort set ulønnet arbejde for kirken. Det ville for så vidt være i orden, hvis det var et bestyrelsesarbejde i gængs forstand, det handlede om, men menighedsrådsarbejdet er ikke bestyrelsesarbejde i gængs forstand. Det handler stort set om administration og rent praktiske gøremål, som enhver anden bestyrelse ville have folk til.

Det forventes således, at menighedsrådet selv forvalter regnskab og budget, foretager ansættelser og afskedigelser og personaleledelse, styrer vedligeholdelse og reovering af kirkebygninger og ejendomme, bortforpagter jordbesiddelser m.v. Alt sammen administrativt arbejde, som man ikke nødvendigvis har forstand på som folkevalgt.

Dette administrative arbejde er med årene vokset betydeligt – senest med kirkeministerens nye lovpakke af 1. januar 2004, og lad mig i den forbindelse inddrage provstiuvalgene, som sidder i nøjagtig samme situation. Vi er sat til at styre den overordnede økonomiske planlægning og administration af små 30 mio. kr. her i provstiet, samtidig med at vi nu har fået pålagt en lang række administrative opgaver, der i decentraliseringsens hellige navn er lagt ud fra stift og ministerium, men heller ikke vi har nødvendigvis forstand på de dele – selv om vi måske tror det! Vi er og bliver mere eller mindre glade amatører, og det er jo fint nok - bare ikke når det handler om administration!

Hvis ikke kompetencen følger med, så dækker talen om decentralisering og nærdemokrati i virkeligheden over en meget mærkbar centralisering.

Til gengæld er menighedsrådet sat fra bestillingen, når det drejer sig om det egentlige bestyrelsesarbejde i gængs forstand – nemlig retningslinjerne for kirkens forkyndelse i sognet. Her er det en valgt og af kirkeministeriet ansat præst, der fortsat råder med sin lovbestemte uafhængighed af menighedsrådet i sin embedsførelse. Samtidig betyder de kongeligt autoriserede alter- ritual- og salmebøger samt ministerielle forordninger omkring gudstjenesten, at der ikke levnes mange muligheder for en virkelig forandring af det bestående. Dermed er der lukket af for en reel teologisk/kirkelig debat i rådene, og en sådan er da også uhyre sjælden, for hvad skulle det gøre godt for? Rådene forventes simpelt hen ikke at beskæftige sig med teologi! Men at der findes teologer af fag, betyder vel ikke, at disse har eneret på al tale om Gud?

Så det man egentlig skulle beskæftige sig med som en luthersk kirkes folkevalgte råd – det har man ansat folk til at tage sig af – mens man til gengæld selv tager sig af alt det praktisk-administrative – netop det, man burde have kompetente folk til.

At denne utidssvarende og uværdige struktur ikke for længst er afgået ved døden på trods af den ufatteligt ringe interesse blandt medlemmerne, skyldes hovedsageligt, at den holdes kunstigt i live – bl.a. gennem de aftalevalg, hvor folk mere eller mindre presses eller lokkes ind i rådet – uden nogen form for erklæring om, hvad de står for kirkeligt eller teologisk – uden nogen form for offentlig debat eller samtale - blot de melder sig. For nogen skal jo – ellers mister sognet det sidste fællesskab, som det hedder.

Demokrati i ordets gængse betydning er der ikke tale om – alt for mange steder handler det om ren og skær selvsupplering under desperate forhold, samtidig med at man fra centralt hold i høje toner lovpriser netop menighedsrådenes nærdemokratiske og folkelige forankring. Selv der, hvor der er reelle valg, ligger stemmeprocenten på omkring de 15!

Mit bedste bud på den nødvendige forandring vil naturligvis være bestemt af, at kirkens lokale råd bør tage sig af det virkelig overordnede rådsarbejde med at afstikke retningslinjerne for kirkens liv og vækst på alle relevante områder – teologiske, liturgiske, strukturmæssige, diakonale, undervisningsmæssige og pastorale områder - og samtidig overlade al administration til en dertil indrettet og uddannet forvaltning, sådan som det vel egentlig foregår alle andre steder.

For at det skal kunne lade sig gøre på en rimelig måde, er det nødvendigt – og i virkeligheden ganske problemløst - at samle administrationen for flere af de nuværende råd i en fælles forvaltning, der følger lignings-områdetets grænser. Det vil ifølge den nye kommunalreforms intention betyde en fælles forvaltning for områder af provstistørelse, men man kunne også følge de nuværende kommunegrænser.

En forvaltning skal altid kunne referere til en bestyrelse, og derfor tror jeg på de tanker, som så dagens lys allerede i forbindelse med den sidste kommunalreform – tankerne om et fælles provstiråd – bestående af direkte valgte medlemmer fra hele kommunen. Dette folkevalgte råd skal sammen med en veluddannet forvaltning udstikke retningslinjerne for og administrere kirkelivet i området – gerne i samarbejde med lokale kirkebestyrelser omkring den enkelte kirke.

På den måde vil de gamle sognegrænser naturligvis blive udvisket på det kirkelige område, sådan som det for længst er sket på alle andre væsentlige områder. Til gengæld for disse kostbare, forgæves forsøg på at holde liv i drømmen om de gode gamle dage, vil man få en kirkeligt administrativ enhed, der er i stand til at tilbyde medlemmerne af folkekirken en langt bedre service, og hvor forholdene for de ansatte – herunder ikke mindst præsterne – vil være betydeligt forbedrede med alt hvad deraf følger.

Det gamle sognepræsteembede på landet har udspillet sin rolle, og det er ikke rimeligt at opretholde det, bl.a. fordi det indebærer en meget skæv arbejdsfordeling blandt præsterne. Hvad kan det nytte, at præsten er til stede i og forpligtet på sognet, når alle andre er på arbejde eller i skole eller på plejehjem udenfor sognet? Her kunne en moderne administration lade præsterne i området indgå i et dynamisk fællesskab omkring løsningen af de reelle pastorale opgaver. Dette samarbejde ville være til stor inspiration for præsterne selv, og det ville komme menighederne til gode i form af en langt bedre betjening. Samtidig ville både præsterne og de øvrige ansatte blive bakket op af en professionel kompetent personaleledelse, hvilket vi ikke er forvænt med i folkekirken.

Jeg synes, kirken burde hente inspiration både i den kommunale forvaltning og i erhvervslivet, når den nye struktur skal overvejes. Og det skal den, fordi det ikke er lige meget med folkekirken i Danmark. Kirken har som alle andre institutioner en pligt til fornyelse – en pligt til at være tidssvarende på alle områder: forkyndelsesmæssigt, liturgisk, administrativt, ledelsesmæssigt. Og hvis ikke kirken lever op til den forpligtelse i en misforstået tro på, at blot alt forbliver ved det gamle, skal det nok gå – så dør folkekirken en stille og upåagtet død, mens resten af samfundet fløjtende går videre.

Der er kirkelige kredse, som føler, at folkekirken med sin nuværende rummelighed og frihed nærmest er en fornærmelse mod forkyndelsen af Guds Ord, og der findes andre kredse i og udenfor kirken, der hellere end gerne ser folkekirken reduceret til en privat interesseorganisation.

Og sådan bliver det, hvis ikke vi kan tage os sammen til, dels at se virkeligheden i øjnene, og dels at gøre noget ved de bestående og mere og mere ulidelige forhold. Vi er ved at miste vores frie folkekirke!

Præsten og troen

Indlæg juni 2004

Under denne overskrift finder Fyens Stiftstidende anledning til at mindes sidste sommers såkaldte Grosbøllsag, den mest indædte religionskrig, der er set siden 50-erne, som det hedder i lederen den 1. juni.

Fyens Stiftstidende så gerne, at den formastelige præst blev stillet for en præsteret og – må man gå ud fra – blev fradømt kjole og krave. Helsingørs biskop kaldes fej og ynkelig, fordi hun ikke gør, som Stiftstidende ønsker, og i det hele taget bedyrer lederen sine læsere, at alle i hele Danmark på nær nogle få diskussionslystne teologer står tilbage hovedrystende og forvirrede over, hvad man dog kan tillade sig, og det er ifølge lederen helt givet, at folkekirken er blevet alvorligt skadet – ja, latterliggjort af denne sag.

Jeg synes, det er en dårlig leder. Ikke blot fordi jeg er fuldkommen uenig i dens anliggende og fordi den sine steder er rent ud uforståelig, men fordi den postulerer en række ting, som simpelt hen ikke passer. For mig ser det ud, som om lederskribenten har en eller anden formodning om, hvordan flertallet af Stiftstidendes læsere nok mener, og i et misforstået ønske om at dele flertallets forargelse, skriver man, som man skriver. Samtidig synes jeg, lederen virker utroligt nedladende overfor en masse mennesker. Hvorfra kender man eksempelvis denne hovedrystende offentlighed og de forvirrede menigheder, man nævner? Hvorfra kender man helsingørbiskoppens motiver til at sætte Grosbøll under skærpet tilsyn? Hvorfra ved man, at sagen har skadet folkekirken, sådan som man uden videre fastslår? Hvorfra ved man, at folkekirken er stillet i et latterligt skær?

Men mest af alt undrer jeg mig over det syn på folkekirken, som kommer frem i lederen. Den folkekirke, som lederskribenten forestiller sig, er efter min bedste overbevisning hentet ud af fortidens taknemmelige tåger, hvis den overhovedet har eksisteret. Det er øjensynligt en kirke bestående af den berømte ”Maren i Kæret” sammen med ”den lille mand med den lille tro”, som ikke kan tænke selv, men skal vogtes af biskoppen ”mod falk og høg.”

I dag består den folkekirke, jeg kender, af selvstændige oplyste mennesker og menigheder, der klart er i stand til selv at tage stilling til tidens teologiske debat, hvilket også er mit indtryk af den berømmelige sag. Den har rejst en fornem og længe savnet debat rundt omkring i menighederne, hvor trosbekendelsen og de store livsspørgsmål nu

drøftes på livet løs af alle og enhver til stor gavn og glæde både for kirkelivet og for den enkelte.

Det er ikke Grosbølldebatten, der har latterliggjort folkekirken – tværtimod har den givet den en længe tiltrængt saltvandsindsprøjtning – men jeg synes ærligt talt, lederen i Fyens Stiftstidende latterliggør vores kirke og ikke mindst dens medlemmer på en forstemmende måde, som om kirken bestod af umyndige små, hvis barnetro ikke må anfægtes af diskussionslystne, piberygende teologer og præster og ynkelige biskopper.

Jeg håber sandelig ikke, lederskribenten anlægger det samme syn på Stiftstidendes læsere.

Introducing John Shelby Spong

Præsteforeningens Blad juni 2004

"You rail against the Church's doctrines and core beliefs while you accept wages from her. Even whores appreciate their clients. You, sir, have less integrity than a whore!"⁴⁵

(Fra et brev fra Selma, Alabama til John Shelby Spong)

John Shelby Spong blev født i 1931 i Charlotte i North Carolina i USA.

Han voksede op i det såkaldte bibelbælte i sydstatene, der var præget af racediskrimination, et fundamentalistisk calvinistisk presbyteriansk bibelsyn især fra sin mor og en stærkt konservativ patriotisk amerikansk politik.

I en af sine bøger, *Liberating the Gospels*, beskriver han den kristendomsopfattelse, der var den gængse i hans barndom i den episkopale kirke, de tilhørte under den anglikanske kirke. Den var båret af troen på Bibelens ufejlbarlighed og samtidig præget af fordomme og indiskutable følgeslutninger, hvilket gav sig udslag i groteske opfattelser og livsmønstre. Han skriver f.eks.:

" Hvis nogen med sans for både historie og objektivitet havde sagt til mig dengang: Er du da ikke klar over, at Jesus var jøde? ville jeg være blevet dybt chokeret over selve muligheden. Alt, hvad jeg vidste om Jesus – angiveligt fra Bibelen – ville have modsat sig sådan en tanke. Jesus var helt klart for mig selve definitionen på noget godt. Jøder derimod var ligeså klart defineret for mig i kirken, søndagsskolen, og hvad jeg havde lært, var Bibelen selv – som noget ondt. At hævde at Jesus var jøde var for mit begrænsede sind et paradoks – en ren og skær selvmodsigelse."

⁴⁵ De tromler frem imod kirken dogmer og inderste tro, alt imens De modtager løn fra den. Selv ludere anerkender deres klienter. De, min herre, har mindre hæderlighed end en luder! (Citeret fra *Here I Stand*).

Hans far døde som alkoholiker, da drengen var 12 år gammel, og det betød, at han allerede på det tidspunkt mere eller mindre stod som manden i huset, hvor der også var en mindre bror.

Gennem søndagsskole og kirkekor kom han i forbindelse med den lokale kirke, og det blev senere bestemmende for hans karriere, idet kirken i højere grad end skolen formåede at give ham den opbakning og opmuntring, han havde brug for.

Så han besluttede sig for at læse teologi og blive præst. I studietiden stiftede han bekendtskab med den nyere teologi, som blev bestemmende for hans senere opdagelser – ikke mindst Paul Tillich, som han lærte at kende gennem en af sine undervisere, Cliff Stanley. En kær studiekammerats sygdom og død på trods af intense bønnegrupper var også med til allerede i studieårene at ryste hans teologiske barnetro.

Han sluttede sin karriere som biskop i Newark stift gennem 25 år, hvor han blev kendt som offentlig provokatør og debattør, men også efter pensioneringen i 2000 er han fortsat med at skrive, debattere offentligt og tage på foredragsrejser over hele verden. Han var således i København den 15. juni i anledning af oversættelsen af en af hans bøger til dansk, og den 18.– 20. juni deltog han i et seminar i Rättvik i Västerås Stift i Sverige.⁴⁶

Hvad er det så han vil denne for mange kirkelige kredse så kontroversielle mand?

Ja, hvis man skal dømme ud fra titlerne på nogle af hans bestsellere, så vil han redde kirken fra fundamentalismen⁴⁷ – han vil befri evangelierne fra 2000 års misforståelser⁴⁸ – han vil reformere kirken gennemgribende, inden det er for sent⁴⁹ - han vil ændre hele den kirkelige selvopfattelse, som han mener i vid udstrækning er blevet fanget af sine egne utidssvarende formuleringer af evangeliet, så den intet har at sige til moderne, åndeligt søgende mennesker i dag.⁵⁰ Hele det kirkelige koncept må derfor ændres, hvis ikke kirken og dermed kristendommen skal forsvinde fra vores kultur.

Han ser mange tegn på, at kirken er døende. Ikke blot den tiltagende ligegyldighed med kirkens gudstjeneste og den tiltagende frustration blandt præster (den kommer jeg tilbage til) men bl.a. også den tiltagende fundamentalisme – ikke mindst i USA - opfatter han som den døendes krampetrækninger i en tid, hvor man ikke kan finde på andet end at postulere de gamle sandheder mere og mere skingert. Den tiltagende kamp for de gamle værdier og en tilhørende kirkelig overbærenhed med – ja til tider nærmest

⁴⁶ For mere information om Spongs liv og arbejde se hans selvbiografi: *Here I Stand. My Struggle for a Christianity of Integrity, Love and Equality*, Harper San Francisco 2001.

⁴⁷ *Rescuing The Bible From Fundamentalism*, Harper San Francisco 1991

⁴⁸ *Liberating The Gospels*, Harper San Francisco 1996

⁴⁹ *Why Christianity Must Change Or Die*, Harper San Francisco 1998

⁵⁰ *A New Christianity For A New World*, Harper San Francisco 2001 – Oversat til dansk: *En ny kristendom i en ny verden*. Anis 2004

foragt for enhver teologisk nytæknings indflydelse på det kirkelige område, hvor det synes at være tryghed frem for alt andet, der er det afgørende kriterium.⁵¹

Det med menighederne er vigtigt for Spong, og han har gjort det til sin livsopgave at forklare den teologiske nytænkning netop i kirken på en måde, så menigheden kan forstå, hvad der foregår på det fagteologiske parnas. Og det mener jeg, han gør aldeles fremragende.

For som det ofte nok er blevet fremført, så er der jo ikke meget nyt i det han skriver. Han står i dyb gæld - hvad han også klart erkender – til folk som Tillich, Bultmann, Bonhoeffer, Michael Goulder, John A.T. Robinson⁵², ikke mindst - Don Cupitt, Crosant – altså teologer, som har gået nye veje i deres forskning, men som også ofte er blevet lagt på is af den etablerede kirke. Det er som om, disse nybrud er forblevet indenfor elitære fagteologiske kredse og aldrig er kommet menigheden som sådan for øre – og det er det, der er Spongs egentlige anliggende.

Han beskriver det selv som en vanskelig mission:

Jeg tror ikke, jeg har været teist siden mit møde med teologen Paul Tillich i begyndelsen af 1950'erne. Tillich og andre ligesindede fik indflydelse på en generation af præster, men de forblev selv i det akademiske miljø, hvor denne teologiske revolution foregik. Hvilke konsekvenser det måtte have ude i verden og for kirken, bekymrede dem ikke så meget.

Men jeg blev jo både præst og senere biskop og var derfor i daglig berøring med menigheden. Jeg prædikede søndag efter søndag, jeg døbte, konfirmerede, viede, begravede og rådgav de mennesker, som var mit ansvar. Så jeg har måttet bruge mit liv på at udvikle Tillich's non-teistiske tanker så at sige hånd i hånd med den overleverede teistiske tradition i kirken.

På denne knivsæg har jeg forsøgt at få ærlighed ind i gudsdyrkelsen ved at gennemtænke og genfortolke vores liturgiske praksis dagligt i et forsøg på at kalde den kirke, jeg tjente og elskede ind i en mulig og realistisk fremtid. Det har af og til været ret ensomt.⁵³

Det har stødt mange kirkelige kredse, at netop en kirkens mand, kunne være så anderledes i sine synspunkter, og man mindes jo den hjemlige forargelse over en anden præst, der netop fordi han er præst ikke må mene, som han mener. Både i USA og i Danmark er det slående, at det især er præsterne (kollegerne!), der er hårde i kritikken, mens mange lægfolk – f.eks. menighedsrådet i Tårnbæk jo har det helt fint med den nye forkyndelse.

⁵¹ Jf. Helsingørs biskops anklage mod sognepræsten i Tårnbæk for at skabe dyb forvirring om folkekirken. Er det virkelig en forbrydelse at tænke nye, selvstændige tanker og formulere dem offentligt?

⁵² Robinson, som var biskop i Woolwich i England, markerede sig stærkt med sin kontroversielle bog *Honest to God* fra 1963, som nærmest betød en åbenbaring for Spong. Se *Here I stand* p. 122ff

⁵³ Fra *Why Christianity Must Change Or Die*.

I virkeligheden tror jeg, der er tale om et paradigmeskift, som det hed engang – et opgør med en meget indgroet kirkelig selvopfattelse, der går ud på, at medlemmerne af kirken til enhver tid kan afkræves den rette tro eller bekendelse. Altså dette at kirkens eksistens står og falder med en åndelig ensartethed eller ensrettethed hos medlemmerne. Jeg vil med Spong og mange andre mene, at den tid er forbi.

Jeg kan ikke lade være med at sammenligne med det menneskesyn, som mere og mere skinner frem i dag i vores del af verden på snart sagt alle områder. Bl.a. i moderne ledelsesteori, hvor den gamle autoritære topstyring er passé til fordel for uddelegering af ledelse på alle niveauer. Også kirken må overveje sin stilling til dette nye menneske- og virksomhedssyn – ikke blot på det administrative men også på det teologiske plan. Kan vi forestille os en kirke med en flad ledelsesstruktur, hvor det er op til den enkelte at tage ansvaret for sin egen tro – og kan vedkommende samtidig føle sig velkommen i menigheden? Hvad mente Luther i øvrigt med at sige, at enhver selv skulle afgøre sig for, hvad der er sand kristendom ud fra Bibelen og sin egen samvittighed?

For mig at se gør Spong, hvad han gør af kærlighed til kirken. Han ser klart, at kirken umuligt kan forblive kirke, hvis den vælger at blive stående som en ubevægelig klippe i tidens strøm. Kirken må svare på tidens åndelige spørgsmål – må indgå i dialog med sin samtid. Ikke med den sædvanlige kirkelige bedreviden og belæring om sandheden, men med respekt for alt, hvad der foregår i vores globaliserede, multireligiøse informationssamfund. Mennesker i dag vil simpelt hen ikke belæres om trosspørgsmål – men de vil gerne samtale.⁵⁴

Kirken råder således ikke over den eneste ene sandhed. De andre religioner og religiøse bevægelser ser Spong som udtryk for den samme menneskelige længsel efter Gud. Han bruger billedet med de mange forskellige brønde, hvor det grundvand, man søger efter doge er det samme vand.

Derfor er religionssamtalerne så vigtige i vores verden som et modtræk mod de mange religionsbestemte fjendskaber, som trives i bedste velgående. Og dybest set virker det vel ikke så lidt hovmodigt i dag at ville påstå, at kun kristendommen ejer sandheden, mens alt andet er løgn.⁵⁵

Spong er humanist. Og han finder humanismens rødder i Jesu rabiater og revolutionerende forkyndelse af lighed og ligeværdighed mellem alle mennesker på trods af religion, køn, race, fortid og tilbøjelighed. En kulturel revolution, som endnu ikke 2000 år

⁵⁴ Jf. det nye konfirmandmateriale *Con Dios* (Aros 2004), der helt klart er meget lidt konfessionelt, men til gengæld meget individualistisk orienteret, samtidig med, at det tager højde for globaliseringen og humanismen.

⁵⁵ Spong har ofte ført religionssamtaler med jødiske og ikke mindst buddhistiske lærere, som han føler dyb respekt for.

efter er bare tilnærmelsesvis gennemført, om end de sidste par hundrede år har medført samfundsændringer i retning af humanismen. Underligt nok er disse ændringer foregået udenom – ja ofte i kamp med den etablerede kirke.

Derfor kæmper han offentligt mod al racediskrimination, kvindeundertrykkelse, slaveri under enhver form (slaveriet og racediskriminationen er en væsentlig del af ikke mindst sydstaternes nyere historie). Han kæmper indædt og offentligt mod enhver forskelsbehandling – også på grund af seksuel orientering, hvilket vækker almindelig forargelse men også stor glæde og befrielse f.eks. blandt homoseksuelle. Jeg tror ikke mindst, det er Spongs fortjeneste, at den første homoseksuelle biskop blev viet netop i den episkopale kirke i USA sidste år – til stor forargelse for stort set resten af den anglikanske kirke. Heller ikke i vores egen kirke er vi særligt afklarede omkring det spørgsmål. Det ville være dejligt med en klar melding på et tidspunkt, og det ville i det hele taget være dejligt, hvis kirken kunne komme ud af den berøringsangst, der har afholdt den fra at tage del i den politiske debat de sidste 100 år – hvorved den netop ganske klart har tilkendegivet sit politiske ståsted.

Spong praktiserer sin kristendom, kan man sige, sådan som han forstår den som Kristi efterfølgelse. Han ser faktisk Kristus som et forbillede for ethvert menneske – som en dør til Gud selv – til et levet liv i frihed og kærlighed med mod til at leve fuldt ud, elske grænseløst og være til, som den, man er. At leve og elske og være, sådan som Kristus levede og elskede og var. En virkelighed som transcenderer det menneskelige ind i det guddommelige, som han med Tillich kalder Tilværelsens Grund.⁵⁶

Til gengæld ser han ikke Kristus som frelser i gængs kirkelig forstand. Den opfattelse må simpelt hen udryddes, siger han:

”Denne tankegang sidder så dybt og synes så uudryddelig, når talen er om kristendom, at man dårligt tør anfægte den, men det er præcis, hvad vi er nødt til at gøre, fordi den fastholder os i et menneskesyn, som ikke længere er brugbart - i en teistisk opfattelse af Gud, som på det nærmeste er frastødende – et magisk syn på Jesus, som fornærmer vores intelligens samt en åbenbart tvingende nødvendighed for kirken til at fremkalde skyld som forudsætning for omvendelse...”⁵⁷

Derfor anerkender han selvfølgelig heller ikke læren om arvesynden. Han opfatter syndsbevidsthed og frelsesforkyndelse som kirkens urgamle måde at skaffe sig magt over sjælene på. At holde mennesker nede som skyldige syndere, der var ofre for deres onde tilbøjeligheder:

⁵⁶ Gud er ikke et væsen men årsagen til al væren. På den måde bliver Gud langt større end alle menneskeskabte gudsforestillinger, og det forekommer rent ud tåbeligt at slås om den ene forestillings fortrin frem for den anden.

⁵⁷ Fra Why Christianity Must Change Or Die.

”Helt genialt blev det, dengang det lykkedes kirken at forbinde følelsen af skyld med det menneskelige begær – først og fremmest det seksuelle begær. Så hver gang dette begær meldte sig, blev skyldfølelsen overvældende. Hellighed blev defineret som kønsløshed. Selvfølgelig det begær efter kærlighedens forening, som driver to mennesker mod hinanden, blev fordømt! Kvinder følte sig skyldige, fordi de var kvinder, urene når de havde menstruation, skyldige, hvis de elskede en mand, skyldige, hvis de blev gift, skyldige, hvis de fik børn. Kvindeidealet – det kristne kvindeideal var en mor, der var jomfru! ...”⁵⁸

Men mennesket er ikke en skyldig synder pr. definition. Det giver ingen mening at påstå det i dag, og det er i øvrigt ikke særlig pædagogisk, hvis man ønsker at bibringe mennesker lidt selvbevidsthed:

”Vi mennesker lever ikke i synd. Vi er ikke født i synd. Vi skal ikke nødvendigvis døbes for at blive rensset for synd. Vi er ikke faldne skabninger, som mister frelsen, hvis ikke vi bliver døbt. Vi er derimod stadig undervejs. Vores mangel på helhed er tegn på den byrde, vi bærer som overlevende fra en lang og vanskelig fortid. Vi bærer desuden på et ”selvisk gen”, som træder i karakter i samme øjeblik vores liv trues. Sådan er det bare at være menneske...”⁵⁹

Kirken har ifølge Spong slavebundet mennesker til en indiskutabel tro på, at de intet magtede selv, bundet af synd som de var – og kun gennem Guds – eller rettere kirkens - nådemidler og renselse og gennem en ”ret” – det vil normalt sige borgerlig og samfundsnyttig livsførelse, kunne man gøre sig håb om frelsen i form af det evige liv efter døden... Måske...

I denne sammenhæng kan man kort definere Spongs opfattelse af bøn som handling: *I teismens kronede dage gik bønnen ofte opad, og den trak os med ud af verden så at sige, sådan som mange af vores salmer mere end antyder.*

Det findes i høj grad stadig som ”stille dage”, ”pilgrimsrejser” og ”retrater”. Det er dér, man søger Gud – ikke i det travle dagligliv – ikke i de normale rutiner, ikke her og nu.

Men der er tale om teismens døende krampetrækninger. Selvfølgelig har jeg kedet mig brant ved den slags sessioner som stille dage, og pilgrimsrejser har skuffet mig fælt med deres løfte om spirituelle højdepunkter. Selvfølgelig ”retrate” virker frastødende på mig.

For mig er bøn det modsatte af tilbagetrækthed fra verden i ensom kontemplation. Bøn er at være åben overfor alle livets muligheder og så forsøge at realisere disse muligheder. Det er at gå ind i et andet menneskes smerte eller glæde...

Bøn er samtidig kampen for menneskelig retfærdighed. Det er kamp for at fjerne dræbende fantasiløshed og stivnækkethed, stupide fordomme og beskyttede Guds hellige skaberværk.

Jeg tror ikke på, der findes en overnaturlig guddom, som jeg kan bede til for at få hjælp i mine personlige sager. Jeg starter ikke med at henvende mig til nogen ”far i himlen”. Den guddom, jeg

⁵⁸ Fra Why Christianity Must Change Or Die.

⁵⁹ Fra Why Christianity Must Change Or Die.

*tilbeder, er snarere en del af den person, jeg er – både individuelt og i fællesskab med andre. Derfor hører bøn altid sammen med handling!*⁶⁰

Han forkaster således hele det teistiske koncept med en udefra kommende personlig Guddom, der har skabt et perfekt menneske i sit billede – et menneske, som imidlertid af egen drift og ved djævelens list er faldet fra sin oprindelige tilstand ned i syndens afgrund, hvorfra kun den samme Gud – ved et dramatisk sonoffer – kan frelse mennesket tilbage til sin oprindelige status.

Han mener, at dette bibelske koncept er ubrugeligt i dag – i hvert fald i sin uformidlede form. Derfor må vi formulere os anderledes og ikke bare bevidstløst gentage de gamle formuleringer, som om det var formuleringerne og ikke indholdet, der var det afgørende.

At komme videre med dit liv på trods af fortidens fortrædeligheder og spøgelse – at kunne leve som et frit menneske, der har ret til at tage fejl – at kunne udvikle og udfolde sig som menneske og respektere andres udvikling – det er vigtigt for mig – og jeg behøver ikke nødvendigvis kalde det syndernes forladelse, selv om det er det, der også ligger i det.

Naturvidenskaben lige fra Galilei over Newton og Darwin til Einstein har sammen med psykologi, filosofi – og senest også sociologi – altså hele studiet af menneskets eksistens i relation til dets omgivelser - gjort det teistiske frelseskoncept umuligt. Derfor må vi nødvendigvis formulere os anderledes i dag, hvis kirken skal bestå som folkets kirke. Vi må så at sige udtrykke de gamle sandheder ”med egne ord!”, som vi sagde i min skoletid og ud fra vores egne følelser og erkendelser. Vi må prædike bag om de gamle formuleringer, og det er slet ikke så let, for det kræver, at vi sætter os selv på spil på en helt anden måde, end vi måske er vant til. Det kræver, at vi bygger på egne troserfaringer mere end på andres åbenbaringer. Først da bliver vores prædiken værd at lytte til for moderne mennesker – herunder også for os selv.

Man må ikke tage fejl og mene, at Spong gør sig klogere end Bibelen eller forkaster indholdet i det, den siger. Den nye kristendom, han vil indføre, er kun ny i forhold til forplumringen af det oprindelige indhold. Han vil tilbage til den oprindelige og ægte forkyndelse – og det vil sige den, der ligger bag Bibelens formuleringer⁶¹ – for de er

⁶⁰ Fra Why Christianity Must Change Or Die.

⁶¹ Måske lidt i samme ånd, som når Grundtvig søgte tilbage til det, der lå bag evangelierne – og fandt trosbekendelsen. Men problemet er et andet i dag end rationalisternes angreb på Bibelen, og derfor må vi også bag om trosbekendelsen - i hvert fald dens ordlyd.

netop menneskelige, tidsbestemte formuleringer. Han vil undersøge, hvad det var for en begivenhed, der fik dem til at skrive, som de gjorde.⁶²

For problemet er, at de gamle fine formuleringer ikke længere giver mening for ret mange mennesker. De fleste afskriver dem umiddelbart som forældede og uvedkommende. Der er for mange mennesker simpelt hen for langt fra formulering til indhold, hvis man kan sige det på den måde. Man kan måske sige, at de gamle formuleringer er blevet skamredet af en literalistisk og fundamentalistisk forståelse i en grad, så det kræver et kæmpearbejde at føre dem tilbage til deres oprindelige mening. Det gik galt, dengang forestillingerne overtog indholdets plads, så troen på forestillingerne overtog troen på det, der lå bag forestillingerne. Det er netop literalismens og fundamentalismens overfladiske væsen.

Jeg tror, Spong har ret i, at mange moderne præster har problemer med den teistiske kirke, de tjener:

"I vores tid falder de gamle, kirkelige magtprivilegier sammen for øjnene af os – uundgåeligt, for de byggede på et teistisk grundlag, som i dag er ved at være væk.

Dette tab af den præstelige autoritet har medført en mærkbar krise i den præstelige selvforståelse både blandt katolikker og protestanter. Det giver sig udtryk blandt præster, der ofte søger at legitimere deres gerning gennem forskellige hjælpeforanstaltninger – f.eks. bierhverv som socialarbejdere, psykoterapeuter eller åndelige vejledere.

*For mig at se er det alt sammen udtryk for, at en kirke, som bygger på troen på en teistisk guddom af i går, simpelt hen er under afvikling. Præstemagt og – privilegier hører fortiden til. En ikke-teistisk Guds kærlighed kan hverken kontrolleres eller standses af nogen dertil udpeget person...*⁶³

Samtidig tror jeg, mange præster føler sig spændt ind i en ganske autoritær ramme bestående af dels konservative menighedsråds forventninger om, at intet nyt må ske, og dels af den autoriserende statskirke, der levner ringe plads for selvstændige tiltag af betydning.⁶⁴ Mine egne anarkistiske tilbøjeligheder strækker sig til at vende mig mod menigheden og ikke mod altertavlen, når jeg læser kollekterne. Den tid kommer vel, hvor de enkelte menigheder i fuld frihed kan indrette deres gudstjeneste og deres kristne menighedsliv, som de vil. Hvor tilsynet er et tilsyn med, at der sker noget – og ikke blot, at alt går ”sømmeligt og skikkeligt til.”

Det spændende ved Spong er for mig at se hans konsekvenser af kirkekritikken - at han svarer konstruktivt, synes jeg, på sin egen kritik, som han deler med mange

⁶² Jf. den såkaldt tredje bølge i Leben-Jesu forskningen, som vel også kan ses som et udtryk for denne holdning. Et af de mest spændende bud på den historiske Jesus kommer fra den amerikanske professor John Dominic Crossan, der har brugt det meste af sit liv på denne forskning.

⁶³ Fra Why Christianity Must Change Or Die.

⁶⁴ Spong skriver i Why Christianity..., at de gamle autoriserede ritualer i de fleste kirkesamfund for længst er afskaffet. Det var måske værd at overveje også i vores kirke.

mennesker i dag. Mennesker der for en stor del vender kirken ryggen i deres åndelige søgen, fordi kirken efter deres mening ikke tager deres søgen alvorligt, men blot gentager sig selv i en uendelig strøm af belærende trossandheder og bibelcitater. Eller som det er blevet sagt: Vi gider ikke mere høre om Gud – vi vil se ham selv!

Og dermed kommer jeg til hans vigtigste bog: *Liberating the Gospels*, hvor hans bibelsyn kommer klart frem. Hans tese er – stærkt inspireret af den engelske teologiprofessor, Michael Goulder⁶⁵ og andre, at evangelierne nærmest må betragtes som prædikener over gammeltestamentlige tekster. At deres oprindelse og udformning er liturgisk bestemt af det jødiske liturgiske år i det 1. århundrede med dets fester og obligatoriske læsninger især fra Toraen men også de ældre og yngre profeter

Man kunne i parentes henvise til John Dominic Crossans undersøgelser af evangeliernes stærke præg af kampen om autoriteten og førertrøjen i kristenheden og kampen mod farisæerne og det jødiske præsteskab⁶⁶, der bringer minder frem fra gode gamle Vilhelm Grønbech – men én ting er evangelierne ikke: de er ikke historiske eller biografiske skildringer af Jesu liv. Derfor må vi nødvendigvis læse evangelierne som det, de er, hvilket ifølge Spong frigør os fra at skulle postulere brud på naturlovene i form af mirakler – frigør os fra at skulle bekende os til overnaturlige fænomener for at kunne være med i folden. For som han siger igen og igen: *Mit hjerte kan umuligt dyrke det, som min forstand forkæster!*

Læser vi Bibelen bogstaveligt, sådan som Spong er vokset op med den – og vel de fleste af os mere eller mindre selektivt - går vi ikke blot fejl af budskabet – men vi risikerer at gøre os selv til fortalere for et forvrænget og forkvaklet menneskesyn og samfundssyn, der legitimerer overgreb på mennesker ud fra en bogstavelig læsning af Den hellige Skrift. Eksemplerne på en sådan læsning af Bibelen er utallige. Kvindeundertrykkelse er blot et af dem. Fordømmelse af homoseksuelle et andet. Antisemitismen et tredje.

Derfor er Spongs opgør med fundamentalismen så afgørende – også med den selektive fundamentalisme, der udvælger sig dele af Skriften, som trods alt ”står urokkeligt fast”, som det hævdes, når man f.eks. tror, at hele ens kristentro falder sammen, hvis man ikke kan tro på f.eks. jomfrufødslen, himmelfarten eller den fysiske opstandelse.

Lad mig citere fra *Liberating the Gospels*:

⁶⁵ Se f.eks. festskriftet til Michael Goulder fra 2002: *The Gospels According To Michael Goulder – A North American Response*. ed. Christopher A. Rollston. Trinity Press International, Harrisburg, Pennsylvania.

⁶⁶ John Dominic Crossan: *Jesus – A Revolutionary Biography* – Harper San Francisco 1995.

”I stedet for at bruge tid på at finde ud af, om det, som blev sagt og gjort i evangelierne, faktisk også skete, bør vi undersøge disse episoder som forsøg på fra jødiske forfattere, som skrev på baggrund af det jødiske liturgiske år og de jødiske oplæsninger at udvikle og skrive om menighedens erfaring af Jesus på en særlig jødisk måde. Sådan en tilgang vil igen og igen ryste de skriftfundamentalistiske krav, men den vil også åbne en dør til et åndeligt rige i vores postmoderne verden for de af os, som søger en ny vej ind i Guds underfuldhed.”

Bibelen er for Spong en fantastisk bog men også en fantastisk misforstået bog – en guddommelig jødisk gave til menneskeheden – hvis man altså tager sig tid og mod til at gå bag om de gamle formuleringer. Først da åbner den sig i al sin væld og mangfoldighed. Først da træder den menneskelige visdom og den guddommelige åbenbaring frem med fuld styrke. Det samme kan vel siges om Kristus - om Gud, sådan som jeg fortolker Spong:

Først når Gud og Kristus så at sige afføres deres teistiske iklædning og den cementerede forestilling, som udspringer af en bogstavelig læsning af Bibelen – først når vi holder op med at pukke på trosbekendelsens formuleringer som sådan - først da kan disse, smukke gamle formuleringer træde frem for den enkelte person og menighed i al deres vidunderlige og guddommelige væld.

Det er præcis derfor, det er så forfærdeligt, når denne helt afgørende proces ligefrem forbydes af kirkelige tilsynsmyndigheder og den almindelige folkestemning.

Bibelen må aldrig tages bogstaveligt – det kan få og har fået katastrofale konsekvenser for ufatteligt mange mennesker, og stadig kan man høre bibelfundamentalistiske argumenter i samfundsdebatten og i den kirkelige debat. Det er et af Spongs hovedanliggender at påvise, at det heller aldrig var forfatternes mening, eftersom de havde en langt dybere og langt mere poetisk tilgang til den Kristusbegivenhed, der satte dem i gang. Men som en vidunderlig, ærefrygtindgydende og tidløs skildring af menneskelivets vilkår på godt og ondt er Bibelen en fremragende rejseledsager på vores fælles vandring mod et stadig nærmere gudsforhold – mit stadige og stædige forsøg på at trænge dybere ind i dette sære menneskelivs gådefulde mysterium. Og det er der jo heller ikke noget nyt i – især vel ikke for en luthersk tankegang, der protesterer mod enhver form for pavedømme – herunder vel dybest set også Bibelens!

Jeg er ikke enig med Spong i alt. Han kan naturligvis heller ikke stå alene, men må have korrektioner fra nær og fjern. F.eks. synes jeg nok, han presser Det nye Testamente rigeligt meget for at få det til at passe til teorien om den liturgiske oprindelse. Selv 40

år efter Jesu død må der dog have været uomgængelige biografiske kendetegn, som evangelierne ikke kunne komme udenom i deres beskrivelse.

Man kan også spørge, om Spongs teologi er en teologi for de stærke. Hvad skal det sørgende – det døende og lidende menneske bruge alle disse afsløringer til?⁶⁷

Man kan spørge – som mange har gjort – om Spong tager ondskaben alvorligt. Er han ikke utroligt blåøjet i sin tro på vores evne til at leve fuldt ud – elske grænseløst og være, sådan som vi er skabt til at være?

Der er klart nok mange spørgsmål, der presser sig på, men Spong er alligevel en meget spændende og relevant udfordring til kirken i dag, og jeg må indrømme, at jeg har haft en herlig tid det sidste halvandet år i selskab med ham og andre spændende og kontroversielle teologer. Og det er mit indtryk, at jeg ikke er den eneste. For mig er der ingen tvivl om, at kirken kommer til at forholde sig til Spong og lignende teologer – simpelt hen fordi de stiller relevante spørgsmål, som ikke uden videre kan og skal afvises. Den tid, hvor man kunne affeje de ubehagelige spørgsmål ved at slå budbringeren ihjel eller latterliggøre hans anliggende, burde for længst være forbi – selv indenfor kirken.

Lad mig slutte med at referere fra Spongs egen slutning på den bog, som nu er blevet oversat til dansk under titlen: En ny kristendom i en ny verden:

”Med denne nye gudsforståelse vil kirkerne ophøre som adfærdskontrollerende institutioner og vil helige sig styrkelse og udvidelse af livet. Gudstjenesten vil fejre Guds kraft, som er til stede i selve livets hjerte. Kristen undervisning vil blive en søgen efter sandheden og ikke indoktrinering af de trofaste med en særlig form for religiøs propaganda. Menighedslivet vil blive vigtigt, fordi det hjælper os til at leve fuldt ud, elske grænseløst og være alt, hvad vi kan være.

På den måde bliver kristendom ikke noget, som skal tros men en tro, vi må leve i – en vision der står foran os, og som inviterer os indenfor.

Jeg forkynder en Gud bagved bekendelserne – en Kristus bagved inkarnationen – et liv som udfordrer os til at gribe fat i vores væsens usikkerhed og bevæge os ud af de kasser, som er skabt af fortidens tryghedsskabende kirker...

Jeg føler det som min opgave at støtte denne proces. Jeg vil overskride min tros grænser som et troende menneske, som én, der elsker den kirke, der har formet mig...

Jeg byder reformationen velkommen. Jeg håber jeg har været en af dem, der satte den i gang. Jeg længes efter at den skal lykkes, så mine børnebørn kan sige: ”Gud er virkelig for mig, og Jesus er min port ind i den virkelighed.”

⁶⁷ Jf. Kresten Drejergaard: Forudsætninger, Aros 2004, artiklen At tale om Gud p. 104: *Men hvad med roveren på korset? Hvilket evangelium ville der være for ham i en sådan etisk og kulturel forståelse af kristendommen? Der er intet mindre end saligheden til forskel på, om ordene fra ham, der var korsfæstet ved siden af, blot var en opmuntrende sjælsørgerisk bemærkning, eller om de er et løfte fra den almægtige Gud selv!*

Ærligt og redeligt!

Indlæg juni 2004

Hvad stiller man op med præster og andre, der tillader sig at forkynde evangeliet på en måde, så det virker anstødeligt på store dele af det danske præsteskab og langt ind i den borgerlige regerings rækker?

Det viser sig at være en mere end vanskelig sag for det folkekirkelige system og for den danske mentalitet, der trods alt har nogle rødder tilbage i de store frihedstraditioner.

Jeg tror, det er derfor, vi nu er vidne til en komplet absurd sagsbehandling, fordi der ganske enkelt ikke er nogen reel sag at behandle - med mindre det kan lykkes at beklikke de pågældendes integritet og hæderlighed. Altså at fremføre, at de er ude på at skade folk såvel som kirke. Men det kan man jo ikke påstå om mennesker, der ærligt og redeligt forsøger at placere evangeliet om Kristus i en moderne ramme. Prøv at læse biskop John A.T. Robinsons bog fra 1963: *Honest to God*, hvor temaet er nøjagtigt det samme – den samme bekymring over kirkens fremtid i en moderne verden, hvor det bliver stadig vanskeligere at forkynde evangeliet på den gamle måde med hæderlighed. Eller læs biskop John Shelby Spongs bog fra 1998: *Liberating the Gospels*, der handler om præcis det samme – om et teistisk koncept, der er ubrugeligt i dag. Eller Tore Littmarck og Stig Eklunds dybt bekymrende bog fra 2002: *Har kyrkan en framtid?* Og utallige andre bøger og artikler, der handler om det samme.

Vi er nogle stykker – også præster i folkekirken, der er dybt bekymrede over kirkens fremtid, og som bl.a. derfor søger at formulere det kristne budskab i et andet sprog end det 1., 4., 16. eller 18. århundredes sprog. Men er det strafbart? Skal vi alle sammen for en inkvisitionsdomstol af den grund? Nej selvfølgelig ikke – det er mere end nødvendigt – ja, det er vel en kær pligt for enhver præst og menighed, der ønsker at få mening i de gamle budskaber – også selv om det kommer på tværs af de gamle bekendelser. For kirken er vel til for menneskers skyld – og ikke for sin egen bekendelses skyld?

Og derfor er det begrædeligt at opleve, hvordan den etablerede kirke og selv etablerede meningsdannere søger at mistænkeliggøre disse ærligt og redeligt søgende mennesker med sagsanlæg, der umuligt kan vindes som læresag, hvorfor man truer med en tjestemandssag for lukkede døre på et meget usikkert grundlag – efter først at have lokket med tre års ventepenge, hvis manden selv sagde op!! Og så den almindelige mistænkeliggørelse. Læs Ulrik Høys anmeldelse af Grosbølls prædikensamling *Til sagen* her i

bladet. Anmeldelsen forekommer temmelig indholdsløs bortset fra anmelderens noget mislykkede forsøg på at gøre sig lystig over forfatteren. Eller lyt til Hans Hauge, der i radioens Kirke og Tro affejer en mand som biskop Spong med ordene: ”Han er jo bare en amerikansk pengemaskine” – og hvem kan tage sådan en alvorligt? Eller se formanden for folketingets kirkeudvalg, Birthe Rønn Hornbech gøre sig lystig over en revyspillende pibesvingende præst i den såkaldt kristelige avis. Jeg har set læserbreve i samme avis, hvor alene det, at præsten boede i Tårnbæk var nok til at diskvalificere både ham og hans anliggende!

På mig virker det dybt forstemmende, at man i den grad går efter personen frem for sagen i forsøg på at marginalisere dem, man er uenig med, og bekymringen for min kirke er ikke blevet mindre efter det sidste års debat. Når mennesker ærligt og redeligt og velargumenteret fortæller os den ubehagelige men ikke desto mindre indlysende sandhed, at kirken og kristendommen ikke kan overleve på fortidens præmisser og med en forestillingsverden fra antikkens tid – så ser vi åbenbart ikke anden udvej her hos os end at latterliggøre, marginalisere og mistænkeliggøre dem, hvis vi da ikke fører helt igennem absurde retssager mod dem i en retsinstans, der så afgjort hører fortiden til.

Det er ikke blot en grov tilsidesættelse af ethvert menneskes - herunder enhver præsts pligt og ret til at tale ærligt og redeligt, som vores hjerte og vores fornuft byder os – for mig at se er det også i strid med selve kernen i Jesu forkyndelse, der handler om det liv, der bryder tværs igennem alle templer, regler og lovparagraffer.

Rigor Mortis i folkekirken

Kronik juli 2004

I en af Henrik Pontoppidans noveller, Isbjørnen, som jeg holder særligt meget af, fortælles om en præst, der hed Thorkild. Han var ikke nogen almindelig præst. Han var ganske afholdt i sin menighed, fordi han talte dens sprog, så folk i sognet forstod, hvad han sagde. Han kunne prædike, så kirken rungede af latter og bede, så lommetørklæderne måtte frem, og efterhånden strømmede folk til hans kirke endog fra helt andre sogne, hvor man begyndte at få smag for denne art gudstjeneste. Hans væremåde var måske præget af hans mange år som præst i Grønland – i Menneskenes Land, men under alle omstændigheder lod det sig ikke benægte, at han havde skabt liv og røre i de førhen så døde sogne.

Til gengæld var han – måske ikke mindst på grund af det sidste - en stadig torn i øjet på sine kolleger rundt om i nabosognene, og også i bispegården var man bekymret over præstens måde at forvalte sit embede på. Det var jo ikke helt i overensstemmelse med kirkens luthersk-evangeliske bekendelsesgrundlag, det der foregik i sognet, så man besluttede på et tidspunkt at holde et skarpt øje med, hvad denne aparte præst foretog sig.

Endelig kom den anledning, man i sit stille sind havde ventet og håbet på. Det forlød, at Thorkild ved et dødsleje havde lovet en gammel fortvivlet mand, at der i Himlen ville blive dækket det herligste bord for ham af Vorherre selv. Han kunne også få en kone, hvis han ville, og han kunne såmænd også få en ende skrå af Vorherre selv, hvis det kneb. Derpå havde den anfægtede mand med et saligt smil lukket sine øjne og var sovet ind i sine fædres tro.

Da denne historie kom frem, rejste der sig et forargelsens skrig fra de omliggende præstegårde og degneboliger – dette gik ud over alle grænser! Provsten tøvede ikke med at meddele biskoppen det passerede, og for egen regning tilføjede provsten, at det herefter måtte konstateres, at præstens åndsevner næppe længere var usvækkede.

Biskoppen tog herefter den beslutning at melde sin ankomst gennem provsten til sognet, hvilket af alle blev opfattet som et forvarsel om præstens afsættelse. Og så skete det underlige. Langsomt men sikkert begyndte den før så tillidsfulde menighed at vende præsten ryggen, og rygten om hans svigtende åndsevner bredte sig som en løbeild: Det var klart, at et menneske som han måtte være gal, og det forklarede jo det hele.

Da biskoppen ankom til visitatsgudstjenesten, hvor kirken var fyldt til sidste plads, udeblev sognepræsten, hvilket vakte pinlig uro i det tætpakkede kirkerum, indtil biskoppen selv overtog gudstjenesten. Og idet hans smukke velskolede stemme lød henover de bøjede hoveder, blev menigheden grebet af en højtidelighed – en følelse af trykthed og fred, som de ikke havde kendt længe. Det var som om milde engle igen tog bolig herinde under de genlydende hvælvinger, fra hvilke Thorkild havde skræmt dem bort med sin frygtelige bas.

Thorkild så man ikke mere til. I nattens løb havde han forladt sin bolig. Rygtet ville vide, at han var rejst tilbage til Menneskenes Land. På døren til præsteboligen havde han skrevet en afskedssalut til menigheden.

Novellen er fra 1887, så den tåler naturligvis ikke uden videre sammenligning med mere nutidige forhold i vores folkekirke. Alligevel forekommer det mig, at novellens

tidløse anliggende er relevant – også i dag. Novellen er en svidende hån mod en kirke, der vil være kirke for kirkens egen skyld – for bekendelsernes – for lovens skyld. En kirke, der ikke har plads til præster eller andre, der formulerer sig ”forkert” i henhold til den gældende norm.

”Vi må ikke glemme, at vores kirke er en bekendelseskirke!” lyder det ofte med gravrøst, når grænserne skal drages i den kirkelige debat. Og det er jo så sandt, som det er sagt. Men er det virkelig det væsentligste, man har at sige om vores kirke? Er kirken ikke først og fremmest til for livets skyld – for menneskelivets skyld? Eller hvad er det nu lige, vi har kirken for?

Jeg deltog for nylig i en konference i Dalarna i Sverige, hvor biskop Ytterberg i Västerås Stift havde inviteret den kontroversielle amerikanske biskop John Shelby Spong til at komme og fortælle de 60 deltagere, hvad det var, han mente. Det gjorde han, så det var en ren og skær fryd. Jeg tror, alle vendte hjem fra Rättvik med nyt mod og en masse energi til at tage fat på de problemer, vores kirker står overfor – berigede af et ærligt menneskes lidenskabelige engagement og en usvækket kærlighed til kirken. Søndag aften samlede biskop Spong 200 mennesker i Sofiakyrkan i Stockholm. Han blev bl.a. budt velkommen med ordene: Gud ske lov, De kom, biskop! Og det var igen en begejstret forsamling, der forlod kirken efter endnu et fremragende, engageret, morsomt og medrivende foredrag om, hvem Jesus var. Om hvad det var for en fantastisk begivenhed, der havde givet anledning til alle de senere skrifter og beskrivelser af ham som Guds Søn – Messias – Kristus etc. Hvad var det hos dette menneske, der greb hans samtid i en grad, så de måtte ty til guddommelige beskrivelser for at yde ham retfærdighed? Det var blændende, og der var en stemning af befrielse i kirken, fordi dette var nærværende, vedkommende menneskeligt! Det var indlysende forståeligt, og derfor gik det til hjertet udenom alle de sædvanlige beskrivelser af mirakuløs og overnaturlig art, som vores forstand har det så svært med. Vi blev med kærlig hånd ført tilbage til det, der lå bag alle forestillingerne, og dermed åbnede forestillingerne sig på en ny måde.

Hvad var så hans budskab? Hvorfor kom han, denne Jesus? Ikke for at skabe en ny religion. Verden har religioner nok med alt, hvad deraf følger! Ikke for at skabe en ny moral. Der er normer nok i verden, som vi kan belære hinanden om. Ikke for at skabe en ny ortodoksi. De ortodokse har det med at udelukke de mindre ortodokse fra det gode selskab. Nej, hvad kom han for? Han kom for at give os livet! Han kom for at gøre os til levende mennesker, der sætter menneskelivet højere end love og regler. Mennesker er jo ikke til for lovens skyld, sagde han, der i øvrigt nedbrød templet og skabte dyb forvirring i alle bedre kredse.

Tænk, at der alligevel er så meget højere til loftet i den svenske kirke, end der tilsyneladende er i vores egen, som vi ynder at kalde verdens bedste kirke. Her hos os tordner vi mod præster, der vover at tale uortodokst – præster, der ikke lever op til vores bekendelsesgrundlag eller holder deres præsteløfte. Der lyder ramaskrig i mange præste- og degneboliger. Men vi spørger aldrig, om der er liv i deres forkyndelse, for vi er åbenbart mere interesserede i, om bekendelsesgrundlaget fra 1., 3. og 16. århundrede bliver overholdt, end vi er interesseret i at høre nyt om den Kristus, de kaldte vejen, sandheden og livet. I nidkær iver efter at forkynde evangeliet rent og purt og holde kirken fri for moderne indblanding, mister vi lige så stille det liv, som det hele handler om. Hvad var det så han skrev til sin menighed på døren til præsteboligen, denne uortodokse præst, de kaldte Isbjørnen? Skrevet med kridt stod der: *I har de tyranner, I fortjener!*

Livet i folkekirken

Indlæg juli 2004

I løbet af de sidste par år har jeg beskæftiget mig med mennesker, der hver på deres måde har søgt at formulere kristendom bag om den teistiske forestilling. Dybt seriøst arbejdende, troende kristne mennesker som biskop John Shelby Spong, hans store forbillede, biskop John A.T. Robinson, professor Michael Goulder, professor John Dominic Crossan - alle sammen mennesker, der søger at få skabt redelighed i forholdet mellem et moderne verdensbillede og gudsforestillingen, på samme måde som f.eks. Don Cupitt og Gianni Vattimo gør det med de sigende bogtitler: "Efter Gud" og "Jeg tror, at jeg tror" eller Vattimos seneste bog "Efter kristendommen." Og i den sammenhæng har det været spændende at læse Thorkild Grosbølls "En sten i skoen" og ikke mindst hans seneste prædikensamling.

For mig har det været en særdeles udbytterig og spændende periode, som jeg nødig ville have undværet, selv om en del af mine kolleger har været og er noget bekymrede over mine "udskejelser." Dette har dog indtil nu ikke forhindrede den gode samtale på trods af vores forskellige synspunkter - såvel i Fyens Stift som i Middelfart provsti.

Er det muligt at forkynde sand kristendom - så at sige bag om den teistiske forestilling, der forudsættes i Bibel og Bekendelse? For mig at se er det ikke blot muligt men også nødvendigt i dag, hvis ikke kirken skal svigte en voksende del af befolkningen – nemlig den del, der ikke umiddelbart kan gribe med hjertet, hvad fornuften ikke kan acceptere.

Det virker unægtelig, som om visse ret så markante kirkelige kredse ikke har meget til overs for den slags mennesker. Helst så man dem forlade de rettroendes rækker frivilligt, og ellers er der tilsyneladende ikke grænser for, hvad man med hellig forargelse kan tillade sig at fremføre af offentlige beskyldninger og hån mod de formastelige. Det bringer minder frem om kirkens historiske måde at behandle afvigere på.

Når teismens sammenbrud for mig ikke er behæftet med frygten for at skylle barnet ud med badevandet og stå tilbage med en ”maskeret humanisme”, så skyldes det min oplevelse af, at arbejdet med at gå bag om teismens forestillingsverden giver nyt liv til disse forestillinger, fordi de opstår på et nyt grundlag: som tids- og stedbestede forestillinger - men samtidig som stærke, poetiske og mytologiske og særdeles levende udtryk for det, som lå evangelisterne og de andre jødiske kristne skribenter i det 1. århundrede så stærkt på sinde. Det bliver evangelierne bestemt ikke ringere af – tværtimod. På samme måde som skabelsesberetningerne i Bibelen vinder ved ikke at skulle gælde som naturvidenskabelige forklaringsmodeller.

For mig er der således ikke tale om at ”afskaffe” teismen i den forstand – dertil er den en alt for indgroet og betydningsfuld del af vores overlevering – men problemet opstår, når teismens begrebsverden bliver den eneste gyldige og tilladte forestilling – når det, som dog rent historisk er og bliver en menneskeskabt forklaringsmodel, forveksles med selve det, man vil forklare – når formen forveksles med indholdet. Så er det, man reducerer kristendommen til en bestemt forestilling, der med vold og magt skal tros, hvis man ellers skal have hjemstedsret i kirken. Så er kætterjagten gået ind med fuld styrke, og det er præcis sådan en eksklusiv kristendomsopfattelse, flere og flere vender sig imod i dag, simpelt hen fordi de opfatter det som en hån mod den frie tanke. I øvrigt er det vel også udtryk for en nedvurdering af evangelisterne selv, der med deres fantastiske beretninger søger at pege på noget, som er alt for levende til at kunne begrænses af en bestemt forestilling.

Det virker, som om det er en forbrydelse i sig selv at søge ind i en dybere forståelse af evangeliet end den vedtagne teistiske forestilling tillader, og resultatet af den holdning bliver med sikkerhed en stillestående, bagudskuende kirkeinstitution, der i et forgæves forsøg på at fastholde og forsvare det bestående – det én gang for alle besluttede – netop bliver stående som et museum fra dengang, kirken endnu havde magt over sjælene og kunne belære mennesker om den eneste gyldige forklaring.

Den tid er uigenkaldeligt forbi, og det burde kirken selv være den første til at erkende.

Åbent brev til Fyns biskop

Svar til Kresten Drejergaard august 2004

Kære Kresten.

Tak for din reaktion på kronikken og på Spong. Jeg er ked af, at jeg har skudt med spredehagl vedrørende mit syn på folkekirken lige nu, for du har jo fuldstændig ret i, at Spong faktisk er blevet taget alvorligt af dig her i stiftet. Jeg nævner vist til gengæld den gode samtale i Fyens Stift i mit indlæg i Kristeligt Dagblad den 21. juli. Men jeg burde ikke have generaliseret i den grad.

Når jeg gjorde det, var det – måske lidt søgt med sammenligningen fra Isbjørnen – for at udtrykke min ærgrelse og bekymring over, at der nu skal føres retssag mod Grosbøll. Jeg tror ikke, den retssag kan undgå at få nogle alvorlige konsekvenser for vores kirke – uanset udfaldet. Og som det vist fremgår, var jeg ret begejstret for seminaret i Rättvik, hvor jeg oplevede en alvorlig fælles bekymring for kirkens fremtid og en virkelig ildhu i forsøget på at genforene kirke og folk med nye midler – herunder et nyt sprog.

Men igen – det behøver naturligvis ikke gælde hele den svenske kirke, som jeg i øvrigt ikke kender så meget til.

Så må jeg jo sige, at det er påfaldende, hvor forskellige reaktioner, Spongs teologi kan medføre. Som nævnt er jeg ikke enig med Spong i ét og alt – han er for mig hverken profet eller guru eller for den sags skyld reformator, hvis man sammenligner med andre af slagsen – i øvrigt var jeg ærgerlig over hans temmelig uvederhæftige beskrivelse af Grosbøllsagen i hans ugebrev for nylig - men der er trods alt rigtig mange af hans tanker og formuleringer, som vinder genklang hos mig selv, og som sætter mig i gang med at søge videre af den vej. Og jeg er åbenbart ikke den eneste. Jeg har fået mange positive henvendelser fra mennesker, der tilsyneladende har det på samme måde. Både her i sognene, kolleger og vildt fremmede mennesker, som skriver lange breve eller på anden måde udtrykker glæde over de tanker, Spong fremfører i sine bøger.

Til gengæld har jeg sandelig også fået besked om det modsatte – også på en meget aggressiv og egentlig temmelig ubehagelig måde, der har fået mig til at overveje, om det var det hele værd at stå frem i offentligheden. Men bortset fra det, ærgrer det mig egentlig ikke, at alle ikke er lige begejstrede for Spong eller for hans tanker. Jeg skal jo ikke omvende nogen! Men hvad skyldes denne afgrundsdybe forskel i opfattelsen?

Dybest set tror jeg, min optagethed af Spong hænger sammen med min egen teologiske usikkerhed. Jeg kan huske, hvordan jeg for et par år siden, da jeg første gang hørte om ham – det var længe før Grosbøllsagen – nærmest var lamslået, så jeg måtte købe hans bøger og bruge megen tid på at undersøge, hvad det var, han mente – mest fordi han

meget velformuleret gjorde op med nogle af de ting i teologien, som var anstødssten for mig selv – og vel havde været det lige siden barnetroens dage. Først og fremmest måske gudsforestillingen, som jeg simpelt hen ikke kunne få til at passe med virkeligheden. Hvordan skal jeg kunne dyrke og tilbede en uantagelig og ubegribelig Gud? Men også drejningen i forståelsen af Kristus – ikke blot som frelser på hin dag – men også som regulær igangsætter som etisk forbillede – hans menneskelighed for nu at sige det på den måde. Det er to sider af samme sag, men jeg havde måske lagt al for megen vægt på det første. Altså dette, at forkynde syndernes forladelse og Guds kærlighed, hvilket jo må siges at være en afgørende og vigtig forkyndelse – men hvad så? Jo, nok teoretisk frihed, men hvis ikke det bare skulle være eskatologi, men få konkret betydning for mit eget liv her og nu, så måtte der være mere – om ikke ligefrem en pietistisk følelsesmæssig omvendelse så i hvert fald en regulær kristen etisk holdning, som jeg hidtil havde benægtet på det kraftigste, ”thi mennesket retfærdiggøres ikke ved lovgøringer men ved tro!” (Så vidt jeg forstår den nyere Paulusforskning, så taler Paulus måske ikke så meget om gerninger i al almindelighed, som om det at være jøde, for evangeliet gælder alle mennesker uanset nationalitet, religion, køn eller status, og det bestyrkede jo min mistanke om, at min nærmest medfødte aversion imod gerningsretfærdigheden ikke kunne holde i længden). Jeg kunne ikke lade være med at stille mig selv spørgsmålet om, hvad der var vigtigst for mig: Guds tilgivelse eller Kirstens, for nu at tage et nærliggende eksempel.

Så jeg måtte tilbage til Skriften med Spongs tanker i baghovedet – ikke mindst hans redegørelse for Michael Goulders liturgiske evangelietydning havde gjort indtryk – og jeg fik derigennem faktisk en fornyet respekt for evangelierne som mytisk-poetiske udtryk (en vending Anders Nielsen gjorde mig opmærksom på under henvisning til Amos Niven Wilder) for det, som vel kan siges kort: at Gud blev menneske.

Hele debatten om en bogstavelig opfattelse af Bibelen var dermed slut for mit vedkommende – også henvisningerne til Skriftens autoritet bogstaveligt forstået. Til gengæld fik samme Skrift en langt større og dybere betydning end tidligere, som nogle menneskers stærke, poetisk-religiøse vidnesbyrd om Kristus. Eller sagt på en anden måde: evangelierne blev levende for mig på en ny måde.

Det handler om at forstå det sprog, evangelierne er skrevet i, og jeg tror aldrig, det har været hensigten, at de skulle tages bogstaveligt. Jeg ved ikke, om den liturgiske fortolkning holder, men besnærende er den i hvert fald, og den har, som så mange af Spongs tanker for mig åbnet for nye, tiltrængte fortolkninger af Kristus på et tidspunkt, hvor jeg var i lidt af en krise som præst. Derfor har Spongs bøger på mange måder været befriende læsning for mig. Og de har som nævnt medført en fornyet interesse hos mig

for moderne teologisk og filosofisk tænkning (jeg tror, jeg har købt flere teologiske fagbøger indenfor de sidste par år end de sidste mange år tilsammen). Det er jeg ham meget meget taknemmelig for.

Det er meget vigtigt for mig at få sagt det, som jeg også prøvede at sige i mit svar i Stiftstidende til Flemming Vang, som jeg ellers ikke kender: Det er ikke min opfattelse, at der er noget, der skal forkastes, hverken i Bibelen eller Bekendelsen, som jeg jo også står og fremsiger hver eneste søndag. Og sådan som jeg læser Spong, så er det heller ikke hans anliggende. Her er hans formulering af trosbekendelsen fra epilogen til Why Christianity Must Change or Die:

"Jeg tror, der er en transcenderende virkelighed til stede midt i livets hjerte. Jeg kalder den virkelighed Gud.

Jeg tror, at den virkelighed har en forkærlighed for liv og helbed, og at dens nærvær erfares som det, der kalder os ud over vores frygtsomme og skrøbelige menneskelivs grænser.

Jeg tror, at den virkelighed kan findes i alt, som er, men at det når til selvbevidsthed, kan navngives, kommunikeres med og blive genkendt alene i menneskelivet.

Jeg tror, at Himlen, hvor denne virkelighed traditionelt har haft bolig, ikke er et sted men et symbol for grænseløs væren.

Jeg tror, at Himlen er åben, når som helst de grænser, som holder mennesker fast i mindre, end de er i stand til, fjernes.

Jeg tror på Jesus, kaldet Messias eller Kristus.

Jeg tror, at denne transcendent virkelighed er blevet åbenbaret i hans liv så fuldkomment, så det fik mennesker til at kalde ham Guds søn – ja, Guds enbårne søn. Den brændende gudsintensitet var så virkelig i ham, at jeg ser på hans liv og siger: "I dig ser jeg Guds mening, så for mig er du både Herre og Kristus."

Jeg tror, at Jesus var et gudsnærvær – en fantastisk oplevelse af den tilværelsens grund, som omgiver os alle i livets inderste dybder. Det var derfor, de første kristne fortolkede denne oplevelse i teismens sprog, da det var deres eneste mulighed.

Ud fra denne forestilling, at Jesus var Gud i menneskeskikkelse, tillagde de ham guddommelige evner som at skabe mad af intet, stille stormen, uddrive dæmoner, tale med myndighed.

Derudover blev han for dem et tegn på, at Guds Rige var ved at bryde frem.

Da han endte sine dage voldsomt, blev det betragtet som et forspil til den endelige sejr over ondskaben. Som i det apokalyptiske slag ved Harmageddon, hvor ondskaben forventedes at sejre midlertidigt, og mørket ville ruge over jorden i tre dage. Men på tredjedagens morgen ville Himlen ifølge de jødiske legender åbnes og Guds Rige ville udspringe på ny, og dødens og ondskabens magt blive brudt for evigt, som på skabelsens første dag.

Det var disse senjødiske traditioner, Jesu liv og død blev iklædt, og ved hans opstandelse på den første dag i ugen, var det Guds Rige, der brød frem i Jesus som en førstegrøde.

Men bag det lå den virkelighed, at Guds væsen ikke kan afsluttes og at Jesus på en eller anden måde bragte Gud til os.

Datidens sprog fyldte senere vores bekendelser, liturgier, bønner og hele vores teologiske koncept. Men det sprog er blevet så godt som uden mening i dag. Derfor har jeg forsøgt at skille sproget fra selve den bagvedliggende begivenhed – altså søge det, der ligger bag det teistiske koncept.

I fortællingerne om Jesus skimtes en grænseløshed. Jo mere han delte ud af sit væsen til andre, jo mere havde han at give. Så tilværelsens endeløse dyb – Guds væsen, om man vil, syntes at være til stede i ham.

Også livets grænser måtte falde for ham. Døden er navnet for det ultimative symbol på menneskelig begrænsning. Men Tilværelsens Grund gik ind i graven og gik ud med jubel, for døden var besejret. Menneskelivets sidste grænse var brudt ned.

Og dog var denne Jesus en del af menneskehedens historie, knyttet til en bestemt tid et bestemt sted. Og så det, at han faktisk døde. Al kristen teologi udspringer af forsøget på at give hans død mening. Det blev påstået om ham, at han sendte den universelle Helligånd, som skulle være med hans disciple altid. Ånden blev et tegn på den indre enhed mellem alle mennesker – et fællesskab på tværs af alle menneskelige forskelle. For denne ånd må alle grænser og skel – selv de religiøse i sidste ende bryde sammen, ja, Gud vil engang blive dyrket uafhængigt af ethvert religiøst system.

Jeg tror på Åndens gave som livgivende. Først placerede vi Gud et sted derude og kaldte ham almægtige Fader. Så placerede vi Gud i Jesus og kaldte ham den inkarnerede Søn. Nu placerer vi Gud i ethvert menneske og kalder ham Hellig Ånd. Jeg tror, at denne ånd uundgåeligt vil skabe et trosfællesskab engang med tiden, som vil åbne verden for Gud som selve Tilværelsens Grund og Væsen.

Vi kalder dette fællesskab "ét" fordi livets kilde er én. Vi kalder det helligt, fordi den hellige Gud ses gennem det. Vi kalder det almindeligt, fordi det er universelt og må omfatte hele skabelsen. Vi kalder det apostolsk, fordi det blev genkendt i Jesus og er kommet til os gennem hans apostle og disciple.

Jeg tror, at dette samvær med Tilværelsens Grund skaber et universelt samfund af helgener, syndernes forladelse, opstandelsens virkelighed og en åben dør ind til det evige liv." (Why Christianity Must Change Or Die p 220ff. i min gengivelse).

Måske ikke de bedste formuleringer – den gamle trosbekendelse er betydeligt smukkere – men jeg ser det som et hæderligt forsøg på at tolke ordlyden i et moderne sprog, som for mig i hvert fald åbner døre til nye indsigter.

Det er også meget vigtigt for mig at slå fast, at mit udtryk "bag om Skriften" ikke må opfattes, som om Skriften ikke var god nok i sig selv. Det tror jeg heller ikke er Spongs

hensigt med udtrykket ”beyond”. Men det udtrykker igen et forsøg på at gå bag om en bestemt – bogstavelig – tolkning af Skriften og Bekendelsen – og det kan jeg ikke se noget suspekt i. Det er vel i virkeligheden enhver præsts fornemste opgave. Igen: *Ikke* for at forkaste de gamle formuleringer – *ikke* for ”at skrælle det hele væk” men for at begribe dybderne i dem! Ud fra den mulighed, at det sidste ord om Kristus endnu ikke er sagt.

Du spørger, om skabelsestanken ikke er en forudsætning for al kristendom. Jo, selvfølgelig! Gud kan ikke være andet end skabende og opretholdende, som det hedder i de mange angreb på Grosbøll – men er det ikke gennem sit ord, han skaber og opretholder sin menighed? Skaber liv – skaber levende mennesker? Og er det så så afgørende, om skabelses*myten* bliver taget bogstaveligt? Det er ordet, der forløser både skabelsestanken og mig - og gør både den og mig levende. Langt mere end skabelses*dogmet* gør det.

Det samme gælder Gud som en personlig Gud. Se her, hvordan Spong arbejder med problemet – bl.a. ud fra Tillich's formuleringer:

”... Men frem for alt må vi spørge: Er denne ’tilværelsens inderste grund’ virkelig? Eller er det blot en filosofisk abstraktion, som skal tjene til at neddysse vores spirende opdagelse af vores radikale ensomhed i en gudløs verden? Og hvis ikke Gud er en personlig Gud, hvad betyder det så for vores forhold til denne Gud?

Det er svært at svare på den slags spørgsmål, men man kunne til gengæld spørge: Udtrykker Guds væsen sig ikke i intens personlighed?

Kan man dyrke Tilværelsens inderste Grund på anden måde end ved at turde være alt, hvad man kan være?

Kan man dyrke Livets Kilde på anden måde end ved at leve fuldt og helt?

Kan man dyrke Kærlighedens Kilde på anden måde end ved at elske til overflod?

Og er der nogen kategorier, som kan siges at være mere personlige end de, som opfordrer enhver af os til at være, til at leve og til at elske? Og kunne det tænkes at det bibelske udtryk, ’at være skabt i Guds billede’ betyder, at vi er en del af det, som er Gud – at det personligt guddommelige så at sige er i vores egen person?” (Why Christianity Must Change or Die p. 67 ff. min gengivelse).

For mig at se er Spong i høj grad interesseret i at fortolke – interesseret i at trænge dybere ned i den kristendom, som han lever i, og som han ikke vil opgive på grund af anstødelige og bastante fortolkninger. Du har ret i, at hans amerikanske Biblebelt baggrund er en anden end vores, men jeg kan nu godt genkende en hel del af disse opfattelser fra min egen barndom. Jeg er faktisk mere eller mindre blevet opdraget i det. Derfor virker Spong også så befriende, som du også selv er inde på.

Du har også ret i, at der ikke er meget nyt at hente hos Spong. Det ved han også godt selv, og han henviser i ét væk til sine forbilleder, men på én eller anden måde, som måske hænger sammen med det ovenfor anførte, er han i stand til at formulere sig, så ikke blot jeg, men åbenbart også andre bliver opmærksomme på nye dybder i kristendommen, som for længst er blevet diskuteret blandt fagteologer. Det er påfaldende, at mange præster vender sig voldsomt imod Spong, mens mange oplyste lægfolk ser en stor stjerne i ham.

Begge dele er forkerte efter min mening. Jeg ser ham først og fremmest som en kristen præst, der ud fra sin personlige baggrund og med de særlige midler, som hans amerikanske tilværelse byder ham, søger at komme overens med den kristendom, han har viet sit liv til. Eller sagt ligeud: Et menneske, der søger at komme overens med sin Gud. Og det er vel i grunden det, vi alle sammen gør på den ene eller anden måde. At han så ind imellem bliver så ivrig efter at argumentere for sine pointer, så det kan nærme sig det utroværdige, kan godt ærgre mig, men det gør ikke hans anliggende mindre vigtigt.

Jeg har genlæst kap. 6 i Skabelse og Tilintetgørelse med stor interesse. At være til er at være det på tilintetgørelsens vilkår – kun opretholdt af den Gud, der som den eneste er unddraget dødens greb. ”Så længe noget er til, holder Gud det intetheden fra livet, indtil han overgiver det til intetheden.” Skabelse er at holde det skabte intetheden fra livet. Det er spændende at se Luthers tanker om Guds allestedsnærværelse – denne skjulte Gud, hvis hensigter eller væsen mennesket ingen anelse har om, bortset fra den tro, som åbenbares i Kristus. Det var det, vi drøftede i Samtaler om Gud i sin tid. Nej, Løgstrup er på ingen måde en teistisk teolog i Spongs forstand, og det er Luther vel heller ikke – eller Thomas for den sags skyld. Men det rammer vel ikke Spongs anliggende, at teismen, som åbenbart stadigvæk er den helt dominerende kristendomsopfattelse i de fleste kirkesamfund, stort set altid er blevet diskuteret blandt teologer – dog uden at den har mistet sit greb som den dominerende holdning.

Til gengæld synes jeg, Løgstrup rammer noget væsentligt, når han sammenligner Luthers tid med vores. I 1600-tallet var det givet, at man var dømt, og derfor søgte man befrielsen – frelsen. I dag savner menneskelivet måske den tyngde at være bevidst om, at man er dømt – at man er skyldig, og det er måske grunden til, at f.eks. Spong er så kritisk overfor Gud som en frelsende Gud. Hans udgangspunkt er et opgør med teismens frelsende fadergud, men måske mister han derved netop den vægt og alvor, der giver livet dets egentlige betydning – en betydning som man måske godt kan karakterisere ved den eskatologiske horisont, du savner hos Spong.

Du har ret i, at kærligheden i kristen forstand koster livet, og det er, som om Spong har meget svært ved – om end han dog nævner syndernes forladelse i sin trosbenedelse – at kunne beskrive Jesu død som en kærlighedshandling for slet ikke at tale om en forsoning. Så dér vil jeg give dig ret i din kritik af Spong.

Derimod synes jeg, det er lidt flot, når du til slut i brevet sammenligner Spongs ekklesia med Skovshøjrup og Omegns Swingband. Jeg er ikke i tvivl om, at I har det fint sammen, hvilket også fremgår af jeres musik, men med al respekt, så kan du jo ikke vide, om det ligefrem er det fuldkomne menneskeliv. Jeg mener, livet er en vandring mod et mål, som godt kan kaldes eskatologisk eller for den sags skyld uopnåeligt – den fuldkomne kærlighed f.eks. – men stadigvæk vil jeg ud fra den ledestjerne, som forkyndes ved gudstjenesten, bestræbe mig på at duelliggøre mig som menneske. Jeg ved jo ikke, hvad der gemmer sig af dybder i dette fantastiske menneskeliv.

Rent praktisk-etisk har det f.eks. betydet, at det lighedsprincip, som jeg læser ud af evangeliet om Jesus – det ligeværd på trods af alle grænser og skel, som lyser ud af Det nye Testamente, har fået mig til at tage stilling på ny til rent politiske forhold. Sagt med andre ord: Jeg har opdaget, at der findes en kristen etik, hvilket jeg ville have forsvoret for bare få år siden. Og det har selvfølgelig også konsekvenser for mit syn på kirkens og menighedens rolle i samfundet.

Summa summarum: Jo, der er ting hos Spong, som med rette kan kritiseres og diskuteres – også væsentlige ting. Men hans anliggende falder for mig ikke med disse kritikpunkter. Jeg mener, han har et vigtigt ærinde i sit forsøg på at udvide forståelsen af evangeliernes budskab med et sprog, som appellerer mere til nutidsmennesket end det teistiske sprog umiddelbart gør. Netop umiddelbart blokerer dette sprog i dag for mange menneskers tilgang til evangeliet, men som jeg hele tiden prøver at fastholde, så går der ligesom en spiralbevægelse fra nedbrydningen af det teistiske koncept tilbage til en dybere forståelse af de gamle fornemme og uopslidelige begreber, som vi kender fra Bibelen og såmænd også fra Bekendelsen. Og den bevægelse vil jeg nødig have blokeret, fordi nogen vil påstå, at fastholdelsen af en mere bogstavelig tolkning og forestilling er en salighedssag. Det synes jeg ikke, du gør, og jeg er for så vidt glad for dit brev, selv om dit udbytte af Spong ikke er det samme som mit. Det har i hvert fald givet mig anledning til visse overvejelser, hvilket også burde fremgå.

Bedste hilsner Erik

Lad os nu komme i gang!

September 2004

Igennem mange mange år har man med god grund diskuteret strukturen i Folkekirken. Er den utidssvarende? Er menighedsrådene efterhånden reduceret til administrationskontorer? Går det an med de små landsogne? Osv. Men det er som om, det stort set er blevet ved snakken.

Derfor har vi i Middelfart provsti sat os for at gå mere systematisk til værks i håbet om, at det så også vil flytte noget.

Som et første skridt har provsten og provstiuvalget taget initiativ til at nedsætte en tænketank, der ikke blot skal tale om struktur, men mere grundlæggende skal tale om det at være kirke. Hvad er det egentlig, vi vil med vores kirkeliv? Så vi har holdt adskillige møder, hvor vi har drøftet vores værdigrundlag som kirke i dag og prøvet at formulere en målsætning for det, vi gerne vil. Da vi endnu ikke er færdige med denne proces, skal jeg ikke røbe, hvad vi indtil nu er kommet frem til, men givet er det, at det er en meget spændende proces for alle de 12 deltagere. Hvad vil vi, og hvordan opnår vi det, vi vil? Herfra går vi så videre til de enkelte områder som gudstjenester, kirkelige handlinger, undervisning, struktur, samarbejde, diakoni, medarbejderpolitik osv. – alt, hvad der berører vores kirkeliv og de mennesker, som har med det at gøre.

Tanken er, at disse grundige overvejelser og drøftelser i løbet af november skal munde ud i en rapport, som så sendes ud til alle menighedsrådsmedlemmer, medarbejdere og præster i provstiet, således at alle kan nå at tage stilling til rapporten inden provstiets kirkedag, som finder sted den 15. januar 2005, og som er for alle.

På denne kirkedag vil vi så drøfte rapporten, og så håber vi på, at så mange som muligt vil være med til at formulere det endelige værdigrundlag og den målsætning, som skal føre det ud i livet.

Det er selvfølgelig et noget ambitiøst projekt, men vi tror, at tiden er moden nu, hvor der virkelig er sat fokus på folkekirken på masser af områder. Ikke blot teologisk, men også strukturmæssigt. Kirkeligt Samfund er netop ved at færdiggøre to strukturrapporter dels om fremtidens folkekirke på landsplan og dels om fremtidens folkekirke her på Fyn. Provsteforeningen har netop vedtaget en resolution, der pålægger bestyrelsen at arbejde for, at der højst kan tillægges provstestillingen en 50 % sognepræstestilling, og endelig deltager tyve provster – bl.a. undertegnede – i et pilotprojekt omkring

ledelsesudvikling for provster, hvilket også spiller en rolle for den måde, vi nu prøver at gribe sagen an på.

Samtidig betyder kommunalreformen, at vi går fra tre ligningsområder til ét her i provstiet, hvor den nye storkommune kommer til at følge provstigrænsen. Det giver nye muligheder for samarbejde.

Endvidere er det sådan, at der mange steder i provstiet allerede er et godt samarbejde i gang mellem såvel menighedsråd som præster, og det vil kun være naturligt at udvide og måske endda formalisere dette samarbejde, sådan som det allerede er blevet gjort i Vejlbj-Strib-Røjleskov, der i lighed med mange andre menighedsråd har etableret et fælles pastoratsråd.

Personligt har jeg store forventninger til den proces, vi nu har sat i gang. Jeg håber, den vil fortsætte i de kommende år, så alle medarbejdere og råd ikke tager noget for givet, men går ind i overvejelser over, hvordan vi skaber det bedst mulige kirkeliv og de bedst mulige arbejdspladser. Alene det, at vi sætter os nogle mål og arbejder for at realisere dem, tror jeg er vigtigt på alle niveauer.

Om to år holder vi så en kirkedag igen, hvor vi bl.a. vil snakke om, hvad vi har nået og hvad vi ikke har nået af det, vi gerne ville. På den måde vil vi forsøge at holde hinanden til ilden.

Oplæg om struktur

Herringe november 2004

Jeg vil gerne indlede mit oplæg med en lille fortælling af den amerikanske forfatter Richard Bach, som han skriver i forordet til sin bog *Illusions*.

Den handler om en lille flok små væsener, der lever nede på bunden af en krystalklar flod, hvor de klynger sig til trærodde og klippestykker, mens strømmen på sin egen måde strømmer hen over dem. Det var deres livsform at modstå strømmen – det var, hvad de havde lært fra de blev født.

Men så var der ét lille væsen, der til sidst sagde: Jeg er dødtæt af at klynge mig fast. Nu giver jeg slip, og så tror jeg på – selv om jeg ikke ved det – så tror jeg på, at strømmen ved, hvor den strømmer hen. Hvis jeg bliver her, dør jeg af kedsomhed.

De andre små væsener grinede højt: Din idiot! Hvis du giver slip, så vil den strøm, du tilbeder, smadre dig mod klippestykkerne på bunden, og du dør, inden du kan nå at blinke med øjnene.

Men han lyttede ikke til dem – tog en dyb indånding og slap og blev straks slået mod klipperne på bunden og tumlede afsted. Men da han nægtede at klynge sig fast igen, så løftede strømmen ham op fra bunden, og han slog sig ikke mere, men kom ud på sit livs store eventyr.

Og han kom hen over andre små samfund af små væsener, der klyngede sig til bunden, og da de fik øje på ham råbte de: Se, et mirakel. Der er én som os, men se, han flyver. Det er Messias, som er kommet for at frelse os alle sammen.

Men det lille væsen råbte tilbage: Jeg er ikke mere Messias, end I er. Floden vil gerne løfte os fri, hvis bare vi tør give slip. Men de råbte bare endnu højere: ”Frelser!”, mens de klyngede sig til bunden, og da de så op igen, var han væk. Men nu kunne de fortælle deres børn og børnebørn, at de havde set Messias. Og det gjorde de, mens de klyngede sig til bunden.

Når jeg ser ud over det folkekirkelige landskab i dag – det landskab, som er mit fædreland – den kirke, som jeg holder af og som jeg lever og ånder i og for, så kan jeg godt ind imellem blive bekymret for fremtiden.

Ikke altid, fordi jeg også synes, der foregår så mange spændende ting i og omkring vores kirker, men jeg kan alligevel godt blive bekymret for den splittelse, som jeg synes tegner sig mere og mere klart.

Folkekirken har altid været rummelig, og har kunnet huse mange forskellige opfattelser og forestillinger om kristendommens væsen, men nu er det, som om, det bliver sværere og sværere at være i samme kirke, hvis ikke man ligesom er autoriseret af de store meningsdannere – af de rettroende kredse. Det er som om frygten breder sig – ikke bare i vores kirke, men også i vores samfund og i vores verden, og man kryber ind i sine skyttegrave og beskyder hinanden – bogstaveligt talt.

Vi oplever det i USA, som nok må sige at være en splittet nation, hvor der ikke blot er forskellige meninger, men hvor grøfterne mellem disse forskelle graves dybere og dybere og ens holdninger får et præg af enten eller – og pludselig er man god eller ond.

Det kommer selvfølgelig af frygt, og i dag er amerikanerne bange. Men behøver vi i Danmark også at være det, og behøver denne angst at sætte sig spor i vores måde at være kirke på? Noget kunne tyde på det. Der skal strammes op og renses ud i

statskirken. Der må ikke sås tvivl om vores bekendelsesgrundlag – om den fædrene overlevering og vores nationale arv. I hvert fald ifølge mere konservative og fundamentalistisk sindede kristne mennesker.

Jeg tror, disse mennesker er meget bange for udviklingen. De har det svært med nutiden og frygter fremtiden, fordi intet mere er, som det var. Alt går i skred.

Man taler ofte - ikke mindst i disse kirkelige kredse - om traditionstabet som en væsentlig kilde til den tiltagende frustration i dag – fremmedgørelsen overfor de elementære værdier – vel også gode gamle kristne værdier – man ser en forvirret menneskehed i et forvirret samfund – en rodløs opvoksende ungdom, der farer hid og did uden holdepunkter – uden autoritet – uden Gud, og man spår det snarlige sammenbrud.

Det er karakteristisk, at løsningsmodellerne stort set alle går på det forgangne – det, som hører fortiden til: *gemindførelse* af dit og dat – på det kirkelige område: fadervor og morgensang i skolerne - salmevers osv. Mere undervisning, som man siger så pænt, men ikke så få mener vel i virkeligheden mere indoktrinering af kristendom mod børn, sådan som det jo skete i de gode gamle dage, hvor katekismen og salmevers skulle læres udenad – ikke sjældent ved hjælp af den tids pædagogiske magtmidler. Eller som min far altid sagde om de unge kriminelle: De skulle have nogle tørre tærsk!

Som de små væsener på bunden af floden forestiller man sig ikke at nutiden og fremtiden kan indeholde noget godt i sig selv.

Men det er præcis den holdning, der ikke lader sig gøre i dag og ikke duer som mål for hverken kirken eller for samfundet eller for det enkelte menneske. Egentlig ved de det godt, tror jeg. De ser, hvor det bærer hen, og derfor bliver de måske endnu mere desperate og hårdtslående i deres argumentation.

Og når jeg udtrykker mit livssyn, at jeg tror på fremtiden som en utroligt spændende mulighed – både for mig selv og for vores børn og børnebørn – en tid vi aldrig har set magen til, hvad frihed og muligheder og nye spændende opdagelser og udfordringer angår, hvis altså vi tør og vil slippe vores tro på fortiden – og at jeg i den grad nyder nutiden med alle de herligheder, vi har opnået i forhold til tidligere – ja så ser folk undrende på mig, som om jeg var enten meget naiv eller meget provokerende.

Men tænk på, hvilken fantastisk frihed, vi er så heldige at have her hos os i dag – en frihed, verden aldrig har set magen til – og derfor vil det i mine øjne være synd og skam ikke at turde tage frihedens udfordring op med glæde som den dyrebare gave, den er. Tænk på, hvor mennesker i tidens løb er blevet undertrykt af konger og kejsere præster og paver, grever og baroner – tænk på hvor friheden var et privilegium for de ganske

få og undertrykkelsen så almindelig, så det var lige før folk glemte, at det kunne være anderledes. Tænk på, hvad vi har opnået her hos os af frihed og også frisind i forhold til andre steder og andre kulturer.

Og når jeg så ser på den Kristus, som jeg opfatter som kirkens eneste grundlag, så bliver jeg bekræftet i mit livssyn, fordi hans budskab og budskabet om ham, som jeg forstår det – netop giver mig lov til at leve på frihedens og ikke på traditionalismens vilkår – på nutidens og ikke på fortidens vilkår. På menneskelivets foranderlige vilkår og ikke på de givne systemers og en gang for alle fastlagte og fastlåste religioners vilkår. Mennesker er ikke til for lovens eller for traditionens eller for religionens eller kirkens skyld – det er alt sammen til for menneskers skyld – eller burde være det, så vi kan få frimodighed til at leve sammen, sådan som vi er – i al vores forskellighed.

For mig handler kristendommens budskab ikke mindst om den stærke og traditionelle almægtige herskergud, der blev svag som et menneske – ja, svag til døden - og dermed underminerede alle de stærke gamle strukturer fra religioner over enevældige samfundsformer og enevældige kirker til uforanderlige menneskelige værdier af den ene eller anden art. Det var ikke tilfældigt, at forhængen i templet flængedes fra øverst til nederst ved hans død.

Og det er derfor, der er så magtpåliggende for mig, at kirken ikke ved sin traditionalisme modsiger det budskab, den forkynder, men åbner sig for nutidens ånd og bliver virkeligt nærværende og vedkommende for moderne mennesker i dag.

Som de fleste vil vide, rejste der sig et forargelsens ramaskrig i mange kirkelige kredse, da en præst i Tårnbæk offentligt benægtede Guds eksistens som en skabende, styrende og opretholdende Gud. Mange så gerne denne formastelige person smidt ud af kirken. Ikke mindst mange af hans kolleger.

Jeg forsvarede hans anliggende offentligt, fordi han efter min mening vover at tale evangeliet i tidens sprog. Vover at bruge kirken til andet og mere end traditionalisme og længsel efter fortiden. Bruge den til gedigen og vedkommende kristen forkyndelse, som han finder rigtig, og som hans menighed i øvrigt også finder glæde og trøst ved – en måske uortodoks men hæderlig forkyndelse, mange tilsyneladende kan forbinde med deres eget liv.

Jeg tror sjældent jeg så tydeligt har oplevet skismaet mellem på den ene side traditionalismen og autoritetstroen og så fornyelsen indenfor kirken.

Når jeg offentligt forsvarede min kollegas ret til at udtrykke sig i sin forkyndelse, som han gjorde, skyldtes det bl.a., at jeg selv i løbet af de sidste par år har jeg beskæftiget mig med teologer og filosoffer, der hver på deres måde har søgt at formulere kristendom bag om den bibelske forestillingsverden, som jeg selv er vokset op i.

Dybt seriøst arbejdende, troende kristne mennesker som biskop John Shelby Spong, hans store forbillede, biskop John A.T. Robinson og mange andre mennesker, der søger at få skabt redelighed i forholdet mellem et moderne verdensbillede og den bibelske gudsforestilling.

For mig har det været en særdeles udbytterig og spændende periode, som jeg nødig ville have undværet, selv om en del af mine kolleger har været og er noget bekymrede over mine ”udskejelser.” Det har dog indtil nu ikke forhindret den gode samtale på trods af vores forskellige synspunkter - såvel i Fyens Stift som i Middelfart provsti.

Men er det muligt at forkynde kristendom - så at sige bag om den forestilling, der forudsættes i Bibel og Bekendelse? En forestilling, der afspejler et verdensbillede fra antikken, som vi for længst har forladt. For mig at se er det ikke blot muligt men også nødvendigt i dag, hvis ikke kirken skal svigte en voksende del af befolkningen – nemlig den del, der ikke umiddelbart kan gribe med hjertet, hvad fornuften ikke kan acceptere, og som derfor forkaster kirkens forkyndelse som ammestuesnak.

Når de gamle forestillingers sammenbrud for mig ikke er behæftet med frygten for at skylle barnet ud med badevandet og stå tilbage med en sekulariseret humanisme, så skyldes det min oplevelse af, at arbejdet med at gå bag om denne forestillingsverden, så at sige giver nyt liv til disse gamle forestillinger, fordi de ligesom opstår på et nyt grundlag: som relative tids- og stedbestede forestillinger - men samtidig som stærke, poetiske og mytologiske og særdeles levende udtryk for det, som lå evangelisterne og de andre jødiske kristne skribenter i det 1. århundrede så stærkt på sinde.

Det bliver evangelierne bestemt ikke ringere af – tværtimod. På samme måde som skabelsesberetningerne i Bibelen vinder ved ikke at skulle gælde som naturvidenskabelige forklaringsmodeller.

For mig er der bestemt ikke tale om at ”afskaffe” de fine gamle formuleringer i den forstand – dertil er de en alt for indgroet og betydningsfuld del af vores overlevering – men problemet opstår, når Bibelens og Bekendelsens begrebsverden bliver den eneste gyldige og tilladte forestilling – når det, som dog rent historisk er og bliver en

menneskeskab forklaringsmodel, forveksles med selve det, man vil forklare – når formen forveksles med indholdet.

Så er det, man reducerer kristendommen til en bestemt forestilling, der med vold og magt skal tros, hvis man ellers skal have hjemstedsret i kirken. Så er kætterjagten gået ind med fuld styrke, og det er præcis sådan en eksklusiv kirke- og kristendomsopfattelse, flere og flere vender sig imod i dag, simpelt hen fordi de opfatter det som en hån mod den frie tanke.

Jeg er ikke så interesseret i treeninghedsdogmet, men jeg er dybt interesseret i, hvad det udspringer af. Jeg er ikke så interesseret i inkarnationen, jomfrufødslen, opstandelsen, himmelfart som sådan, og jeg gider ikke stå til regnskab for spørgsmålet, om jeg tror på det ene eller det andet. Det er irrelevante spørgsmål, som kun er skabt til at rense ud og sætte skel mellem mennesker.

Men hvad fik mennesker til at sige sådan noget – det er det, der er det spændende – og så det, om vi i dag måske kan sige det samme i vor tids sprog og med vor tids begreber. Det er i hvert fald en vigtig opgave for mig.

Men det er svært, for det virker somme tider, som om det er en forbrydelse i sig selv at søge ind i en dybere forståelse af evangeliet end den vedtagne og lovbeftalede forestilling tillader, og resultatet af den holdning bliver med sikkerhed en stillestående, bagudskuende kirkeinstitution, der i et dødsdømt forsøg på at fastholde og forsvare det bestående – det én gang for alle besluttede – netop bliver stående som et museum fra dengang, kirken endnu havde magt over sjælene og kunne belære mennesker om den eneste gyldige forklaring.

Kirken kan godt leve *på* en tradition, hvad den jo i høj grad gør - men den kan ikke leve *af* den – der skal mere til - og hvis dette mere ikke er der, hvis ikke den er i stand til at åbne døren og hjertet for den tid, vi lever i med alt, hvad det indebærer af forandringer og nytænkning på alle områder af det kirkelige liv, så dør den med usvigelig sikkerhed.

For en uge siden kom min kone og jeg hjem fra en lille ferie på Azorerne, den lille vulkanske øgruppe midt ude i Atlanterhavet. Det var en smuk oplevelse – bl.a. fordi der ikke var så mange turister. De få, der var, kom vi til gengæld i snak med – bl.a. et portugisisk ægtepar fra Lissabon, som vi lejede en bil sammen med og kørte rundt på øerne.

Manden, som var 63 år fortalte bl.a. om det diktatur, de havde oplevet under Salazar helt frem til 1974 og den fattigdom, det medførte – også for ham selv. Da han blev gift i en ung alder var der ikke råd til børn, syntes han – men der stødte han på kirkens forbud mod prævention og så dette sære dogme om, at ægteskabet er til at få børn i. Så han havde bare at få børn, koste hvad det ville.

Det blev så anledningen for ham til at vende kirken og kristendommen ryggen for ikke siden at have noget med dem at gøre. ”Jeg havde modet til at forlade kirken”, sagde han med stolthed. ”Mange tænker som jeg, men de tør ikke tage konsekvensen.”

I sin tidlige ungdom, fortalte han, havde han været glødende katolik. Det var han opdraget til af sin mor. Så glødende, så han havde gået med sten i skoene. Han havde båret celicebælte med pigge, der skar sig ind i kødet, og jewg ved ikke hvad. Men pludselig forlod han altså det hele på et øjeblik. Det ramlede sammen for ham som en stolt bygning under et jordskælv.

Underligt nok kørte vi netop igennem et jordskælvsramt område, mens han fortalte sin historie. Der havde været jordskælv i 1998, husene var blevet genopbygget, men kirkerne havde man endnu ikke haft råd til at gøre noget ved, så de stod der som dagen efter jordskælvet med kirkerummet styrtet ind i sig selv – hist og her stak en statue hovedet frem – men ellers lå det som en ruinhob. Tårnet stod endnu – men sært forskubbet med store revner og korset på toppen hang nedad.

Landsby efter landsby var det det samme dystre billede i et jordskælvsramt område.

Carlos hed han – Carlos Silveira, som vi fulgtes med på Azorerne, og hans øjne lyste, når han fortalte om sit mod til at forlade sin barndoms kirke og al dens væsen. Og det kan jo være fint nok og al ære værd at gøre op med sin fortid på den måde.

Og alligevel virkede det en lille smule banalt og måske trods alt lidt for nemt.

For det er og bliver jo også min kirke, og derfor er det ikke modet til at forlade den, jeg ønsker mig, men modet til at turde forandre den – modet til at give min egen holdning til kende – at give udtryk for det, jeg selv tror på, så forskelligt det end kan være fra flertallets holdning. I det håb, at vores kirke ikke lever af enighed og slet ikke ensrettethed, men af levende menneskers frie samtale om, hvad Kristus betyder for hver enkelt af os i dag.

Tanker i anledning af Påsken

Februar 2005

Jeg havde lovet mig selv, at jeg ikke ville se den, men så var den på programmet til et præstekonvent: Mel Gibsons: *The Passion of the Christ*. Den gav, da den kom frem for et årstid siden givet anledning til en hel del debat om, hvorvidt det virkelig skete, sådan som det beskrives i denne meget blodige og hårdtslående film. Jødiske kredse har følt den som endnu et kristent angreb på deres folkekarakter: Tænk, at jøderne virkelig slog Jesus ihjel på denne uhyrlige måde! Og kristne diskuterede indbyrdes filmens værdi eller mangel på samme. Der var dyb uenighed.

Fremmer lidelsesfikseringen forkyndelsen af Kristus eller virker det modsat. Man kan også spørge: Hjælper det forkyndelsen at flage på halv stang Langfredag og fremstille mere eller mindre sørgelige og tårevædede gudstjenester i dagens anledning? Hjælper det forkyndelsen af Kristus, at ethvert kirkerum med respekt for sig selv er domineret af en til døde mishandlet og ofte blodig mandsperson, der hænger på et af menneskehedens til dato mest modbydelige henrettelsesinstrumenter?

Jeg tror, det er vigtigt i denne sammenhæng for det første at gøre sig helt klart, at vi bogstaveligt talt intet ved om Jesu henrettelse, andet end at han sandsynligvis blev korsfæstet omkring år 30 i Jerusalem. Når nogen overhovedet har bemærket det i forskellige historiske skrifter, må det betyde, at denne Jesus har været en kendt person, og når han blev korsfæstet, tyder alt på, at det var romerne, der gjorde det, da det var deres måde at henrette dødsdømte forbrydere på. Jøderne brugte at stene de formastelige.

For mit eget vedkommende hælder jeg ud fra evangelierne til den anskuelse, at Jesus netop har været fortaler for fred og kærlighed - selv mellem fjender, hvilket må have styrket den følelse af afmagt og meningsløshed, der fulgte efter henrettelsen.

Ud af denne fortvivlelse over Jesu henrettelse opstod naturligt nok funderingerne over betydningen af hans død, og den fandt man så i Den hellige Skrift hos profeten Esajas, i Davids salmer – ja, overalt pegede Skriften hen på denne markante begivenhed, som syntes at være forudsagt for længst.

Og således bliver Jesu henrettelse fortolket som det endegyldige offer – den endelige soning af folkets mange synder – den endelige betaling af folkets skyld. Jesus var Herrens lidende Tjener fra Esajas 53, der bar vore synder. Han var den lidende i salme 22, der råbte: Min Gud min Gud, hvorfor har du forladt mig? – han var det lydefri

offerlam, der blev ofret på forsoningsdagen – han var påskelammet – det sande påskelam, der blev ofret i påskenen til minde om udfrielsen af Ægypten – og således blev skildringen af Jesus formet blandt hans fortvivlede tilhængere, der nu pludselig så Guds mening bag den meningsløse henrettelse.

Det var en åbenbaring af Guds uransagelige visdom og væld – den Gud, som på sin egen helt suveræne måde førte sit folk gennem smerte og ydmygelse til herlighed og glæde.

Men som det så ofte går, når det er fred og kærlighed, der er på banen, så giver det af en eller anden grund ofte anledning til ufred og had. Således også i forholdet mellem de kristustroende jøder og de mere konservative, der holdt fast på, at Skriften var uforanderlig og evig, og at der intet kunne lægges til eller trækkes fra. Fundamentalismen er jo ikke nogen ny forekomst.

Det er på denne tid evangelierne opstår i skreven form. Ikke som biografiske eller historiske optegnelser over Jesu liv, hvilket klart fremgår af den måde, de er skrevet på, men som prædikener over Den hellige Skrift, sådan som den blev læst op i synagogerne sabbat efter sabbat. Noget af det første, man nedskrev, var Jesu lidelseshistorie, som man naturligt nok henlagde til den jødiske Påskefest.

Jeg tror, det er vigtigt at gøre sig klart, hvad der er grundlaget for lidelseshistorien, som altså først er nedskrevet 40 år efter Jesu død. For jeg tror, vi mister fortællingens pointe, hvis vi opfatter den bogstaveligt – altså som en redegørelse for eller en rapport over, hvad der faktisk skete (hvordan kan nogen f.eks. vide, hvad Jesus sagde til røveren på korset ved siden af?). Nej, lidelseshistorien er først og fremmest en prædiken, der søger at forbinde det korsfæstede menneske Jesus fra Nazareth med Den hellige Skrift, og dermed give denne henrettelse sin særlige mening som den endelige åbenbaring af Guds frelsesplan med sit folk. Det folk, der ifølge de kristne stadigvæk ikke vil høre sandheden, når den kommer til dem.

Evangelierne er skrevet af jøder, men der er ingen tvivl om, at de også er skrevet på baggrund af et gedigent had mod de mere konservative og skrifttro jøder, som de bl.a. giver hele skylden for Jesu henrettelse på korset – som de gør til forrædere mod sandheden i skikkelse af en Judas (sig navnet!) – og som i det hele taget fremstilles som forstokkede, hykleriske og dybt utroværdige. Læg mærke til, hvor mildt den virkelige årsag til Jesu henrettelse, romeren Pontius Pilatus, behandles i evangelierne! I trosbekendelsen er Jesus ikke pint *af* Pontius Pilatus, men *under* – dvs. det var egentlig slet ikke hans skyld. Han var bare tilfældigvis guvernør i Palæstina på det tidspunkt.

Evangelierne afspejler klart et internt opgør i jødedommen, men spørgsmålet er, om dette opgør var gældende allerede på Jesu tid. Jeg tror det ikke. Jeg tror, det dels skyldes de historiske omstændigheder omkring år 70 og dels de teologisk bestemte fjendebilleder, som de kristustroende benyttede sig af overfor deres mere konservative og skrifttro jødiske landsmænd. Det er skræmmende at forestille sig, at disse prædikener har været den direkte årsag til de sidste 2000 års mere eller mindre udtalte antisemitisme – og stadig synes at være det!

Når jeg læser evangelierne i dag, så handler de for mig overhovedet ikke om jøderne eller om jødernes måde at være på. De handler i det hele taget ikke om historiske begivenheder. For mig er det poetiske fortællinger – digt, om man vil, der har ét eneste formål: at skildre, hvem Jesus fra Nazareth i virkeligheden var: Gud selv i menneskeskikkelse, der bragte fredens og kærlighedens og frihedens glædelige budskab ind i en hård verden og derfor betalte kærlighedens høje pris.

Netop det, at de ikke er biografiske eller historiske vidnesbyrd, gør dem vedkommende for mig i dag, fordi de beskriver den evige historie om, mennesket, som også er min historie. Jeg kan genkende mig selv i evangeliernes fortællinger, og dermed får de på en helt anden måde betydning for mit liv end nogen nok så historisk korrekt beretning nogensinde vil kunne få det.

Igennem denne fortælling ser jeg en helt anden Gud end den sædvanlige, almægtige himmelgud, der styrer verdens gang. Jeg ser en lidende Gud, der går ind i vores verden, dér hvor det går allerhårdest til – dér hvor tilværelsens mening bryder sammen og er til stede i den kærlighed, som i sidste ende bærer vores liv og giver det sin mening. Det var kærligheden, der drev Jesus på korset og i døden, og det var den kærlighed, der gjorde, at han opstod i herlighed.

Derfor handler Påsken ikke blot om lidelse, men først og fremmest om opstandelse – selv fra den største sorg og den værste lidelse. Det gør vores liv i øvrigt også!

Glædelig Påske!

Til beboerne i Føns Ørslev Udby Husby

Rundskrivelse april 2005

Kære beboere.

Jeg skriver til jer, fordi jeg er jeres sognepræst, og det har jeg egentlig længe haft lyst til. Jeg har haft lyst til at fortælle jer lidt om mit syn på den kirke, vi er medlemmer af – og jeg har lyst til at fortælle jer om de muligheder, der er forbundet med at være medlem af folkekirken her på stedet.

I gamle dage blev præsten opfattet som en slags hyrde for menigheden, der jo så måtte anse sig selv for at være får – eller børn, hvis man anså præsten som en slags far. Sådan ser jeg ikke på mig selv – og heller ikke på menigheden. Jeg er som præst valgt af jer og ansat af kirkeministeren først og fremmest til at stå for gudstjenester og kirkelige handlinger her på stedet, men lad det være klart fra starten: Jeg ved ikke mere om hverken livet eller døden eller kærligheden eller Gud end så mange andre. Måske ved jeg lidt mere om, hvad andre har ment om de sager i kraft af min teologiske uddannelse, og jeg er vildt optaget af at studere teologiske emner – men bortset fra det, så er præsten efter min mening et ganske almindeligt menneske blandt andre mennesker. Det lyder som en selvfølgelighed, men det er ikke længe siden, det var anderledes – og stadigvæk ser man ganske anderledes på sagen i f.eks. den katolske verden.

Netop fordi det ikke længere er givet, hvad præsten står for, synes jeg det er vigtigt i dag at gøre opmærksom på, hvad jeg tror på – hvordan jeg opfatter kirkens opgave og hvad jeg i det hele taget gør mig af tanker om kirken og kristendommen. Det kan man selvfølgelig få et indblik i ved at høre mine prædikener eller følge vores studiekredse – eller ved at besøge mig engang imellem eller sende bud efter mig – men det er alligevel relativt få, der gør det, så nu synes jeg, det er på tide at komme på banen for en bredere kreds – eftersom ca. 90 % af befolkningen faktisk er medlemmer af kirken, men kun ca. 5 % af medlemmerne bruger deres kirke og præst jævnligt. Det kunne måske give anledning til lidt mere af den samtale, som jeg selv anser for nødvendig, hvis kirken skal være vedkommende for mennesker også i det 21. århundrede.

Jeg tror på Jesus Kristus. Ham kalder jeg med glæde både min Herre og min Gud, hvis det skal være, og det gør jeg fordi jeg ved at møde ham gennem gudstjenesten, samtale med andre og studier af de skrifter, vi har om ham, ser et menneske, som formåede at være netop et sandt menneske – et menneske, som mennesker burde være: fuld af kærlighed, opmærksomhed, frimodighed og livsglæde. Et menneske, der satte mennesket over alt andet, det vil sige over love og regler – over religioner og ideologier –

over alle de grænser og skel, som vi normalt sætter mellem mennesker af den ene eller anden grund, fordi vi er bange for det anderledes og det fremmede.

Jeg vil gerne være som denne Jesus. Jeg vil gerne være et helstøbt og frygtløst menneske som han, og jeg vil gerne lære hans rige at kende – dvs. hans opfattelse af tilværelsen. Jeg synes, det er svært at leve op til ham, og det skal jeg nok heller ikke, men jeg vil gerne være på vej som et søgende menneske. Måske er det også vigtigere, når det kommer til stykket at være på vej end at være ved målet – for hvad skal vi så lave? Og noget af det farligste der findes, er som bekendt mennesker, der mener at kende sandheden. Derfor mener jeg heller ikke, at kirken med rette kan sige om sig selv, at den ejer sandheden. Kirken er ligesom jeg selv på vej mod Kristus – eller for den sags skyld mod Gud. Og som mennesker eller organisationer, der er på vej, så må også kirken være indstillet på forandring og fornyelse. Sådan som resten af samfundet jo også er det på snart sagt alle områder.

Derfor arbejder jeg både som præst og som provst meget på kirkens fornyelse – dog altid i respekt for traditionen. Det er jo ikke alt nyt, der er godt, bare fordi det er nyt. Men der skal ske ændringer i både kirkens selvforståelse og i dens struktur, hvis den skal gøre sig håb om at overleve i det moderne samfund. Og den fornyelse vil jeg gerne bede jer om at være med til, hvis I har lyst.

Jeg tror ikke, der er mange, der kunne tænke sig at undvære kirken – især ikke deres egen kirke. Dels er den køn, som den ligger der på bakken, så fuld af historie og skæbne, og dels skal vi bruge den en gang imellem, når vi har brug for noget, der er større end os selv – når vi skal udtrykke stor glæde eller stor sorg. Det skal gøres ordentligt, og det kan kirken.

Men kirken har også andet at byde på, og det er måske ikke det mindst vigtige, for det handler om selve den måde, vi lever med hinanden på og den måde, vi opfatter os selv på. Hvem er vi? Hvad skal vi? Hvad er formålet med vores liv? Altså de helt store livsspørgsmål.

Dem har kirken jo beskæftiget sig med fra starten, men det er meget ofte løbet ud i noget moralsk uføre med, at man som kristen skulle leve på en bestemt måde: Man skulle simpelt hen være god. Det var det, kristne forældre opdrog deres kristne børn til, og det var det, præsten docerede fra prædikestolen. Og det er der kommet nogen godhed ud af, men også en hel del suk og klage over verdens ondskab, ungdommens tøjlesløshed, børnenes uopdragenhed og samfundets almindelige opløsningstendenser. Og ikke mindst skellet mellem de gode og de dårlige mennesker. Man henholdt sig til Det gamle Testaments jødiske lovebog med De ti Bud som hovedregel, og idealet var

vel nok en vis ydmyghed og lydighed mod alle givne autoriteter – lige fra Gud og kongen over skolelæreren og præsten til faders vilje.

Den holdning holder ikke længere, så meget mere som den efter min mening ikke har meget med Jesu egen forkyndelse at gøre. Jesus forkyndte tværtimod en frihed, der grænsede til frækhed mod alle autoriteter. Glem ikke, at for ham var det altid mennesket, der var målet. Og hans forkyndelse gik ikke mindst ud på at gøre mennesker, som bøjede sig for alt muligt, til levende, frimodige, åbne og fantasifulde skabninger, der turde sige fra og til, så det kunne høres – som turde være sig selv bekendt – som turde deltage for fulde sejl i livets farlige sejlads.

Jesu forkyndte dimensioner ved dette fantastiske, grænseløse menneskeliv, som de færreste endnu den dag i dag tør lukke op for. Men man skal være både blind og døv eller meget meget velopdragen for ikke at ane noget virkeligt stort og epokegørende i hans måde at se på tilværelsen på – ikke blot sin egen, men alle menneskers tilværelse, fordi alle har de muligheder, han forkyndte.

At være kristen er for mig ikke ensbetydende med at tro på overnaturlige mirakler. Men det er at tro på menneskelivets eget store indbyggede mirakel. Det var det, han kom for at vise os, tror jeg.

At være kristen er for mig ikke at følge og adlyde bestemte love og regler for god opførsel. Men det er at være på vej mod Guds rige sammen med andre søgende og længselsfulde mennesker.

Derfor mener jeg også, kirken har et godt bud til alle mennesker – et anderledes bud, end vi måske er vant til, når vi ellers tænker i religiøse og kirkelige baner. Et bud om at følges ad i vores søgen efter et godt liv, hvor det måske slet ikke er så vigtigt at være god som at være sig selv og være glad for det. Hvor det er vigtigt at turde leve...

Der er mange mange dybder i Jesu forkyndelse – langt mere end til et helt liv – og igen og igen kan jeg blive forbavset over, hvad han egentlig sagde og gjorde for snart to tusind år siden. Jeg kan læse en lignelse for 25. gang og alligevel dukker der nye ting op, som pludselig ændrer det hele.

Og så er der det rent konkrete. Meget af kirkens struktur stammer fra en anden tid, hvor samfundet var et helt andet – og menneskesynet måske også. Det skal der helt klart gøres noget ved, så kirken når ud til flere mennesker – ikke blot som den fjerne kirke, vi kan få brug for nu og da, men som et levende og bevægeligt bud til levende og bevægelige mennesker, der søger Gud, for nu at sige det på den måde.

Dette brev er en invitation til at være med i et kirkeligt fællesskab, hvor kun fantasien og lidenskabens sætter grænser for udfoldelsen. Vi taler om visioner og værdier – om ledelse, hvor alle er med – om samarbejde på tværs af alle grænser.

Der sker virkelig noget i kirken for tiden på alle områder, og jeg indbyder alle, der vil være med, til at deltage i den spændende proces det er, at gøre folkekirken til folkets kirke – ikke blot af navn men også af gavn.

Føns præstegård den 6. april 2005

Erik Fonsbøl

Foredrag om julen

December 2005 - Frimurerne i Middelfart

Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui, Jesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

Hil dig, Maria, fuld af nåde, Herren er med dig. Velsignet er du blandt kvinder, og velsignet er din livsfrugt, Jesus. Hellige Maria, Guds mor, bed for os syndere, nu og i vor dødstime. Amen.

Det er nok den mest kendte og brugte katolske bøn – karakteristisk nok langt mere populær og brugt end Fadervor, og jo, man kan vel godt savne jomfru Maria, som desværre på det nærmeste blev afskaffet med reformationen for 500 år siden – savne en moderskikkelse som modvægt mod reformationens meget patriarkalske gudsopfattelse.

Det er nok ikke tilfældigt, at den reformatoriske kernesalme over alle er en kampsang – et krigsråb: Vor Gud han er så fast en borg, som slutter med de kendte ord: Og tager den onde fjende vores familie med kone og børn og det hele, ja, så lad fare i Guds navn – Guds rige vi beholder – underforstået: det er jo dog det vigtigste at sejre over fjenden – langt vigtigere end de svage værdier som familie, kone og børn.

Reformatorisk kristendom blev på mange måder en soldaterreligion, hvor mennesker blev opfattet og opfattede sig selv som tropper under kommando med mulighed for både nederlag og avancement – og det har måske også sat og sætter sit præg på vores nordeuropæisk-amerikanske kultur, der ligesom mangler et moderligt og kvindeligt aspekt, og derfor på mange måder minder om en truckerkultur med de idealer, som armsved, øl og hårdt arbejde opstiller sammen med en primitiv og eksklusiv moral med en klar opdeling af dem indenfor og dem udenfor – vennerne og fjenderne – Gud, konge og fædreland! Og måske er selv kvindekampen et resultat af reformationen, hvis kampens mål da var, at kvinder skulle være som mænd – og der er vel ikke noget værre,

end når det er mor, der svinger piskeren eller hånden - eller når det er kvinder, der står og banker løs på hinanden i en boksering.

Jeg savner Maria, Guds moder, gratia plena - fuld af nåde – gratia – ynde - (læg mærke til at sandheden og retfærdigheden er væk sammen med hele regnskabet) – hun, der på trods af al retfærdighed går i forbøn for os – hun, der ser gennem fingre med det alt sammen – hun, der trøster os og altid er os nær med sin moderlige kærlighed.

Grundtvig så det, når han skrev om moders navn som en himmelsk lyd – i det lever kun fædres ånd, og deri kun hjertet gynger - eller da han skrev sin salme: Nåden *hun* er af kongeblood: yndig hun er i hver en dragt, dejlig som duggen i perler - og Schubert og mange andre komponister med ham så det, da de skrev deres Ave Maria, der er en af de smukkeste og mest intense sange, vi overhovedet har. Ja, få har vel i den grad været modeller og emner for kunsten som netop Maria.

Og man kan vel spørge sig selv, om ikke det var en bjørnetjeneste, reformatorerne gjorde os ved at afskaffe mariadyrkelsen i kirken. Trak de ikke dermed al skønhed og ynde, krop og bevægelse ud af kirken og efterlod os en gold skolestue under ledelse af overlærer Skelagers faderlige tugt og formaning?

Men til jul er Maria i fokus – og det er måske en af grundene til, at julen er så populær, som den er. En jul, hvor den slagfærdige patriarkalske lovreligion med dens ene sande og inderligt retfærdige fadergud modsiges af den yndefulde kærlighed, som bærer over med sine kære børn, som hun har båret under sit hjerte.

Her midt i ulvetiden imellem krigsreportagerne fra to patriarkalske og fundamentalistiske religioners sammenstød i Irak – hvad laver vi dog dernede? - og midt i al den forbandelse, som religionerne medfører ud over hele denne jord - giver vi os lov til et enkelt stilfærdigt og inderligt Ave Maria – Guds moder – fuld af ynde – bed for os syndere!

Men kan vi overhovedet regne med det? Skete det virkelig? Blev jomfruen f.eks. gravid med Helligånden, sådan som Lukas skriver? Kan vi tro på det? Har Maria overhovedet eksisteret?

Der står så mange sære ting i Bibelen, og der er nogen, der fortæller os, at sådan er det bare, for det, der har med Gud at gøre, det er overnaturligt. Men hvorfor er det så svært at tro på det?

Da vi var i Grønland hørte vi næsten dagligt historier om sære sammenfald, underlige drømme – indholdstunge møder med det overnaturlige. Skulle vi virkelig tro på det?

Det der går galt i det her – og det går galt – det er at to vidt forskellige kommunikationsformer støder sammen og ødelægger begge former med det resultat, at samtalen op-hører under gensidig foragt.

Den dag, kirken påstod, at jomfrufødslen rent faktisk havde fundet sted, gik det galt – rivende galt. For da forsvandt indforståetheden fra Lukas og blev erstattet af et umuligt postulat, der stred mod alt, hvad der var rimeligt. Fra at være en smuk fortælling blev det til en befaling om at lægge sin forstand fra sig, når man beskæftigede sig med det allervigtigste i livet – nemlig når man beskæftigede sig med Gud.

Da skiftede menigheden karakter fra at være et fællesskab af hellige, elskende, søgende, forskellige mennesker til at blive en flok soldater, hvis fornemste pligt var at adlyde – og som man sagde i min soldatertid: Jeres forstand, den lægger I i hovedvagten, når I går ind. Det var ikke længere troen på Kristus men troen på det overnaturlige, der blev afgørende for, om man var kristen.

Jens Martin Knudsen, vores strålende marsforsker, der nu hviler på Udby kirkegård, fortalte, at der skete en revolution en novemberaften sidst i 1400 tallet, da Tycho Brahe opdagede en ny stjerne på himlen. Altså var der forandring i det givne. Det var ikke åbenbaring, tilværelsen handlede om men erfaring - opmåling, registrering, konklusion. Årsag og virkning.

Og kirken blev rasende fordi der blev pillet ved dens bibelske åbenbaring og tydning af tilværelsen. Med bål og brand for den frem mod det nye verdensbillede. Men det var selvfølgelig ikke til at standse, for det var jo sandt!

Hvorfor gik det galt for kirken i oplysningstiden? Ja, det var vel fordi man ikke forstod at skelne, men gjorde den bibelske åbenbaring til videnskabelig sandhed. I den formening at man derved styrkede evangeliet, ødelagde man det. Og resultatet plager os den dag i dag.

Skete det virkelige sådan? Et udmærket og relevant spørgsmål set fra en naturvidenskabelig eller en retsmæssig synsvinkel. Er det sandt? Men et ødelæggende og forplumrende spørgsmål i alle andre sammenhænge.

Det Lukas forsøger at fortælle os i sin tids sprog, før vi ødelægger det hele med vores utidige spørgsmål, er vel så dette, at Gud – den højeste majestæt – skaberen af alting – endelig afslørede sit sande væsen som et menneske af kød og blod på et tidspunkt i historien, og dermed var alt forandret.

Det fjerne og ophøjede – det frygtindgydende guddommelige var kommet ganske nær – det nære var blevet det allervigtigste, for Gud var jo i det ganske nære liv – født som et menneske – død som et menneske – opstået som et menneske. Eller som Maria synger i sin lovsang: Stormænd har han stødt fra troner og de ringe har han oprejst. Sultende har han mættet og rige har han sendt tomhændet bort.

Det guddommelige er kommet os mennesker nær – vi er blevet guddommelige i al vores ringhed. Skuespillet er forbi – vi kan endelig ånde lettede op – befriet fra

religionens frygtsomme hykleri – sat over i livets og barmhjertighedens og sandhedens rige – menneskelighedens vidunderlige rige, hvor kærligheden råder.

Og så kommer hele Lukas' fortælling om dette guddommelige menneskeliv på jorden i skikkelse af Jesus fra Nazareth – et liv i barmhjertighed, glæde, kærlighed, ligeværdighed på trods af alle forskelle.

Også et forfulgt liv – forfulgt af løgnen og hykleriet og magtens sære veje – men alligevel et suverænt liv, der lever på trods af forfølgelse – ja på trods af død og udslettelse. Et opstandelsesliv – et forårsliv. Sådant er menneskelivet, når vi giver det lov til at udfolde sig efter livets mening – sådan viste Lukas os vores liv, da han holdt Jesus op som et spejl for os og vi så både hans og vor egen herlighed i det ganske jævne og dagligdags menneskelige. I alt det, vi troede var så betydningsløst i forhold til det guddommelige og fantastiske.

Lukas forkynder ikke mirakler – ikke andet end livets eget indbyggede og daglige mirakel – at vi lever! At vi er til. At vi har hinanden. At Gud er her lige midt iblandt os med al sin menneskelighed og forkynder os dagligt, at liv er opstandelse. At Guds rige er lige her.

Når jord og himmel mødes, så sker der noget. Det er vel det, hele Bibelen handler om – og vel de fleste religioner – denne tanke – eller forestilling om at Gud griber ind i vores liv og giver sig til kende på den ene eller anden måde. Som regel engang i fortiden – sjældent i går – som regel langt væk – sjældent her i Middelfart. Og tanken er vel sådan, at disse store afgørende begivenheder i fortiden skal genfortælles fra generation til generation som tegn på Guds magt eller storhed eller kærlighed. Dels så vi ikke skal føle os alt for alene i verden og dels vel også for at lære Guds vilje at kende.

Jeg tror nok, at Lukas gerne vil sige os noget andet om Gud end det sædvanlige – det med en magt derude et sted, som greb ind i nogle menneskers liv engang i oldtiden i et land langt herfra. Det tyder hans juleevangelium i hvert fald på. Ja, jeg vil endda vove at sige i denne lille sluttede kreds, at Lukas på en måde gør nar ad hele den gamle tænke måde omkring, hvad Gud egentlig er for noget. For han vender jo op og ned på det hele. Alt det, som mennesker altid har dyrket som noget stort og fantastisk – lige fra guddommelige kejsere og verdensherskere til de gamle guder og gudsforestillinger – det gør han så inderligt lige gyldigt – men det mindste i verden – det, som mennesker normalt foragter – det ophøjer Lukas til ren og skær guddommelighed.

Han tror, han er mægtig, kejser Augustus – han tror, han er Gud selv – og alle hans lydige undersåtter tør ikke tro andet – Sådant skal du tro og bekende, for ellers... Og sådan er det vel mange gange her i verden med al vores pomp og pragt og denne gøren forskel på Kong Gulerod og Jørgen Hattemager, denne dyrkelse af de store, men H.C.

Andersen har læst Lukas og kan afsløre denne verdens skuespil: Kejseren har ingenting på!

Når man i gamle dage skulle forestille sig Gud, så var det netop som en konge eller en kejser – altså én, der var så stor og farlig, at man skulle bøje sig for ham, for ellers...

Derfor indrettede man kirkerne som tronsale – som kongens hus, og derfor sætter de fleste sig stadigvæk bagest i kirken, for man vil ikke for tæt på – man ved jo aldrig.

Og det er egentlig underligt, for allerede Lukas gør tykt nar ad den forestilling – både her i begyndelsen af sit evangelium og i slutningen, hvor Jesus godt nok krones, men det er med en tornekrone – hvor han godt nok ophøjes, men det er på et kors – ikke som konge, men som folkefjende – som forbryder mod menneskeheden.

Nej Gud er ikke i det, som vi anser for at være stort og flot og majestætisk – det er ikke dér, vi finder den virkelige Gud, men vi kan ikke rigtig slippe vores ærgerrighed på Guds vegne – vores storhedsdrømme om en majestætisk Gud – en almægtig og alvidende Gud – på trods af evangeliets klare tale om, at sådan er Gud ikke.

Nej, den sande Gud er et offer for statsmagts skalten og valten med mennesker.

Gud er den, der lider, når mennesker betragtes som kvæg eller som personnumre eller som lydige undersåtter. Eller som omkostninger. Så er det Gud, det går ud over. Når verdens store bekriger hinanden og skaber flygtningestrømme, så er det Gud, der flygter. Når gale generaler sønderbomber byer med mennesker, så er det Gud, de bomber. Og når vi foragter en af disse mindste små – som er fremmed eller i fængsel eller ingenting værd i vores øjne – så er det Gud, vi foragter.

Det er det, Lukas vil fortælle os med sin mærkelige historie om, hvordan Gud blev et menneske – ja, blev den mindste af os. Hvordan han blev født under de kummerligste forhold, fordi verden ikke kender den sande Gud. Når en gravid pige – ja, et hvilket som helst menneske – afvises til fordel for andre, så er det Gud, der afvises – fordi Gud er i ethvert menneske – som i Maria.

Derude et sted eller deroppe over skyerne finder du ikke Gud, men i dit eget livs inderste dybder – i det, som du ikke regnede for noget særligt. I din medmenneskelighed – i din kærlighed – i din hjertelighed – dér er Gud. Derinde i dit hjertes Betlehem ligger Gud selv i svøb – klar til når som helst at folde sig ud – hver gang du fik et menneske til at udfolde sig som menneske. Hver gang du gav dig selv til et andet menneske. Ære være Gud i det højeste, synger vi med englene – måske burde vi synge: Ære være Gud i det dybeste – i det nederste – i det menneskeligste!

Vi er ikke for gode til det – det med at udfolde os selv og hinanden. Vi sætter grænser og skaber skel, og der er dem, vi kan lide, og dem vi ikke kan med, og vi dyrker de store og gør hvad de siger. Men Lukas har en pointe til, og det er den, at det lykkedes!

Det lykkedes på trods af mørket og kulden og afvisning og kejserens skalten og valten med mennesker, som om de var kvæg. Det lykkedes for den lille Messias trods alt at komme til verden – og det er jo det, som er julens mirakel. At dette bogstaveligt talt dødsdømte projekt alligevel lykkedes – ikke ved hjælp af store ressourcer og grundigt forarbejde og strategier og visioner og hvad ved jeg – men ved hjælp af en fattig pige, der blev trukket omkring af andre - både af ærkeenglen Gabriel og af Josef og af Augustus og lukket ude af samtlige natportierer i Betlehem, indtil hun satte hælene i og foldede sig ud som mor med alt, hvad hun havde i sig. Nu er jeg ligeglad, Josef, nu føder jeg. Da blev Maria til som menneske – dengang hun fødte sin søn og sin gud på trods af alt.

Og forkyndelsen af dette mirakel – ja, det blev ikke lagt i hænderne på veltalende præster eller paver i prangende kåber og forgyldte kirkerum – store som kejserpaladser - for store folkemængder og med den smukkeste klassiske julemusik som baggrund. Nej det var nogle ikke for kloge hyrder ude på en mark, der efter moden overvejelse og en længere snak drog til Betlehem, fordi de havde noget at sige om det barn, Maria havde født – at han skulle befri alle mennesker og skabe fred og glæde på jorden. Det var der en engel, der havde fortalt.

Alt sammen foregik det i det små og i det lave – og måske endda i det fri. Og alligevel – eller måske netop derfor - så lykkedes det for dette budskab at bane sig vej igennem snart 2000 år på godt og ondt, for vi er ikke for gode til det små og lave, og stalden blev glemt til fordel for monumentale kirkebygninger, der udstråler magt og rigdom – og hyrdernes arbejde blev overtaget af et helligt præsteskab, der forstod at give mennesker brød og skuespil – og det blev igen frygten, der blev grundlag for religionens magt over sjælene.

Men Lukas taler jo netop om det store opgør med frygten. Dette Frygt ikke! som går som en rød tråd gennem evangeliet – det glædelige budskab fra englen til hele folket. Lukas vil jo ikke gøre livet lettere for os med denne fortælling om Gud, der blev et menneske. Han vil ikke som religionen trække veksler på evigheden og gøre alt til et spørgsmål om skyld og straf. Krig og flodbølger vil stadigvæk være en naturlig del af vores liv – ondskaben er kommet for at blive, og den gør ondt - men måske er det alligevel en trøst for os udsatte mennesker, at uanset hvad der sker, så sker det også for Gud. Han standser hverken syndfloder eller krige eller det religiøse vanvid, men han gør sig til offer for det alt sammen – i solidaritet med alle de menneskelige ofre, der er bragt i verden. Af ren og skær kærlighed til mennesker.

Og så er det jo pludselig en helt anden gudsforståelse, vi taler om: Gud kan ikke bryde ind i naturens gang heller ikke i kraft af nok så mange bønner eller dyrebare ofre. Gud

kan ikke standse menneskers vanvid, men Gud er der i al sin afmagt sammen med alle, der må bøde for livets enorme kræfter.

Ja, så er det en helt anden livsopfattelse, der er på spil – en opfattelse, hvor vi må vende os om og se nedad, hvis vi vil se Gud – og ikke stå og stirre op mod Himlen efter tegn i sol og måne og stjerner. For Gud er i de mindste små, som skylles væk, når flodbølgen rammer – Gud er græsset, der trampes ned, når elefanterne slås – Gud er dér, hvor ulykken og uretten rammer. Ja, det er Gud selv, der rammes.

Gud blev et almindeligt menneske. Det er julens budskab frem for alt andet. Meget meget almindeligt – så almindeligt, at vores Gud – i modsætning til alverdens andre guder – skal hjælpes – af mennesker.

Og dermed er alt vendt om – hele den traditionelle gudsforestilling, som jo også kommer til udtryk i nødens og katastrofens stund, hvor mennesker råber om hjælp og mening til deres gud, den almægtige, som skal standse ulykken og gøre det gjorte ugjort. Men vi har en anden Gud – en lidende Gud, der tager del i verdens liv fuldt og helt – og denne så anderledes afmægtige Gud beder mig om at gøre det samme – deltage med Gud i verdens lidelser – uden at forskønne noget med religionens fernis – uden at skulle forklare ondskaben eller ulykken med sindrige teologier – blot være til stede i det alt sammen – i det vi kalder livet.

Jeg tror ikke på en Gud derude et sted eller deroppe, hvis velbehag, vi skal sikre os, eller hvis vrede, vi skal gardere os imod, hvis vi vil stå os. Nej, det er langt mere menneskers – herunder mit eget – vanvid, jeg frygter – og jeg frygter naturens kræfter, hvad enten det er flodbølger eller kræftceller, der oversvømmer os.

Men jeg tror på Gud lige midt i det alt sammen – den Gud, Lukas forkynder i den Jesus, de kalder Kristus, Messias, Herre og konge. Den Gud, som Johannes kalder kærlighed, og som er til stede midt i livets hjerte – altid dér, hvor det går hårdest til – for sådan er kærligheden.

Jeg tror ikke på, at kærligheden er Gud, som så mange siger – for vi er ikke guder – og vores følelser slet ikke. Men kærligheden, som vi oplever den imellem mennesker – giver os et fingerpeg om Guds væsen. På samme måde med tilgivelsen, friheden, opmærksomheden, selvopofrelsen - kampen mod enhver undertrykkelse af mennesker – ja, alt det, som han skrev om, denne Lukas, da han skulle forsøge at beskrive mennesket Jesus fra Nazareth som Guds udtrykte billede. Det var Gud selv, han bragte bud om ved at leve under både naturens og menneskelige magters vilkårligheder og mishandlinger. Han, der bar sit liv med glæde trods alt, fordi livets mening for ham var at elske uanset hvad.

Det er det, hans dramatiske død på korset først og fremmest handler om. Det er dette, der er mere end bare lidelsen – den mening, som vel kun kærligheden kan give vores liv. Kærligheden spørger ikke efter mening, men er selv livets mening, og den sande gudsdyrkelse er måske netop det at turde leve vores liv – ikke bare som det kommer, men at lade kærligheden komme til – også gennem os. Det skorter det i hvert fald ikke på opfordringer til i evangeliet om ham, der viste os denne vej.

Vi frygter for fremtiden – sørger måske også over fortiden - det tynger os. Men sammen med vores frygt for alt det, der kan ske med os og vores kære – sammen med al den uretfærdighed og undertrykkelse, som frygten alt for ofte medfører – og vel også medførte i vores egen blakkede fortid - der blander sig altså noget andet – noget mere og noget meget større – der blander sig Gud selv med al sin kærligheds rigdom, og det får mig alligevel til at tro på dette liv og på den fremtid, vi mest af alt kan have god grund til at frygte. Lad os nu se, ikke blot hvad fremtiden bringer, men også, hvad vi kan bringe hinanden i fremtiden. Hvem ved – måske kan den endda give mig sans for, hvad dette livs fantastiske mysterium i grunden handler om.

Lukas slutter sin fortælling om Jesu fødsel med fortællingen om et par gamle mennesker, der tager det lille Jesusbarn i favnen og med strålende øjne forkynder de, at nu har de set friheden, frelsen for alle folk – nu kan de gå bort med fred efter deres lange liv i venten og i håb.

Tiden går og vi er blevet et år ældre siden sidste jul, og de synes at blive kortere og kortere disse år – som Kingo siger det: Tiden mig så sagselig oplukker dødens dør...

Og det kan jo være slemt nok, hvis ikke man som de to gamle har fået den fred, der så at sige gør døden til at leve med. Det er den fred, vi som regel selv skal skaffe os igennem vores liv med vores resultater – det vi har skabt, og det vi kan se tilbage på med glæde og stolthed.

Der var en jordaner, tror jeg, en ganske ung mand, der for år tilbage fandt ud af, hvordan ørkenen kunne frugtbares gennem et sindrigt overrislingssystem, som ingen havde tænkt på før ham. og det virkede, og så var der en gammel araber, der kom hen til ham og omfavnede ham med ordene: *Nu kan du godt dø, min ven!*

Jo, for nu var hans liv fuldendt så at sige i kraft af den genialitet og energi han havde udvist.

Og sådan er det jo med vores ærgerrighed – vi vil gerne gøre os gældende – gøre en forskel med vores liv – være noget særligt på den ene eller på den anden måde. Vi vil ikke nøjes med bare at være her en tid som en lille ubetydelig brik i det store spil, og så farvel – borte og glemt – det giver ingen mening for os. Vi vil sætte os spor, der kan ses – allerhelst udødelige spor. Vi vil gerne have en betydning af en eller anden slags.

Og nu kommer jeg så til at tænke på min yndlingsjulesalme – eller en af dem: *Lad det klinge sødt i sky* med det herlige omkvæd: *Nu er sket til jordens held, hvad os meldte Gabriel, Guds engel fin: Født er Herren af en mø, og vi ej fødes til at dø. Gud med os Immanuel, Immanuel.* Nej, vi ej fødes til at dø – det er måske netop julens egentligste budskab – i hvert fald til alle os, der måske ikke nåede at sætte os de store afgørende spor i menneskehedens eller vores folks historie, og som gang på gang må vove denne dyst med døden, som det jo egentlig er, når vi falder hen i spekulationer over tilværelsens lethed eller meningsløshed.

Ja, men så ligger pludselig, mens tiden rinder og årene rinder ud, dette lille nye barn i vores arme, og det gamle hærgede menneske må smelte hen i trøsten: at vi ej fødes for at dø...

Det handler vel om at blive befriet fra disse evige menneskelige spekulationer over døden og dermed over livets mening og betydning – befriet fra de tiltagende spekulationer om, hvordan jeg skal leve mit liv på den rette måde for at blive til noget af betydning både overfor Gud og overfor mennesker og måske overfor mig selv – denne livets paniske tilstand, som bliver mere og mere panisk som livet går og mulighedernes døre lukkes en for en, og dødens dør så sagtelig åbner sig dag for dag – år for år.

I kender sikkert fabelen om myren og græshoppen. Den flittige myre, der arbejder hele sommeren med at samle sig forråd til den kolde vinter, mens græshoppen ikke bestiller andet end at synge og danse og more sig og spille violin. Og så kommer vinteren selvfølgelig og myren kan sidde og mæske sig i sit store forråd, mens græshoppen må gå sultende og frysende omkring og tigge sig lidt mad hist og her. Og hvad siger den flittige myre så, da græshoppen kommer til dens dør og beder om lidt mad og varme? Ja, ifølge fabelen smækker den døren i med ordene: Hvis du var dum nok til at synge og danse hele sommeren væk, så må du også danse i seng uden mad om vinteren.

Jo, for sådan er jo menneskers og livets lov: Vil du nyde, så må du også yde. Det er myreloven, og myrer er vi jo – Gud i himlen, hvor er vi myrer. Aldrig har vi været så meget myrer, som i dag – aldrig har vi puklet så meget, som i dag – aldrig har vi sat så meget til side for at arbejde som i dag – selv de dybeste menneskelige relationer ofrer vi for at samle forråd til huse.

Måske lige indtil vi standser op og forbarmer os – forbarmer os over græshoppen, der er sulten og fryser, også selv om den ikke gør dagens gerning, som vi siger, men fjanter sit liv væk til ingen verdens nytte. Ja, forbarmer os egentlig dermed over os selv, for måske er vi selv vores egen strengeste herre og slavepisker, og det er måske i virkeligheden os selv, vi skal gøre op med først og fremmest.

Den sang jo egentlig så smukt, mens vi myrede os af sted på livets vej for at skaffe os forråd og skaffe os mening i livet. Den spillede så det var en lise for den mødige og trætte myre, der kæmpede med de store byrder, livet pålagde den. Den lettede med sin sang den hårde vej og den tunge byrde. Den sang til eftertænksomhed om livet og døden og kærligheden og fik os måske til at se ting, som vi ikke så før – føle det, som vi ikke før havde sans for, fordi vi opfattede hele vores liv som én stor indsats, og derfor ikke havde tid til snak og pjat – leg og dans.

Nå ja, græshoppen var ikke særlig produktiv – ikke særlig klog, for vinteren kommer altid – også til de ubekymrede, og hvor er nu dit forråd, dit afkast – din investering?

Det lille Jesusbarn, som den dag lå i den gamle Simeons arme, blev vel heller ikke særlig nyttigt i den forstand, som myren forstår. Han forlod vistnok til sin myrefamilies græmmelse og sorg sit gode tømrerarbejde og sit gode rygte og blev sådan en omvandrende unyttig prædikant, som aldrig gjorde dagens gerning, men til gengæld spiste og drak med toldere og syndere.

Men Simeons gamle hjerte forstod ham – forstod hans kald til modsigelse af flittige myrer – til fald og til oprejsning for mange. Og uden denne dagdriver og den dagdriverbande, han omgav sig med – havde verden aldrig været den samme. Uden denne intense prædiken, som han gav vores verden, ville vi nok aldrig have været i tvivl om det, der var sandt og falsk – det, der var rigtigt og forkert – det, der var ondt og godt.

Nu ved vi ingenting mere, for han har sat sådan et stort spørgsmålstegn ved hele vores liv – og til verdens held – også ved vores sikre død – for vi ej fødes til at dø!

Og så er alting åbent, og det er ikke blot dødens dør, der åbner sig så sagtelig – det gør livets dør så sandelig også.

Ave Maria! Glædelig Jul!

Gudsforestillinger

- om nogle amerikanske teologers forsøg på at formulere kristendom troværdigt og relevant i det 21. århundrede.

Det fortælles om nordboerne i Grønland, at de uddøde, fordi de ikke hverken kunne eller ville omstille sig til den klimatiske virkelighed. De var og forblev bønder, og de ville hellere dø end at opgive deres bondeliv. Og så døde de. De kunne efter al sandsynlighed have overlevet, hvis de havde slået sig på fangst og fiskeri.

Man kan ofte få en fornemmelse af, at kirken har det på samme måde. Den vil hellere dø, end at opgive den engang vedtagne lære og de engang vedtagne formuleringer af budskabet. Og så dør den.

Man skal vist være meget døv og blind for ikke at få øje på de europæiske kirkers – protestantiske såvel som katolske - dybe krise – først og fremmest med hensyn til at gøre sig gældende som et seriøst og bæredygtigt livsgrundlag for moderne mennesker. Kirken kører i kraft af inertiens lov stadigvæk på tradition og ceremoniel, men interessen for selve det kirkelige budskab er stærkt vigende for nu at sige det mildt.

Og det kan man så benægte, eller man kan ryste på hovedet af negativiteten i påstanden, men det er altså den uomgængelige virkelighed, kirkerne står overfor. Og det behøver ikke være spor negativt, men tværtimod en vigtig konstatering for at kunne sætte den proces i gang, der i sidste ende skal genforene folk og kirke. Vi må først og fremmest erkende og acceptere virkeligheden, og så må vi se på, hvad vi kan gøre i den situation, vi står i. Hvordan får vi vendt udviklingen eller rettere afviklingen af vores kirke?

Kristendommen har altid været under forandring hvad angår form og udtryk. Der er meget stor forskel på kristendommens udtryk f.eks. i 1600 tallets enevældige Danmark og neger-slavernes udtryk for den samme kristendom i 1700-tallet. Eller på nordamerikansk højreradikal bibelfundamentalisme og sydamerikansk befrielsesteologi. Og jeg tror ikke, man kan tale om en ”rigtig” form eller om ”sande” udtryk i det ene tilfælde i forhold til de andre. For udtrykkene er jo præget af tiden og de livsbetingelser, tiden leverer. Grundlaget er det samme, og det er vel det grundlag eller den sandhed, vi ud fra vores forskellige forudsætninger søger at nærme os med de udtryk, vi nu engang har til rådighed. En kristendom ”an sich” har vi heldigvis ikke til rådighed.

Jeg ved ikke, om det forekommer for relativistisk, men jeg har svært ved at forholde mig til påstanden om den eneste ene sandhed i et ganske bestemt udtryk. Som en klog mand engang har sagt, så følges jeg gerne med folk, der søger sandheden, men Gud fri mig vel for dem, der har den.

Nogle af de søgende samtalepartnere, jeg selv har haft glæde af på det seneste, er mestendels amerikanske teologer, og jeg vil i det følgende sige lidt om, hvorfor.

Den amerikanske religionshistoriker og Jesus-forsker, Marcus Borg har i sin bog *The Heart of Christianity*⁶⁸ givet et bud på det paradigmeskift, der er ved at ske i den almindelige opfattelse af, hvad kristendom går ud på, og som for mig at se er en del af grundlaget for de vanskeligheder vi har med at være kirke i det moderne samfund.

⁶⁸ Marcus Borg: *The Heart of Christianity: Rediscovering a Life of Faith* HarperCollins 2003

Han taler om det traditionelle og om det fremspirende (emerging) paradigme og opstiller en række kendemærker på det, som adskiller de to opfattelser både med hensyn til den kristne tradition og med hensyn til det kristne liv.

For det traditionelle paradigme grunder kristendommen sig på en guddommelig autoritet. Bibelen kommer fra Gud. Den er Guds Ord eller inspireret af Gud selv. Dette synspunkt kan føre til tanker om Bibelens ufejlbarlighed: *alt* i Bibelen er udtryk for Guds sandhed, uanset hvad vi – eller for den sags skyld videnskaben eller udviklingen – ellers måtte mene om det. Det betyder naturligt nok, at også den bibelske lære ofte er indiskutabel. Guds åbenbarede vilje er den ultimative autoritet for både tro og moral. Livet efter døden spiller en central rolle for det traditionelle paradigme – både som løfte og som motivation. I sidste ende er det derfor, man er kristen. Selve kristenlivet handler derfor ofte om etiske og religiøse krav med henblik på belønning i det næste liv – eller som vi sagde i min barndom: det gælder om at komme i Himlen!

Der er naturligvis meget mere at sige, men disse få træk er for mig genkendelige fra min egen og vel også mange andres barnetro, som vi har fået overleveret gennem hjem, kirke og skole i den allerbedste og kærligste mening. Det er min erfaring, at konfirmander, som ellers ikke altid glimrer ved stor viden om kristendom, ofte har kendskab til det traditionelle paradigmes fortolkninger. Paradigmet, som vistnok grundlæggende stammer fra kirkens reaktion på oplysningstiden i 1700-tallet og altså kirkehistorisk set er af relativ ny dato, har været lys og salt for millioner af kristne gennem de sidste 2-3 århundreder. Ikke blot har det været til trøst for mange mennesker, men det har også skabt liv og fællesskaber, som var fyldt med kærlighed og barmhjertighed.

Og dog er dette paradigme for rigtig mange mennesker i vores tid ikke længere fyldestgørende. Derfor er der spiret et nyt paradigme frem, som vel har kunnet anes gennem de sidste 100 år især blandt teologer, men som efterhånden har bredt sig til mange forskellige kredse. Her opfattes Bibelen ikke som Guds ufejlbarlige ord, men som et historisk produkt fra oldtiden. Bibelen er ikke skrevet til *os* eller for *vores* skyld, men er skrevet af mennesker under bestemte historiske, religiøse og kulturelle forhold. Det handler derfor ikke om de bibelske fortællingers historiske virkelighed eller om deres bogstavelighed som etisk norm, men om deres *betydning*.

Det vigtige er ikke at tro på Bibelen eller adlyde dens konkrete bud. Snarere handler det kristne liv om at åbne sig for den guddommelige inspiration i Bibelen, som er i stand til at forandre mit liv her og nu.

Det handler altså ikke så meget om at have den rette tro som adgangskrav til saligheden hinsides, men om at leve sit liv på foranderlighedens vilkår – åben overfor det, som

Bibelen og dens forskellige fortolkninger kan bibringe det kristne fællesskab og det enkelte menneske.

Det nye paradigme ser ikke kristendommen som den eneste sandhed, men som én af verdens store religioner – som svaret på den gudserfaring, mennesker har gjort sig i *vores* del af verden.

Jeg synes, jeg kan genkende dette paradigmeskift også her hos os, og det har givet og giver anledning til mange kontroverser mellem de forskellige opfattelser. Men som Borg anfører, er det meget nødvendigt for kirkerne at søge at bygge bro og føre samtale mellem de forskellige kristne opfattelser og formuleringer – i stedet for at grave grøfter og bygge mure og føre proces om den rette lære.

I den nødvendige samtale handler det om at overveje *formuleringerne og forestillingerne* og dermed forhåbentlig nærme sig den kristne sandhed, som selvfølgelig også set fra kirken må være lys og salt for mennesker, der ikke længere kan med de gamle formuleringer – mennesker, der snubler – ikke over den anstødssten, som det kristne budskab er i sig selv, men over en formulering af budskabet, som måske var flot og stærk engang, men som ikke længere siger dem noget, og måske endda virker anstødelig.⁶⁹

Tværtimod at forkaste noget handler det for mig at se om at søge ind bag de gamles formuleringer, som de har benyttet sig af lige siden Paulus' og evangelisternes dage, og spørge efter, hvad der fik disse mennesker i sin tid til at formulere sig, som de gjorde.

Det er det, der må være opgaven for enhver prædikant, som ikke blot skal viderebringe overleveringen fra en bestemt tid og postulere den som sandhed, men først og fremmest skal formidle sit eget møde med Kristus og med den Gud, der viser sig gennem Kristus. Det er det, der er så spændende – og desværre også sjældent - at høre i en prædiken.

Kristendommens sandhed står fast – én gang for alle åbenbaret i Kristus. Jeg tror, at Kristus for mig er vejen, sandheden og livet. Men hvad mennesker har tænkt og sagt og skrevet i anledning af den sandhed, står ikke fast. Det er tids- og stedsbestemte vidnesbyrd, som vi må forholde os til både med hjerte og med forstand i vores arbejde med at formulere vores eget møde med den Gud, som alle forestillingerne forsøger at nærme sig.⁷⁰ De gamles vidnesbyrd og forestillinger må vi trække på med dyb ærefrygt

⁶⁹ Den fremspirende ateisme er for mig at se udtryk for ubehag ved formuleringerne, og man når sjældent ind til indholdet – det var i hvert fald mit indtryk af Nikolaj Cederholms teaterforedrag, Åh, Gud her tidligere på året. Forestillingen på Edisonscenen i København i februar-april 2007 var et tilløbsstykke, der gik længe ud over den fastsatte tid. Ved udgangen lå der blanketter til brug for udmeldelse af folkekirken.

⁷⁰ Ud fra den opfattelse er det vel temmelig omsonst at begynde at revidere eller modernisere Confessio Augustana for at gøre den mere spiselig for moderne mennesker. Den er, som den er – tidsbestemt og ikke mindst bestemt af forholdet til Den katolske Kirke, Islam og Jødedom. Det rigtige var måske at

og taknemmelighed, men jeg vil ikke tilbede og dyrke dem som endegyldige sandheds-åbenbaringer.

Jeg tror, den tid er ved at være forbi for kirken – og det håber jeg også – hvor visse dogmer og bekendelser bliver ophøjet til uomtvistelige sandheder, som alle haver at bøje sig for. Dogmer og bekendelser må selvfølgelig indgå i den stadige samtale om Kristus og den Gud, han peger på. Det sidste ord i den sag er endnu ikke sagt – og bliver det forhåbentlig ikke før den dag, da vi skal gennemskue alt, ansigt til ansigt.⁷¹ Men det, der præger en *samtale* – det er en fælles søgen efter at nærme sig sandheden i al vores magtesløshed. Det var det, de gamle højskolefolk kaldte frisind.⁷² I modsætning til kætterprocessen, hvor det gælder om at forsvare og fastholde den engang givne sandhed. At kæmpe på den måde for den rette lære i dag, minder for meget om passagererne, der kæmpede om liggestolene på Titanic's dæk.

Med Marcus Borg som udgangspunkt vil jeg prøve at beskrive to meget forskellige kristne gudsforestillinger – eller billeder af Gud, som er kommet til udtryk igennem historien og om den betydning, disse forestillinger har haft og har for vores opfattelse af kristendommen og af vores liv i det hele taget.

I bogen: *The God We Never Knew*⁷³ opstiller Borg to grundlæggende gudsforestillinger, som han kalder hhv. den monarkiske og den åndelige gudsforestilling.

Den monarkiske, som er langt den almindeligste gennem hele kirkehistorien, er billedet af Gud som kongen, som Herren, som Faderen – et billede, som bevirker og fremkalder en form for efterleven eller leven op til kongens, Herrens eller faderens krav for alle hans undersåtter eller for den sags skyld, børn.

Her er altså tale om en guddommelig, mandlig autoritet, som regerer verden. Begreber som herredømme og tilbedelse, troskab og lydighed er centrale begreber i denne model, som jo også bygger på en patriarkalsk grundholdning.

Det er klart, at disse forestillinger er hentet fra Bibelen, men billederne af Gud som Herre og konge er ikke ganske entydige i Bibelen, for både i GT og ikke mindst i NT forekommer billedet som modbillede til denne verdens konger og kejsere og patriarkalske fædre – det er f.eks. meget vigtigt, hvor man lægger trykket i den gamle bekendelse: Jesus er Herre, som for mig at se er et opgør – endda et meget provokerende opgør med alle andre herskere i verden – ikke mindst – da det blev skrevet – den

formulere en ny og tidssvarende kristen bekendelse, men det kræver vel et Kirkemøde eller et Kirkeråd – altså en opfyldelse af grundlovens § 66.

⁷¹ 1.Kor.13

⁷² Til forskel fra tolerancen, som bærer over med (tolererer) dem, der endnu ikke har nået vores sandhed, er frisind en erkendelse af, at jeg må lytte til andre for selv at blive klogere. Jeg kan jo tage fejl!

⁷³ Marcus Borg: *The God We Never Knew – Beyond Dogmatic Religion to a More Authentic Contemporary Faith*. HarperCollins 1997.

almægtige romerske kejser. Udtrykket hævder altså, at det er *Jesus*, der er Herre – ikke kejseren! De første kristne stjal simpelt hen alle kejserens titler som: Guds søn, Gud, Herre, Verdens Frelser osv. og gav dem til den fattigste af de fattige, som kejseren oven i købet har henrettet som en forbryder – altså til det for den romerske tanke mest mislykkede menneske overhovedet. Og det er ikke blot tåbeligt og forargeligt, som Paulus siger, det er både majestætsfornærmelse og landsforræderi og måske hovedårsagen til de første kristenforfølgelser.⁷⁴

Prøv at læse John Dominic Crossan, fhv. teologiprofessor og måske en af de mest kendte Jesus-forskere i USA: *In Search of Paul*,⁷⁵ som han har skrevet sammen med arkæologen Jonathan Reed. Deres pointe er gennem teologiske og arkæologiske undersøgelser at forstå den oprindelige Paulus - først og fremmest hans forhold til den romerske livsholdning og den romerske teologi, som de ser som hovedmodstanderen i Paulus' teologi.

Crossan har også skrevet en spændende bog sammen med Marcus Borg: *The Last Week*⁷⁶ om Jesu sidste uge i henhold til Markus-evangeliet, som de ser som Jesu opgør med templet i Jerusalem og ikke mindst med den uhellige alliance mellem det jødiske præsteskab og romermagten. Bl.a. en meget spændende og kontroversiel tolkning af fortællingen om kejserens mønt.⁷⁷

Eller læs Crossans bog: *God and Empire*⁷⁸ om forholdet mellem kristendom og romermagt. Her opfattes de majestætiske titler, som tillægges Jesus først og fremmest som et provokerende opgør med den normale og enerådende patriarkalske, dominerende og også voldelige civilisation, som herskede på Jesu tid og måske til alle tider. I hvert fald kan disse amerikanske forfattere genkende den i deres eget land i dag. Og som sådan mener de, at de majestætiske titler og tilbedelsen af Kristus og af Gud som Herre og kongernes konge er i fuldkommen overensstemmelse med den oprindelige kristne forkyndelse: Derfor skal hvert knæ bøje sig på jorden og i Himlen og under jorden – fordi der med Kristus er blevet vendt op og ned på alt.⁷⁹

Og de mener virkelig alt. Jesu forkyndelse opfattes som et opgør med civilisationen som sådan. Crossan har en vældig spændende fortolkning af skabelses- og

⁷⁴ Ifølge Crossan: *God and Empire*.

⁷⁵ John Dominic Crossan and Jonathan L. Reed: *In Search Of Paul. How Jesus's Apostle Opposed Rome's Empire With God's Kingdom*. HarperCollins 2004

⁷⁶ Marcus J. Borg & John Dominic Crossan: *The Last Week. A Day-by-Day Account of Jesus's Final Week in Jerusalem*. HarperSanFrancisco 2006.

⁷⁷ Side 60ff

⁷⁸ John Dominic Crossan: *God And Empire. Jesus Against Rome. Then And Now*. HarperSanFrancisco 2007. En meget grundig analyse af forholdet mellem kristendom og Imperium kan man finde i Joerg Riegers bog: *Christ and Empire. From Paul to Postcolonial Times*. Fortress Press, Minneapolis 2007, hvor han analyserer forholdet i oldkirken, i 4. århundrede, i middelalderen og i nutiden.

⁷⁹ Filipperbrevshymnen, Fil.2.

syndefaldsberetningen⁸⁰ som fortællingen om det, der skete ved bredderne af Eufrat og Tigris for ca. 6.000 år siden – dengang mennesket i den del af verden valgte civilisationen – altså den komplicerede samfundsmodel med dens bystater og medfølgende opdeling af mennesker i forskellige roller og med en lille herskende klasse, der bestemte over og krævede betaling af de mange mod til gengæld at yde samfundet tryghed.⁸¹ Hvor man tog skridtet fra det frie og for så vidt evige og uskyldige liv som jæger eller fanger i små familiesamfund til civilisationen på godt og ondt – fra naturmenneske til kultur. Fra evigt liv til kundskab om godt og ondt. Dermed valgte mennesket også civilisationens smerte: ufriheden, slaveriet, undertrykkelsen, volden. Dette ubehag ved kulturen som Freud omtaler som modsætningen mellem det biologiske og det kulturelle menneske.⁸²

Denne fortolkning nedtoner den mere individualistiske fortolkning af syndefaldet, der bl.a. har givet anledning til arvesyndslæren med alt, hvad deraf fulgte. I det hele taget er der en spænding imellem individualisering og politisering – også i Jesu forkyndelse. Er Guds Rige alene for hin enkelte eller er der også tale om en helt ny samfundsmodel som alternativ til og oprør imod de gængse modeller?

Man kan vel godt opfatte Jesu forkyndelse som en frihedserklæring til alle ofrene for civilisationen – eller sagt med andre ord: som en tilbagevenden til det tabte paradys efter Guds mening. En tilbagevenden til Guds rige med den forbløffende konstatering: Guds rige allerede er midt iblandt jer. Lignelserne om Guds rige er slående ved deres provokerende opgør med hele den herskende og normale tankegang. Bjergprædikenen i høj grad også.

Men hvis man glemmer denne omvurdering af alle civilisationens normale værdier – hvis man glemmer, at bekendelsen: *Jesus* er Herre betyder at de, som ellers kalder sig herrer og folkenes velgører,⁸³ *ikke* er det, men tværtimod sanktionerer deres magt over folkene med den kristne Gud – ja, så kommer billedet af Gud og Kristus som konge eller herre til at bevirke det modsatte – nemlig en religiøs bekræftelse af civilisationens undertrykkelse med dens dominans af de få over de mange – af kejseres og kongers og herremænds og fædres og mænds guddommelige ret til at herske og dominere uindskrænket efter Guds egen indstiftelse og orden. Og så tegner der sig – i hvert fald ifølge Marcus Borg - i virkeligheden et scenarium med en almægtig mandlig Gud som lovgiver og dommer og hans kongelige repræsentant på jorden - og med en menneskehed som undersætter, hvis velfærd både her og hisset afhænger af vores evne til at adlyde

⁸⁰ God And Empire s. 49ff

⁸¹ På same måde som Mafiaen plejer at gøre sig gældende!

⁸² Sigmund Freud: Das Unbehagen in der Kultur 1929

⁸³ Luk.22,25ff

Guds og kongens vilje. En fjern Gud udenfor verden med en altdominerende magt i verden – en Gud der er skabt i den verdslige konges eller kejsers billede til gavn og glæde netop for konger og kejsere.⁸⁴

Tværtimod den oprindelige evangeliske og paulinske ophøjelse af såkaldt ringe mennesker til herlighed og ære – tænk på f.eks. Marias Lovsang i Lukasevangeliet⁸⁵ eller på forkyndelsen af Kristus som korsfæstet – forkyndelsen af Guds dårskab i forhold til civilisationens visdom⁸⁶ - bevirker denne model en fundamental undertrykkelse af mennesker. Overfor denne Gud er vi intet, og vi skylder denne almægtige Gud og hans repræsentant på jorden al vores loyalitet og lydighed. Vi kan ingenting overfor Gud. Vi er ulydige syndere, og vi fortjener Guds straf.

Selvfølgelig indebærer modellen også forestillingen om Guds nåde og tilgivelse, men disse begreber er stadigvæk elementer i et juridisk magtapparat i forhold til mennesker. Det er som om dette gudsforhold kun kan beskrives i retslige termer – i et juridisk sprog. Dom - retfærdighed – synd – skyld – straf – tilgivelse – nåde osv. Og for mig at se hensætter ”Guds tilgivende nåde” mennesker i en ubetalelig taknemmelighedsgæld, som er endnu tungere end den skyld, som kommer af almindelig ulydighed. På mange måder er det vel mere reelt at tage sin straf end at blive udråbt som årsag til et andet menneskes – eller for den sags skyld: Guds - lidelse for vores skyld.

Der er kristne mennesker, der så at sige bryder igennem den monarkiske gudsforestilling – eksemplet par excellence er selvfølgelig Martin Luther, der kæmpede længe for at finde en nådig Gud og til sidst kom til en ny afklaring af gudsforholdet og måtte springe højt af glæde⁸⁷, fordi mennesket ikke retfærdiggøres af lovgerninger men af tro, som Paulus siger. Om Luther har ret i sin tolkning af Paulus, kan så diskuteres, hvad det også bliver.⁸⁸ Reformationens fokusering på ”Troen” frem for gerningerne som frelsesvej er i hvert fald ofte blevet misforstået derhen, at så gjaldt det for alt i verden om at være troende – forstået som rettroende frem for vantro. Som om Gud kun kan være Gud for de rettroende. Reformationen har - alle dens gode sider ufortalt - en ikke ringe medskyld i den gudsforestilling, der opfatter Gud som en nøjeregnende hersker,

⁸⁴ Den mest geniale af dem alle var uden tvivl kejser Konstantin, hvem det lykkedes at omvende de forfulgte og torturerede kristne præster og biskopper fra modstand og modsigelse af kejsermagten til i sidste ende lydige og samarbejdsvillige repræsentanter for samme. Prøv at læse den amerikanske konfliktforsker Richard E. Rubensteins bog: *When Jesus became God - om den arianske strid i 4. årh.* Harcourt, Orlando 1999.

⁸⁵ Luk.1,52-53 især.

⁸⁶ 1.Kor.1,18-25

⁸⁷ Den danske Salmebog nr. 487: Nu fryde sig hver kristen mand (!)

⁸⁸ Den såkaldt ”nye” paulusforskning antyder bl.a., at Paulus’ hovedinteresse ikke så meget var forholdet mellem tro og gerninger som forholdet mellem jøder og hedninger – og at det er det forhold, som kommer til udtryk i de berømte citater fra Romerbrevet (bl.a. 3,28).

der først og fremmest kræver troskab af sine undersåtter – hvilket igen har fået en del lutherske kirker til at minde påfaldende om militærforlægninger.⁸⁹

Men mange kristne – herunder luthersk-evangeliske - er også brudt sammen under denne gudsforestilling – brudt sammen under vægten af først og fremmest skyld. Jeg vil påstå, at de fleste kristne i min generation må kæmpe bravt med problemet. Og jeg ved, at mange forlader både kirke og kristendom i forsøget på at komme overens med Gud så at sige.

Og tænk, hvis det, disse mennesker falder over, blot er en formulering – en menneskeskabt gudsforestilling, som tiden simpelt hen er løbet fra – og som vi præster ikke har formået at oversætte til et tidssvarende sprog – måske fordi vi troede, det var vigtigere at fastholde de engang givne formuleringer end at begribe indholdet i det, de taler om. Fordi tryghed i det givne og troskab imod overleveringen var vigtigere end sandheden. Marcus Borg anfører også betydningen for kvindesyntet, at Gud konsekvent skildres som en mand, og han hævder, at for ham er den feministiske teologi det mest betydningsfulde teologiske projekt i nyere tid. Crossan og Reed anfører i deres bog⁹⁰, at der synes at have været lighed mellem mænd og kvinder i de oprindelige paulinske menigheder,⁹¹ men at man allerede i løbet af det første århundrede synes at have givet køb på denne lighed – antagelig af politiske grunde, fordi den simpelt hen var for radikal for den mere brede kristendom.⁹² Crossan har en spændende tanke om, at de pseudo-paulinske breve ikke blot er pseudo-, men direkte *antipaulinske* i et forsøg på at moderere den alt for rabiate oprindelige paulinske kristendom.

”Den tid kommer – ja, er allerede nu, hvor Gud ikke skal dyrkes i templer eller på hellige bjerge, men i ånd og sandhed.”

Dette citat fra Johannesevangeliets samtale mellem Jesus og Den samaritanske Kvinde⁹³ kunne stå som overskrift over den anden gudsforestilling, som Marcus Borg anfører – den, han i mangel af en bedre metafor, kalder Gud som Ånd.

Det er klart, at han stiller de to modeller op mod hinanden, og hvor den monarkiske model betoner forholdet som et Herre - undersåtforhold med dominans, magt og lydighed som centrale begreber, så er den åndelige model knyttet til begreber som slægtskab, intimitet og samhørighed. Det, man vel godt kunne kalde mere kvindelige begreber. Og det hænger måske sammen med, at han gør sig til talsmand for en såkaldt

⁸⁹ Tænk bare på den stående fremsigelse af trosbekendelsen ved gudstjenesten, der ofte drager minder frem om soldaters loyalitetserklæring til øverstbefalende.

⁹⁰ In Search Of Paul

⁹¹ Gal.3,28. Det diskriminerende udsagn i 1.Kor.14,34-36 synes at være en senere tilføjelse til brevet.

⁹² Se f.eks. 1. Tim.2,11ff, som senere er blevet tillagt Paulus.

⁹³ Kap.4.

panenteistisk gudsopfattelse – altså i betydningen: alt er i Gud – ikke at forveksle med en panteistisk opfattelse, som er noget ganske andet.⁹⁴

Gud som ånd refererer til GT-billedet af *Ruach*, som både er vind og storm og åndedræt på en gang. Gud er usynligt til stede og virker og *bevirker*. Gud er som vinden, der skaber liv og bevægelse overalt og også i os som vores livgivende åndedræt. Det er på samme tid udtryk for Guds transcendens⁹⁵ og Guds intime nærvær.

Borg henter mange – også bibelske billeder frem til forklaring af denne gudsopfattelse: Gud som klippen, hvor man kan søge tilflugt, Gud som ilden, der varmer og lyser – moderguden, den fødende kvinde – livmoderen, der omslutter og værner – Gud som barmhjertighed – medlidenhed. Eller Gud som den nære og fortrolige far. Gud som visdom – Gud som elsker – Gud som rejseledsager.

Den fhv. biskop og kontroversielle foredragsholder og forfatter, John Shelby Spong omtaler i forbindelse med sit opgør med den såkaldte teistiske gudsopfattelse, at enhver gudsforestilling i sit væsen er menneskeskabt.⁹⁶ Han referer til det andet bud i dekalogen: Du må ikke gøre dig noget billede af Gud, og forstår det som en advarsel mod at beskrive den Gud, som er ubeskrivelig, fordi beskrivelsen altid medfører en reduktion af Guds virkelighed om ikke ligefrem en fordrejning. Men vi kan ikke andet end at forsøge os med disse ufuldkomne menneskelige analogier.⁹⁷ Vi kan ikke se Gud, men som Moses kan vi måske se ryggen af Gud eller Guds fodspor, hvor Gud har været⁹⁸ – som vinden, hvis virkning, vi kan se, men ikke vinden selv. Evangelisternes og Paulus' provokerende budskab er, at det var Gud selv, der åbenbarede sig i mennesket Jesus. I ham så de Gud, og gennem denne åbenbaring forstod de for første gang Guds sande væsen.⁹⁹

Det er klart, at opgøret med en teistisk/monarkisk gudsopfattelse må få konsekvenser for kristendomsopfattelsen. Det er svært at sige, hvad der er årsag og hvad der er virkning. Om guds-opfattelsen er formet af en fornyet tilgang til Bibelen, eller om en fornyet gudsopfattelse lukker op for en ny fortolkning af Bibelen. Måske er der tale om en vekselvirkning, som er sat i gang af forlegenhed ved den traditionelle opfattelse, når

⁹⁴ Se *The God We Never Knew* s. 32ff

⁹⁵ Hvad der overskrider vores viden.

⁹⁶ se *A New Christianity for a New World*, HarperSanFrancisco 2001 s. 57 ff.

⁹⁷ Han siger (s.63): ...I do not argue for a moment, that God is not real. Indeed the reality of the God-experience overwhelms me every day of my life. I assert only, that no human words, no human formulas, and no human religious systems will ever capture that reality. Opgøret med teismen fører altså ikke for ham til ateisme, men til behovet for en ny formulering af det, vi kalder Gud.

⁹⁸ Exod.33,20

⁹⁹ Om Gud åbenbarer sig andre steder og på andre måder, ved jeg ikke, men jeg er ikke så skræsikker mere, så jeg vil påstå at den sande Gud kun findes beskrevet i protestantisk luthersk-evangelisk kristendomsforståelse. At Kristus er sandhed for mig, indebærer vel ikke, at han så også må være det for alle andre mennesker på jorden. Det ville være en noget arrogant påstand.

man når et punkt som kristen for ikke at sige som præst, hvor man ikke længere kan fastholde den traditionelle opfattelse eller forfædrenes tro med den troværdighed og frimodighed, som burde være grundlæggende.

Den største forandring vedrører nok menneskesynet, hvor hovedproblemet i den kristne selvforståelse ikke længere er synd og skyld i juridisk forstand, men snarere en form for fremmedgørelse – altså følelsen af at være adskilt fra sit egentlige tilhørsforhold – at være smidt ud hjemmefra så at sige.

Vi er i Gud – hvad enten vi ved det eller ej – vi tilhører Gud og Gud er os nær med al sin kærligheds rigdom – hvad enten vi mærker det eller ej. Men vi lever som regel uden den bevidsthed – sært blinde og døve overfor Guds nærvær.¹⁰⁰

Hvor synd i den monarkiske gudsopfattelse primært har med ulydighed at gøre – i hvert fald i henhold til den gængse fortolkning af syndefaldsmyten – så handler synden i den åndelige gudsforestilling mere om mangel på sans for den guddommelige virkelighed, som er. Og det er for mig at se ikke mindst det, Jesu forkyndelse og især hans helbredelser handler om – at give sanseløse mennesker sansen for Gud tilbage. At give døde mennesker nyt liv. Din synd er tilgivet. Nu er du rask. Gå bort og synd ikke mere. Glem aldrig hvem du i virkeligheden er.

Altså ikke en fjern Gud derude et sted, hvis love og krav skal efterleves i loyalitet og lydighed, og som skal tros med henblik på den evige salighed engang, men en højst nærværende Gud, som søger efter fællesskab med sine fortabte børn her og nu.

Ikke synd og skyld som grundlæggende faktorer i det kristne liv, men længsel efter fællesskab – fællesskab med Gud, med verden, med hinanden.

Det kristne liv handler om at omvende sig og blive bevidst om den Gud, som allerede er os ganske nær, som giver os liv og kærlighed uden at vi aner det, og som er med os altid, hvad enten vi tror det eller ej.

Det har været spændende for mig at stifte bekendtskab med disse amerikanske teologer¹⁰¹, som har det til fælles, at de søger at formulere den kristendom, de har kæmpet med, og som betyder alt for dem, ind i deres egen tid i et sprog og med formuleringer, som er troværdige for dem selv. Teologer som samtidig lægger stor vægt på at søge

¹⁰⁰ Det er også den fantastiske skabelses- og syndefaldsberetnings påstand Gen.kap. 1-3.

¹⁰¹ Ud over de allerede nævnte især Robert Funk, som stod for det såkaldte Jesus-seminar, hvor anerkendte forskere søger at give deres bud på den historiske Jesus. Han har bl.a. skrevet bogen: *Honest to Jesus* i 1996. Titlen referer til biskop John A.T. Robinsons bog *Honest to God* fra 1963. På dansk: *Oprigtig overfor Gud* (Jespersen og Pio København 1963). Hvis man vil læse om endnu et offer for den etablerede kirkes felttog mod såkaldte kættere, kan man med udbytte læse den new zealandske præst Lloyd Geerings selvbiografi: *Wrestling With God* fra 2006, der bringer minder frem om lignende felttog mod John Robinson, John Shelby Spong, Thorkild Grosbøll og mange andre mere eller mindre anonyme faldne på troens mark. Underligt at kirken, som selv dyrker sine martyrer og som selv var forfulgt, så hurtigt og beredvilligt sætter sig i forfølgerens rolle.

tilbage til den historiske virkelighed, der skabte kristendommen – en virkelighed, som igennem årene er blevet fortolket på meget forskellig vis under meget forskellige forhold og ikke mindst under meget forskellige hensyn.

Det er muligt, de tager fejl – det er muligt, de skyder helt ved siden af målet – det er muligt, de slet ikke kender Grundtvig, men deres anliggende er for mig at se afgørende vigtigt: At holde en kritisk teologisk samtale i gang selv med en religiøst bestemt bibel- eller dogmefundamentalisme, der ellers ofte nok foretrækker belæring – somme tider med drastiske midler – frem for ligeværdig samtale.

At formulere kristendommen i et troværdigt og begribeligt sprog i respekt for - men aldrig i tilbedelse af – de gamles overlevering.

Til stadighed at søge ind til en dybere forståelse af, hvad det var, der for to tusind år siden ændrede vores forståelse af verden så radikalt – tilsyneladende og efter sigende alene i kraft af ét – i verdens øjne – fuldkommen mislykket og ganske ubetydeligt menneske.

Kongen og Narren

Kronik december 2007

Den navnkundige jødiske sagnkonge, David, var en lykkemand. Alt, hvad han foretog sig, lykkedes overmåde godt – det var, som om Gud selv var med ham. Han opnåede stor magt og fik samlet det jødiske storrige Israel og han holdt alle dets fjender stangen. Men på toppen af hans magt gik det galt for ham. Han blev betaget af en smuk kvinde, der tog bad på taget af nabohuset. Han måtte have hende, men det viste sig, at hun var gift med en af hans generaler ved navn Urias. David ordnede sagen på den måde, at han sendte Urias ud på en mission, hvor han efter alt at dømme ville blive dræbt. Og det blev han, og David kunne tage den smukke - nu enkefru Batseba til sig.

Så vidt så godt. Nu havde kong David en profet ved hoffet ved navn Nathan, og en dag kom Nathan og fortalte David en historie om en rig mand, der havde en fattig nabo. Den rige mand havde småkvæg i mængde, men den fattige havde kun et lille lam, som han til gengæld elskede overalt på jorden. En dag fik den rige mand uventet besøg, og da han ikke nænnede at tage af sine egne dyr, tog han den fattige mands lam, slagtede det og serverede det for sine gæster.

Da kongen hørte den historie, blev han voldsomt opbragt og forsikrede om, at denne mand skulle straffes, for sådan gjorde man bare ikke i Davids rige. Og så udtaler Nathan de berømte ord: Du er manden!

Jeg kom til at tænke på denne vidunderlige fortælling fra Det gamle Testamente, mens jeg har fulgt den besynderlige debat om de angiveligt formastelige præster, der tillader sig at anklage regeringens politik på flygtningeområdet fra prædikestolen. Oven i købet juleaften. Debatten er foreløbig kulmineret med, at en prominent venstrepolitiker højlydt har meldt sig ud af folkekirken af samme grund.

Men hvad er det, der sker her? En gruppe præster i og omkring Mariager henvender sig om hjælp til deres kolleger, fordi de oplever, hvad de selv ser som statsstøttede overgreb mod nogle mennesker. Normalt vil man henvende sig til politi og domstole, når man oplever overgreb, men her går det ikke, for overgrebene er lovlige. Et flertal af befolkningen i Danmark har bestemt, at det her må man godt. Og hvad skal man så gøre?

Ja, så beder de altså om hjælp hos deres kolleger – hjælp til at råbe befolkningen op – den befolkning, som i stort tal samles i kirkerne netop juleaften. Råbe op om, at det, der sker med flygtninge i Mariager og mange andre steder i landet, er umenneskeligt og forkert efter al normal etisk og dansk standard. Loven er forkert, fordi den har så store umenneskelige følger, som den åbenbart har.

Og det er der altså en hel del, der er blevet meget forarget over. Forarget over, at præsterne, som de siger ødelægger julen ved at tale politik fra prædikestolen. Glemte er flygtningene og overgrebene mod dem – nu er det præsterne, der debatteres.

Jeg har flere gange i debatten hørt argumentet om, at præster ikke skal blande sig i politik fra prædikestolen – de skal bare forkynde evangeliet. Men jeg kan ikke lade være med at spørge: Hvad er så evangeliet? For det kan da ikke være evangeliet om den Jesus, der satte livet ind på at nedbryde alle de grænser, som frygten sætter op mellem mennesker, og som får os til at tale om ”dem” og ”os”. Dem, vi ikke behøver bekymre os så meget om, som os selv. Religiøse, sociale, nationale, etniske – ja selv familiemæssige skel og grænser ville han aldrig anerkende. For ham var det mennesket – mennesket i al sin menneskelige nøgenhed, der var det helt afgørende – det, som alt andet må tjene. At tjene Gud er at elske sit medmenneske – uanset hvem det så måtte være. For mig at se er denne tanke det religionshistoriske og filosofiske nybrud, som vi stadig må forholde os til i den måde vi lever på – herunder i den måde, vi fører politik på, for så vidt som vi vil kalde os et kristent land. Og derfor handler enhver ordentlig dansk prædiken også om det.

Og det kan da sagtens tænkes, at det evangelium er en torn i øjet på dem, der f.eks. sætter lighedstegn mellem kristendom og danskhed, men ikke desto mindre er det altså det, de skriver om ham, evangelisterne. Man kan selvfølgelig også lægge vægten på noget andet – f.eks. på julehyggen i kirken juleaften – eller for den sags skyld på

budskabet om syndernes forladelse. Men budskabet om syndernes forladelse kan jo ikke stå alene – det har et formål, som også klart fremgår af teksterne i Det nye Testamente: Guds kærlighed er en kæmpeopmuntring for vores egen kærlighed – vores lyst til at elske vores medmenneske. Han elskede os først, skriver Johannes, så skylder vi også at elske hinanden. Ja, han går videre endnu og taler om løgn og bedrag, hvis Guds kærlighed ikke må have konsekvenser for vores liv. Måske fordi at leve er at elske.

Jeg tror ikke, der er nogen præst i Den danske folkekirke, der undlader at forkynde Guds kærlighed som det første og det sidste. Guds kærlighed i Jesus Kristus, som Pauls formulerer det. Men allerede Johannes advarer altså kraftigt imod en konsekvensløs kærlighed, der så nemt som ingenting bliver til netop julehyggen sammen med juletræet og de kære gamle julesalmer. Så er alt, hvad der hedder lys og salt pillet ud, fordi det forarger og ødelægger den gode stemning – eller for den sags skyld, fordi det piller ved den vedtagne politik.

Jeg vil gerne bevare folkekirken som en statskirke. Og det er fordi, kirken har brug for staten, så den kan tale og blomstre frit – sådan som den jo også har gjort det og gør det i vidt omfang. Men det er også fordi, staten har brug for kirken – staten har brug for evangeliet – har brug for, at nogen taler statsmagten imod, når vi af praktiske hensyn eller af frygt for konsekvenserne bliver umenneskelige. Når vi af gammel vane sætter skel mellem dem derude og os herinde og dermed glemmer vores kærlighed.

Det vidste kong David. Og derfor havde Nathan sin gang ved hoffet – og derfor måtte han tale frit til kongen – så ubehageligt det end måtte være. En del af Nathan går igen i de enevældige middelalderkongers nar, der havde lidt af den samme funktion – at være den, der måske ene af alle kunne tale kongen imod frit og frimodigt. Og galt gik det, hvis kongen i raseri eller forargelse slog narren ihjel. Så blev ikke blot kongen, men også magten korrumperet og umenneskeligheden uimodsagt.

Kirken som statsansat nar er måske ikke det dårligste billede på folkekirken. Lykkeligtvis har vi et samfund, der i høj grad værdsætter lighed og retfærdighed, og som også gør en stor indsats for at fremme vores idealer i vores samfundspolitik og rundt omkring i verden. Hvad det angår, vil jeg ikke tøve med at påstå, at vi har et af verdens frieste og bedste samfund.

Men det forhold gør os ikke ulastelige som samfund, og nu og da, skal der altså tales imod, så det kan høres – og så er det for mig at se fløjtende ligegyldigt, hvor denne modsigelse kommer fra - bare den kommer.

Som præst i statskirken vil jeg meget nødtigt have mundkurv på af mennesker, som åbenbart helst ser præstestanden som en samling tandløse hyggeonkler og -tanter, og tilsiger evangeliet mig at modsige statsmagten eller en hvilken som helst anden

umenneskelig magtudøvelse fra prædikestolen – så gør jeg det. For mig at se er det netop en umistelig del af kirkens forkyndelse, og jeg ville føle mig noget lusket, hvis jeg af hensyn til den gode stemning undlod at sige sandheden – også juleaften.

At være menighedsråd i dag...

Kronik august 2008

Bortset fra valg til skolebestyrelsen er menighedsrådsvalget for mange mennesker nok noget af det mindst interessante, der findes. Og det endda på trods af, at mere end 80 % af befolkningen faktisk er medlem af folkekirken.

Det har sine grunde. Jeg tror, mange er af den opfattelse, at det er fint nok med en rimeligt fjern kirke, der er til rådighed, når man har brug for den, men der er ingen grund til at overrende den og da slet ikke bruge tid og kræfter på at holde den kørende. Det hænger igen sammen med den – tror jeg – udbredte opfattelse, at kirken stort set kører af sig selv, når bare man betaler sit medlemsbidrag.

Dertil kommer, at de, som så har meldt sig under fanerne og er gået ind i menighedsrådsarbejdet – måske med store forventninger – ofte er blevet både skuffede og frustrerede dels over arbejdsopgavernes mængde og dels deres art. Måske havde man forventninger om at skulle skabe kirkeliv i sognet, men det blev bare til administration og en følelse af at løbe panden mod en mur, når man ville andet og mere end at administrere det bestående.

Men hvad er det egentlig for noget med de menighedsråd? Ifølge menighedsrådsloven styres sognets kirkelige anliggender af de folkevalgte menighedsråd. Og til dette formål benytter de folkevalgte sig af medhjælpere af forskellig art. Det er således efter min mening *ikke* de folkevalgtes umiddelbare opgave at tage sig af praktisk eller administrativt arbejde i menigheden – og heller ikke frivilligt arbejde. De folkevalgtes opgave er at udmelde en målsætning for det kirkelige arbejde i sognet og se til, at denne målsætning bliver opfyldt. Derfor er det selvfølgelig vigtigt, at de folkevalgte har et mål og en vision med kirkelivet i sognet. Jeg har altid drømt om, at opstillingsmøderne til menighedsrådsvalg fik karakter af larmende vælgermøder, hvor målsætninger, visioner og kirkelige holdninger fløj gennem luften i det tætpakkede lokale.

Det er ikke altid tilfældet.

Men det, som i alle tilfælde burde kunne kræves af et menighedsrådsmedlem, er, at man har en holdning til kirkelivet, som man gerne vil arbejde for at realisere.

Det er min opfattelse, at mange menighedsrådsmedlemmer betragter sig selv som frivillige i det kirkelige arbejde. Men pr. definition er de jo folkevalgte og som sådan ikke

umiddelbart frivillige, så lidt som kommunalbestyrelses- eller folketingsmedlemmer er det. Derimod bør det være menighedsrådets arbejde at organisere det frivillige arbejde, så alle kan være med – dvs. gøre en aktiv indsats i sognet for at hidkalde frivillige medarbejdere til det kirkelige arbejde.

I Danmark har vi en flot tradition for frivilligt arbejde – også på det kirkelige område, og den tradition skal selvfølgelig næres og styrkes på alle planer. Men der skal ligesom være rene linjer, så man ikke blander tingene sammen og forveksler menighedsrådsarbejdet med bestyrelsesarbejdet i beboerforeningen. I den forbindelse tror jeg, det vil være forkert at ændre menighedsrådsvalget til en årlig generalforsamling, sådan som det er foreslået fra flere sider. Det vil kun forvirre begreberne endnu mere og være med til at nedtone den betydning menighedsrådene faktisk har. En betydning, som menighedsrådsvalget også lægger op til. Menighedsrådene har altid gjort brug af professionelle. Først og fremmest præster, men også med tiden kirkegårdsansatte, musikere og sangere, sognemedhjælpere og administratorer af forskellig art. Men med de udfordringer, kirken står overfor i dag, kræves der endnu mere professionel hjælp end tidligere. Ikke blot for at klare de bestående opgaver i menigheden, men også for at kunne *udvikle* menighedslivet i et samfund, der er i bestandig og hurtig forandring.

Som nævnt fylder selve menighedsrådsarbejdet – altså det rent ledelsesmæssige - meget i dag. Derfor kan det virke underligt, at menighedsrådene for ikke så mange år siden blev pålagt den såkaldte kontaktpersonfunktion, der kræver, at et folkevalgt menighedsrådsmedlem påtager sig en rent teknisk arbejdsgiverfunktion som personaleleder. Det fungerer da også generelt dårligt. Her er der for mig ingen tvivl om, at en professionel hjælp ville blive modtaget med glæde af såvel menighedsråd som medarbejdere. Kontaktpersonfunktionen er for mig at se et skræmmende eksempel på, hvor galt det kan gå, når et arbejde, som burde varetages af professionelle, skal varetages af frivillige medarbejdere på skift.

Det samme gælder på det økonomiske område, hvor det bliver stadig vanskeligere at rekruttere frivillige kasserere, samtidig med, at regnskabsførelsen bliver mere kompliceret og dermed mere tidskrævende. Her kunne en professionel hjælp betyde meget – også for udviklingen af de økonomiske strukturer i forbindelse med budgetlægning og regnskab, langtidsplanlægning m.v.

Fra gammel tid har præsten indtaget en særlig rolle i menighedslivet. Tidligere var denne rolle ganske dominerende. Man kunne høre præster tale uimodsagt om ”min” kirke, ”mit” menighedsråd og ”mine” sognebørn. Kirken *var* i manges bevidsthed præsten. Og det er vel først for nylig, menighedsrådet bliver betragtet og betragter sig selv som andet og mere end en medhjælp for præsten.

Men måske er vi ved at gå i den anden grøft. Det er, som om præsten og præstens embede ikke længere spiller nogen særlig rolle i menighedsrådsarbejdet. Heller ikke i præsternes egen opfattelse af deres embede, som for mange ikke indebærer noget særligt engagement i rådsarbejdet – måske endda tværtimod. Og det mener jeg egentlig er ligeså forkert. Præsten bør være leder i kraft af sit embede, sin uddannelse og sit kald. Jeg siger ikke, at præsten bør være leder*en*, men der bør ikke være tvivl om hans/hendes ledelsesansvar i menigheden og ikke mindst i dens råd. Det er der desværre alt for mange steder, og det medfører ofte opslidende konflikter imellem råd og præst.

Præsten bør være den ledelsesmæssige kontinuitet i menigheden, og derfor bør præsten indtage en central rolle i menighedsrådsarbejdet – dvs. arbejdet med målsætning, visioner og disses gennemførelse. For det har præsten i kraft af sit kald og sin erfaring gode forudsætninger for.

Folkekirken har en ydelse, den skal yde befolkningen. Og for at gøre det bedst muligt, må vi sikre, at samspelet mellem de ansvarlige for denne ydelse fungerer optimalt. Vi har alle muligheder for at give befolkningen den allerbedste ydelse – vi har en bæredygtig økonomi baseret på et stort medlemstal og en solidarisk udligningsordning – mange engagerede frivillige og professionelle medarbejdere – mange engagerede menighedsrådsmedlemmer – og ikke mindst: Vi har et budskab og dermed også en mission!

For mig at se må arbejdet i menighedsrådet, sådan som det er skildret ovenfor være en fantastisk spændende udfordring for alle, der har interesse i kirkens liv. Når menighedsrådsarbejdet mange gange forekommer træls, skyldes det måske, at det man beskæftiger sig med, burde være udført af professionelle og frivillige, og det spændende, som man burde bruge tiden og møderne på – det når man bare ikke. Og det er i virkeligheden synd og skam – både for menighedsrådsmedlemmerne, der nemt kører sur i arbejdet – men ikke mindst da for den kirke, der har enormt brug for alle visionære kræfter i menigheden.

Tag nu med til opstillingsmøderne i september og gør jeres indflydelse gældende. Gør en forskel! Det er jer, der bestemmer folkekirkens fremtid!

Foredrag om Sagen Gud

Vester Hæsinge november 2011

Jeg har somme tider en lidt speciel drøm. Jeg drømmer, at jeg drømmer. Det vil sige, at jeg ved, at det her bare er en drøm, og uanset hvad der sker, så vågner jeg jo bare igen. Det giver en umådelig frihed – dette at kunne gøre hvad som helst uden at det får konsekvenser. For det er jo bare en drøm.

Jeg skal ikke trætte jer med detaljer om, hvad jeg så bruger denne frygtløse frihed til – blot sige, at det er en meget behagelig måde at drømme på. Nu tror jeg ikke, jeg er den eneste, der har den slags drømme – faktisk tror jeg, den på en måde udtrykker menneskehedens dybeste længsel: at kunne leve frit og frygtløst. Fordi menneskelivet nu engang er henvist til frygtens herredømme. Vi frygter, og det bestemmer vores liv! Dyrene frygter også – mest for at blive ædt, hvad der også er god grund til i den barske natur, der som det er blevet sagt er blodrød af tand og klo – men menneskets frygt går dybere, fordi vi til forskel fra dyrene kan forestille os fremtiden, og ikke mindst er vi udstyret med den selvbevidsthed, der frem for alt gør os til mennesker – dette at vi kan sige Jeg.

Det er den selvbevidsthed, der har skabt religionen, fordi erkendelsen af mig selv også giver mig erkendelse af min dybe ensomhed og i sidste ende dødens ultimative ensomhed. Jeg ved, at jeg skal dø. Jeg ved, at jeg går i fare, hvor jeg går, og det gør det svært at leve frit og frygtløst – sådan som jeg gerne ville, fordi jeg kan forestille mig sådan et frit og frygtløst liv. Hvorfor er livet ikke bare sådan?

Religionens påstand er så, at det er livet også, men det kræver noget at nå dertil. Det kræver hårdt arbejde og daglige øvelser hver dag og hele dagen. Gør man det, kan man være heldig og få et glimt af det virkelige liv – det sande liv uden frygt: Paradis, Guds rige, Nirvana og hvad man ellers i tidens løb har kaldt dette umådelige liv, vi alle drømmer om. Lad mig citere fra Karen Armstrongs bog i slutningen hvor hun skriver om religiøse mennesker: Religiøse mennesker er ambitiøse. De ønsker et liv, der flyder over med betydning. De har altid ønsket at integrere i deres daglige liv de øjeblikke af henrykkelse og indsigt, der kom til dem i drømme, i deres betragtning af naturen og i deres samliv med hinanden og med dyreverdenen. I stedet for at blive knust og forbitrede over livets modgang, søgte de at opretholde en fred og sindsro midt i smerten. De længtes efter modet til at overvinde dødsangsten; i stedet for at rage til sig og blive ondskabsfulde, prøvede de på at leve storsindet, barmhjertigt og retfærdigt og at være til stede i hver eneste del af deres menneskelighed. I stedet for blot at være et dagligdags

krus, ønskede de, som Kungfutse udtrykte det, at forandre sig selv til et smukt rituelt kar, fyldt til randen med den hellighed, de lærte at se i livet. De prøvede at ære det uudsigelige mysterium, de opfattede hos ethvert menneske og skabe samfund, der ærede den fremmede, udlændingen, den fattige og den undertrykte. ... overalt erfarede de, at religionens discipliner hjalp dem til at gøre alt dette.

Der er ingen tvivl om, at Karen Armstrong opfatter religionen som et overordentligt positivt element i menneskehedens historie – måske endda som selve det, der gør os til mennesker, der lever op til vores sande selv. Dette at vi er i stand til at erkende og også følge andre veje end den, vores umiddelbare følelser og drifter – og ikke mindst vores frygt og vores overlevelsestrang – tilsiger os at følge.

Hendes bog har undertitlen: Hvad religion *egentlig* betyder, og det er selvfølgelig polemisk rettet mod de opfattelser af religion, som hun anser for at være letkøbte, direkte forkerte og ikke mindst farlige for os alle sammen. Bogen taler ind i en tid, hvor religionerne bruges til at føre ødelæggende krige med, og hvor mange mennesker i vores del af verden anser religion for at være årsagen til stort set al den elendighed, der findes i verden. Den moderne ateisme har millioner af tilhængere. Bøger af biologi-professoren fra Cambridge, Richard Dawkins eller Richard Harris eller Christopher Hitchens går som varmt brød over store dele af verden, men de tager fejl, hævder Karen Armstrong, bl.a. fordi de bygger ensidigt på religion som fundamentalisme og dermed opstiller skræmmebilleder af religionen som sådan i kraft af den lille krusning på religionens 30.000-årige historie, vi kalder fundamentalismen, og som faktisk først så dagens lys i 1870 i det kristne Amerika, og som bredte sig til jødedommen og islam i det tyvende århundrede. At forkaste religionen som sådan på grund af fundamentalismen eller for den sags skyld på grund af religionens såkaldte forbrydelser mod menneskeheden er virkelig at smide barnet ud med det snavsede badevand. De forbrydelser mod menneskeheden, som vitterligt er foregået – korstog, etniske udrensninger, forfølgelser, undertrykkelse, blind terror og opblæst had, som vi ser det i dag – er ofte nok sket i religionens navn, men det er altid iværksat af magtbegærlige politikere, der kunne se en fordel i at skabe fjendebilleder. At give religionen som sådan skylden svarer til at give et barn skylden for at det er blevet misbrugt seksuelt. Men det viser blot, at mennesker stadigvæk har behov for syndebukke til at klare tilværelsen med. Nu er det altså religionen, der står for tur. Men det er for letkøbt, for useriøst og simpelt hen forkert. Et godt eksempel på, hvor nemt det er at falde for sådan en fjendebillederetorik er Vestens forhold til Islam, som af mange anses for at være en krigerisk religion, der har det ene formål at udrydde de vantro i en hellig krig og indføre en middelalderlig shari'atlovgivning i hele verden. Derfor er det i orden at invadere muslimske lande og som

George Bush forklarede det: føre korstog mod forbryderne. Måske ikke det heldigste udtryk i situationen. Men at gøre alle muslimer til terrorister svarer til at gøre alle kristne til Ku Klux Klanmedlemmer. Det er så nemt og så indbydende, når man er lidt på afstand og ikke kender forholdene – som at gøre alle religiøse mennesker til fundamentalister.

Karen Armstrong bruger en del plads i bogen på at redegøre dels for årsagen til den vrede mod Vesten, der har skabt den fundamentalistiske islamisme, der i høj grad har sit udspring i en hensynsløs vestlig kolonialisme i den arabiske verden, hvor bl.a. olien – eller Vestens begær efter olie - kom til at spille en ødelæggende rolle for hele den arabiske kultur, og hvor de ekstremistiske grupper så søgte til religionen som det sidste, der kunne identificere dem som arabere. Mellemøstens nyere historie – ikke mindst da palæstinenserne – er historien om hensynsløs magtpolitik og grov undertrykkelse, og det avler selvfølgelig et modtryk. Men det gør ikke Islam som sådan til en krigerisk religion. Her er hvad Armstrong skriver om Koranen:

Koranen er ikke interesseret i 'tro'; faktisk er dette koncept ganske fremmed for islam. Teologiske spekulationer, der munder ud i formuleringen af uforståelige dogmer, fejles bort som *zannab*, indbildske gætterier om ting, som ingen kan bevise hverken på den ene eller anden måde, men som gør mennesker stridbare og afstumpet sekteriske. Som enhver religion ... var også islam en livsform ... Koranens fundamentale budskab var ikke et dogme, men en etisk opfordring til barmhjertighed udtrykt i praksis: Det er forkert at opbygge en privat formue og godt at dele din rigdom retfærdigt og skabe et retfærdigt samfund, hvor fattige og sårbare mennesker behandles med respekt. Islams fem 'søjler' er ... en opfordring til dedikeret handling: bøn, faste, almisse og pilgrimsfærd. Dette gælder også den første 'søjle', troserklæringen: 'Jeg vidner om, at der ikke er nogen anden Gud end Allah, og at Muhammed er hans profet.' Dette er ikke en 'trosbekendelse' i moderne vestlig forstand. Muslimen ... 'vidner om' med sit liv og i hver eneste af hans handlinger, at hans hovedprioritet er Allah, og at ingen andre 'guder' – det være sig politiske, materielle, økonomiske eller personlige ambitioner – kan få forrang over hans hengivenhed mod Gud alene. I Koranen er tro noget, folk gør: De deler deres rigdom, udfører 'retfærdighedshandlinger' og bøjer deres krop til jorden i den kenotiske, selvhengivende bøn.

Jeg så engang en muslim, der bad sin morgenbøn. Vi var i bus på vej til Katharinaklosteret på Sinajhalvøen og holdt ind på en form for rasteplads kl. 5 om morgenen. Og der stod han så mutters alene med sit rødternede tørklæde på sit bedetæppe vendt mod Mekka i solopgangen og forrettede noget, der mindede om en smuk pantomime. Det var noget af det mest betagende, jeg har set – måske også fordi denne smukke religiøse

dedikation foregik midt blandt udrangerede biler, benzintanke, turistbusser og larmende lastvognstog. Jeg kunne ikke lade være med at misunde ham dette hans morgenritual. Jeg følte mig som det, jeg også var: en turist på gennemrejse i livet til betagende steder og rigtige levende mennesker – og se, der er en der beder! Men jeg måtte blive bag min støvede busrude. Senere kom vi til Katarinaklosteret, hvor de fremviste en levende aflægger af Den brændende Tornebusk, og så kom jeg ligesom nede på jorden igen.

Muslimens tro krævede en uophørlig jihad (som ikke betød 'hellig krig' men 'anstrengelse'; 'kamp'), fordi det var ekstremt vanskeligt at gennemføre Guds vilje i en tragisk, ufuldkommen verden. Muslimer skulle gøre en beslutsom bestræbelse på alle fronter – intellektuelt, socialt, økonomisk, åndeligt og politisk. Ind imellem kunne de blive nødt til at kæmpe, sådan som Muhammed gjorde, dengang modstanderne i Mekka svor at udrydde det muslimske samfund. Men aggressiv krigsførelse var ulovlig, og den eneste undskyldning for krig var selvforsvar. Krigsførelse var på ingen måde nogen fornem muslimsk pligt. Ikke ifølge Koranen.

Men hvad er så religion – egentlig? Hvad er det, mennesker gennem årtusinder har forsøgt at udtrykke lige fra shamanernes initiationsriter over hinduismens gudeverden, buddhismens yoga, jødedommens tora, kinesernes tao, kristendommens kærlighed til islams fromhed? Ja, der synes at være et begreb der går igen som en rød tråd i alle de store religioner, og det er begrebet barmhjertighed eller medlidenhed (compassion). Altså en evne til ligesom at gå ud af sig selv og sætte sig i et andet menneskes sted og så handle ud fra det. En evne til at sætte sig ud over sine egne behov – i sidste ende endda sin egen overlevelse – og lade et andet menneske komme til. Dét er at være et sandt menneske – dét er at leve op til sit sande selv. Sådan som det også kommer til udtryk i den gyldne regel, der vistnok første gang blev formuleret af Kungfutsu: Gør ikke mod andre, hvad du ikke ønsker, at de skal gøre mod dig! Det var den regel den berømte rabbiner Hillel kaldte selve toraen – alt det andet var bare kommentarer. Og vi genfinder den jo også i evangelierne. At være et helt (helligt) menneske er altså at kunne gå ud af sig selv, så at sige og sætte sig i andres sted – ikke blot i teorien, men i konkret handling, for religion er ikke blot teori, men handling. Evnen til at give afkald på den selvished, grådighed og selvoptagethed, som er indpodet i vores væremåde – måske endda i vores gener.

Igen og igen dukker det op i bogen: Religion er ikke noget man ved eller har – det er noget, man gør! Måske fordi det for mange moderne mennesker netop forholder sig anderledes – at religionen er en antagelse af en række principper – en anskuelse – en overbevisning – en tro, forstået som en mening. At være troende betyder for mange

moderne mennesker at kunne antage en række dogmer og læresætninger som sande – at kunne fremsige trosbekendelsen med oprigtighed. Det er for så vidt en videnskabelig opfattelse af tro, men sådan var det ikke altid. Før moderniteten, som indtrådte i 1500-tallet var troen ikke bare sådan en anskuelse, men det bærende element i ens liv. Det var den tillid, man levede på – det var det, som hele ens liv kredsede om med lidenskab, troskab og engagement. Et troende liv var et dedikeret liv, for tro var ensbetydende med handling. Tror du på Gud?, kan man ofte høre folk spørge hinanden om i dag. Som regel for at få mennesker placeret indenfor eller udenfor det gode selskab. Samtaler om Gud har det med at udvikle sig til en proces næsten før, de er begyndt. Men det, som ligger i spørgsmålet er netop et spørgsmål om anskuelse. Hvad anser du for at være sandt? Eksisterer Gud? Man kan også spørge om jomfrufødsel, dødes opstandelse, mirakler, evolutionsteorien osv. Ting som tilsyneladende kun kan formodes, men aldrig videnskabeligt afgøres. Det forbliver teori eller tro, som vi siger. En antagelse. Det var dette skred i opfattelsen af begrebet tro, der skete med moderniteten og med oplysningstiden og med videnskabens tidsalder – fra dedikeret handling til anskuelse eller teori eller bekendelse. Karen Armstrong fortæller, at det engelske ord belief (tro/anskuelse) har sin rod i det tyske belieben (elske), og måske skulle vi i den religiøse samtale spørge anderledes, sådan som de gamle indremissionærer gjorde det – ikke så meget spørge om hinandens tro, men om hinandens kærlighed: Elsker du Jesus? Elsker du Gud? Er det en antagelse, eller betyder det noget for det liv, du lever? Desværre er også det moderne kærlighedsbegreb blevet noget udvandet i retning af føleri, men også kærlighed betyder selvfølgelig først og fremmest handling – at elske er at handle, som den finske forfatter Märtha Tikkanen engang sagde: Sig ikke altid, at du elsker mig. Tag opvasken i stedet for! Vis at du elsker mig!

Det er det gudstjenesten handler om. Man kan sige, at gudstjenesten er det eneste tidspunkt, hvor vi *ikke* dyrker Gud, for her samler vi mod og visdom til at tjene hinanden i kærlighed i den ganske almindelige hverdag i konkret handling – og dét er den sande gudsdyrkelse. Gennem gudstjenestens forskellige ritualer opmuntres vi til at leve som sande mennesker – leve op til vores sande selv. Gudstjenesten er et mysterium – Grundtvig ville kalde det Himmerig på jord – en afglans af det guddommelige – livet som det burde være. Her lytter vi til de gamle hellige tekster igen og igen – her samles vi i bøn til Gud og til det himmelske måltid - her foregår den mystiske indvielse gennem dåben – alt sammen forsøg på at få et glimt af det guddommelige – det transcendent, som vi kalder det, der ligesom overskrider vores fatteevne.

Desværre er mystikken blevet noget udrangeret af moderniteten, så det mystiske i dag er blevet til noget underligt hokuspokus – noget uforståeligt. På samme måde som det

er gået med myterne, der i dag nærmest er blevet synonymt med det, der ikke passer: Det er vist en myte. Klart nok fordi logik og viden er blevet dominerende – bl.a. med det absurde resultat, at man i fuldt alvor diskuterer de gamle myters videnskabelige sandhedsværdi. Passer det, at Gud skabte verden på seks dage? Passer det, at Jesus gik på vandet? Og hvis myten ikke ”passer” så forkaster vi den, for den passer jo ikke. Eller vi bliver sært påståelige og fastholder, at det hele skam passer. Det skete virkelig! Men før moderniteten spillede myterne og mystikken en stor rolle i det religiøse liv, fordi begge dele peger ud over sig selv – peger hen på nogle dybe almenmenneskelige sandheder, som aldrig kan udtrykkes videnskabeligt. Myten skal som kunst ikke forstås, men gennemlevs – opleves og indlevs. Derfor kan vi høre dem igen og igen i håbet om at blive grebet af noget, som er meget mere end information og oplysning. Derfor kan vi opleve den samme nadver igen og igen og den samme dåb og de samme bønner, for det handler ikke om at høre *myt*, men om at blive grebet – at blive forandret – at komme til sig selv, så at sige. Mystik betyder egentlig blot indvielse – indvielse til et større og rigere og sandere menneskeliv. Fra de ældgamle initiationsriter, hvor drenge bliver til mænd ved at gennemgå de forfærdeligste prøvelser, over de eleusinske mysterier i Grækenland, som kørte i op mod tusind år, hvor mennesker oplevede en åbning af tilværelsen mod noget større, til klosterbevægelsens asketiske fællesskaber og ensomme kontemplation og gudstjenestens indbyggede mystik.

En stor del af mystikken handler om stilhed, og Karen Armstrong har viet et helt kapitel til stilheden. Fra de gamle vediske Brahmodya sanglege, hvor man øvede sig i at definere det guddommelige (Brahman) gennem poetiske sange, men til sidst måtte give op, og så indfandt der sig i denne erkendelse af den menneskelige magtesløshed en stilhed, og her i denne stilhed efter anstrengelsen kunne man så mærke det guddommelige nærvær, man længtes efter at erfare.

Jeg kan huske, hvordan jeg som ung præst kæmpede mod den holdning, at der ikke måtte klappes efter en koncert i kirken – selvfølgelig skulle man bare klappe løs, men måske havde de alligevel ret, de gamle, der rystede på hovedet af sådan en uting. Måske er det netop i den stilhed, der følger efter den ypperste menneskelige formåen, at vi kan mærke Guds åndedrag, og måske forstyrrer vores evindelige klapperi til ære for de udøvende den egentlige mening med en kirkekoncert, der vel er til Guds ære.

Armstrong bruger mange sider på en forholdsvis ukendt mystiker ved navn Dionysios Areopagiten, der forfægter en såkaldt apofatisk teologi – dvs. en tavs teologi, hvad der jo kan synes selvmodsigende, når man kender teologer. De snakker gerne og længe, og det var måske ikke så tosset, når min gamle mormor, der var gift med en teolog, løftede øjnene mod Himlen og udbrød: Ach Herr Gott, bewahr mein Haus für Theologen

und Weggelaus. Men denne stilhedens teologi opstår først, når vores forstand ligesom må give fortabt og erkende at det guddommelige er og bliver for ubegribeligt og for umuligt at fatte med tanker og ord. En af hans øvelser går bl.a. ud på at lytte intenst til ord om Gud – f.eks. i kirkens fællesskab. Gud er sådan og sådan – almægtig, evig, vis og kærlig og god – sådan som vi f.eks. hører det i vores kollekter: Almægtige, evige Gud osv. Men sådan kan man ikke tale om Gud, for Gud er jo ikke et væsen som os – blot større. Gud er noget helt andet ubegribeligt, og derfor må vi benægte alle disse udsagn om Gud. Men vi kan heller ikke med rette hævde, at Gud *ikke* er almægtig og vis og god, så derfor må vi også benægte benægtelsen, før vi omsider må give op overfor alle vores intellektuelle forsøg på at nærme os det guddommelige, og dér indtræder så den opgivende stilhed, hvor vi måske kan få et glimt af den ubeskrivelige og uerkendelige Gud. Og dette uforklarlige og ubegribelige glimt af Gud i den dybe stilhed, hvor alt andet er kommet til kort – det er nok til at leve på i medgang og modgang – sådan som livet nu engang er her udenfor Paradis.

For mystikeren er der tale om en *ekstasis*, som grækerne siger – en ekstatiske oplevelse af at komme ud af sig selv og befinde sig i noget, der er langt større. Læg mærke til at denne bevidsthedsudvidende mystiske oplevelse ikke så meget er et resultat af følelsesmæssig hengivelse, som det ofte er blevet opfattet, hvor man med fagter og gebærder hengiver sig i sine følelsers vold, som om man var på stoffer – men det er resultatet af en intellektuel proces – en tankeproces.

Et andet eksempel er den sokratiske samtale, hvor samtalen altid bliver ført på en venlig og respektfuld måde, fordi målet ikke er at få ret eller at vinde over den anden, men at opbygge hinanden i et fælles forsøg på at nærme sig det guddommelige. Den slags samtaler er vi ikke forvante med – i hvert fald ikke i det offentlige rum, men vel desværre heller ikke i det private. For sådan en samtaleform skal læres gennem daglige øvelser, hvor jeg øver mig i at sætte mig selv til side og lade andre komme til.

Igen og igen advarer Armstrong mod at følelserne kommer til at dominere over tanken. Det kan sikkert være udmærket engang imellem at give sig i sine følelsers vold – det kan også være rædselsfuldt! - men det har ikke noget med religion som sådan at gøre, for følelserne har det med at bedrage os, så vi forveksler en særlig stærk følelse eller trancelignende tilstand med et guddommeligt nærvær, hvad der er nok af eksempler på i religionshistorien. Men Det var aldrig meningen, at opstemte følelser skulle være målet for den spirituelle søgen: Buddhister påstår, at efter at have opnået oplysning, må et menneske vende tilbage til markedspladsen og dér udøve barmhjertighed mod alle levende væsener. Dette gjaldt også for kristne munke og nonner, som skulle tjene deres

samfund; selv ensomme eremitter og eneboere fungerede ofte som rådgivere for lokale lægfolk, der kom til dem med såvel verdslige som spirituelle problemer.

Det er i den sammenhæng lidt ærgerligt, at Politikens anmelder af Karen Armstrongs bog mente, at det netop var følelserne og ofringen af intellektet, der var bogens anliggende. Anmeldere bør nu læse de bøger, de anmelder.

Men måske gør vi for lidt ud af stilheden – af mystikken ved vores gudstjenester i folkekirken. Det kan nu også godt være svært, når der er 3-4 barnedåb, men måske er det fordi vi ikke har det for godt med stilhed, og fordi vi ikke forstår det mystiske. Og hvis ikke der er plads til den religiøse dimension ved gudstjenesten, så kommer al vægten til at ligge på præstens oplysende og forklarende prædiken, og det kan den ikke altid bære, skulle jeg hilse og sige.

Når vi nu taler om Guds uerkendelighed, så må vi lige kaste et blik på bogens forside. Den forestiller en meget berømt ikon fra 1400-tallet af den russiske maler Alexander Rublev. Karen Armstrong skriver om den:

Den bygger på fortællingen om Abraham og de tre fremmede, som Rublev viser som engle, budbringere fra den uerkendelige Gud. Hver repræsenterer en af de trinitariske 'personer'; de synes at kunne glide over i hinanden og kan kun identificeres på deres symbolsk farvede klædning og på symbolerne bag hver af dem. Abrahams bord er blevet et alter, og det omstændelige måltid, han forberedte, er reduceret til nadverbægeret. De tre engle sidder i en cirkel, symbol på fuldkommenhed og uendelighed, og betragteren er placeret ved bordets tomme side. Umiddelbart antyder Rublev, at kristne kan erfare Treenighedens sandhed i nadverliturgien i fællesskab med Gud og med hinanden og – ud fra fortællingen om Abraham – gennem et liv i barmhjertighed. Den midterste engel, der repræsenterer Sønnen, tiltrækker sig øjeblikkeligt vores opmærksomhed, og dog gengælder han ikke vores blik, men ser på Faderen, englen til højre for ham. I stedet for at gengælde *hans* blik gør Faderen ham opmærksom på figuren til højre i maleriet, hvis blik er indadvendt. Således føres vi ind i den evige cirkelbevægelse, som er beskrevet af de kappadokiske fædre, der som nogle af de første formulerede treenhedsdogmet. Dette er ikke en bydende guddom, der forlanger eksklusiv loyalitet og total opmærksomhed på sig selv. Vi møder ingen ansigt til ansigt; alle henviser os til den anden i en evig selvhengivelse.

Så dogmet om treenigheden, som de fleste af os nok altid har haft det lidt svært med at forklare, handler først og fremmest om Guds uerkendelighed og ubegribelighed. Hver gang vi forsøger at fatte Guds væsen, glider det fra os, og til sidst må vi blot som mystikeren læne os tilbage i ydmyg undren over tilværelsens ufattelige storhed. Forstå det hverken kan eller skal vi.

Men med moderniteten kom det hele på plads, og så har vi miseren, som vi stadig lider under. Den store religiøse misforståelse. Med filosofiens og videnskabens hjælp lykkedes det endelig at definere Gud selv og i det hele taget få universet forklaret om ikke til bunds så dog næsten. De lysende eksempler er her Descartes filosofi og ikke mindst Newtons system – hans mekanik med opdagelsen af de store årsagssammenhænge, tyngdeloven og forklaringen af universet og naturen som et gigantisk og fantastisk tilrettelagt urværk, hvor alt var på sin rette plads i forhold til hinanden, og hvor Gud selv tronedede som den store urmager i det høje. For hvor der var et urværk, måtter der jo ifølge sagens natur også være en urmager. En personlig, skabende og opretholdende Gud, og det er vel den modernistiske gudsforestilling, de fleste mennesker i vores del af verden hylder den dag i dag. Armstrong skriver:

Newton var ikke i tvivl om, at hans Universelle Mekanik kunne forklare alle Guds kendetegn. ... I tyngdelovene, som holdt universet sammen, så Newton beviset for det guddommelige 'herredømme' den overvældende kraft, der styrer og kontrollerer kosmos. ... Når 'herredømme' var etableret som det guddommelige kendetegn par excellence, var det muligt at indføre andre kendetegn. Studiet af universet beviste, at den Gud, der skabte det, måtte have intelligens, fuldkommenhed, evighed, uendelighed, alviden og almagt: 'Det vil sige, at han fortsætter fra tidsalder til tidsalder og er til stede fra evighed til evighed; han regerer over alle ting, og han ved, hvad der sker, og hvad der kan ske.' Gud var blevet reduceret til en videnskabelig forklaring og var blevet tildelt en klart definerbar funktion i kosmos... Guds eksistens var nu en rationel konsekvens af verdens indviklede indretning.

Det var denne videnskabelige teologi, der efterhånden fortrængte mystikken, som Newton efter sigende hadede af et godt hjerte, og den satte sig godt til rette i de fleste menneskers bevidsthed, for tilværelsen blev mere og mere videnskabelig. Væk var treenighedens udflydende og ubegribelige Gud – væk var den udsigelige og uerkendelige Gud, som kun møder os i stilheden, når tanken kommer til kort. Nu tronedede en almægtig, evig, personlig, skabende og opretholdende Gud majestætisk på toppen af sit grandiose skaberværk, hvor alt var indrettet på allerbedste måde.

I virkeligheden var der naturligvis tale om ren afgudsdyrkelse, fordi man skabte sig en Gud i sit eget billede – blot større og mægtigere. Det var måske det, Thorkild Grosbøll forsøgte at gøre opmærksom på tilbage i 2003, da han til stor forargelse for især folkekirkens præster fornægtede Newtons skabende og opretholdende personlige Gud. Forsøgte at vise, at det går galt, hver gang vi på den måde definerer Gud og dermed gør ham til et mere eller mindre håndgribeligt og begribeligt væsen. Dermed trækker vi det

guddommelige – det umådelige og det ubegribelige ned på et begribeligt forståelsesplan, og så er det ikke længere Gud, vi taler om, men et menneske i overstørrelse.

Man kan næppe overdrive betydningen af denne videnskabelige gudsforestilling for de følgende århundreder. Den blev bestemmende for vores gudstjeneste, der også blev mere videnskabelig med prædikenen i centrum af den oplyste skolestue. Den blev bestemmende for teologien, og den fik stor indflydelse på samfundsindretningen, der på mange måder blev indrettet som et spejl af den guddommelige orden med en majestæt, der troner over sine undersætter, der alle er sat på deres rette plads i hierarkiet. Kongen af Guds nåde. Tilværelsen blev mere og mere kontrolleret i kraft af de videnskabelige opdagelser, der også kortlagde jorden, så der efterhånden ikke var noget uopdaget land tilbage hverken fysisk eller åndeligt. Alt var klarlagt, og mennesker blev mere og mere oplyste – forstod mere og mere af tilværelsens gåde, der langsomt blev afløst af tilværelsens orden. Og så sent som i begyndelsen af det 20. århundrede mente man, at det kun var et spørgsmål om tid, før de sidste brikker faldt endegyldigt på plads.

Videnskaben har bragt os meget godt – ingen tvivl om det. Vi kan meget og vi ved meget, og snart er der mennesker på Mars. Men videnskaben kan ikke give svar på de allermost elementære menneskelige spørgsmål. Som atomfysikeren Jens Martin Knudsen engang sagde: Videnskaben kan måske besvare spørgsmålene om, *hvordan*, men aldrig om *hvorfor*. Hvorfor er vi her – hvad skal vi? Eller som Karen Armstrong skriver: Videnskabelig rationalitet kan fortælle os, hvorfor vi har kræft; den kan endog kurere os for vores sygdom. Men den kan ikke lindre forfærdelsen, skuffelsen og den sorg, der følger med diagnosen, og den kan heller ikke hjælpe os til en god død. Det er ikke indenfor dens mandat.

I virkeligheden er der ikke noget modsætningsforhold mellem videnskab og religion – mellem tro og viden - det går først galt, når religionen vil være videnskabelig eller når videnskaben vil være religion – og så går det til gengæld også rivende galt. Som det f.eks. gik, dengang Gud blev videnskabeligt bevist ved hjælp af naturens orden.

En af følgerne var, at kirken også gik med på videnskabens vogn, hvilket bl.a. betød, at Bibelen blev læst og opfattet som en videnskabelig afhandling og ikke som den fornemme samling af myter, den oprindelig var tænkt som. Det, der stod i Bibelen var videnskabeligt indiskutabelt sandt, og det førte til de kendte sammenstød med de naturvidenskabsmænd, hvis opdagelser ikke var forenelige med Bibelens ord. Gallilei og Darwin blandt mange andre. Det var en fejl af kirken at svinge sin egentlige funktion på den måde, og denne forkvaklede bibelopfattelse, som stadig huserer, har medvirket til at fremstille kirken som modstander af ethvert fremskridt – ikke blot videnskabeligt,

men også kulturelt og menneskeligt. Men det har egentlig ikke været et sammenstød mellem religion og videnskab – snarere mellem to videnskabelige opfattelser.

I sidste ende synes det dog at være den empiriske videnskab, der har sejret over den bibelske, hvilket har været med til at marginalisere kirken i mange menneskers bevidsthed. Man kan simpelt hen ikke forene det bibelske univers og de kristne dogmer med den moderne tilværelsesforståelse, og så forkaster man den. Sådan som det jo må gå, når man har glemt den mytiske, den mystiske og hele den religiøse dimension af tilværelsen, som Bibelen er udsprunget af. Derfor er vi nødt til at gå tilbage til det førmoderne og lytte til de gamle vise mænd og kvinder i samme ånd, som de talte i, når de formulerede de store menneskelige sandheder i et sprog, som mere og mere bliver glemt. Vi skal lytte til de gamle shamaner og deres indsigtsfulde visdom – vi skal lytte til de store religioners visdom, før de blev politiske magtmidler og blev brugt til at undertrykke og ensrette mennesker med. Vi skal lytte til de mange religiøse mennesker overalt i verden, der søger fred og fordragelighed, og som udøver barmhjertighed og kærlighed mod deres medmennesker. Vi skal her hos os frem for alt lytte til den kristendom, som nu engang er vores og søge ind til dens kerne af visdom og dyb medmenneskelighed, barmhjertighed og medlidenhed. Som de gamle jødiske rabbinere sagde: Hvis ikke de hellige skrifter handler om barmhjertighed og kærlighed, så må de fortolkes, indtil de gør det. Vi skal tage afstand fra enhver voldsudøvelse i religionens navn – fra ethvert opstyltet fjendebillede og fra enhver form for opblæst had mod de andre. Vi skal respektere alle mennesker. Det er kernen i alle religionerne og i al menneskelig visdom, så forskellig den end kommer til udtryk til forskellige tider og på forskellige steder. Om ikke for andet så fordi, vi i dag ved, hvad de religiøst bestemte fjendskaber kan føre til for uhyrligheder mod menneskeheden.

Derfor har Karen Armstrong i pagt med sin bogs anliggende stiftet en organisation under FN, der hedder Charter for Compassion. Den kan man finde på nettet og så-mænd også tilslutte sig sammen med de omkring 80.000, der allerede har gjort det. Her forsøger hun at få de tre monoteistiske religioner, jødedom, kristendom og islam til at tale sammen og finde ud af det bedste i de tre religioner – det, som alle kan være fælles om – og jeg synes det falder godt i tråd med hendes stædige fastholden af, at religion ikke er teori, men handling. Det falder også godt i tråd med det håb for fremtiden, der lyser ud af bogen. Vi kan gøre noget. Vi kan ændre verden, hvis vi vil. Det kan lyde naivt og blåøjet i en tid som vores med fanatiske religiøse fundamentalister, der kæmper om magten med terror, bygger mure mellem folk og opfordrer til had og fjendskab mod de andre. Selv herhjemme i vores lille fredelige puslingeland trives de politisk bestemte fjendebilleder. Men vi skal ikke acceptere det. Vi skal højlydt tage afstand fra

dette misbrug af noget af det smukkeste og bedste, der er hændt i menneskehedens historie. Og det skal vi gøre som kristne mennesker. Jeg ved godt, at vores luthersk-evangeliske folkekirke er meget på vagt overfor den såkaldte gerningsretfærdighed, og jeg ved også godt, at ingen kan udtale sig på kirkens vegne, og derfor er der ingen, der siger noget – vi holder os pænt til Guds nåde og hans kærlighed, som er noget mere uskadelig. Og vi er jo kun arme syndere, der, som Paulus formulerer det, gør det onde vi ikke vil, men ikke det gode, som vi vil – og så er det jo håbløst. Måske skulle vi tale mere tydeligt om, hvad det vil sige at være kristen – sådan rent etisk-praktisk. Tal højt om, hvorfor vi er kristne. Måske skulle vi lære af muslimer og jøder – og for så vidt også af buddhister – at religion er praksis. Satse mere på ortopraxi (ret praksis) end på ortodoksi (ret lære). Lære at udfolde vores overbevisning i praktisk handling. Sige noget mere som kristne – gøre noget mere som kristne. Ud fra den kætterske tanke og det kætterske håb, at vi som mennesker godt kan udfolde barmhjertighed, og vi kan også forlange respekt i vores forhold til hinanden.

Når jeg går til alters i kirken er der to ting, der ligesom fylder mig. Den ene, det er fællesskabet – det vidt åbne fællesskab af alle mulige mennesker, som Jesus praktiserede i dyb respekt for og kærlighed til ethvert menneske: Kom og vær med. Toldere syndere, kvinder, børn, slaver, sindssyge, farisæere, fremmede, forbrydere – romere, sågar. Det er en forsmag på det himmelske måltid, hvor der ikke er forskel på mennesker overhovedet – og hvor alle sidder til højbords – jøde som græker, slave som fri, mand som kvinde. Det er symboliseret ved brødet, der er samlet til en vidunderlig helhed af de mange korn – vi er alle et i Kristus. Tænk engang! Nadveren er en vidunderlig modsigelse af ethvert normalt og konventionelt fællesskab.

Den anden ting, det er blodet – vinen – der minder mig om prisen for dette åbne og grænseløse fællesskab i en verden, hvor frygten og ønsket om magt og vold og undertrykkelse fører så store ord. Den pris, Jesus betalte, da han blev korsfæstet af sin tids magthavere, der så klart så faren ved den praktiserede grænseløse kærlighed. Tanken om, at alle mennesker er lige er et grundskud mod selve vores civilisation, der tilsyneladende lever af forskelle og fjendebilleder.

Det er denne upopulære kærlighed, Kierkegaard skriver om i Kærlighedens gerninger, som er upopulær og som kan koste livet, fordi den går langt ud over forkærligheden og venskaberne og fædrelandskærligheden og retter sig mod alle og enhver – og det må man ikke, og så bliver man korsfæstet. Men det er dét, som er kærlighed.

Jeg ved ikke, om Karen Armstrong er kristen. Engang i sin ungdom var hun katolsk nonne, men hun løb bort og vendte på det tidspunkt religionen og al dens væsen ryggen. Men på en måde betragter jeg hendes bog som en kristen bog. Et forsøg – et

meget velformuleret og grundigt forsøg på at opløse vor tids fjendebilleder og få os til at forstå baggrunden for og dybderne i de fænomener, vi så nemt som ingenting kan føle det retfærdigt at bekæmpe med alle midler – de mennesker, vi så nemt som ingenting kan føle det retfærdigt at bekæmpe med alle midler...

Jeg håber dette lille foredrag og ikke mindst at Sagen Gud kan medvirke til at overveje, hvad det egentlig er, vi kæmper for, når vi kæmper.

Forsvar for kirken

Til tidens aggressive ateister 2017

Kære ateister.

Tak fordi I holder os til ilden! Det er altid berigende at blive anfægtet – ikke mindst når det drejer sig om vores helligste værdier. Jeg har prøvet at forstå jeres felttog mod folkekirken, og jeg er for så vidt enig i jeres synspunkter – hvis ellers det billede, I tegner af kirken – og for så vidt af religionen - stod til troende. Det mener jeg ikke, det gør, og jeg har især svært ved at genkende kirken i jeres beskrivelser.

Først vil jeg lige pointere, at spørgsmålet om Guds eksistens, som I vist går meget op i, er mig inderligt ligegyldigt. Spørgsmålet for mig er ikke, om der findes 'en Gud' eller om jeg 'tror på Gud', men om, hvad det er, jeg som menneske her på mit sted og i min tid vil bøje mig for som det absolut afgørende for mit eget og mit samfunds liv. Hvis jeg da i det hele taget bøjer mig for noget. Det er så det, som folk i almindelighed i vores kultur i århundreder har kaldt Gud, og derfor bruger jeg den betegnelse. Men det er vigtigt at fastslå, at den Gud, jeg så bøjer mig for, er den Gud, Paulus forkynder – og ikke nogen anden.

Jeg har gennem årene haft mine egne diskussioner og kriser med min kirke, som jeg trods alt har viet en meget stor del af mit liv til. Jeg har villet reformere og revolutionere den. Jeg har også forsøgt på det. Jeg har været i dyb tvivl om både dens form og struktur og dens teologiske indhold, og gang på gang har jeg opgivet den. Men på en eller anden måde har jeg alligevel ikke kunnet skilles fra den, og til dels foranlediget af jeres angreb på den, er jeg blevet overbevist om, at vi er bundet sammen af andet og mere end logik og snusfornuft.

Det skyldes selvfølgelig, at jeg er født ind i den, så at sige – båret ind i den i hvert fald – døbt og konfirmeret – senere også viet til den som præst, sådan som min far, morfar, oldefar og tiptipoldefar og også min datter er blevet viet til denne særlige tjeneste i kirken. Men det er nu ikke hovedgrunden. Hovedgrunden er, at denne min kirke bærer på et ganske særligt budskab – forvalter et evangelium - som jeg tror på, og som jeg

gerne vil forsvare. Nu vil jeg så også gerne minde jer om det, da det synes at være blevet noget fortrængt til fordel for mere fundamentalistiske og alment religiøse opfattelser. Det er et budskab, som ikke findes i nogen religion eller livsanskuelse eller filosofi, jeg umiddelbart kender. Paulus, som er primærkilden til det, kalder det for korsets evangelium, hvormed han mener forargelsens, svaghedens og afmagtens evangelium: en jødisk mand ved navn Jesus, som imperiet og religionen i fællesskab dømte til døden for statsfjendtlig virksomhed og gudsbespottelse – døden på det romerske kors – har Gud selv oprejst fra de døde, ophøjet til herlighed og dermed udråbt til livets inderste mening. Dermed har Gud overtrumfet og underkendt imperiet, statsmagten, religionen – ja, enhver jordisk magt - til fordel for det enkelte menneske. Til fordel for mig, for så vidt jeg da overhovedet køber historien.

Det er det, der er Paulus' mageløse opdagelse. Menneskelivet står og falder ikke med en bestemt religion eller samfundsmoral eller med et bestemt nationalt eller kulturelt tilhørsforhold, så lidt som det står og falder med spirituel visdom og indsigt i tilværelsens dybeste hemmeligheder. Det kan alt sammen være meget godt, men det bliver tomt og ligegyldigt, hvis ikke, det er underlagt det, Paulus kalder *agape* – den selvfor-glemmende, altfavnende, betingelsesløse kærlighed. Og det kommer til at stå i vejen for sandheden, hvis det ophøjes til guddommelighed, hvad det som regel gør.

Pointen i hans noget aparte budskab er så – tror jeg nok – at denne *agape*, denne kenotiske kærlighed, ikke umiddelbart er en valgmulighed for mennesker. Vi kan måske blive grebet af den, men vi kan ikke styre den. Paulus ved altså, hvad der er livets formål, mening og dybeste indhold – han ved, hvad det er, der skal til, for at han kan blive et helt og frit menneske i et vidunderligt medmenneskeligt samfund, men desværre synes det at være udenfor vores rækkevidde, hvad han klart erkender, og som et kort tilbageblik på min egen og for så vidt menneskeheds historie synes at bekræfte til fulde. Vi magter ikke kærligheden, og dermed magter vi ikke livet, som det burde leves efter Guds mening. Men fortvivl ikke, lyder Paulus' evangelium, for den selvhen-givende kærlighed er til fulde blevet udlevet af den Jesus, der forblev lydige mod kærlighedens kald uanset omkostningerne for ham selv, hvorfor han blev ophøjet til ære og værdighed af Gud selv og nu også af Paulus, der tildeler ham alle jødedommens og kejsermagtens fornemste titler: Messias (Kristos), Herre, Guds søn, verdens frelser osv.

Dette er for Paulus den store frihedserklæring – den store frikendelse for ethvert fordømt menneske, der så at sige tør opgive sig selv og sin egen ulyksalige stræben efter at blive 'god nok' – få samfundets (og ikke mindst Guds og faders) anerkendelse – sit eget begær og sin egen vilje til kontrol og magt - og erkende sin magtesløshed som

menneske, når det kommer til det allervigtigste i livet. Paulus udtrykker det gang på gang, når han påstår, at han selv intet som helst har at rose sig af – tværtimod: ”I mig bor der intet godt,” siger han. ”det gode, som jeg vil, gør jeg ikke, og det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg. Hjælp!” Det eneste, han har at komme frem med, er Jesus’ kors og den selvopofrende kærlighed, det står for. End ikke troen er hans egen fortjeneste, så han kunne rose sig af i det mindste at være et troende menneske. Den i dag så højt besungne tro er for ham *Jesus’ tro*, og den må vi så forsøge at leve på. ”Jeg lever ikke længere for mig selv, men Kristus lever i mig”, som han formulerer det. Man kunne måske sige: Jeg tror på og håber på og lever på, at Jesus’ tro og hans kærlighed også er *min* tro og *min* kærlighed. Deri ligger min frihed.

Sådan en provokerende forkyndelse af menneskelig svaghed og afmagt er selvfølgelig en forargelse og en tåbelighed for enhver, der mener at skulle og kunne klare livet selv – ikke mindst de religiøse. Det ligger ikke umiddelbart til mennesker at overgive al sin magt og ære og fortjeneste til en jødisk landarbejder fra det 1. århundrede. Derfor kæmper Paulus allerede selv med den misforståelse, at troen på hans evangelium på en eller anden måde skulle gøre mennesker til noget særligt frem for andre. Det er faktisk anledningen til de fleste af hans breve. Han kæmper imod omskærelsen som tegn på den særlige national-religiøse udvælgelse, som om det var den, det kom an på. Han kæmper imod særlige spiseregler og religiøse ritualer i det hele taget, som om det var dem, det kom an på. Han kæmper imod spiritualiteten og ’visdommen’ som tegn på den særlige indsigt fremfor andre. Han kæmper imod patronatsvæsenet, slaveriet og kvindeundertrykkelsen som udtryk for den normale, hierarkiske struktur i den græsk-romerske kultur. Ja, han kæmper en særdeles ulige kamp mod det, som er blevet kaldt ’civilisationens normalitet’, bl.a. fordi den ved lov tildeler privilegier til de få, samtidig med at den udnytter de mange, sådan som vi kender det så godt.

Nu er Paulus’ forkyndelse ikke udtryk for en fiks og færdig og til alle tider fastformuleret livsholdning. Hans breve er i høj grad situationsbestemte, og hans formuleringer kan (og bør) til enhver tid diskuteres, fordi de udtrykker en række paradokser, som ikke er til at blive færdig med. Og så fordi, vi som mennesker og samfund altid trækkes mod normaliteten og den selvcentrerede magtkamp, normaliteten lever af. Vi skal kort sagt holdes til ilden, og det er her, *kirken* kommer ind som ramme om den lidenskabelige samtale omkring denne provokerende påstand, vi aldrig kan blive helt færdige med. Også kirken trækkes mod samfundsnormaliteten, kan man vist roligt sige. Også kirken har tendens til at forstene i endegyldige sandheder, der som kejsermagten skal forsvares med rå magtudøvelse, hvilket diverse Grosbøllsager stadigvæk minder os om. Men dermed er ikke alt sagt om kirken – heller ikke om Folkekirken. For på trods af alle

dens åbenlyse fejl og mangler har kirken som en kostelig perle i lerkarret evangeliets evige irritation, som før eller siden vækker til modsigelse, hver gang kirken forstener i selvforherligende magtfuldkommenhed. Hvilket historien da også udviser en række eksempler på – reformationen bl.a., men jo også en blomstrende eng af kirkelige samfund og retninger – også indenfor folkekirken. Og når jeg sammenligner vores brogede danske evangelisk-lutherske folkekirke, som jeg mener at kende ret godt, med så mange andre religiøse samfund, så forekommer det mig alligevel, at der her findes en usædvanlig grad af teologisk og demokratisk samtale og af det frisind, som gør denne samtale mulig.

Den frihed skyldes efter min bedste overbevisning kirkens løsagtige forbindelse med staten. I gamle dage havde den kloge konge altid en nar knyttet til sit hof. Ikke blot for underholdningens skyld, men fordi der skulle være én ved hoffet, der turde sige kongen bramfrit imod, når han i sin magtfuldkommenhed var ved at miste jordforbindelsen eller blev umenneskelig. Jeg betragter folkekirken som sådan en nar (hvad præstekjolen og –kraven måske også markerer) – en indbygget evangelisk modsigelse af statsmagtens civilisatoriske og imperiale normalitet, og det skulle ikke undre mig, om denne tanke har spillet ind hos de grundlovgivende fædre, da de grundlovssikrede den evangelisk lutherske kirke som Den danske Folkekirke. Grundloven af 1849 var vel netop et opgør med enevælden og med den statskirke, der havde sat sig tungt på sandheden og på folket, til fordel for den demokratiske – herunder teologiske - samtale. På den måde tror jeg også, folkekirken i årenes løb på sin egen irriterende måde har været med til at forme vores danske samfund, så det – i hvert fald i en lang periode - blev præget af et frisind og en lighedstanke, der vel ret beset savner sidestykke.

Til gengæld har staten – bl.a. gennem de teologiske fakulteter på universiteterne – søgt at sikre en videnskabelig lødighed i folkekirkens teologisk uddannelse, så de vordende præster lærte at tænke selv og hverken blev lydige slaver af Gud eller af staten, men alene af deres egen samvittighed. Det er så måske ikke altid lykkedes, men det er tanken, der tæller.

Og når jeg så samtidig tænker på, hvad folkekirken i virkeligheden yder folket af objektivt set uvurderlige tjenester såvel materielt, kulturelt som åndeligt og medmenneskeligt, så forstår jeg altså ikke, hvad det er ved denne kirke, der åbenbart får det til at vende sig i ateister og andet godtfolk. Med mindre man da foretrækker, at civilisationens imperiale normalitet forbliver uforstyrret.

Det værste, den kloge konge kunne gøre, var at hugge hovedet af narren, fordi han blev så vred over denne irriterende klovn, der ikke ville anerkende den guddommelige, kongelige sandhed. For så var vejen til Helvede åben. Og jeg tror også, noget af det

værste, vi som folk kunne gøre, ville være at ”adskille kirke og stat” som det hedder. Vel er ordningen langt fra fuldkommen, men alternativet med mere eller mindre fundamentalistiske religiøse og politisk intetsigende samfund for de troende og engagerede virker skræmmende gråt og kedsommeligt velordnet og reguleret i forhold til den dynamiske, irriterende selvmodsigelse og den vilde demokratiske politiske samtale. Hvorfor i alverden må jeg som kristen ikke deltage i den ud fra de menneskelige værdier, jeg anser for afgørende?

Måske skyldes miseren, at mange i dag synes at opfatte evangeliet og den kirke, der forvalter det, som en staten og samfundslivet ganske uvedkommende fritidsbeskæftigelse for de dertil særligt indrettede, fra fortiden endnu overlevende, religiøse særlinge. Intet kunne være mere forkert, og hvordan i himlens navn jeg skulle kunne adskille det evangelium, jeg elsker og lever og forhåbentlig dør på, fra mit politiske liv ’i det offentlige rum’ er mig en uløselig gåde. Skulle jeg forvise min hustru til kælderens, *fordi* jeg elsker hende!? Enten har man intet forstået af evangeliet eller omtolket det til ukendelighed, eller også står man fuldstændig fremmed overfor alt, hvad der hedder lidenskab og kærlighed. Så vidt jeg har forstået, var både Paulus og Jesus lidenskabeligt politisk engagerede – så stærkt, så de begge blev henrettet for deres engagement af *statsmagten*. Naturligvis!

Kærlig hilsen Erik

En inkluderende kirke?

December 2021

For nogen tid siden blev en omstridte præst i Vig, der angiveligt går ind for reinkarnation, sendt på tænkepause, som de siger i efterskoleverdenen. Jeg har siden gået og tænkt over, om nogen egentlig har bemyndigelse til at smide nogen ud af folkekirken eller bare belære hinanden om sandheden, sådan som vi ser det igen og igen.

For mig at se bør kirken holde op med at være det, den stort set altid har været: et *ekskluderende* fællesskab, der med juridisk selvfølgelighed skiller sig af med mennesker, der giver udtryk for uautoriserede opfattelser - og seriøst overveje at blive et mere menneskeligt og dermed *inkluderende* fællesskab. Først og fremmest fordi det fællesskab, som kirkens herre ifølge evangelierne stiftede, netop var sådan et inkluderende fællesskab af mennesker, som det daværende religiøse og politiske samfund havde ekskluderet.

Mange vil mene, at dette er en frygtelig farlig og naiv tanke, som ville betyde kirkens snarlige opløsning, hvis den blev implementeret, fordi ethvert fællesskab ifølge sagens natur må bygge på en vis form for samdrægtighed med hensyn til det, man nu er fælles om – bekendelsesgrundlaget f.eks. Det er jeg ikke enig i. Jeg mener godt, man kan forestille sig et fællesskab bestående af vidt forskellige mennesker med vidt forskellige holdninger – et fællesskab, der er bundet sammen af et frisind, der respekterer min næstes tro og holdning som min egen.

Med sin baggrund i evangelierne, bør kirken være sådan et fællesskab – ikke blot for sin egen fornøjelses skyld, men som lys og salt for alverdens fællesskaber. Desværre ser vi igen og igen det modsatte: En folkekirke, der forlanger, at dens fire millioner medlemmer skal have den samme grundlæggende og autoriserede tro, hvilket ifølge såvel evangeliets som menneskets frie natur er en absurd tanke, der nødvendigvis må udspringe af et menneskesyn, der opfatter mennesker som kvæg eller som åndelige slaver – eller måske rettere som får eller umyndige sognebørn, der nødvendigvis må være under tilsyn af en hyrde eller en fader, hvis ikke det skal gå rivende galt. Sådan et menneskesyn er i dag en absurditet.

Jeg tror, det her er et af de emner, der har beskæftiget mig i rigtig mange år, fordi det appellerer til min selvforståelse både som præst og for så vidt også som provst. Engang indløb der en klage fra et menighedsråd over en vikarpræst, der på selve Påskedag angiveligt havde prædikeret reinkarnation, så jeg måtte på biskoppens anmodning udbede mig vedkommendes prædiken og efterfølgende give rådet ret i deres klage, hvilket biskoppen da også var enig i. Men var det rigtigt? Jo da – i henhold til gældende love og retsteologiske overvejelser - på samme måde som Pilatus' dødsdom over Jesus også var rigtig i den forstand, at oprør mod Rom straffes med døden (uden sammenligning i øvrigt). Til gengæld mener jeg ikke, det var rigtigt i evangelisk forstand – eller ideelt set, om man vil. En prædiken om reinkarnation påskedag burde menigheden naturligvis respektere som prædikantens egen opfattelse (en spændende vinkel på et overordentligt svært spørgsmål), uden at den derfor så sig tvunget til at dele præstens synspunkter. Og det er måske det, der er min pointe.

Engang var præsten sognets eneste læremæssige autoritet – bl.a. fordi menigheden for en stor dels vedkommende bestod af analfabeter, og nyhedsstrømmen og informationsniveauet var særdeles begrænset. Men det er han/hun sandt for dyden ikke længere. Hvad er præsten så, hvis embedet skal give mening i dag? Præsten er kunstner. En kunstner med det fantastiske privilegium at kunne få lov til at udøve sin kunst i menighedens fællesskab - bl.a. som prædikant ved gudstjenesten. Men i modsætning til tidligere, må denne prædiken som al anden kunst være fuldkommen fri. Jeg må for Guds

skyld prædike, som jeg *vil* – og ikke bare, som jeg skal. Altså prædike, som mit eget hjerte og min egen samvittighed tilsiger mig det. Det er denne *villede* prædiken – og alene den – der er sandt opbyggelig for menigheden af frie mennesker, mens eksempelvis en kateketisk gennemgang af 'den rette lære' fra prædikestolen nærmest svarer til at udstille en køreteknisk vejledning på Den Frie. Ved gennemgang af mine egne prædikener er det mest den sidste, jeg er stødt på – desværre! Jeg *kunne* have prædikeret mere med hjertet, men jeg turde ikke. Dog – et par gange i ny og næ bryder hjertet alligevel igennem, og det er en lise for sjælen. Endelig – dér sagde du for en gangs skyld et sandt ord!

For kunstnere gælder friheden selvfølgelig uindskrænket, og hvis en præst finder anledning til at prædike om reinkarnation, må man selvfølgelig respektere det, selv om man ikke er enig. For vi famler os jo alle frem, så godt vi kan og i virkeligheden *findes* der jo ingen 'ret lære', så lidt som der i virkeligheden findes 'vantro'. Det, vi har, er nogle menneskers forskellige famlende formuleringer, der alle har det ved sig, at de er begrænsede af tid og sted. Hele tiden må vi derfor påtage os bøvet med at formulere de evige sandheder eller vores tro på ny under frygt og bæven og påkaldelse af alle hellige ånder. For eksempel kan vi vel ikke længere med troværdighed forkynde, som skrevet står, at nogle mennesker opstår til evig fortabelse, mens andre opstår til evigt liv – enten efter Guds forudbestemte plan eller efter det mål af tro eller gode gerninger, man har ydet, mens man var i live. Vi er nødt til at omformulere det, så det bliver vedkommende for det menneskesyn og det livssyn, som findes her hos os i dag. Noget med, at vores liv har en uendelig betydning, måske – eller som det ofte sker: noget med at kærligheden selvfølgelig ikke vil lade en eneste gå til grunde. Og Gud er kærlighed. Det er en klar og efter min mening glimrende omformulering af Skriftens oprindelige formulering, men den er som sagt nødvendig, fordi vores tid er en anden end Skriftens tid.

Jeg vil selvfølgelig ikke mene, som nogen gør, at reinkarnationstanken er kristen i sit udgangspunkt, men tanken om, at menneskesjælen (hvad det så er for noget), lever videre efter døden, er vel ganske udbredt også i kristne kredse, selv om vi siger, vi tror på kødets opstandelse (hvordan det så skal forstås). Og forskellen på, om sjælen efter døden ifører sig en ny krop, så man kan forsøge sig igen og igen og igen med dette svære liv, inden man når til fuldendelsen i Nirvana, eller om den bliver stedet for en dommergud, der har magt og myndighed til at sende min sjæl til helvede eller til himmels til evig tid alt efter min indsats her i livet, er vel til at overskue. Begge billeder understreger betydningen af dette menneskeliv og betydningen af at gøre en indsats, mens megen forkyndelse i dag som sagt vil fokusere på Guds betingelsesløse kærlighed

og dermed også de indsatsløse eller fortabtes betingelsesløse frelse. Altså en form for konsekvensløs kristendom, der er meget lidt belæg for i Skriften.

Men det rimer selvfølgelig med vores humanistiske tilgang til livet.

Missionen i Grønland

Artikel i årsskrift for Støtteforeningen til Pakistans kirke 2022

Det var H.C. Petersen,¹⁰² der engang gjorde mig opmærksom på, at det grønlandske ord for gudstjeneste, *naalagiarneq*, betyder noget med at adlyde, eller som han sagde: dér, hvor vi går hen og er artige.

Sproget afslører mange gange vores relationer, og der er næppe tvivl om, at sådan er kirken blevet opfattet i Grønland – såvel af dens præster som af menighederne. Som en myndighed, man skulle bøje sig for, som børn der bøjer sig for skolemesteren.

Med god grund. Jeg har set eksempler på denne holdning i gamle præstedagbøger fra Sydgrønland, hvor de danske præster ikke uden en vis stolthed beskrev, hvordan de udøvede en streng kirketugt, som bl.a. gav sig udslag i offentlig udskamning ved selve døbefonten af kvinder, der havde født børn udenfor ægteskab – hvilket ikke var så få. Med missionen kom den europæiske borgerlige moral til Grønland – på godt og ondt. Hvor galt det kunne gå med denne kristelige moralisme, erfarede jeg, dengang jeg dykkede ned i Fiskeræsets historie. Jeg var fra 1981-84 præst i Fiskeræset – eller *Qeqertarsuatsiaat* (De temmelig store øer) – en lille bygd på 300 mennesker 150 km syd for Nuuk, og det gav mig bl.a. lejlighed til at studere bygdens historie. Fiskeræset blev anlagt i 1754 som en såkaldt 'loge' midt imellem Nuuk og Paamiut, og fire år senere anlagde Herrnhuterne (Brødremenigheden), der havde fået kongens tilladelse til at missionere i Grønland, en missionsstation blot otte km fra Fiskeræset. De kaldte den Lichtenfels.

Ved et besøg på Rigsarkivet, stødte min kone og jeg tilfældigt på grønlandshistorikeren Finn Gad,¹⁰³ og da han hørte om vores interesse for Fiskeræset, forærede han os bl.a. en del kopier af breve fra kolonibestyreren i Fiskeræset til Missionskollegiet i Danmark. Brevene, der var fra 1780'erne, var klagebreve over forholdene i Lichtenfels, der efterhånden var præget af stor armod og elendighed. Ifølge brevene var grunden til denne armod ikke så meget misfangst og dårligt vejr, som de herrnhutiske missionærers insisteren på, at grønlænderne som kristne skulle indrette deres liv efter kristent

¹⁰² 1925-2015. Højskoleforstander, forfatter, foregangsmand for andelsbevægelsen i Grønland og fortæller for genindførelsen af den oprindelige inuitkultur i den grønlandske bevidsthed.

¹⁰³ 1911-86. Forfatter til trebindsværket Grønlands Historie.

(pietistisk) europæisk forbillede. Det betød bl.a. at der blev nedlagt forbud mod fangst på søn- og helligdage og - endnu mere fatalt - mod de livsnødvendige sommertogter ind i fjorden, hvor klimaet var varmt og frodigt i forhold til det ofte regnfulde og tågede klima længere ude i fjorden, hvor der så til gengæld var isfrit. Så snart fjordisen smeltede, rev man taget af de lumre tørvehytter, pakkede telte, kvinder og børn i konebåde, og så tilbragte man ellers sommeren på bopladser inde i fjorden, indtil isen tvang folk tilbage på vinterbopladsen. Med sig tog man en stor del af det forråd, man skulle leve af om vinteren. Herrnhuternes holdning var åbenbart, at grønlænderne burde blive ved kirken og skolen hele året, idet de anså det åndelige liv med forkyndelse og oplysning for så meget vigtigere end det materielle, og det kan der selvfølgelig være en bibelsk pointe i, men det betød rent faktisk, at mange grønlændere – ikke mindst børnene – simpelt hen bukkede under, fordi de europæiske kristne samfundsnormer ikke uden videre lod sig overføre til grønlandske forhold.

I 1857 skrev H.J. Rink¹⁰⁴ således om Lichtenfels i sin afhandling: *Grønland – geografisk og statistisk beskrevet*. ”De Indfødte paa dette Sted ere uden tvivl de usleste i hele Grønland. De ejede nu ikke een konebåd mere; som følge deraf ejede de heller ingen Telte, paa een Familie nær, og da de ikke kunne komme fra Stedet om Sommeren, havde de, for at undflye de forpestede Vinterhuse, i hvilke Størstedelen af Brixebraðderne og Tømrene i Tagene var opbrændt om Vinteren, lavet sig ganske smaa Hytter og Huler ved Hjælp af det endnu levende Tømmer og nogle Skindpjalter til Beskyttelse mod Regn ... I flere af dem laa Beboerne på de blotte Steen, med lidt Mos over, og hele Lysningen kom ind gennem et Hul med en Lap Tarmskind over ... Af Enker vare der ikke mindre end 19, og havde der i det forløbne Aar været 17 Dødsfald mod ikkun 5 Fødsler (ud af 149 indfødte (red.)).

Hvorvidt Hans Egede (som i øvrigt ikke var særligt tilfreds med den herrnhutiske noget mere pietistiske mission) og hans mere rationalistisk prægede mission havde større forståelse for grønlændernes levevis, er vanskeligt at afgøre, men det var vel ikke ligefrem respekt for anderledes kulturer, der var det mest iøjnefaldende kendetegn ved oplysningstiden. Det fremgår bl.a. af Hans Egedes egen beskrivelse af grønlænderne i bogen *Det Gamle Grønlands Nye Perlustration Eller Naturel-Historie* fra 1741. Her skriver han bl.a.: ”Eftersom Grønlænderne af Naturel ere et meget dumt og koldsindig Folk, da ere de ogsaa meget mere Uskikkede til at fatte og eftertenke en Ting, og følgelig ogsaa de Guddommelige Sandheder, som dem foreholdes ... thi de hverken kand sande den Ælendighed de stikker udi, ikke heller veed at sætte Priis og Værdi paa den Guds Naade, som dem og alle Mennesker i Christo ere beviiste ...

¹⁰⁴ 1819-1893. Geograf og grønlandsforsker. Ophavsmand (sammen med Samuel Kleinschmidt) til de grønlandske forstanderskaber i 1855 – de første udtryk for lokalt selvstyre i Grønland.

det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som børe Guds Aand til, de ere ham en Daarlighed, og hand kand ikke kiende dem.”

Denne triste konstatering får dog ikke Hans Egede til at rejse hjem med uforrettet sag. Stædigt forsøger han *’på det eenfoldigste’* at introducere disse barbariske og barnagtige vilde Folk til kristendommen, hvilket indebærer, at man først må gøre dem til *’fornuftige Mennesker’* – og trods alt har det ikke været aldeles frugtesløst. Han sætter bl.a. sin lid til børnene og ungdommen, som, hvad fatteevne og begavelse angår, ikke står tilbage for nogen. Han sætter (ganske som herrnhuterne i Lichtenfels) sit håb til, at grønlænderne med tiden lærer at slå sig til ro, så *’deres iidelig Strippen og omflaken betages dem,’* hvilket *’vilde ikke lidet contribuere til deres Omvendelse.’*

Hans Egede mødte megen modgang – ikke blot fra de herrnhutiske ’konkurrenter’, men en koppeepidemi udryddede i 1733 $\frac{3}{4}$ af stedets befolkning og i sidste ende også hans egen kone Gjertrud Rasch. Han rejser hjem som en nedbrudt mand, men trods alt ser han en fremtid for et *’godt og nøttigt’* Grønland, hvis man ville overgå til agerdyrking og kvægavl – naturligvis under opsyn af gode kristne folk, der er *’plantet iblandt dem’*. Grønlænderne skal ikke tvinges til Religionen, som han skriver, men *’de måtte ... holdes under nogen Tugt og Disciplin, saaledes at deres giekkelige Superstitioner og deres løgnagtige Angekurers (åndemaneres (red.)) Indbilde-Konster og de deraf flydende onde Følger kunde dem forbydes og betages, saa de i alle Ting maatte raade sig self.’*

Men derudover ser han faktisk også et menneskeligt potentiale i grønlænderne, sådan som de er. Han slutter sine perlustrationer med, hvad der godt kunne ligne en romantisk kærlighedserklæring til grønlænderne, som samtidig er noget af en opsang til hans egen kristne samtid: *”[Indbyggerne] vil man vel holde for mere Uhyksalige, saasom de ey have Guds Kundskab og i det øvrige efter udvortes anseende leve armelig og foragtelig. Det Første (nemlig Guds Kundskab at have) er uimodstridelig den største Lyksalighed, et Land og Folk kan besidde; thi et Menneske uden Guds Kundskab er det elendigste Creatur; men end da ælendigere er den, som kiender Gud og dog ikke desmindre ikke dyrke og tiene ham rettelig efter hans bellige Ord og aabenbarede Villie. Naar man ligner Grønlændernes Levnet med de Fleste saa kallede Christnes Levnet, saa vil hine virkelig beskieme disse paa hin Dag; thi Grønlænderne, skjønt de ikke have nogen Lov, saa gjøre de dog af Naturen nogle Lovens gierninger (Rom. 2). Hvad kand man af de fleeste Christnes herskende Begierligheder, store hofmoed, prægtige, vellystige, og overdaadige Levnet, had og indbyrdes eftertrægtelse og andre utallige grove Laster Dømme, end at de er langt fra Livet, som er Gud, og i saa maader ere høyst Uhyksalige, men tvertimod leve Grønlænderne udi en naturlig, saa at sige, Uskyldighed og Enfoldighed. Deres Begierlighed strekker sig ikke videre end til nødtørftige Ting. Viide ikke af Pragt og Hofmoed, hade og fortrykke hinanden ikke, de ey heller vindicere sig nogen Magt og Herredømme over hinanden. Kortelig, de ere fornøjede med deres Stand og Vilkor og plages ikke med*

unyttige Bekymringer. Er det ikke en stor Lyksalighed? O! I lykkelige Folk! Hvad bedre kand man i udvortes og timelige Ting forønske eder, end som I allerede have og besidde. Have I ingen Rigdom? I trykkes ikke heller af fattigdom. Have I ingen Overflodighed? I liide ikke heller Mangel og Fattelse. Er der ingen Pragt og Herlighed hos eder at se? Der er ikke heller foragtelse at finde. Hvad er sødere end Frihed? Og hvad er lykkeligere end Nøysomhed?

Men eder fattes endnu et, jeg mener Guds og hans Søns Jesu Christi Saliggørende Kundskab, hvor i alene det ævige Liv og Salighed bestaar (Job. 17). Dette er det, som vi i Evangelii Prædiken tilbyde eder.”

Det var måske denne beskrivelse af den grønlandske folkesjæl, der sammen med egne iagttagelser fik William Thalbitzer¹⁰⁵ til at udbryde: *”Det er ikke Grønland, der skal europæiseres – det er Europa, der skal eskimoiseres.”*

Efter sin hjemkomst til Danmark oprettede Hans Egede blandt meget andet Det grønlandske Lektorat, hvor udsendte danske missionærer, præster og embedsmænd kunne erhverve kendskab til grønlandsk sprog og kultur. Institutionen virkede helt frem til hjemmestyrets indførelse i 1979, og det var her, jeg som en af de sidste gik til undervisning under fhv. landsprovst Kristian Lauritzens kyndige ledelse. Dermed blev jeg også en af de sidste danske præster af en lang række, der blev sendt til Grønland for at betjene den grønlandske menighed.

Efter ordinationen i Hans Egedes kirke i Nuuk var vi inviteret til middag af Landsstyret, og her betonedede Jonathan Motzfeldt¹⁰⁶ i sin velkomsttale bl.a., at vi ikke som vore forgængere skulle betragte os selv som *udsendte*, men som *tilkaldt* arbejdskraft til hjælp i Den grønlandske kirke.

Det gjorde vi nu heller ikke. Når vi rejste til Grønland, var det i langt højere grad for at blive belært end for at belære, og det kom også til at holde stik.

I Fiskerøset oplevede jeg et blomstrende kirkeliv, hvor det at komme i kirken, var en ganske naturlig ting for langt størstedelen af befolkningen. Det mindede påfaldende om kirkelivet på landet i min barndom i 50'erne. Der var i dette fisker- og fangersamfund en særlig religiøsitet – en inderlighed, som især kom til udtryk ved gudstjenesten. Denne fulgte stort set den danske ritualbog af ældre dato – bl.a. med de gamle messetoner – men dertil kom den flerstemmige langsomme salmesang, der var gået i arv fra generation til generation – båret af de kateketer, der har betydet så meget for den grønlandske kirke og kultur i det hele taget. Vel gik man hen for 'at være artige', men det var nu mest overflade. Man gik først og fremmest i kirke for at være sammen. *Ilagiit*

¹⁰⁵ 1873-1958. Grønlandsforsker, eskimolog. Professor ved Københavns Universitet i eskimoisk sprog og kultur. Flere udgivelser især om eskimoerne i Østgrønland.

¹⁰⁶ 1938-2010. Grønlandsk præst og politiker. Landsstyreformand i flere perioder for partiet Siumut.

kaldes menigheden på grønlandsk: de, der kommer sammen. Og der var både noget urmenneskeligt og urgrønlandsk i denne følelse af at være knyttet sammen i et helligt fællesskab med hinanden, med Gud og med den natur, man levede i og af, som jeg ikke mener at have oplevet tilsvarende andre steder. Her har en bevæget ung præst skrevet om sin første juleaftensgudstjeneste: *"Dér stod de i deres festtøj side om side - børn, unge, midaldrende og gamle i et tæt sammenknyttet fællesskab og sang juleevangeliet i Rasmus Berthelsens gamle salme: Guuterput qutsinnermiu - flerstemigt - uden musikledsagelse - blot disse vidt forskellige menneskestemmer, der tilsammen udgjorde et helligt fællesskab og en hellig sang, hvis langsomme og intense rytme var som havets - det hav, de levede af - det hav, de frygtede - det hav, som var deres liv og verden. Og i denne hellige sang forløstes alle årets sorger og fortrædeligheder i fællesskabets varme tryghed, og man fandt endnu engang nyt mod til at gå et nyt år i møde med alt, hvad det måtte indebære af glæder og sorger. Og blot et par hundrede meter fra kirken lå havet selv - det sorte vinterhav i den mørke polarnat og vuggede i sin egen rytme, men nu og da lyttede selv havet til sangen fra kirken - standsede et øjeblik sin egen rytme og faldt ind i menneskenes hellige sang om lyset, der brød ind i mørkets verden..."*

Der er ingen tvivl om, at Den grønlandske Kirke er stærkt præget af såvel dansk som herrnhutisk mission – af en vis rationalistisk lutherdom sammen med en velgørende sentimentalitet - men i hvert fald i løbet af de sidste 100 år er kirken – ikke mindst takket være de grønlandske kateketer og præster – blevet formet af det, som C.W. Shultz-Lorenzen¹⁰⁷ kaldte den grønlandske folkesjæl, hvis tråde strækker sig helt tilbage til den 4000 år gamle shamanistiske inuitkultur.

Var missionen i Grønland så en succes, kunne man spørge? Det vil jeg i bagklogskabens skær og ud fra mine egne erfaringer bestemt mene. I hvert fald er den lykkedes. Formelt sluttede den omkring 1900, hvor ikke blot de herrnhutiske missionærer pludselig rejste hjem, men hvor Loven om Den grønlandske Kirke og Skole af 1905 (der i øvrigt var stærkt præget af Schultz-Lorenzen), indvarslede en ny tid for Grønland – nu med egen kirke.

Som nævnt har missionen som overalt i verden haft sin pris. Tabet af den oprindelige inuitkultur er en høj pris, og jeg deler på ingen måde Hans Egedes syn på de grønlandske åndemanere som 'løgnagtige bedragerere'. Tværtimod synes denne urgamle og verdensomspændende shamankultur at udtrykke noget af det allerfineste i menneskehedens historie. Men til gengæld er jeg som han – og åbenbart stadigvæk 95 % af den grønlandske befolkning - overbevist om, at det kristne evangelium er prisen værd.

¹⁰⁷ 1873-1951. Missionær, seminarieførstander og landsprovst i Grønland. Har bl.a. udgivet en grønlandsk grammatik i 1930, som endnu var i brug, da jeg læste grønlandsk. Den indeholdt bl.a. et sted, som i folkemunde blev døbt: 'Her græd frk. Petersen'. Grønlandsk grammatik er ikke for sarte sjæle.

Hertil skal dog føjes, at den således tabte inuitkultur i hvert fald i de seneste 50 år, er søgt genskabt i den grønlandske bevidsthed som en del af en grønlandsk kristen identitet, hvilket ikke havde været muligt, hvis ikke den grønlandske mission havde været så relativt nænsom, som den trods alt var lige fra Hans Egedes tid. I modsætning til langt de fleste andre missionsmarker og kolonier rundt omkring i verden, er det oprindelige sprog og store dele af den oprindelige grønlandske livsform og tradition blevet bevaret sammen med folkets historie, hvilket er stærkt medvirkende til at styrke en reel selvstændig grønlandsk identitet, der som alle folkelige identiteter er et resultat af, hvad folket har modtaget på godt og ondt udefra, og som så er blevet og til stadighed bliver formet i en fortløbende proces til en egentlig hjemlighed, man kan læne sig op ad og kalde sin egen.

Synd og skam er det, hvis denne frugtbare og livgivende hjemlighed forveksles med en gold populistisk nationalisme, der tror at kunne skabe et 'rent' folk med en 'ren' kultur ved at frigøre sig for fiktive fjender og opstyltede undertrykkere. Og det gælder vel ikke bare Grønland, men overalt i vores hærgede verden.